V Jubileuszowa Międzynarodowa Konferencja Naukowa: "Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Edukacja ponad granicami - współpraca mostem do globalnych rozwiązań"

Książka abstraktów

24.09.2025 – 26.09.2025 · Uniwersytet Rzeszowski

100 zaakceptowanych abstraktów

Aksjologiczne zagubienie w rzeczywistości cyfrowej wyzwaniem dla współczesnej edukacji

Janina Florczykiewicz

Polski, English

Wyzwanie Rozwój technologii cyfrowych należy do najważniejszych procesów kształtujących współczesne społeczeństwo. Internet, media społecznościowe, komunikatory, platformy cyfrowe oraz narzędzia sztucznej inteligencji wpływają nie tylko na sposób zdobywania wiedzy, komunikowania się czy organizacji codziennego życia, lecz także na proces kształtowania systemu wartości, postaw oraz tożsamości człowieka. W szczególnym stopniu dotyczy to dzieci i młodzieży, dla których rzeczywistość cyfrowa stała się naturalnym środowiskiem funkcjonowania. W konsekwencji jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się przeciwdziałanie aksjologicznemu zagubieniu oraz wspieranie młodych ludzi w budowaniu spójnego systemu wartości. Współczesna rzeczywistość cyfrowa charakteryzuje się ogromną różnorodnością przekazów, opinii, wzorców zachowań i stylów życia. Użytkownicy internetu mają niemal nieograniczony dostęp do treści reprezentujących odmienne światopoglądy, normy społeczne oraz sposoby interpretowania rzeczywistości. Z jednej strony sprzyja to poszerzaniu horyzontów poznawczych, rozwijaniu otwartości i możliwości poznawania innych kultur. Z drugiej jednak strony może prowadzić do trudności w rozpoznawaniu wartości trwałych, budowaniu własnej hierarchii wartości oraz podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji moralnych. Szczególnym problemem staje się zjawisko relatywizacji wartości. W przestrzeni cyfrowej często współistnieją treści o wysokiej wartości poznawczej z przekazami promującymi zachowania ryzykowne, konsumpcjonizm, agresję, powierzchowność relacji społecznych czy uprzedmiotowienie człowieka. Młodzi ludzie mogą doświadczać trudności w odróżnianiu tego, co wartościowe i społecznie pożądane, od tego, co jedynie atrakcyjne, popularne lub chwilowo modne. W rezultacie proces kształtowania systemu wartości staje się bardziej złożony niż w poprzednich pokoleniach. Istotnym wyzwaniem pozostaje również wpływ mediów społecznościowych na budowanie tożsamości. Współczesna kultura cyfrowa sprzyja tworzeniu i prezentowaniu własnego wizerunku w przestrzeni publicznej. Liczba obserwujących, polubień czy komentarzy bywa traktowana jako miernik sukcesu, akceptacji społecznej lub wartości jednostki. Takie mechanizmy mogą prowadzić do uzależniania samooceny od opinii innych osób oraz utrudniać rozwijanie stabilnego poczucia własnej wartości opartego na głębszych fundamentach aksjologicznych. Nie bez znaczenia pozostaje także zjawisko nadmiaru informacji. Współczesny człowiek każdego dnia styka się z ogromną liczbą komunikatów pochodzących z różnych źródeł. Wiele z nich ma charakter sprzeczny, emocjonalny lub manipulacyjny. W takich warunkach coraz trudniejsze staje się dokonywanie świadomych wyborów oraz krytyczna ocena przekazywanych treści. Edukacja powinna więc przygotowywać młodych ludzi nie tylko do wyszukiwania informacji, ale również do refleksyjnego ich analizowania w perspektywie wartości i odpowiedzialności społecznej. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest także osłabienie znaczenia tradycyjnych autorytetów. W przeszłości rodzina, szkoła, środowisko lokalne czy instytucje kultury pełniły istotną funkcję w przekazywaniu wartości i norm społecznych. Obecnie młodzi ludzie coraz częściej czerpią wzorce zachowań z mediów społecznościowych, środowisk internetowych oraz osób publicznych funkcjonujących w przestrzeni cyfrowej. Nie zawsze jednak prezentowane tam postawy sprzyjają rozwojowi odpowiedzialności, empatii czy zaangażowania społecznego. Szczególnego znaczenia nabiera problem odpowiedzialności za własne działania w środowisku cyfrowym. Anonimowość, szybkość komunikacji oraz ograniczony kontakt bezpośredni mogą sprzyjać zachowaniom naruszającym normy

społeczne i etyczne. Zjawiska takie jak cyberprzemoc, mowa nienawiści, wykluczanie społeczne czy rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji pokazują, że rozwój technologii wymaga równoczesnego rozwoju odpowiedzialności moralnej użytkowników. Współczesna edukacja nie może ograniczać się wyłącznie do przekazywania wiedzy oraz rozwijania kompetencji technicznych. Jej zadaniem staje się również wspieranie młodych ludzi w budowaniu dojrzałości moralnej, rozwijaniu refleksyjności oraz kształtowaniu zdolności podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Edukacja aksjologiczna powinna pomagać uczniom w rozpoznawaniu wartości, analizowaniu konsekwencji własnych działań oraz budowaniu postaw opartych na szacunku dla drugiego człowieka. W perspektywie przyszłości znaczenie tego wyzwania będzie prawdopodobnie wzrastać. Rozwój sztucznej inteligencji, rzeczywistości rozszerzonej, technologii immersyjnych oraz nowych form komunikacji cyfrowej może jeszcze bardziej komplikować proces budowania tożsamości i systemu wartości. Dlatego edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi nie tylko do korzystania z technologii, ale także do odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie, w którym granice pomiędzy rzeczywistością fizyczną i cyfrową stają się coraz mniej wyraźne. Aksjologiczne zagubienie w rzeczywistości cyfrowej należy zatem postrzegać jako jedno z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji. Od sposobu, w jaki szkoła, rodzina i społeczeństwo będą wspierać młodych ludzi w budowaniu systemu wartości, zależeć będzie jakość ich funkcjonowania społecznego, zdolność do odpowiedzialnego korzystania z wolności oraz gotowość do współtworzenia demokratycznego i solidarnego społeczeństwa. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać edukację aksjologiczną i etyczną na wszystkich etapach kształcenia. 2. Rozwijać kompetencje krytycznej analizy treści funkcjonujących w przestrzeni cyfrowej. 3. Wspierać budowanie stabilnej tożsamości i poczucia własnej wartości niezależnego od popularności w mediach społecznościowych. 4. Łączyć edukację medialną z refleksją nad odpowiedzialnością społeczną i moralną. 5. Tworzyć przestrzenie dialogu umożliwiające młodym ludziom dyskusję o wartościach, sensie i odpowiedzialności w świecie cyfrowym.

Axiological Disorientation in Digital Reality as a Challenge for Contemporary Education

Challenge The development of digital technologies is among the most significant processes shaping contemporary society. The Internet, social media, communication platforms, digital environments, and artificial intelligence tools influence not only the ways people acquire knowledge, communicate, and organise everyday life but also the formation of values, attitudes, and personal identity. This is particularly evident among children and young people, for whom digital reality has become a natural environment of existence. Consequently, one of the major challenges of contemporary education is preventing axiological disorientation and supporting young people in building coherent systems of values. Contemporary digital reality is characterised by an immense diversity of messages, opinions, behavioural models, and lifestyles. Internet users have almost unlimited access to content representing different worldviews, social norms, and interpretations of reality. On the one hand, this promotes openness, intercultural understanding, and broader perspectives. On the other hand, it may create difficulties in recognising enduring values, constructing personal hierarchies of values, and making responsible moral decisions. A particularly important issue is the relativisation of values. Within digital environments, high-quality educational content often coexists with messages promoting risky behaviours, consumerism, aggression, superficial relationships, or the objectification of individuals. Young people may struggle to distinguish what is genuinely valuable and socially desirable from what is merely attractive, popular, or temporarily fashionable. As a result, value formation becomes considerably more complex than in previous generations. Another challenge concerns the influence of social media on identity

formation. Contemporary digital culture encourages individuals to create and present their personal image in public spaces. The number of followers, likes, or comments is often perceived as a measure of success, social acceptance, or personal worth. Such mechanisms may lead individuals to base their self-esteem on external evaluations rather than on stable and meaningful value systems. The phenomenon of information overload is equally significant. Every day, individuals encounter enormous numbers of messages originating from diverse and often contradictory sources. Many of these messages are emotionally charged, manipulative, or misleading. Under such conditions, making informed choices and critically evaluating information becomes increasingly difficult. Education should therefore prepare young people not only to access information but also to analyse it critically through the lens of values and social responsibility. Another important aspect of this challenge is the declining influence of traditional authorities. In the past, families, schools, local communities, and cultural institutions played a central role in transmitting values and social norms. Today, many young people derive behavioural models from social media influencers, online communities, and digital celebrities. However, the values promoted in these environments do not always support responsibility, empathy, or civic engagement. The issue of responsibility in digital environments is particularly important. Anonymity, rapid communication, and limited face-to-face interaction may encourage behaviours that violate social and ethical norms. Phenomena such as cyberbullying, hate speech, social exclusion, and the spread of misinformation demonstrate that technological development must be accompanied by moral responsibility and ethical awareness. Contemporary education cannot be limited to the transmission of knowledge and technical competencies. It must also support young people in developing moral maturity, reflective thinking, and the capacity for responsible decision-making. Value-oriented education should help learners recognise values, analyse the consequences of their actions, and develop attitudes based on respect for others. Looking towards the future, the importance of this challenge is likely to increase. The development of artificial intelligence, virtual environments, immersive technologies, and new forms of digital communication may further complicate identity formation and value development. Education should therefore prepare learners not only to use technology but also to function responsibly in a world where the boundaries between physical and digital reality are becoming increasingly blurred. Axiological disorientation in digital reality should therefore be recognised as one of the major challenges of contemporary education. The extent to which schools, families, and societies support young people in building meaningful value systems will significantly influence their social functioning, responsible use of freedom, and capacity to contribute to democratic and inclusive communities. **Recommendations** 1. Strengthen value-based and ethical education at all levels of education. 2. Develop competencies related to the critical analysis of digital content. 3. Support the development of stable identity and self-esteem independent of social media popularity. 4. Integrate media education with reflection on social and moral responsibility. 5. Create opportunities for dialogue that enable young people to discuss values, meaning, and responsibility in the digital world.

Aktywizacja społeczno-zawodowa w kontekście wyzwań współczesności i przyszłości

Marietta Blachnik-Gęsiarz

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat pracy podlega dynamicznym przemianom wynikającym z postępu technologicznego, cyfryzacji, globalizacji, zmian demograficznych oraz transformacji społeczno-gospodarczych. Tradycyjne modele zatrudnienia ulegają przeobrażeniom, pojawiają się nowe zawody, a część dotychczasowych kompetencji traci na znaczeniu. Jednocześnie rośnie znaczenie umiejętności adaptacyjnych, społecznych i cyfrowych. W takich warunkach jednym z kluczowych wyzwań współczesności staje się aktywizacja społeczno-zawodowa różnych grup społecznych, umożliwiająca pełne uczestnictwo w życiu zawodowym i społecznym. Aktywizacja społeczno-zawodowa obejmuje działania wspierające rozwój kompetencji, zwiększanie szans zatrudnienia, przeciwdziałanie wykluczeniu oraz wzmacnianie aktywności obywatelskiej. Nie dotyczy wyłącznie osób bezrobotnych, lecz także tych, które z różnych przyczyn znajdują się w trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym osób młodych, seniorów, osób z niepełnosprawnościami, migrantów czy osób powracających na rynek pracy po dłuższej przerwie. Jednym z najważniejszych wyzwań jest dostosowanie kompetencji do zmieniających się potrzeb rynku pracy. Rozwój sztucznej inteligencji, automatyzacji oraz gospodarki cyfrowej powoduje wzrost zapotrzebowania na kompetencje związane z analizą danych, komunikacją, kreatywnością, współpracą i rozwiązywaniem problemów. Aktywizacja społeczno-zawodowa powinna wspierać rozwój tych umiejętności oraz przygotowywać do funkcjonowania w warunkach ciągłych zmian. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji uczenia się przez całe życie. Coraz rzadziej możliwe jest zdobycie kwalifikacji wystarczających na całe życie zawodowe. Współczesny pracownik powinien być przygotowany do ciągłego aktualizowania wiedzy, zdobywania nowych kompetencji oraz przekwalifikowywania się. Umiejętność uczenia się staje się jedną z podstawowych kompetencji warunkujących aktywność zawodową. Istotnym wyzwaniem pozostaje przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zawodowemu. Dynamiczne przemiany gospodarcze mogą prowadzić do marginalizacji osób, które nie posiadają odpowiednich kompetencji lub mają ograniczony dostęp do edukacji, technologii i rynku pracy. Skuteczna aktywizacja powinna uwzględniać działania wspierające integrację społeczną, wyrównywanie szans oraz wzmacnianie samodzielności uczestników. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rozwój kompetencji społecznych. Umiejętność współpracy, komunikacji, budowania relacji oraz funkcjonowania w zróżnicowanych zespołach staje się równie ważna jak kompetencje zawodowe. Pracodawcy coraz częściej poszukują osób zdolnych do efektywnego działania w środowisku opartym na współpracy i wymianie wiedzy. Szczególnego znaczenia nabiera aktywizacja osób młodych wchodzących na rynek pracy. Pokolenia dorastające w warunkach cyfrowej rzeczywistości często posiadają wysokie kompetencje technologiczne, ale jednocześnie potrzebują wsparcia w zakresie planowania kariery, budowania odporności psychicznej oraz rozwijania kompetencji interpersonalnych. Wsparcie przejścia z edukacji do zatrudnienia staje się jednym z ważnych zadań polityki społecznej i edukacyjnej. Nie bez znaczenia pozostaje aktywizacja osób starszych. Starzenie się społeczeństw europejskich powoduje konieczność tworzenia warunków umożliwiających dłuższą aktywność zawodową i społeczną. Obejmuje to zarówno rozwijanie kompetencji cyfrowych, jak i przeciwdziałanie stereotypom dotyczącym wieku oraz promowanie międzypokoleniowej współpracy. Istotną rolę odgrywają również nowe technologie. Narzędzia cyfrowe, platformy edukacyjne, sztuczna inteligencja oraz rozwiązania zdalne mogą wspierać proces aktywizacji,

zwiększając dostęp do edukacji, poradnictwa zawodowego oraz rynku pracy. Jednocześnie wymagają rozwijania kompetencji cyfrowych umożliwiających skuteczne korzystanie z tych rozwiązań. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie odporności społecznej i zawodowej. Niepewność gospodarcza, zmiany technologiczne oraz globalne kryzysy wymagają od jednostek zdolności do adaptacji, elastyczności i podejmowania nowych wyzwań. Aktywizacja społeczno-zawodowa powinna wspierać rozwój tych zasobów oraz przygotowywać ludzi do funkcjonowania w zmieniającym się świecie. Aktywizacja społeczno-zawodowa stanowi zatem jeden z kluczowych elementów budowania społeczeństwa przyszłości. Od skuteczności działań podejmowanych w tym obszarze zależy nie tylko poziom zatrudnienia, ale również jakość życia, integracja społeczna oraz zdolność społeczeństwa do reagowania na wyzwania współczesności. **Rekomendacje** 1. Rozwijać programy aktywizacji oparte na kompetencjach przyszłości i uczeniu się przez całe życie. 2. Wspierać rozwój kompetencji społecznych, cyfrowych i adaptacyjnych. 3. Tworzyć rozwiązania przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu i zawodowemu różnych grup. 4. Wzmacniać współpracę pomiędzy edukacją, rynkiem pracy i instytucjami wsparcia społecznego. 5. Budować odporność społeczną i zawodową umożliwiającą funkcjonowanie w warunkach niepewności i zmian.

Social and Professional Activation in the Context of Contemporary and Future Challenges

Challenge The contemporary world of work is undergoing rapid transformation driven by technological progress, digitalisation, globalisation, demographic change, and socio-economic transitions. Traditional employment models are evolving, new professions are emerging, and some previously valued competencies are becoming less relevant. At the same time, adaptive, social, and digital skills are gaining increasing importance. In this context, one of the key challenges of the present and the future is supporting social and professional activation that enables individuals to participate fully in both economic and social life. Social and professional activation includes activities aimed at developing competencies, increasing employability, preventing exclusion, and strengthening civic engagement. It is not limited to unemployed individuals but also concerns those facing difficulties in the labour market, including young people, older adults, persons with disabilities, migrants, and individuals returning to work after career interruptions. One of the most significant challenges involves aligning competencies with changing labour market demands. The growth of artificial intelligence, automation, and the digital economy has increased the demand for skills related to data analysis, communication, creativity, collaboration, and problem-solving. Activation initiatives should therefore support the development of these competencies and prepare individuals to function in conditions of constant change. Particular importance should be attached to lifelong learning. It is becoming increasingly rare for qualifications acquired at the beginning of a career to remain sufficient throughout an individual’s working life. Contemporary workers must be prepared to continuously update their knowledge, acquire new competencies, and adapt to changing professional requirements. Learning how to learn has become one of the most important competencies supporting employability. Another important challenge concerns preventing social and professional exclusion. Economic and technological transformations may marginalise individuals who lack access to education, technology, or opportunities for competence development. Effective activation strategies should therefore promote inclusion, equal opportunities, and personal empowerment. The development of social competencies is equally important. Skills such as communication, cooperation, relationship-building, and teamwork are increasingly valued alongside technical and professional qualifications. Employers are seeking individuals capable of functioning effectively within collaborative and knowledge-sharing environments. Special attention

should be devoted to supporting young people entering the labour market. While younger generations often possess strong technological competencies, they may require support in career planning, resilience building, and interpersonal skill development. Facilitating successful transitions from education to employment is becoming an important task for educational and social policies. The activation of older adults is also increasingly important. Population ageing across Europe requires the creation of conditions that enable longer professional and social participation. This includes supporting digital literacy, combating age-related stereotypes, and promoting intergenerational cooperation. Digital technologies play a significant role in activation processes. Educational platforms, artificial intelligence, digital counselling services, and remote working opportunities can increase access to learning and employment. At the same time, they require individuals to possess sufficient digital competencies to use these tools effectively. Looking towards the future, building social and professional resilience becomes increasingly important. Economic uncertainty, technological disruptions, and global crises require individuals to demonstrate adaptability, flexibility, and readiness to embrace new opportunities. Social and professional activation should therefore strengthen these capacities and prepare people for participation in rapidly changing societies. Social and professional activation is a fundamental component of building future-oriented societies. Its effectiveness influences not only employment rates but also quality of life, social inclusion, and society’s overall capacity to respond to contemporary and future challenges. **Recommendations** 1. Develop activation programmes focused on future competencies and lifelong learning. 2. Strengthen social, digital, and adaptive skills among learners and workers. 3. Create solutions that prevent social and professional exclusion across different groups. 4. Enhance cooperation between education systems, labour markets, and social support institutions. 5. Build social and professional resilience that enables individuals to thrive in conditions of uncertainty and change.

Autorytet nauczyciela przyszłości

Joanna Jaworska

Polski, English

Wyzwanie Jednym z fundamentalnych wyzwań współczesnej edukacji jest budowanie autorytetu nauczyciela w warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych i technologicznych. W ostatnich dekadach obserwuje się znaczące zmiany w sposobach postrzegania autorytetu, relacji społecznych oraz źródeł wiedzy. Tradycyjne modele autorytetu, oparte przede wszystkim na formalnej pozycji społecznej, wieku czy dostępie do informacji, ulegają stopniowej transformacji. Współczesny nauczyciel funkcjonuje w rzeczywistości, w której uczniowie mają niemal nieograniczony dostęp do wiedzy, a relacje społeczne coraz częściej opierają się na dialogu, partnerstwie i wzajemnym uznaniu. W takich warunkach pojawia się pytanie o to, czym powinien być autorytet nauczyciela przyszłości oraz jakie kompetencje i postawy będą warunkowały jego społeczną wiarygodność. Autorytet nauczyciela nie może być dziś utożsamiany wyłącznie z formalną funkcją zawodową ani opierać się na hierarchicznej relacji dominacji. Współczesna edukacja wymaga budowania autorytetu opartego na kompetencjach, autentyczności, odpowiedzialności oraz zdolności tworzenia wartościowych relacji z uczniami. Oznacza to przejście od autorytetu instytucjonalnego do autorytetu osobowego, którego źródłem staje się nie tyle zajmowane stanowisko, ile jakość działań, postaw i relacji budowanych przez nauczyciela. Szczególnego znaczenia nabiera profesjonalizm nauczycielski. W świecie szybkiego rozwoju nauki, technologii i sztucznej inteligencji nauczyciel nie może konkurować z cyfrowymi źródłami informacji wyłącznie zakresem posiadanej wiedzy. Jego autorytet budowany jest coraz częściej poprzez umiejętność interpretowania informacji, wspierania uczniów w krytycznym myśleniu, rozwijania samodzielności poznawczej oraz pomagania w rozumieniu złożoności współczesnego świata. Nauczyciel przyszłości staje się przewodnikiem po świecie wiedzy, a nie jedynie jej dostawcą. Istotnym elementem autorytetu pozostaje również wymiar etyczny. W warunkach pluralizmu wartości, niepewności społecznej i licznych napięć kulturowych uczniowie poszukują osób wiarygodnych, konsekwentnych i odpowiedzialnych. Autorytet nauczyciela budowany jest poprzez zgodność pomiędzy deklarowanymi wartościami a codzienną praktyką pedagogiczną. Uczciwość, sprawiedliwość, szacunek wobec drugiego człowieka, odpowiedzialność za słowo oraz gotowość do dialogu stają się ważnymi źródłami społecznego zaufania. Współczesna szkoła wymaga również rozwijania autorytetu relacyjnego. Coraz większe znaczenie mają umiejętności komunikacyjne, empatia, zdolność budowania wspierających relacji oraz tworzenia atmosfery bezpieczeństwa psychicznego. Uczniowie znacznie chętniej uznają autorytet osób, które okazują zainteresowanie ich potrzebami, wspierają ich rozwój oraz traktują ich podmiotowo. Oznacza to, że autorytet nauczyciela przyszłości będzie w coraz większym stopniu związany z jakością relacji interpersonalnych. Ważnym wyzwaniem pozostaje również funkcjonowanie nauczyciela w przestrzeni cyfrowej. Media społecznościowe, platformy komunikacyjne i narzędzia sztucznej inteligencji zmieniają sposoby budowania autorytetu oraz komunikowania się z młodym pokoleniem. Nauczyciele muszą uczyć się funkcjonowania w środowisku, w którym granice pomiędzy światem realnym i wirtualnym stają się coraz bardziej płynne. Wymaga to rozwijania nowych kompetencji związanych z odpowiedzialnym wykorzystywaniem technologii, etyką cyfrową oraz budowaniem wiarygodności w przestrzeni online. Nie bez znaczenia pozostają także przemiany społeczne dotyczące roli szkoły i nauczyciela. Współczesna edukacja coraz częściej opiera się na współpracy z rodzicami, specjalistami i środowiskiem lokalnym. Autorytet nauczyciela przyszłości powinien więc obejmować zdolność budowania partnerstw oraz

funkcjonowania w sieciach współpracy. Nauczyciel staje się częścią szerszego ekosystemu edukacyjnego, w którym skuteczność działań zależy od jakości relacji z różnymi uczestnikami procesu edukacyjnego. W perspektywie przyszłości autorytet nauczyciela może stać się jednym z kluczowych zasobów współczesnej edukacji. W świecie pełnym informacji, niepewności i szybkich zmian uczniowie potrzebują osób, które potrafią nie tylko przekazywać wiedzę, ale również pomagać w odnajdywaniu sensu, rozwijaniu odpowiedzialności oraz budowaniu systemu wartości. Autorytet nauczyciela przyszłości będzie opierał się nie na formalnej władzy, lecz na kompetencjach, autentyczności, wiarygodności i zdolności wspierania rozwoju drugiego człowieka. Budowanie tak rozumianego autorytetu należy traktować jako jedno z najważniejszych zadań współczesnych systemów edukacyjnych. Od jakości autorytetów obecnych w szkole zależy bowiem nie tylko skuteczność procesu nauczania, ale również rozwój społeczny, moralny i obywatelski młodego pokolenia. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać profesjonalizm nauczycieli poprzez ciągły rozwój kompetencji merytorycznych, społecznych i cyfrowych. 2. Budować autorytet nauczyciela na fundamencie autentyczności, odpowiedzialności i etycznego działania. 3. Rozwijać kompetencje relacyjne i komunikacyjne sprzyjające tworzeniu opartych na zaufaniu relacji z uczniami. 4. Przygotowywać nauczycieli do funkcjonowania w środowisku cyfrowym oraz odpowiedzialnego wykorzystywania nowych technologii. 5. Wzmacniać społeczne znaczenie zawodu nauczyciela poprzez budowanie kultury szacunku dla edukacji i jej uczestników.

The Authority of the Teacher of the Future

Challenge One of the fundamental challenges of contemporary education is building teacher authority in the context of dynamic social, cultural, and technological transformations. In recent decades, significant changes have occurred in the ways authority, social relations, and sources of knowledge are perceived. Traditional models of authority, based primarily on formal social position, age, or privileged access to information, have gradually been transformed. Contemporary teachers operate in a reality where students have almost unlimited access to knowledge, and social relations are increasingly based on dialogue, partnership, and mutual recognition. Under such circumstances, the question arises as to what the authority of the teacher of the future should be and which competencies and attitudes will determine professional credibility and social trust. Teacher authority can no longer be identified solely with formal professional status or hierarchical dominance. Contemporary education requires authority based on competence, authenticity, responsibility, and the ability to establish meaningful relationships with students. This means a transition from institutional authority to personal authority, rooted not in position but in the quality of actions, attitudes, and relationships developed by teachers. Teacher professionalism becomes particularly important in this context. In a world shaped by rapid scientific development, digital technologies, and artificial intelligence, teachers cannot compete with digital information sources solely through their knowledge. Their authority is increasingly built through the ability to interpret information, support critical thinking, foster intellectual independence, and help students understand the complexity of the modern world. The teacher of the future becomes a guide through the world of knowledge rather than merely its provider. The ethical dimension of authority is equally important. In conditions of value pluralism, social uncertainty, and cultural tensions, students seek individuals who are trustworthy, consistent, and responsible. Teacher authority is strengthened when declared values are reflected in everyday educational practice. Honesty, fairness, respect for others, responsibility for words and actions, and openness to dialogue become important foundations of social trust. Contemporary schools also require the development of

relational authority. Communication skills, empathy, the ability to build supportive relationships, and the creation of psychologically safe environments are increasingly important. Students are more likely to recognise the authority of individuals who demonstrate genuine interest in their needs, support their development, and treat them as active participants in educational processes. Consequently, the authority of the teacher of the future will be increasingly linked to the quality of interpersonal relationships. An additional challenge concerns teachers' functioning within digital environments. Social media, communication platforms, and artificial intelligence tools are transforming the ways authority is established and maintained. Teachers must learn to operate in contexts where the boundaries between real and virtual environments are becoming increasingly blurred. This requires the development of competencies related to responsible technology use, digital ethics, and the ability to maintain credibility in online spaces. Social transformations affecting the role of schools and teachers should also be considered. Contemporary education increasingly relies on cooperation with parents, specialists, and local communities. The authority of the teacher of the future therefore includes the ability to build partnerships and function effectively within collaborative networks. Teachers become part of broader educational ecosystems in which success depends on the quality of relationships among multiple stakeholders. Looking ahead, teacher authority may become one of the most valuable resources of contemporary education. In a world characterised by information overload, uncertainty, and rapid change, students need individuals who can not only transmit knowledge but also help them find meaning, develop responsibility, and build value systems. The authority of the teacher of the future will be grounded not in formal power but in competence, authenticity, credibility, and the ability to support human development. Building such authority should be regarded as one of the most important tasks of contemporary educational systems. The quality of authority figures present in schools significantly influences not only the effectiveness of teaching and learning but also the social, moral, and civic development of younger generations. **Recommendations** 1. Strengthen teacher professionalism through the continuous development of subject-specific, social, and digital competencies. 2. Build teacher authority on authenticity, responsibility, and ethical conduct. 3. Develop relational and communication competencies that foster trust-based relationships with students. 4. Prepare teachers to function effectively in digital environments and use emerging technologies responsibly. 5. Enhance the social significance of the teaching profession by promoting a culture of respect for education and its participants.

Crossing Literacy Bridges - psychologiczne uwarunkowania zaangażowania rodziców w rozwijanie umiejętności językowych i czytelniczych dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi

Kamil Kuracki

Polski, English

Wyzwanie Rozwijanie kompetencji językowych i czytelniczych należy do najważniejszych zadań współczesnej edukacji. Umiejętność rozumienia tekstu, komunikowania się, interpretowania informacji oraz wykorzystywania języka w różnych sytuacjach społecznych stanowi fundament dalszego uczenia się, uczestnictwa w kulturze oraz funkcjonowania w życiu społecznym i zawodowym. Szczególnego znaczenia nabiera to w przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi, które często napotykają dodatkowe trudności w nabywaniu kompetencji językowych i czytelniczych. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się budowanie skutecznej współpracy pomiędzy rodziną a szkołą oraz wspieranie zaangażowania rodziców w proces rozwoju dziecka. Współczesne badania wskazują, że rodzina stanowi pierwsze i najważniejsze środowisko rozwoju językowego dziecka. To właśnie w codziennych interakcjach, rozmowach, wspólnym czytaniu książek oraz uczestnictwie w różnych aktywnościach komunikacyjnych dziecko zdobywa doświadczenia stanowiące podstawę późniejszych sukcesów edukacyjnych. W przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi znaczenie tych doświadczeń jest szczególnie duże, ponieważ mogą one wspierać kompensowanie trudności oraz wzmacniać indywidualny potencjał rozwojowy. Jednym z podstawowych wyzwań jest zrozumienie psychologicznych czynników wpływających na zaangażowanie rodziców. Aktywność rodziców nie zależy wyłącznie od ich wiedzy czy dostępności czasowej. Istotną rolę odgrywają również przekonania dotyczące własnej skuteczności wychowawczej, poziom kompetencji rodzicielskich, doświadczenia związane z edukacją dziecka oraz emocje towarzyszące procesowi wychowania. Rodzice dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi często doświadczają dodatkowych obciążeń związanych z diagnozą, terapią, organizacją wsparcia oraz niepewnością dotyczącą przyszłości dziecka. Czynniki te mogą zarówno wzmacniać, jak i ograniczać ich zaangażowanie. Szczególnego znaczenia nabiera budowanie poczucia sprawstwa rodziców. Współczesna edukacja coraz częściej podkreśla, że rodzice nie powinni być postrzegani jedynie jako odbiorcy zaleceń specjalistów, lecz jako aktywni partnerzy uczestniczący w procesie wspierania rozwoju dziecka. Poczucie wpływu na postępy dziecka zwiększa motywację do podejmowania działań wspierających rozwój językowy i czytelniczy oraz wzmacnia gotowość do współpracy ze szkołą i specjalistami. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwijanie kultury czytelniczej w środowisku rodzinnym. Wspólne czytanie książek, rozmowy o przeczytanych treściach oraz tworzenie pozytywnych doświadczeń związanych z językiem sprzyjają rozwojowi kompetencji komunikacyjnych i poznawczych. W przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi działania te mogą wymagać dodatkowego wsparcia, dostosowanych materiałów oraz indywidualnych strategii pracy uwzględniających możliwości i potrzeby dziecka. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest współpraca pomiędzy rodziną a szkołą. Skuteczne wspieranie rozwoju językowego wymaga wymiany informacji, wspólnego planowania działań oraz wzajemnego zaufania. Rodzice i nauczyciele dysponują odmiennymi doświadczeniami i perspektywami, które mogą wzajemnie się uzupełniać. Partnerstwo edukacyjne staje się szczególnie istotne w przypadku dzieci wymagających systematycznego wsparcia rozwojowego. Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ czynników społecznych i ekonomicznych. Poziom wykształcenia rodziców, dostęp do zasobów kulturowych, sytuacja

materialna rodziny czy możliwości korzystania ze specjalistycznego wsparcia mogą wpływać na poziom zaangażowania w rozwój dziecka. Współczesna edukacja powinna uwzględniać te uwarunkowania oraz tworzyć rozwiązania wspierające rodziny znajdujące się w mniej korzystnej sytuacji. Szczególnego znaczenia nabiera także rozwój technologii cyfrowych. Nowoczesne narzędzia edukacyjne, aplikacje wspierające rozwój językowy oraz zasoby cyfrowe mogą stanowić cenne wsparcie dla rodziców. Jednocześnie wymagają one odpowiedniego przygotowania użytkowników oraz świadomego wykorzystywania w sposób sprzyjający rozwojowi dziecka. W perspektywie przyszłości znaczenie współpracy pomiędzy rodziną a szkołą będzie systematycznie wzrastać. Coraz większa świadomość znaczenia wczesnego wspierania rozwoju dziecka oraz rosnąca liczba dzieci wymagających indywidualnego podejścia sprawiają, że zaangażowanie rodziców staje się jednym z kluczowych czynników sukcesu edukacyjnego. Oznacza to konieczność tworzenia systemów wsparcia wzmacniających kompetencje rodzicielskie oraz budujących partnerstwo pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu edukacyjnego. Budowanie „mostów czytelniczych" pomiędzy rodziną, szkołą i dzieckiem należy postrzegać jako jedno z ważnych wyzwań współczesnej edukacji. Od jakości tych relacji oraz poziomu zaangażowania rodziców zależy nie tylko rozwój umiejętności językowych i czytelniczych dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi, ale również ich późniejsze funkcjonowanie edukacyjne, społeczne i kulturowe. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać kompetencje rodziców w zakresie wspierania rozwoju językowego i czytelniczego dzieci. 2. Budować partnerską współpracę pomiędzy rodziną, szkołą i specjalistami. 3. Rozwijać rodzinne praktyki czytelnicze sprzyjające kształtowaniu pozytywnych doświadczeń związanych z językiem i literaturą. 4. Zapewniać rodzicom dostęp do materiałów, narzędzi i programów wspierających rozwój kompetencji dzieci. 5. Uwzględniać psychologiczne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania wpływające na poziom zaangażowania rodziców.

Crossing Literacy Bridges: Psychological Determinants of Parental Engagement in Supporting Language and Literacy Development of Children with Special Developmental Needs

Challenge Developing language and literacy competencies is one of the most important tasks of contemporary education. The ability to understand texts, communicate effectively, interpret information, and use language in different social contexts forms the foundation for further learning, cultural participation, and future social and professional functioning. This issue becomes particularly significant in the case of children with special developmental needs, who often face additional challenges in acquiring language and literacy skills. Consequently, one of the key challenges of contemporary education is fostering effective cooperation between families and schools while strengthening parental engagement in children's development. Research consistently demonstrates that the family constitutes the primary environment for language development. Through everyday conversations, shared reading experiences, and participation in communicative activities, children acquire the foundations for future educational success. For children with special developmental needs, these experiences are especially important because they may compensate for developmental difficulties and strengthen individual learning potential. One of the central challenges involves understanding the psychological factors influencing parental engagement. Parents' involvement depends not only on knowledge or available time but also on their beliefs about parental effectiveness, confidence in supporting learning, previous educational experiences, and emotional responses associated with raising a child with developmental challenges. Parents of children with special developmental needs often face additional responsibilities related to diagnosis, therapy, educational support, and concerns about the future. These factors may either enhance or

limit their engagement. Particular importance should be attached to strengthening parents' sense of agency. Contemporary educational approaches increasingly recognise parents not as passive recipients of professional recommendations but as active partners in supporting children's development. A strong sense of influence over a child's progress increases motivation to engage in language and literacy activities and encourages cooperation with teachers and specialists. Another significant challenge concerns promoting literacy culture within families. Shared reading, discussions about books, and positive experiences with language support the development of communication and cognitive competencies. In the case of children with special developmental needs, these activities may require adapted materials, specialised support, and individualised strategies tailored to children's capabilities and needs. Family–school cooperation represents another crucial dimension of this challenge. Effective support for language development requires information exchange, joint planning, and mutual trust. Parents and educators possess different perspectives and experiences that can complement one another. Educational partnerships become especially important when supporting children who require continuous developmental assistance. Social and economic factors should also be considered. Parents' educational background, access to cultural resources, financial circumstances, and availability of specialist services may influence their level of engagement. Educational systems should therefore recognise these conditions and provide support mechanisms for families facing additional barriers. The development of digital technologies also creates new opportunities. Educational applications, digital literacy tools, and online resources can assist parents in supporting language development. However, their effective use requires appropriate preparation and conscious implementation in ways that genuinely benefit children. Looking towards the future, cooperation between families and schools will become increasingly important. Growing awareness of the importance of early developmental support and the increasing number of children requiring individualised educational approaches mean that parental engagement is becoming one of the key determinants of educational success. This requires support systems that strengthen parental competencies and promote educational partnerships. Building "literacy bridges" between families, schools, and children should therefore be viewed as a major challenge for contemporary education. The quality of these relationships and the level of parental engagement significantly influence not only the development of language and literacy skills among children with special developmental needs but also their broader educational, social, and cultural participation. **Recommendations** 1. Strengthen parents' competencies in supporting children's language and literacy development. 2. Build partnership-based cooperation among families, schools, and specialists. 3. Promote family literacy practices that foster positive experiences with language and reading. 4. Provide parents with access to resources, tools, and programmes supporting children's development. 5. Consider psychological, social, and economic factors influencing parental engagement.

Dobrostan uczniów w szkole. Kontekst zagrożeń i szans

Paulina Forma

Polski, English

Wyzwanie Dobrostan uczniów staje się jednym z najważniejszych zagadnień współczesnej edukacji. Coraz wyraźniej dostrzega się, że skuteczność procesu kształcenia nie zależy wyłącznie od programów nauczania, metod dydaktycznych czy wyników egzaminacyjnych, lecz również od jakości życia uczniów, ich poczucia bezpieczeństwa, zdrowia psychicznego oraz możliwości harmonijnego rozwoju. Szkoła jest miejscem, w którym młody człowiek spędza znaczną część swojego życia, dlatego jej wpływ na dobrostan uczniów ma charakter długofalowy i obejmuje zarówno sferę edukacyjną, jak i społeczną, emocjonalną oraz zdrowotną. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się tworzenie warunków sprzyjających dobrostanowi uczniów przy jednoczesnym rozpoznawaniu zagrożeń, które mogą ten dobrostan osłabiać. Dobrostan ucznia jest pojęciem wielowymiarowym. Obejmuje nie tylko brak problemów zdrowotnych czy trudności psychicznych, ale również poczucie satysfakcji z życia, bezpieczeństwa, przynależności społecznej, możliwości rozwoju oraz pozytywnych relacji z innymi ludźmi. W środowisku szkolnym dobrostan wiąże się z doświadczeniem akceptacji, sprawiedliwego traktowania, możliwości wyrażania własnych opinii oraz poczucia wpływu na własny rozwój. Oznacza to, że szkoła nie powinna koncentrować się wyłącznie na przekazywaniu wiedzy, lecz również na tworzeniu warunków wspierających wszechstronny rozwój człowieka. Jednym z najważniejszych zagrożeń dla dobrostanu uczniów jest narastające obciążenie psychiczne związane z wymaganiami edukacyjnymi oraz funkcjonowaniem we współczesnym społeczeństwie. Młodzi ludzie coraz częściej doświadczają presji osiągnięć, rywalizacji, niepewności dotyczącej przyszłości oraz konieczności dostosowywania się do szybko zmieniających się warunków społecznych i technologicznych. W efekcie obserwuje się wzrost problemów związanych ze stresem, lękiem, przeciążeniem emocjonalnym oraz obniżonym nastrojem. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. W ostatnich latach coraz częściej wskazuje się na rosnącą liczbę uczniów wymagających wsparcia psychologicznego. Trudności emocjonalne mogą wpływać na funkcjonowanie szkolne, relacje społeczne oraz motywację do nauki. Szkoła staje więc przed wyzwaniem tworzenia środowiska sprzyjającego profilaktyce problemów psychicznych oraz zapewniania dostępu do odpowiednich form wsparcia. Istotnym zagrożeniem dla dobrostanu pozostają również negatywne relacje społeczne. Przemoc rówieśnicza, wykluczenie społeczne, cyberprzemoc czy brak akceptacji mogą prowadzić do obniżenia poczucia własnej wartości i pogorszenia jakości życia uczniów. Jednocześnie pozytywne relacje z nauczycielami i rówieśnikami należą do najważniejszych czynników chroniących dobrostan młodych ludzi. Dlatego klimat społeczny szkoły odgrywa kluczową rolę w tworzeniu środowiska wspierającego rozwój. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wpływ technologii cyfrowych. Nowoczesne technologie stwarzają liczne możliwości rozwoju, komunikacji i zdobywania wiedzy, jednak mogą również przyczyniać się do przeciążenia informacyjnego, uzależnień behawioralnych, zaburzeń koncentracji oraz nasilania zjawiska porównań społecznych. Współczesna szkoła powinna wspierać uczniów w rozwijaniu kompetencji umożliwiających odpowiedzialne i zrównoważone korzystanie z mediów cyfrowych. Jednocześnie współczesna edukacja dysponuje wieloma możliwościami wzmacniania dobrostanu uczniów. Coraz większą rolę odgrywają programy wspierające zdrowie psychiczne, rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych, edukację zdrowotną oraz działania wzmacniające odporność psychiczną. Szkoła może stawać się miejscem budowania poczucia sprawstwa, rozwijania talentów, odkrywania zainteresowań oraz wzmacniania pozytywnego obrazu siebie. Szczególnego

znaczenia nabiera również podmiotowe traktowanie ucznia. Młodzi ludzie potrzebują możliwości wyrażania własnych opinii, uczestniczenia w podejmowaniu decyzji oraz wpływania na kształt środowiska, w którym funkcjonują. Włączenie uczniów w życie szkoły zwiększa ich zaangażowanie, poczucie odpowiedzialności oraz identyfikację ze społecznością szkolną. Nie bez znaczenia pozostaje współpraca szkoły, rodziny i środowiska lokalnego. Dobrostan uczniów kształtowany jest przez wiele czynników funkcjonujących poza szkołą, dlatego skuteczne działania wspierające wymagają współpracy różnych podmiotów odpowiedzialnych za rozwój dziecka. Spójność oddziaływań wychowawczych zwiększa skuteczność działań profilaktycznych oraz wzmacnia poczucie bezpieczeństwa młodych ludzi. W perspektywie przyszłości dobrostan uczniów będzie jednym z podstawowych wskaźników jakości edukacji. Szkoła przyszłości powinna być miejscem, które nie tylko przygotowuje do egzaminów i rynku pracy, ale również wspiera zdrowie psychiczne, rozwój społeczny i poczucie sensu życia. Odpowiedzialność za dobrostan uczniów staje się zatem integralnym elementem misji współczesnej edukacji. **Rekomendacje** 1. Włączać dobrostan uczniów do strategicznych celów funkcjonowania szkół i systemów edukacyjnych. 2. Rozwijać programy wspierające zdrowie psychiczne, odporność psychiczną i kompetencje społeczno-emocjonalne. 3. Budować klimat szkoły oparty na bezpieczeństwie, szacunku, współpracy i podmiotowym traktowaniu uczniów. 4. Wzmacniać współpracę szkoły, rodziny i środowiska lokalnego w działaniach na rzecz dobrostanu dzieci i młodzieży. 5. Promować zrównoważone korzystanie z technologii cyfrowych oraz rozwijanie zdrowych nawyków życia codziennego.

Student Well-Being at School: The Context of Risks and Opportunities

Challenge Student well-being has become one of the most important issues in contemporary education. It is increasingly recognised that the effectiveness of educational processes depends not only on curricula, teaching methods, or academic achievement but also on students' quality of life, sense of security, mental health, and opportunities for balanced development. School is a place where young people spend a significant part of their lives; therefore, its influence on well-being extends beyond academic outcomes and affects social, emotional, and health-related dimensions of development. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education is creating conditions that promote student well-being while identifying and addressing factors that may threaten it. Student well-being is a multidimensional concept. It encompasses not only the absence of illness or psychological difficulties but also satisfaction with life, feelings of safety, social belonging, opportunities for personal growth, and positive interpersonal relationships. Within educational settings, well-being is associated with experiences of acceptance, fairness, participation, and agency. Schools should therefore be understood not only as places of knowledge transmission but also as environments supporting holistic human development. One of the most significant threats to student well-being is the growing psychological burden associated with educational demands and contemporary social realities. Young people increasingly experience pressure to achieve, competition, uncertainty about the future, and the need to adapt to rapidly changing social and technological conditions. These circumstances contribute to elevated levels of stress, anxiety, emotional exhaustion, and reduced psychological well-being. Particular attention should be paid to mental health. Recent years have witnessed a growing number of students requiring psychological support. Emotional difficulties can affect academic performance, social relationships, and motivation to learn. Schools therefore face the challenge of creating environments that promote mental health prevention and provide access to effective support services. Negative social relationships also represent a significant risk factor. Peer violence, social exclusion, cyberbullying, and lack of acceptance

may undermine self-esteem and quality of life. Conversely, positive relationships with teachers and peers are among the most important protective factors supporting student well-being. School climate therefore plays a crucial role in shaping supportive educational environments. The impact of digital technologies is another important consideration. While digital tools create opportunities for learning, communication, and personal development, they may also contribute to information overload, behavioural addictions, difficulties with concentration, and unhealthy social comparisons. Contemporary education should help students develop competencies that enable balanced and responsible use of digital media. At the same time, schools possess considerable opportunities to strengthen student well-being. Increasing emphasis is placed on programmes supporting mental health, social and emotional learning, health education, and resilience development. Educational environments can become spaces where students develop a sense of agency, discover their strengths, and build positive self-perceptions. Student participation is equally important. Young people need opportunities to express their views, contribute to decision-making processes, and influence the environments in which they learn. Meaningful participation enhances engagement, responsibility, and identification with the school community. Cooperation among schools, families, and local communities also plays a significant role. Student well-being is shaped by multiple factors operating beyond school walls. Effective support therefore requires coordinated action among various stakeholders responsible for child and adolescent development. Consistency in educational and developmental efforts strengthens prevention and promotes a sense of security. Looking ahead, student well-being will become one of the key indicators of educational quality. Future-oriented schools should not only prepare students for examinations and employment but also support mental health, social development, and a sense of purpose. Promoting student well-being should therefore be regarded as a fundamental responsibility of contemporary education. **Recommendations** 1. Integrate student well-being into the strategic objectives of schools and educational systems. 2. Develop programmes supporting mental health, resilience, and social-emotional competencies. 3. Build school climates based on safety, respect, cooperation, and student agency. 4. Strengthen cooperation among schools, families, and local communities in promoting youth well-being. 5. Promote balanced use of digital technologies and healthy everyday lifestyle habits.

Doświadczenie przemocy wśród dzieci i młodzieży warszawskich szkół w percepcji przedstawicieli placówek oświatowych – postulaty i rekomendacje

Magdalena Markocka

Polski, English

Wyzwanie Przemoc w środowisku szkolnym należy do najpoważniejszych problemów współczesnej edukacji, ponieważ bezpośrednio wpływa na poczucie bezpieczeństwa, dobrostan psychiczny oraz możliwości rozwojowe dzieci i młodzieży. Szkoła powinna być miejscem sprzyjającym uczeniu się, budowaniu relacji społecznych i wszechstronnemu rozwojowi, jednak doświadczenie przemocy może znacząco ograniczać realizację tych funkcji. Współczesne formy przemocy przybierają różnorodne postacie – od przemocy fizycznej i słownej po wykluczenie społeczne, przemoc relacyjną oraz cyberprzemoc. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się tworzenie skutecznych systemów zapobiegania przemocy oraz budowanie bezpiecznego środowiska szkolnego dla wszystkich uczniów. Przemoc szkolna jest zjawiskiem wielowymiarowym i nie ogranicza się wyłącznie do pojedynczych aktów agresji. Często stanowi rezultat złożonych procesów społecznych, emocjonalnych i kulturowych zachodzących w środowisku uczniów. Na jej występowanie mogą wpływać relacje rodzinne, doświadczenia społeczne, wzorce komunikacji, sytuacja emocjonalna młodych ludzi oraz klimat szkoły. Oznacza to, że skuteczne przeciwdziałanie przemocy wymaga podejścia systemowego uwzględniającego wiele współzależnych czynników. Jednym z podstawowych wyzwań jest rozpoznawanie różnych form przemocy. W praktyce szkolnej stosunkowo łatwo dostrzec akty przemocy fizycznej, jednak znacznie trudniejsze okazuje się identyfikowanie przemocy psychicznej, wykluczenia społecznego, manipulacji relacyjnej czy przemocy realizowanej za pośrednictwem technologii cyfrowych. Tymczasem właśnie te mniej widoczne formy agresji mogą wywoływać długotrwałe konsekwencje dla zdrowia psychicznego i funkcjonowania społecznego dzieci oraz młodzieży. Szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury bezpieczeństwa w szkole. Przeciwdziałanie przemocy nie może ograniczać się wyłącznie do reagowania na incydenty. Kluczowe znaczenie ma tworzenie środowiska opartego na wzajemnym szacunku, zaufaniu, odpowiedzialności i współpracy. Uczniowie powinni mieć poczucie, że szkoła jest miejscem, w którym ich potrzeby są dostrzegane, a zgłaszane problemy traktowane poważnie i z należytą uwagą. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwijanie kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów. Umiejętność komunikacji, rozwiązywania konfliktów, współpracy, empatii oraz radzenia sobie z emocjami stanowi jeden z najważniejszych czynników chroniących przed zachowaniami agresywnymi. Edukacja powinna wspierać rozwój tych kompetencji od najwcześniejszych etapów kształcenia, traktując je jako integralny element procesu wychowawczego. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola nauczycieli i pracowników szkoły. To właśnie oni często jako pierwsi dostrzegają symptomy przemocy oraz odpowiadają za podejmowanie działań interwencyjnych. Wymaga to odpowiedniego przygotowania, znajomości procedur, umiejętności prowadzenia rozmów z uczniami oraz kompetencji w zakresie budowania pozytywnego klimatu wychowawczego. Współczesna szkoła potrzebuje nauczycieli zdolnych nie tylko do reagowania na sytuacje kryzysowe, ale także do aktywnego tworzenia środowiska sprzyjającego bezpieczeństwu. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska cyfrowego. Rozwój mediów społecznościowych i komunikacji internetowej sprawił, że część przemocy przeniosła się poza fizyczne granice szkoły. Cyberprzemoc może mieć charakter ciągły, trudny do kontrolowania i szczególnie obciążający psychicznie dla ofiar. Wymaga to rozwijania kompetencji cyfrowych, edukacji medialnej oraz budowania odpowiedzialnych postaw w przestrzeni internetowej. Szczególnego znaczenia

nabiera współpraca szkoły z rodziną i instytucjami wspierającymi. Skuteczne przeciwdziałanie przemocy wymaga zaangażowania rodziców, specjalistów, poradni psychologiczno-pedagogicznych, organizacji społecznych oraz innych podmiotów odpowiedzialnych za dobro dziecka. Dopiero współdziałanie różnych środowisk umożliwia tworzenie spójnego systemu ochrony i wsparcia. W perspektywie przyszłości problem przemocy szkolnej może przybierać nowe formy związane z rozwojem technologii, zmianami społecznymi oraz rosnącą złożonością relacji międzyludzkich. Oznacza to konieczność ciągłego doskonalenia działań profilaktycznych, rozwijania kompetencji kadry pedagogicznej oraz monitorowania nowych zagrożeń pojawiających się w środowisku młodych ludzi. Doświadczenie przemocy przez dzieci i młodzież należy postrzegać nie tylko jako problem wychowawczy, lecz również jako wyzwanie dotyczące praw człowieka, jakości edukacji oraz zdrowia psychicznego młodego pokolenia. Tworzenie szkół wolnych od przemocy stanowi jeden z podstawowych warunków budowania środowiska edukacyjnego sprzyjającego rozwojowi, bezpieczeństwu i dobrostanowi wszystkich uczniów. **Rekomendacje** 1. Budować kompleksowe programy profilaktyki przemocy obejmujące wszystkie poziomy edukacji. 2. Rozwijać kompetencje społeczne, emocjonalne i komunikacyjne uczniów. 3. Wzmacniać przygotowanie nauczycieli do rozpoznawania i reagowania na różne formy przemocy. 4. Rozwijać działania przeciwdziałające cyberprzemocy oraz promujące odpowiedzialne korzystanie z mediów cyfrowych. 5. Budować trwałą współpracę pomiędzy szkołą, rodziną i instytucjami wspierającymi bezpieczeństwo dzieci i młodzieży.

Experiences of Violence Among Children and Adolescents in Warsaw Schools as Perceived by Educational Professionals – Postulates and Recommendations

Challenge Violence in educational settings remains one of the most serious challenges facing contemporary education because it directly affects student safety, psychological well-being, and developmental opportunities. Schools should provide environments that support learning, social interaction, and personal growth; however, experiences of violence may significantly undermine these functions. Contemporary forms of violence include physical aggression, verbal abuse, social exclusion, relational aggression, and cyberviolence. Consequently, one of the key challenges of modern education is developing effective systems for preventing violence and creating safe learning environments for all students. School violence is a multidimensional phenomenon that extends beyond isolated incidents of aggression. It often results from complex social, emotional, and cultural processes operating within students' lives and educational environments. Family relationships, social experiences, communication patterns, emotional difficulties, and school climate may all contribute to its occurrence. Effective prevention therefore requires a systemic approach that addresses multiple interconnected factors. One of the primary challenges involves recognising different forms of violence. While physical aggression is often visible, psychological violence, social exclusion, relational manipulation, and digitally mediated aggression can be much more difficult to identify. Nevertheless, these less visible forms of violence may have profound and long-lasting consequences for young people's mental health and social functioning. Particular importance should be attached to creating a culture of safety within schools. Violence prevention cannot be limited to responding after incidents occur. It requires proactive efforts to establish environments characterised by mutual respect, trust, responsibility, and cooperation. Students should feel confident that their concerns will be taken seriously and that schools are committed to protecting their well-being. Another important challenge concerns the development of social and emotional competencies. Skills such as communication, conflict resolution, cooperation, empathy, and emotional regulation represent important protective factors

against aggressive behaviour. Educational institutions should promote these competencies from the earliest stages of schooling and recognise them as essential elements of education. The role of teachers and school staff is equally significant. Educators are often the first individuals to identify signs of violence and are responsible for initiating appropriate responses. This requires adequate preparation, knowledge of intervention procedures, communication skills, and the ability to foster positive educational climates. Contemporary schools need professionals capable not only of responding to incidents but also of creating environments that actively promote safety and inclusion. Digital environments present additional challenges. The growth of social media and online communication has enabled violence to extend beyond the physical boundaries of schools. Cyberviolence can be continuous, difficult to monitor, and particularly harmful to victims. Addressing these challenges requires digital literacy, media education, and the promotion of responsible online behaviour. Cooperation among schools, families, and support institutions is another essential dimension of prevention. Effective responses to violence require the involvement of parents, psychologists, counsellors, community organisations, and other professionals responsible for child well-being. Collaborative approaches increase the effectiveness of preventive and intervention efforts. Looking ahead, school violence may take new forms as technology develops and social relationships continue to evolve. Educational systems must therefore continuously improve preventive measures, strengthen staff competencies, and monitor emerging risks affecting children and adolescents. Experiences of violence among young people should be viewed not only as educational or behavioural concerns but also as issues related to human rights, educational quality, and mental health. Creating schools free from violence remains one of the fundamental conditions for promoting safe, supportive, and development-oriented educational environments. **Recommendations** 1. Develop comprehensive violence prevention programmes across all educational levels. 2. Strengthen students’ social, emotional, and communication competencies. 3. Enhance teachers’ preparedness to recognise and respond to various forms of violence. 4. Expand initiatives addressing cyberviolence and promoting responsible digital citizenship. 5. Build sustainable cooperation among schools, families, and institutions supporting child and adolescent safety.

Dzieci i rodzice w szkole. Doświadczanie zmian codzienności i komunikacji

Eugenia Rostańska

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła funkcjonuje w warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych i technologicznych, które wpływają zarówno na codzienne życie rodzin, jak i na sposób komunikowania się pomiędzy uczestnikami procesu edukacyjnego. Zmieniające się modele rodziny, rozwój technologii cyfrowych, rosnąca mobilność społeczna oraz nowe oczekiwania wobec edukacji powodują, że relacje między dziećmi, rodzicami i szkołą podlegają ciągłym przeobrażeniom. W rezultacie jednym z ważnych wyzwań współczesnej edukacji staje się budowanie skutecznej komunikacji i partnerstwa pomiędzy rodziną a szkołą w warunkach zmieniającej się codzienności. Rodzina pozostaje pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka. To właśnie w niej kształtują się podstawowe wzorce komunikacji, relacji społecznych oraz postawy wobec nauki i obowiązków szkolnych. Jednocześnie współczesne rodziny coraz częściej funkcjonują pod presją licznych wyzwań związanych z tempem życia, obowiązkami zawodowymi, zmianami społecznymi oraz koniecznością dostosowywania się do nowych warunków funkcjonowania. Zmiany te wpływają również na sposób uczestnictwa rodziców w edukacji swoich dzieci. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zmieniający się charakter komunikacji. Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych spowodował, że kontakty pomiędzy szkołą a rodzicami coraz częściej odbywają się za pośrednictwem dzienników elektronicznych, komunikatorów internetowych i platform edukacyjnych. Narzędzia te zwiększają dostęp do informacji, ale jednocześnie mogą ograniczać bezpośrednie relacje interpersonalne oraz utrudniać budowanie głębszego dialogu pomiędzy nauczycielami i rodzicami. Szczególnego znaczenia nabiera doświadczenie zmian codzienności przez dzieci. Współczesne dzieci dorastają w świecie intensywnej obecności mediów cyfrowych, szybkiego przepływu informacji oraz zmieniających się wzorców społecznych. Wydarzenia takie jak pandemia COVID-19, edukacja zdalna czy nasilone procesy migracyjne wpłynęły na sposób funkcjonowania uczniów, ich relacje rówieśnicze oraz poczucie bezpieczeństwa. Szkoła i rodzina muszą wspólnie wspierać dzieci w adaptacji do tych zmian. Istotnym wyzwaniem pozostaje zaangażowanie rodziców w życie szkoły. Współczesne rodziny różnią się pod względem możliwości czasowych, zasobów społecznych oraz kompetencji związanych z uczestnictwem w procesie edukacyjnym. Nie wszyscy rodzice mają jednakowe możliwości wspierania swoich dzieci, co może prowadzić do pogłębiania nierówności edukacyjnych. Współpraca szkoły z rodzicami wymaga zatem uwzględniania różnorodności sytuacji rodzinnych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest budowanie wzajemnego zaufania. Skuteczna współpraca pomiędzy szkołą a rodziną wymaga partnerstwa opartego na dialogu, szacunku oraz wspólnym dążeniu do dobra dziecka. W sytuacji braku zaufania komunikacja może ograniczać się do przekazywania informacji o trudnościach lub problemach, zamiast wspólnego poszukiwania rozwiązań wspierających rozwój ucznia. Szczególnego znaczenia nabiera również kwestia wspierania dobrostanu dzieci. Współczesne wyzwania społeczne i edukacyjne sprawiają, że dzieci coraz częściej potrzebują wsparcia emocjonalnego oraz poczucia bezpieczeństwa zarówno w środowisku rodzinnym, jak i szkolnym. Efektywna komunikacja pomiędzy rodzicami a szkołą może przyczyniać się do szybszego rozpoznawania trudności oraz skuteczniejszego wspierania uczniów. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji komunikacyjnych wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. Zarówno nauczyciele, jak i rodzice potrzebują umiejętności prowadzenia konstruktywnego dialogu, rozwiązywania konfliktów oraz budowania relacji opartych na współpracy. Kompetencje te stają się szczególnie

istotne w warunkach rosnącej różnorodności społecznej i kulturowej. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie modelu szkoły otwartej na współpracę z rodziną. Oznacza to budowanie środowiska edukacyjnego, w którym rodzice są traktowani jako partnerzy procesu wychowania i kształcenia, a dzieci otrzymują spójne wsparcie ze strony wszystkich osób zaangażowanych w ich rozwój. Dzieci i rodzice doświadczają współcześnie licznych zmian dotyczących codzienności i komunikacji. Od jakości relacji pomiędzy rodziną a szkołą zależy nie tylko efektywność procesu edukacyjnego, ale również dobrostan dzieci oraz ich zdolność do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się świecie. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać partnerstwo pomiędzy szkołą a rodziną oparte na dialogu i wzajemnym zaufaniu. 2. Rozwijać kompetencje komunikacyjne nauczycieli i rodziców wspierające konstruktywną współpracę. 3. Wykorzystywać technologie cyfrowe jako narzędzie wspierające, a nie zastępujące bezpośrednie relacje. 4. Tworzyć warunki umożliwiające aktywne uczestnictwo rodziców w życiu szkoły. 5. Wspólnie wspierać dobrostan emocjonalny dzieci oraz ich adaptację do zmieniających się warunków społecznych.

Children and Parents at School: Experiencing Changes in Everyday Life and Communication

Challenge Contemporary schools operate within rapidly changing social, cultural, and technological environments that significantly influence family life and communication processes. Changing family models, digital technologies, increasing social mobility, and evolving educational expectations affect the relationships between children, parents, and schools. Consequently, one of the major challenges facing contemporary education is building effective communication and partnership between families and schools in a constantly changing reality. The family remains the primary environment in which children develop communication patterns, social relationships, and attitudes towards learning. At the same time, modern families often face pressures related to professional responsibilities, fast-paced lifestyles, and social transformations. These changes influence the ways in which parents participate in their children's educational experiences. One of the key challenges concerns the changing nature of communication. The development of information and communication technologies has led to increasing reliance on electronic gradebooks, online platforms, and digital messaging systems. While these tools improve access to information, they may also reduce opportunities for direct interpersonal contact and meaningful dialogue between teachers and parents. Particular attention should be paid to how children experience changes in everyday life. Contemporary children grow up in environments characterised by digital media, rapid information flows, and evolving social norms. Events such as the COVID-19 pandemic, remote learning, and migration processes have significantly influenced students’ daily experiences, peer relationships, and sense of security. Schools and families must therefore work together to support children in adapting to these changes. Another important challenge involves parental engagement in school life. Families differ considerably in terms of available time, social resources, and capacities to support educational processes. Not all parents have equal opportunities to participate actively in school-related activities, which may contribute to educational inequalities. Effective cooperation between schools and families therefore requires sensitivity to diverse family circumstances. Building mutual trust represents another crucial aspect of this challenge. Successful cooperation between schools and parents depends on dialogue, respect, and a shared commitment to supporting children’s development. Without trust, communication may become limited to reporting problems rather than collaboratively seeking solutions that benefit students. Supporting children’s well-being is equally important. Contemporary social and educational challenges increase the need for emotional support and a sense of security. Effective communication between

parents and schools can facilitate the early identification of difficulties and contribute to more effective support for children and adolescents. The development of communication competencies among all educational stakeholders is also essential. Both teachers and parents require skills related to constructive dialogue, conflict resolution, and collaborative relationship-building. These competencies become increasingly important in culturally and socially diverse educational environments. Looking towards the future, particular attention should be paid to creating school models based on genuine cooperation with families. This involves recognising parents as partners in educational and developmental processes while ensuring that children receive coherent support from all adults involved in their lives. Children and parents today experience profound changes in everyday life and communication. The quality of relationships between schools and families influences not only educational outcomes but also children’s well-being and their ability to function successfully in a rapidly changing world. **Recommendations** 1. Strengthen partnerships between schools and families based on dialogue and mutual trust. 2. Develop communication competencies among teachers and parents to support effective cooperation. 3. Use digital technologies as tools that complement rather than replace direct relationships. 4. Create conditions that facilitate active parental participation in school life. 5. Jointly support children’s emotional well-being and adaptation to changing social realities.

Edukacja domowa w opinii rodziców edukujących dzieci w domu - na podstawie badań własnych

Agnieszka Wołk

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja coraz częściej staje wobec konieczności uwzględniania różnorodnych modeli organizacji procesu kształcenia, odpowiadających na zmieniające się potrzeby dzieci, młodzieży i ich rodzin. Jednym z najbardziej widocznych przejawów tych przemian jest rozwój edukacji domowej, która w wielu krajach staje się istotnym elementem debaty dotyczącej przyszłości edukacji, praw rodziców, autonomii ucznia oraz możliwości indywidualizacji procesu nauczania. Rosnące zainteresowanie edukacją domową skłania do pogłębionej refleksji nad funkcjonowaniem współczesnych systemów edukacyjnych oraz nad oczekiwaniami rodziców wobec szkoły i procesu wychowania. Edukacja domowa stanowi szczególne wyzwanie dla tradycyjnie rozumianego modelu szkoły jako podstawowego miejsca realizacji procesu dydaktycznego. W tym modelu rodzina przejmuje znaczną część odpowiedzialności za organizację nauki dziecka, jego rozwój edukacyjny oraz codzienne funkcjonowanie w procesie uczenia się. Powoduje to zmianę relacji pomiędzy rodziną a instytucją szkoły oraz rodzi pytania dotyczące zakresu odpowiedzialności poszczególnych podmiotów za efekty edukacyjne, rozwój społeczny i dobrostan dziecka. Jednym z najczęściej wskazywanych powodów wyboru edukacji domowej jest potrzeba indywidualizacji nauczania. Rodzice coraz częściej zwracają uwagę na konieczność dostosowania tempa pracy, metod dydaktycznych oraz organizacji procesu uczenia się do możliwości i potrzeb dziecka. W warunkach masowego systemu edukacji realizacja takich założeń bywa utrudniona, szczególnie w przypadku uczniów o niestandardowych potrzebach edukacyjnych, wyjątkowych zainteresowaniach lub odmiennym tempie rozwoju. Edukacja domowa staje się w tym kontekście próbą stworzenia bardziej elastycznego środowiska edukacyjnego. Ważnym aspektem omawianego wyzwania pozostaje również kwestia podmiotowości rodziców w procesie edukacji. Współczesne społeczeństwa coraz częściej podkreślają znaczenie partnerskich relacji pomiędzy rodziną a szkołą. Rodzice nie chcą być jedynie odbiorcami decyzji podejmowanych przez instytucje edukacyjne, lecz aktywnymi uczestnikami procesu kształcenia swoich dzieci. Edukacja domowa jest jednym z przykładów przejmowania przez rodziców większej odpowiedzialności za przebieg i organizację edukacji, co jednocześnie wymaga odpowiednich kompetencji, zaangażowania oraz gotowości do podejmowania nowych ról wychowawczych i edukacyjnych. Istotnym zagadnieniem pozostaje również społeczny wymiar edukacji domowej. Jednym z najczęściej podejmowanych tematów w debacie publicznej jest pytanie o możliwości rozwijania kompetencji społecznych przez dzieci uczące się poza szkołą. Współczesne podejścia pedagogiczne wskazują jednak, że proces socjalizacji nie ogranicza się wyłącznie do środowiska szkolnego. Rodzina, grupy rówieśnicze, organizacje społeczne, instytucje kultury, zajęcia pozaszkolne oraz społeczności lokalne mogą stanowić ważne przestrzenie budowania relacji społecznych, rozwijania kompetencji komunikacyjnych oraz uczenia się współpracy. Rozwój edukacji domowej wiąże się również z przemianami technologicznymi. Powszechny dostęp do zasobów cyfrowych, materiałów edukacyjnych, kursów online oraz narzędzi wspierających naukę sprawia, że organizacja procesu edukacyjnego poza szkołą staje się coraz bardziej dostępna. Jednocześnie pojawiają się nowe wyzwania związane z jakością materiałów edukacyjnych, bezpieczeństwem cyfrowym, krytyczną oceną informacji oraz odpowiedzialnym wykorzystywaniem technologii w procesie uczenia się. Nie można jednak pomijać trudności związanych z edukacją domową. Wymaga ona od rodziców dużego zaangażowania czasowego, organizacyjnego i emocjonalnego. Konieczność łączenia

obowiązków zawodowych, rodzinnych i edukacyjnych może prowadzić do przeciążenia oraz pojawiania się trudności w utrzymaniu równowagi pomiędzy różnymi obszarami życia. Ważnym wyzwaniem pozostaje także zapewnienie dzieciom dostępu do różnorodnych doświadczeń edukacyjnych oraz możliwości uczestnictwa w szerszym życiu społecznym. W perspektywie przyszłości edukacja domowa może stanowić cenne źródło refleksji nad kierunkami zmian współczesnej edukacji. Dyskusja dotycząca indywidualizacji nauczania, elastyczności organizacyjnej, współpracy z rodzicami oraz podmiotowego traktowania ucznia odnosi się bowiem nie tylko do edukacji domowej, lecz również do funkcjonowania szkoły jako instytucji. Analiza opinii rodziców edukujących dzieci w domu pozwala lepiej zrozumieć oczekiwania wobec współczesnej edukacji oraz wskazuje obszary wymagające dalszego rozwoju i dostosowania do potrzeb zmieniającego się społeczeństwa. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać współpracę pomiędzy rodzinami realizującymi edukację domową a instytucjami edukacyjnymi. 2. Rozwijać rozwiązania wspierające indywidualizację procesu nauczania zarówno w edukacji domowej, jak i szkolnej. 3. Tworzyć warunki umożliwiające dzieciom uczącym się w domu rozwijanie kompetencji społecznych i uczestnictwo w życiu wspólnotowym. 4. Wspierać rodziców poprzez dostęp do materiałów edukacyjnych, konsultacji specjalistycznych oraz sieci współpracy. 5. Prowadzić dalsze badania dotyczące doświadczeń rodzin realizujących edukację domową oraz ich oczekiwań wobec współczesnej edukacji.

Homeschooling in the Opinions of Parents Educating Their Children at Home – Based on Original Research

Challenge Contemporary education is increasingly confronted with the need to recognise diverse models of organising educational processes that respond to the changing needs of children, young people, and their families. One of the most visible manifestations of these transformations is the development of homeschooling, which in many countries has become an important element of debates concerning the future of education, parental rights, student autonomy, and the possibilities of individualising learning processes. The growing interest in homeschooling encourages deeper reflection on the functioning of contemporary educational systems and on parental expectations regarding schooling and upbringing. Homeschooling poses a significant challenge to the traditionally understood model of school as the primary place where education takes place. In this model, families assume a substantial part of the responsibility for organising their children’s learning, educational development, and everyday functioning within the learning process. This changes the relationship between families and educational institutions and raises questions regarding the responsibilities of different actors for educational outcomes, social development, and children’s well-being. One of the most frequently cited reasons for choosing homeschooling is the desire for individualised education. Parents increasingly emphasise the importance of adapting the pace of learning, teaching methods, and educational organisation to the abilities and needs of their children. Within mass educational systems, achieving such flexibility may be difficult, particularly for students with non-standard educational needs, exceptional interests, or different developmental trajectories. In this context, homeschooling becomes an attempt to create a more flexible educational environment. An important aspect of this challenge concerns the role of parents as active participants in educational processes. Contemporary societies increasingly stress the importance of partnership between families and schools. Parents no longer wish to be passive recipients of decisions made by educational institutions but seek to play an active role in shaping their children’s education. Homeschooling represents one example of parents assuming greater responsibility for educational processes, which simultaneously requires appropriate competencies, commitment, and readiness to

undertake new educational and caregiving roles. The social dimension of homeschooling also remains an important issue. One of the most frequently discussed topics in public debates concerns the opportunities available for homeschooled children to develop social competencies. Contemporary pedagogical perspectives indicate, however, that socialisation is not limited solely to school environments. Families, peer groups, social organisations, cultural institutions, extracurricular activities, and local communities may all constitute important spaces for building social relationships, developing communication competencies, and learning cooperation. The development of homeschooling is also linked to technological transformations. Widespread access to digital resources, educational materials, online courses, and learning-support tools makes organising education outside traditional schools increasingly feasible. At the same time, new challenges emerge concerning the quality of educational resources, digital safety, critical evaluation of information, and the responsible use of technology in learning processes. The difficulties associated with homeschooling should not be overlooked. It requires significant time, organisational effort, and emotional commitment from parents. Balancing professional responsibilities, family life, and educational duties may lead to overload and difficulties in maintaining equilibrium between different areas of life. Another important challenge concerns ensuring children’s access to diverse educational experiences and opportunities to participate in wider social life. From a future-oriented perspective, homeschooling may serve as a valuable source of reflection on the future directions of educational development. Discussions concerning individualised learning, organisational flexibility, cooperation with parents, and student-centred education apply not only to homeschooling but also to the functioning of schools as institutions. Analysing the opinions of parents educating their children at home makes it possible to better understand expectations towards contemporary education and identify areas requiring further development and adaptation to the needs of a changing society. **Recommendations** 1. Strengthen cooperation between homeschooling families and educational institutions. 2. Develop solutions supporting the individualisation of learning processes in both homeschooling and traditional schooling. 3. Create opportunities for homeschooled children to develop social competencies and participate in community life. 4. Support parents through access to educational resources, specialist consultations, and collaborative networks. 5. Conduct further research on the experiences of homeschooling families and their expectations towards contemporary education.

Edukacja domowa w praktyce na podstawie badań przeprowadzonych wśród rodziców edukujących dzieci w domu

Kinga Lendzion

Polski, English

Wyzwanie Współczesne systemy edukacyjne coraz częściej stają wobec wyzwania związanego z różnicowaniem ścieżek kształcenia oraz dostosowywaniem procesu edukacyjnego do indywidualnych potrzeb uczniów i ich rodzin. Jednym z przejawów tych przemian jest rosnące zainteresowanie edukacją domową, która w wielu krajach staje się alternatywą wobec tradycyjnego modelu szkolnego. Zjawisko to wpisuje się w szerszą debatę dotyczącą autonomii rodziców w zakresie wychowania i edukacji dzieci, elastyczności systemów oświatowych oraz poszukiwania rozwiązań odpowiadających na zróżnicowane potrzeby rozwojowe młodego pokolenia. Edukacja domowa stanowi szczególne wyzwanie dla współczesnej edukacji, ponieważ podważa dominujący model organizacji procesu kształcenia oparty na instytucjonalnej szkole jako podstawowym środowisku edukacyjnym. W tym modelu znacząca część odpowiedzialności za organizację nauki zostaje przeniesiona na rodzinę, która przejmuje funkcję bezpośredniego wspierania procesu uczenia się dziecka. Powoduje to konieczność redefinicji relacji pomiędzy szkołą, rodzicami i uczniem oraz stawia pytania dotyczące granic odpowiedzialności poszczególnych podmiotów za jakość edukacji. Jednym z głównych powodów wyboru edukacji domowej jest potrzeba większej indywidualizacji procesu kształcenia. Rodzice coraz częściej poszukują rozwiązań pozwalających dostosować tempo nauki, metody pracy oraz zakres realizowanych treści do możliwości, zainteresowań i potrzeb dziecka. W warunkach masowego systemu edukacji realizacja takiego podejścia bywa utrudniona, co prowadzi część rodzin do poszukiwania bardziej elastycznych form organizacji nauki. W tym kontekście edukacja domowa staje się przestrzenią eksperymentowania z alternatywnymi strategiami edukacyjnymi oraz budowania bardziej spersonalizowanych ścieżek rozwoju. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również kwestia socjalizacji i budowania relacji społecznych. Jednym z najczęściej podejmowanych tematów w dyskusjach dotyczących edukacji domowej pozostaje pytanie o możliwości rozwijania kompetencji społecznych przez dzieci uczące się poza tradycyjnym środowiskiem szkolnym. Współczesne podejście do edukacji coraz częściej wskazuje jednak, że proces socjalizacji może przebiegać w różnorodnych środowiskach społecznych, obejmujących rodzinę, grupy rówieśnicze, organizacje społeczne, instytucje kultury czy społeczności lokalne. Oznacza to konieczność szerszego spojrzenia na proces budowania relacji społecznych oraz uczestnictwa dzieci w życiu wspólnotowym. Rosnące zainteresowanie edukacją domową wiąże się również z przemianami społecznymi i kulturowymi współczesnego świata. Rozwój technologii cyfrowych, łatwiejszy dostęp do zasobów edukacyjnych, platform e-learningowych oraz materiałów dydaktycznych sprawia, że organizacja procesu uczenia się poza szkołą staje się coraz bardziej dostępna. Jednocześnie zmieniają się oczekiwania rodziców wobec edukacji. Coraz większego znaczenia nabierają takie wartości jak autonomia, podmiotowość dziecka, rozwijanie indywidualnych talentów oraz możliwość aktywnego współdecydowania o przebiegu procesu edukacyjnego. Nie można jednak pomijać wyzwań związanych z organizacją edukacji domowej. Wymaga ona od rodziców dużego zaangażowania czasowego, organizacyjnego i emocjonalnego. Rodzina staje się głównym środowiskiem wspierającym proces uczenia się, co może prowadzić do przeciążenia obowiązkami oraz konieczności godzenia różnych ról społecznych i zawodowych. Istotnym problemem pozostaje również zapewnienie dzieciom dostępu do różnorodnych doświadczeń edukacyjnych, rozwijania

kompetencji społecznych oraz uczestnictwa w szerszym życiu wspólnotowym. W kontekście współczesnych przemian edukacyjnych szczególnego znaczenia nabiera potrzeba budowania partnerskich relacji pomiędzy rodziną a instytucjami edukacyjnymi. Edukacja domowa nie musi być postrzegana jako przeciwieństwo szkoły, lecz jako jedna z możliwych form realizacji obowiązku edukacyjnego. Wymaga to jednak otwartości systemu edukacyjnego na różnorodne modele kształcenia oraz tworzenia rozwiązań wspierających rodziny podejmujące decyzję o edukacji domowej. W perspektywie przyszłości rozwój edukacji domowej może stanowić ważny impuls do refleksji nad kierunkami zmian całego systemu edukacji. Pytania dotyczące indywidualizacji nauczania, elastyczności organizacyjnej, współpracy z rodzicami oraz podmiotowego traktowania ucznia odnoszą się bowiem nie tylko do edukacji domowej, ale również do funkcjonowania współczesnej szkoły. Analiza doświadczeń rodzin edukujących dzieci w domu może przyczyniać się do poszukiwania nowych rozwiązań wspierających rozwój edukacji bardziej dostosowanej do potrzeb jednostki i zmieniającego się społeczeństwa. **Rekomendacje** 1. Wspierać rozwój elastycznych form organizacji edukacji odpowiadających zróżnicowanym potrzebom uczniów i rodzin. 2. Wzmacniać współpracę pomiędzy szkołami a rodzinami realizującymi edukację domową. 3. Rozwijać rozwiązania umożliwiające indywidualizację procesu kształcenia również w szkołach tradycyjnych. 4. Tworzyć warunki sprzyjające rozwijaniu kompetencji społecznych dzieci uczących się w edukacji domowej. 5. Prowadzić dalsze badania nad doświadczeniami rodzin edukujących dzieci w domu oraz ich wpływem na rozwój współczesnych modeli edukacyjnych.

Homeschooling in Practice (Based on Research Conducted Among Parents Educating Their Children at Home

Challenge Contemporary educational systems increasingly face the challenge of diversifying educational pathways and adapting learning processes to the individual needs of students and their families. One manifestation of these transformations is the growing interest in homeschooling, which in many countries has become an alternative to the traditional school model. This phenomenon forms part of a broader debate concerning parental autonomy in raising and educating children, the flexibility of educational systems, and the search for solutions that respond to the diverse developmental needs of younger generations. Homeschooling constitutes a particular challenge for contemporary education because it questions the dominant model of organising education around institutional schools as the primary educational environment. In this model, a significant part of the responsibility for organising learning is transferred to the family, which assumes a direct role in supporting the child’s educational development. This leads to the need to redefine relationships between schools, parents, and students and raises questions regarding the boundaries of responsibility for educational quality. One of the main reasons for choosing homeschooling is the desire for greater individualisation of learning. Parents increasingly seek solutions that allow the pace of learning, teaching methods, and educational content to be adapted to their children’s abilities, interests, and needs. Within large-scale educational systems, implementing such an approach may be difficult, leading some families to search for more flexible forms of education. In this context, homeschooling becomes a space for experimenting with alternative educational strategies and creating more personalised developmental pathways. An important aspect of this challenge concerns socialisation and the development of social relationships. One of the most frequently discussed issues related to homeschooling is whether children educated outside traditional schools have sufficient opportunities to develop social competencies. Contemporary approaches to education increasingly emphasise that socialisation may occur in diverse environments, including families, peer groups, social organisations,

cultural institutions, and local communities. This requires a broader understanding of how social relationships and community participation are developed. The growing interest in homeschooling is also linked to wider social and cultural transformations. The development of digital technologies, easier access to educational resources, e-learning platforms, and teaching materials has made organising education outside school increasingly feasible. At the same time, parental expectations towards education are changing. Values such as autonomy, child agency, the development of individual talents, and active participation in shaping educational processes are becoming increasingly important. At the same time, the challenges associated with homeschooling should not be overlooked. It requires significant time, organisational commitment, and emotional involvement from parents. The family becomes the primary environment supporting learning, which may lead to increased responsibilities and the need to balance educational, professional, and family roles. Another important issue concerns ensuring children’s access to diverse educational experiences, opportunities for social development, and participation in wider community life. In the context of contemporary educational transformations, there is a growing need to build partnerships between families and educational institutions. Homeschooling should not necessarily be viewed as an alternative opposed to schooling but rather as one of several possible ways of fulfilling educational responsibilities. This requires educational systems to remain open to diverse educational models and to develop mechanisms that support families choosing homeschooling. From a future-oriented perspective, the development of homeschooling may provide an important stimulus for reflecting on broader educational reforms. Questions concerning individualised learning, organisational flexibility, cooperation with parents, and student-centred education are relevant not only to homeschooling but also to the functioning of contemporary schools. Analysing the experiences of homeschooling families may contribute to the search for new solutions supporting educational systems that are more responsive to individual needs and changing social realities. **Recommendations** 1. Support the development of flexible educational models that respond to the diverse needs of students and families. 2. Strengthen cooperation between schools and families engaged in homeschooling. 3. Develop solutions that enable greater individualisation of learning within traditional schools. 4. Create opportunities that support the development of social competencies among homeschooled children. 5. Conduct further research on the experiences of homeschooling families and their impact on the development of contemporary educational models.

Edukacja do starości w przedszkolu i szkole w opinii nauczycieli

Anna Trzcionka-Wieczorek

Polski, English

Wyzwanie Jednym z wyzwań współczesnej edukacji jest przygotowanie dzieci i młodzieży do życia w społeczeństwie, w którym proces starzenia się ludności staje się coraz bardziej widoczny. Starość jest naturalnym etapem życia człowieka, jednak w przestrzeni społecznej nadal bywa przedstawiana przede wszystkim poprzez pryzmat ograniczeń, choroby, zależności i utraty sprawności. Takie uproszczone wyobrażenia mogą kształtować się już we wczesnym dzieciństwie, dlatego edukacja do starości powinna rozpoczynać się znacznie wcześniej niż w okresie dorosłości. Przedszkole i szkoła są ważnymi miejscami budowania wiedzy, postaw i sposobów interpretowania rzeczywistości społecznej. To właśnie na tych etapach dzieci uczą się rozumienia różnic pomiędzy ludźmi, rozwijają empatię, poznają role społeczne oraz tworzą przekonania dotyczące różnych okresów życia. Edukacja do starości może zatem stanowić element wychowania przygotowującego młodego człowieka zarówno do kontaktu z osobami starszymi, jak i do rozumienia własnego procesu starzenia się. Istotą edukacji do starości nie powinno być wyłącznie przekazywanie informacji o zmianach biologicznych zachodzących wraz z wiekiem. Ważne jest przedstawianie starości jako zróżnicowanego etapu życia, który może wiązać się zarówno z trudnościami i potrzebą wsparcia, jak i z aktywnością, rozwojem, relacjami społecznymi, doświadczeniem oraz możliwością dalszego uczestnictwa w życiu wspólnoty. Takie podejście pozwala przeciwdziałać stereotypom i kształtować bardziej realistyczny obraz późnej dorosłości. Szczególne znaczenie ma w tym procesie nauczyciel. Jego sposób mówienia o starości, dobór przykładów, treści edukacyjnych oraz organizowanych aktywności może wpływać na sposób postrzegania osób starszych przez dzieci i młodzież. Nauczyciel może zarówno nieświadomie wzmacniać stereotypowe wyobrażenia, jak i tworzyć sytuacje edukacyjne sprzyjające ich przełamywaniu. Dlatego ważne staje się rozpoznawanie opinii nauczycieli na temat potrzeby i możliwości prowadzenia edukacji do starości już w przedszkolu i szkole. Jednym z problemów jest brak wyraźnie wyodrębnionego miejsca dla tej problematyki w codziennej praktyce edukacyjnej. Treści dotyczące starzenia się i starości mogą pojawiać się przy okazji edukacji społecznej, zdrowotnej, rodzinnej, obywatelskiej czy literackiej, jednak często mają charakter rozproszony. Oznacza to, że zakres oraz sposób podejmowania tej tematyki w dużej mierze zależą od świadomości, wiedzy i zaangażowania nauczyciela. Edukacja do starości może być realizowana poprzez bezpośrednią pracę dydaktyczną, rozmowy, literaturę dziecięcą i młodzieżową, projekty edukacyjne, działania międzypokoleniowe oraz kontakty z osobami starszymi. Szczególnie cenne mogą być przedsięwzięcia umożliwiające rzeczywiste spotkanie różnych pokoleń. Bezpośredni kontakt sprzyja poznawaniu indywidualnych historii, przełamywaniu uproszczonych wyobrażeń oraz dostrzeganiu różnorodności doświadczeń osób starszych. Ważnym aspektem edukacji do starości jest także przeciwdziałanie ageizmowi, czyli uprzedzeniom i dyskryminacji ze względu na wiek. Negatywne stereotypy dotyczące osób starszych mogą prowadzić do ich marginalizowania, lekceważenia i ograniczania uczestnictwa w życiu społecznym. Szkoła może odgrywać istotną rolę w kształtowaniu postaw opartych na szacunku dla człowieka niezależnie od jego wieku oraz w rozwijaniu odpowiedzialności za jakość relacji międzypokoleniowych. Edukacja do starości posiada również wymiar osobisty. Dziecko i młody człowiek powinien stopniowo zdobywać świadomość, że starzenie się jest częścią własnej biografii. Przygotowanie do starości oznacza więc nie tylko uczenie właściwych postaw wobec seniorów, ale również rozwijanie umiejętności i nawyków sprzyjających dobremu

funkcjonowaniu w kolejnych etapach życia. Obejmuje to troskę o zdrowie, aktywność, relacje społeczne, rozwój zainteresowań oraz gotowość do uczenia się przez całe życie. Opinie nauczycieli mają w tym kontekście szczególne znaczenie, ponieważ to od ich przekonań dotyczących zasadności podejmowania problematyki starości zależy w dużej mierze sposób jej obecności w praktyce przedszkolnej i szkolnej. Istotne jest zatem nie tylko ustalenie, czy nauczyciele dostrzegają potrzebę edukacji do starości, lecz także rozpoznanie, jakie treści uznają za najważniejsze, jakie metody pracy wykorzystują oraz jakie bariery napotykają. W perspektywie przyszłości edukacja do starości powinna być traktowana jako element szerzej rozumianej edukacji międzypokoleniowej i przygotowania do życia w społeczeństwie zróżnicowanym wiekowo. Jej celem nie jest tworzenie idealizowanego obrazu starości, ale budowanie wiedzy, empatii i odpowiedzialnych postaw wobec całego cyklu życia człowieka. Rozpoczęcie tego procesu już w przedszkolu i szkole może sprzyjać kształtowaniu społeczeństwa bardziej otwartego na dialog pomiędzy pokoleniami oraz mniej podatnego na stereotypy związane z wiekiem. **Rekomendacje** 1. Włączać problematykę starzenia się i starości do edukacji przedszkolnej i szkolnej w sposób dostosowany do wieku i możliwości poznawczych dzieci oraz młodzieży. 2. Przygotowywać nauczycieli do podejmowania zagadnień związanych ze starością, przeciwdziałaniem stereotypom i ageizmowi oraz kształtowaniem pozytywnego dialogu międzypokoleniowego. 3. Rozwijać projekty i działania międzypokoleniowe umożliwiające dzieciom i młodzieży bezpośredni kontakt oraz współpracę z osobami starszymi. 4. Kształtować realistyczny i zróżnicowany obraz starości, uwzględniający zarówno potrzeby i ograniczenia, jak i aktywność, rozwój oraz społeczne uczestnictwo osób starszych. 5. Traktować edukację do starości jako element przygotowania człowieka do całego cyklu życia, obejmujący rozwijanie odpowiedzialności za zdrowie, relacje, aktywność i uczenie się przez całe życie.

Education for Old Age in Preschool and School in Teachers’ Opinions

Challenge One of the challenges of contemporary education is preparing children and young people to live in a society in which population ageing is becoming increasingly visible. Old age is a natural stage of human life, yet in social discourse it is still frequently portrayed mainly in terms of limitations, illness, dependency, and loss of ability. Such simplified representations may begin to develop in early childhood; therefore, education for old age should start long before adulthood. Preschool and school are important environments for developing knowledge, attitudes, and ways of interpreting social reality. At these stages, children learn to understand differences between people, develop empathy, become familiar with social roles, and form beliefs about different stages of life. Education for old age may therefore constitute an important element of preparation both for relationships with older people and for understanding one’s own ageing process. Education for old age should not be limited to providing information about biological changes associated with ageing. It is important to present old age as a diverse stage of life that may involve difficulties and a need for support, but also activity, development, social relationships, experience, and continued participation in community life. Such an approach may help counter stereotypes and promote a more realistic understanding of later adulthood. Teachers play a particularly significant role in this process. The way they speak about old age, the examples and educational materials they select, and the activities they organise may influence how children and adolescents perceive older people. Teachers may unintentionally reinforce stereotypical representations or, conversely, create educational situations that challenge them. For this reason, teachers’ opinions concerning the need and possibilities for education for old age in preschool and school are particularly important. One of the difficulties is the lack of a clearly defined place for this topic in

everyday educational practice. Issues related to ageing and old age may appear within social, health, family, civic, or literary education, but they are often dispersed across different areas. As a result, the extent to which these issues are addressed may largely depend on teachers' awareness, knowledge, and engagement. Education for old age may be implemented through classroom activities, discussion, literature, educational projects, intergenerational initiatives, and direct contact with older people. Activities enabling genuine encounters between generations are especially valuable. Direct interaction may help children and young people learn about individual life stories, challenge simplified assumptions, and recognise the diversity of older people's experiences. An important dimension of education for old age is the prevention of ageism, understood as prejudice and discrimination based on age. Negative stereotypes concerning older people may contribute to their marginalisation and exclusion from social participation. Schools can play an important role in developing respect for people regardless of age and in fostering responsibility for the quality of intergenerational relationships. Education for old age also has a personal dimension. Children and young people should gradually become aware that ageing is part of their own life course. Preparation for old age therefore means not only developing appropriate attitudes towards senior citizens, but also shaping skills and habits that support well-being throughout life. These include caring for health, maintaining activity and social relationships, developing interests, and remaining open to lifelong learning. Teachers' opinions are important because their beliefs concerning the relevance of these topics influence how education for old age is actually implemented in preschool and school. It is therefore important to identify not only whether teachers recognise the need for such education, but also which topics they consider most important, what methods they use, and what barriers they encounter. In the future, education for old age should be regarded as part of broader intergenerational education and preparation for life in an age-diverse society. Its purpose is not to create an idealised image of old age, but to develop knowledge, empathy, and responsible attitudes towards the entire human life course. Beginning this process in preschool and school may contribute to building a society that is more open to intergenerational dialogue and less susceptible to age-related stereotypes. **Recommendations** 1. Include issues of ageing and old age in preschool and school education in ways appropriate to the age and cognitive abilities of children and adolescents. 2. Prepare teachers to address issues related to old age, counteract stereotypes and ageism, and promote positive intergenerational dialogue. 3. Develop intergenerational projects and activities enabling children and young people to interact and cooperate directly with older people. 4. Promote a realistic and diverse image of old age that acknowledges both needs and limitations as well as activity, development, and social participation. 5. Treat education for old age as part of preparation for the entire human life course, including responsibility for health, relationships, activity, and lifelong learning.

Edukacja inkluzyjna z perspektywy czasowej

Krystyna Barłóg

Polski, English

Wyzwanie Edukacja inkluzyjna jest jednym z najważniejszych kierunków przemian współczesnych systemów edukacyjnych, jednak jej rozwój nie jest zjawiskiem jednorazowym ani ograniczonym do konkretnego momentu historycznego. Stanowi ona rezultat długotrwałych procesów społecznych, kulturowych, politycznych i pedagogicznych, które stopniowo zmieniały sposób postrzegania człowieka, różnorodności oraz prawa do edukacji. Analizowanie edukacji inkluzyjnej z perspektywy czasowej pozwala dostrzec zarówno ewolucję jej założeń, jak i wyzwania związane z jej przyszłym rozwojem. Współczesna edukacja stoi bowiem przed zadaniem nie tylko wdrażania idei inkluzji, lecz także refleksyjnego oceniania dotychczasowych doświadczeń i przygotowywania systemów edukacyjnych na nowe potrzeby społeczne. Przez wiele stuleci edukacja miała charakter selektywny i dostępna była jedynie dla wybranych grup społecznych. Osoby z niepełnosprawnościami, trudnościami rozwojowymi, odmiennym pochodzeniem społecznym czy kulturowym często pozostawały poza głównym nurtem edukacji. Zmiany zachodzące w XX wieku, związane z rozwojem idei praw człowieka, demokratyzacją społeczeństw oraz wzrostem świadomości społecznej, doprowadziły do stopniowego rozszerzania dostępu do edukacji. Proces ten stworzył podstawy dla współczesnego rozumienia edukacji inkluzyjnej jako prawa każdego człowieka do uczestnictwa w procesie kształcenia. Jednym z najważniejszych etapów rozwoju edukacji była transformacja od modelu segregacyjnego do integracyjnego, a następnie inkluzyjnego. W modelu segregacyjnym uczniowie wymagający specjalistycznego wsparcia byli kształceni w odrębnych placówkach. Edukacja integracyjna umożliwiła częściowe uczestnictwo w głównym nurcie kształcenia, jednak dopiero edukacja inkluzyjna zakwestionowała konieczność dostosowywania ucznia do systemu i skierowała uwagę na potrzebę dostosowywania systemu do potrzeb ucznia. Ta zmiana perspektywy należy do najważniejszych osiągnięć współczesnej pedagogiki. Współczesne wyzwanie polega na analizowaniu, w jakim stopniu założenia edukacji inkluzyjnej zostały rzeczywiście wdrożone w praktyce szkolnej. Pomimo znaczących postępów wiele systemów edukacyjnych nadal mierzy się z problemami związanymi z dostępnością edukacji, nierównościami społecznymi, ograniczonym dostępem do specjalistycznego wsparcia oraz trudnościami organizacyjnymi. Perspektywa czasowa pozwala dostrzec, że rozwój inkluzji nie jest procesem zakończonym, lecz wymaga ciągłego doskonalenia i dostosowywania do zmieniających się warunków społecznych. Szczególnego znaczenia nabierają współczesne przemiany demograficzne i kulturowe. Współczesne szkoły funkcjonują w coraz bardziej zróżnicowanych społecznościach obejmujących uczniów reprezentujących różne kultury, języki, doświadczenia migracyjne oraz potrzeby edukacyjne. Oznacza to, że edukacja inkluzyjna nie może być utożsamiana wyłącznie z niepełnosprawnością czy specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Coraz częściej obejmuje ona wszystkie formy różnorodności występujące w społeczeństwie. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również rozwój wiedzy naukowej. Badania prowadzone w obszarze pedagogiki, psychologii, socjologii i nauk o edukacji dostarczają nowych informacji dotyczących skutecznych metod wspierania uczniów, budowania środowisk włączających oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Perspektywa historyczna pokazuje, że wiele rozwiązań uznawanych obecnie za standard edukacyjny było efektem wieloletnich badań, debat i doświadczeń praktycznych. Nie bez znaczenia pozostaje także rozwój technologii. Narzędzia cyfrowe, technologie asystujące oraz rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji otwierają nowe możliwości zwiększania dostępności edukacji. Dzięki nim możliwe staje się skuteczniejsze

wspieranie uczniów napotykających różnego rodzaju bariery. Jednocześnie rozwój technologiczny rodzi nowe pytania dotyczące równego dostępu do zasobów cyfrowych oraz przeciwdziałania nowym formom wykluczenia. Istotnym wyzwaniem pozostaje przygotowanie szkół do przyszłości. Analiza dotychczasowych doświadczeń pokazuje, że skuteczność edukacji inkluzyjnej zależy od współpracy nauczycieli, rodziców, specjalistów, władz oświatowych oraz społeczności lokalnych. W przyszłości znaczenie tej współpracy będzie prawdopodobnie wzrastać, ponieważ wyzwania edukacyjne stają się coraz bardziej złożone i wielowymiarowe. Perspektywa czasowa pozwala również dostrzec, że edukacja inkluzyjna jest procesem społecznym wymagającym cierpliwości i konsekwencji. Zmiana sposobu myślenia o edukacji nie dokonuje się natychmiast. Wymaga budowania kultury akceptacji, rozwijania kompetencji nauczycieli oraz tworzenia rozwiązań systemowych wspierających uczestnictwo wszystkich uczniów. Każde pokolenie wnosi nowe doświadczenia i nowe oczekiwania wobec szkoły, co sprawia, że edukacja inkluzyjna pozostaje projektem stale rozwijającym się. Edukacja inkluzyjna z perspektywy czasowej ukazuje drogę od wykluczenia do uczestnictwa, od selekcji do różnorodności oraz od dostosowywania ucznia do systemu do dostosowywania systemu do ucznia. Jednocześnie przypomina, że przyszłość edukacji zależy od zdolności do uczenia się na podstawie wcześniejszych doświadczeń oraz gotowości do dalszego rozwijania szkoły otwartej dla wszystkich. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać doświadczenia historyczne do doskonalenia współczesnych modeli edukacji włączającej. 2. Rozszerzać rozumienie inkluzji na wszystkie formy różnorodności obecne w środowisku edukacyjnym. 3. Wzmacniać współpracę pomiędzy szkołami, rodzinami, specjalistami i społecznościami lokalnymi. 4. Inwestować w rozwój kompetencji nauczycieli oraz systemów wsparcia dla edukacji włączającej. 5. Wykorzystywać nowe technologie w sposób zwiększający dostępność edukacji i przeciwdziałający wykluczeniu.

Inclusive Education from a Temporal Perspective

Challenge Inclusive education is one of the most important directions in the transformation of contemporary educational systems. However, its development is not a one-time phenomenon limited to a particular historical moment. It is the result of long-term social, cultural, political, and pedagogical processes that have gradually changed perceptions of human diversity, educational rights, and participation in learning. Examining inclusive education from a temporal perspective makes it possible to understand both the evolution of its principles and the challenges associated with its future development. Contemporary education therefore faces the task not only of implementing inclusion but also of critically reflecting on past experiences and preparing educational systems for emerging social needs. For centuries, education was selective and accessible only to certain social groups. Individuals with disabilities, developmental difficulties, or different social and cultural backgrounds were often excluded from mainstream educational opportunities. Changes occurring throughout the twentieth century, including the development of human rights frameworks, democratisation processes, and growing social awareness, gradually expanded access to education. These developments created the foundations for contemporary understandings of inclusive education as a universal right. One of the most significant stages in educational development was the transition from segregated to integrated and subsequently inclusive models of education. Within segregated systems, learners requiring specialised support were educated separately. Integration enabled partial participation in mainstream settings, while inclusive education challenged the assumption that learners should adapt to educational systems and instead emphasised the responsibility of systems to adapt to learners’ needs. This shift represents one of the most important achievements of contemporary educational thought. A key

contemporary challenge involves evaluating the extent to which the principles of inclusive education have been translated into educational practice. Despite considerable progress, many educational systems continue to struggle with accessibility barriers, social inequalities, limited specialist support, and organisational constraints. A temporal perspective demonstrates that inclusion remains an ongoing process requiring continuous improvement and adaptation to changing social realities. Contemporary demographic and cultural transformations also play a significant role. Schools increasingly serve diverse populations consisting of learners with different cultural backgrounds, languages, migration experiences, and educational needs. Consequently, inclusive education can no longer be understood solely in relation to disability or special educational needs. It increasingly encompasses all forms of diversity present within modern societies. Another important aspect concerns the development of scientific knowledge. Research conducted within education, psychology, sociology, and related disciplines continues to provide insights into effective methods of supporting learners, building inclusive environments, and preventing social exclusion. Historical perspectives reveal that many practices now considered educational standards emerged through years of research, debate, and practical experience. The development of technology also influences the future of inclusion. Digital tools, assistive technologies, and artificial intelligence create new opportunities for enhancing educational accessibility and supporting learners facing different barriers. At the same time, technological development raises new questions regarding equitable access to digital resources and the prevention of emerging forms of exclusion. Preparing schools for the future remains another major challenge. Previous experiences demonstrate that inclusive education depends on cooperation among teachers, parents, specialists, policymakers, and local communities. In the future, such collaboration is likely to become even more important as educational challenges grow increasingly complex and multidimensional. A temporal perspective also highlights that inclusive education is a social process requiring persistence and long-term commitment. Transforming educational cultures does not occur instantly. It requires promoting acceptance, strengthening teacher competencies, and creating systemic solutions that support the participation of all learners. Each generation contributes new experiences and expectations, ensuring that inclusive education remains a continuously evolving project. Viewed from a temporal perspective, inclusive education reflects a journey from exclusion to participation, from selection to diversity, and from adapting learners to systems toward adapting systems to learners. At the same time, it reminds us that the future of education depends on the ability to learn from past experiences and continue developing schools that are open to everyone. **Recommendations** 1. Use historical experience to improve contemporary models of inclusive education. 2. Broaden the understanding of inclusion to encompass all forms of diversity present in educational environments. 3. Strengthen cooperation among schools, families, specialists, and local communities. 4. Invest in teacher competencies and support systems for inclusive education. 5. Use emerging technologies to increase educational accessibility and prevent exclusion.

Edukacja jako narodowy priorytet i katalizator zmian. Na nowo pomyśleć szkołę i nauczyciela

Maria Kocór

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat doświadcza głębokich przemian społecznych, gospodarczych, technologicznych i kulturowych, które w coraz większym stopniu wpływają na funkcjonowanie państw, społeczeństw oraz jednostek. W tych warunkach edukacja przestaje być wyłącznie jednym z sektorów polityki publicznej, a staje się strategicznym obszarem warunkującym rozwój społeczny, gospodarczy i cywilizacyjny. Coraz częściej podkreśla się, że przyszłość państw zależy nie tylko od zasobów naturalnych, infrastruktury czy potencjału ekonomicznego, lecz przede wszystkim od jakości kapitału ludzkiego i społecznego, którego rozwój dokonuje się poprzez edukację. W konsekwencji jednym z najważniejszych wyzwań współczesności staje się uznanie edukacji za rzeczywisty narodowy priorytet oraz traktowanie jej jako katalizatora pozytywnych zmian społecznych. Wyzwanie to wymaga ponownego namysłu nad rolą szkoły i nauczyciela w zmieniającym się świecie. Model szkoły wykształcony w epoce przemysłowej coraz częściej okazuje się niewystarczający wobec wyzwań społeczeństwa wiedzy, gospodarki cyfrowej oraz globalnych procesów społecznych. Tradycyjne podejście koncentrujące się głównie na przekazywaniu wiedzy i przygotowaniu do wykonywania określonych zawodów musi zostać uzupełnione o działania rozwijające kreatywność, krytyczne myślenie, umiejętność współpracy, odpowiedzialność społeczną oraz zdolność uczenia się przez całe życie. Współczesna szkoła powinna przygotowywać nie tylko do rynku pracy, ale również do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym, obywatelskim i kulturowym. Szczególnego znaczenia nabiera pytanie o to, jakiej szkoły potrzebuje społeczeństwo przyszłości. W warunkach szybkiego rozwoju sztucznej inteligencji, automatyzacji i cyfryzacji wiele dotychczasowych kompetencji zawodowych ulega dezaktualizacji, a nowe zawody i obszary aktywności społecznej pojawiają się w tempie trudnym do przewidzenia. Oznacza to konieczność budowania systemu edukacyjnego zdolnego do elastycznego reagowania na zmiany oraz przygotowywania uczniów do funkcjonowania w rzeczywistości niepewności i ciągłej transformacji. Szkoła powinna stawać się miejscem rozwijania zdolności adaptacyjnych, samodzielności intelektualnej oraz odpowiedzialności za własny rozwój. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa nauczyciel. Współczesny nauczyciel nie może być postrzegany wyłącznie jako realizator programu nauczania. Coraz częściej staje się mentorem, przewodnikiem, animatorem procesów uczenia się oraz osobą wspierającą rozwój uczniów w różnych wymiarach ich funkcjonowania. Oczekuje się od niego nie tylko wysokich kompetencji merytorycznych, ale również zdolności budowania relacji, wspierania dobrostanu uczniów, wykorzystywania nowych technologii oraz reagowania na pojawiające się wyzwania społeczne. Oznacza to konieczność redefinicji profesjonalizmu nauczycielskiego oraz tworzenia warunków umożliwiających rozwój zawodowy nauczycieli. Istotnym elementem omawianego wyzwania jest również budowanie społecznego prestiżu zawodu nauczyciela. Trudno oczekiwać wysokiej jakości edukacji bez odpowiedniego docenienia osób odpowiedzialnych za jej realizację. W wielu krajach obserwuje się potrzebę wzmacniania pozycji społecznej nauczycieli, zwiększania atrakcyjności zawodu oraz tworzenia warunków sprzyjających przyciąganiu do edukacji osób posiadających wysokie kompetencje i motywację do pracy z młodym pokoleniem. Inwestowanie w nauczycieli należy postrzegać jako inwestycję w rozwój całego społeczeństwa. Współczesne wyzwania edukacyjne mają również charakter systemowy. Skuteczne reformowanie edukacji wymaga długofalowego myślenia strategicznego, stabilności rozwiązań oraz współpracy pomiędzy różnymi środowiskami społecznymi. Rozwój edukacji nie może być wyłącznie zadaniem

szkół czy nauczycieli. Powinien angażować administrację publiczną, środowiska akademickie, organizacje społeczne, przedsiębiorców, rodziców oraz samych uczniów. Edukacja jako narodowy priorytet oznacza wspólną odpowiedzialność za tworzenie warunków rozwoju młodego pokolenia. Szczególnego znaczenia nabiera również kwestia równości szans edukacyjnych. Współczesne systemy edukacyjne powinny zapewniać wszystkim uczniom możliwość rozwijania potencjału niezależnie od miejsca zamieszkania, statusu społecznego, sytuacji ekonomicznej czy indywidualnych potrzeb edukacyjnych. Edukacja pełni bowiem nie tylko funkcję rozwojową, ale również integracyjną i wyrównawczą, wpływając na poziom spójności społecznej oraz ograniczanie nierówności. W perspektywie przyszłości edukacja może stać się jednym z najważniejszych mechanizmów wspierających rozwój społeczny, gospodarczy i obywatelski. Warunkiem jest jednak gotowość do odważnego myślenia o zmianach, redefinicji roli szkoły i nauczyciela oraz traktowania edukacji jako strategicznej inwestycji w przyszłość społeczeństwa. Na nowo pomyśleć szkołę i nauczyciela oznacza nie tylko reformować istniejące rozwiązania, ale przede wszystkim budować wizję edukacji odpowiadającej wyzwaniom XXI wieku. **Rekomendacje** 1. Traktować edukację jako długofalowy priorytet strategiczny państwa i kluczowy czynnik rozwoju społecznego. 2. Wzmacniać profesjonalizm, autonomię i prestiż społeczny zawodu nauczyciela. 3. Tworzyć szkołę rozwijającą kompetencje przyszłości, w tym kreatywność, krytyczne myślenie i zdolność uczenia się przez całe życie. 4. Budować trwałe partnerstwa pomiędzy szkołami, rodzinami, środowiskami naukowymi, organizacjami społecznymi i sektorem gospodarczym. 5. Zapewniać równość szans edukacyjnych oraz dostęp do wysokiej jakości edukacji dla wszystkich uczniów.

Education as a National Priority and a Catalyst for Change: Rethinking School and the Teacher

Challenge Contemporary societies are experiencing profound social, economic, technological, and cultural transformations that increasingly influence the functioning of states, communities, and individuals. Under such conditions, education ceases to be merely one sector of public policy and becomes a strategic area determining social, economic, and civilisational development. It is increasingly recognised that the future of nations depends not only on natural resources, infrastructure, or economic potential but primarily on the quality of human and social capital developed through education. Consequently, one of the most important challenges of the present day is to recognise education as a genuine national priority and to treat it as a catalyst for positive social change. This challenge requires a renewed reflection on the role of schools and teachers in a changing world. The model of schooling developed during the industrial era is increasingly insufficient in addressing the challenges of the knowledge society, the digital economy, and global social processes. Traditional approaches focused mainly on knowledge transmission and preparation for specific occupations must be complemented by efforts to develop creativity, critical thinking, cooperation, social responsibility, and lifelong learning competencies. Contemporary schools should prepare individuals not only for employment but also for conscious participation in social, civic, and cultural life. Particular importance should be attached to the question of what kind of school future societies need. In the context of rapid developments in artificial intelligence, automation, and digitalisation, many existing professional competencies are becoming obsolete, while new occupations and fields of activity emerge at an unprecedented pace. This requires educational systems capable of responding flexibly to change and preparing students to function in conditions of uncertainty and continuous transformation. Schools should become places where adaptability, intellectual independence, and responsibility for personal development are cultivated. Teachers play a central role in this process.

Contemporary teachers can no longer be perceived merely as implementers of curricula. Increasingly, they act as mentors, guides, facilitators of learning processes, and individuals supporting students' development in multiple dimensions. Teachers are expected to possess not only strong subject knowledge but also the ability to build relationships, support student well-being, use emerging technologies, and respond to evolving social challenges. This necessitates a redefinition of teacher professionalism and the creation of conditions that support teachers' professional growth. An important dimension of this challenge concerns the social status of the teaching profession. High-quality education cannot be achieved without appropriately recognising and valuing those responsible for its delivery. Many countries face the need to strengthen the social position of teachers, enhance the attractiveness of the profession, and create conditions that encourage highly competent and motivated individuals to pursue teaching careers. Investing in teachers should be regarded as an investment in society's future. Contemporary educational challenges are also systemic in nature. Effective educational reform requires long-term strategic thinking, stability of solutions, and cooperation among diverse social actors. Educational development cannot be the responsibility of schools and teachers alone. It should involve public administration, academic communities, civil society organisations, employers, parents, and students themselves. Treating education as a national priority implies shared responsibility for creating conditions that support the development of younger generations. Particular attention should also be paid to educational equity. Contemporary educational systems should provide all students with opportunities to develop their potential regardless of place of residence, social background, economic situation, or individual educational needs. Education fulfils not only a developmental function but also an integrative and equalising role, contributing to social cohesion and reducing inequalities. Looking towards the future, education may become one of the most important mechanisms supporting social, economic, and civic development. This requires willingness to think boldly about change, redefine the roles of schools and teachers, and treat education as a strategic investment in society's future. Rethinking schools and teachers means not only reforming existing solutions but, above all, creating a vision of education capable of responding to the challenges of the twenty-first century. **Recommendations** 1. Treat education as a long-term national strategic priority and a key driver of social development. 2. Strengthen the professionalism, autonomy, and social prestige of the teaching profession. 3. Develop schools that foster future-oriented competencies, including creativity, critical thinking, and lifelong learning. 4. Build sustainable partnerships among schools, families, academic communities, civil society organisations, and the business sector. 5. Ensure equal educational opportunities and access to high-quality education for all learners.

Edukacja jako przestrzeń przekraczania siebie i budowania wspólnoty

Agnieszka Rumianowska

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest przywrócenie jej głęboko humanistycznego sensu, związanego nie tylko z przekazywaniem wiedzy i rozwijaniem kompetencji, lecz także z kształtowaniem człowieka zdolnego do przekraczania własnych ograniczeń, odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz budowania wspólnoty. W warunkach rosnącej indywidualizacji życia, konkurencyjności, fragmentaryzacji więzi społecznych i silnej presji osiągnięć edukacja coraz częściej staje przed pytaniem o to, w jaki sposób może wspierać rozwój osoby jako istoty relacyjnej, otwartej na innych i gotowej do współodpowiedzialności za dobro wspólne. Przekraczanie siebie w edukacji można rozumieć jako proces wychodzenia poza własne ograniczenia poznawcze, emocjonalne, społeczne i aksjologiczne. Obejmuje ono rozwijanie zdolności do autorefleksji, podejmowania wysiłku, uczenia się na podstawie doświadczeń, otwierania się na odmienne perspektywy oraz budowania dojrzałej tożsamości. W takim ujęciu edukacja nie sprowadza się do adaptacji jednostki do istniejących warunków społecznych, lecz staje się przestrzenią przemiany, samorozwoju i poszukiwania sensu. Uczeń, student czy dorosły uczestnik edukacji nie jest wyłącznie odbiorcą treści, ale osobą, która poprzez uczenie się może lepiej rozumieć siebie, innych ludzi i świat. Równocześnie współczesna edukacja nie może pomijać wymiaru wspólnotowego. Rozwój jednostki dokonuje się zawsze w relacjach z innymi ludźmi, dlatego szkoła, uczelnia i inne instytucje edukacyjne powinny tworzyć warunki do współpracy, dialogu, wzajemnego wsparcia oraz odpowiedzialności za drugiego człowieka. W dobie osłabienia więzi społecznych, polaryzacji opinii, samotności młodych ludzi oraz dominacji komunikacji cyfrowej szczególnego znaczenia nabiera uczenie bycia razem, rozumienia różnic i budowania relacji opartych na zaufaniu. Edukacja jako przestrzeń budowania wspólnoty wymaga odejścia od modelu skoncentrowanego wyłącznie na indywidualnym sukcesie i rywalizacji. Oczywiście rozwój osobisty, samodzielność i odpowiedzialność za własną ścieżkę edukacyjną pozostają ważne, jednak powinny być równoważone przez uczenie solidarności, współdziałania i wrażliwości społecznej. Szkoła przyszłości nie może być jedynie miejscem selekcji i oceniania, ale powinna stawać się środowiskiem, w którym uczestnicy procesu edukacyjnego uczą się współtworzyć dobro wspólne. Wyzwanie to ma szczególne znaczenie w kontekście przemian kulturowych i społecznych współczesnego świata. Globalizacja, migracje, różnorodność światopoglądowa i kulturowa, a także napięcia społeczne wymagają od edukacji rozwijania kompetencji dialogu, empatii i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu wspólnotowym. Przekraczanie siebie oznacza tu również gotowość do wyjścia poza egocentryczną perspektywę, uznania godności innych osób oraz podejmowania działań na rzecz wspólnoty lokalnej, narodowej i globalnej. Ważnym aspektem tego wyzwania jest również formowanie postaw aksjologicznych. Edukacja, która wspiera przekraczanie siebie i budowanie wspólnoty, musi odwoływać się do wartości takich jak odpowiedzialność, godność, solidarność, zaufanie, sprawiedliwość, dialog i szacunek. Bez tego wymiaru proces kształcenia może zostać zredukowany do instrumentalnego przygotowania do rynku pracy, tracąc swój głębszy sens wychowawczy i społeczny. Współczesna edukacja potrzebuje więc równowagi między kompetencjami praktycznymi a refleksją nad wartościami, które nadają kierunek ludzkiemu działaniu. Nie bez znaczenia pozostaje także rola nauczyciela i wychowawcy. To oni współtworzą przestrzeń edukacyjną, w której możliwe staje się zarówno osobiste dojrzewanie, jak i doświadczenie wspólnoty. Wymaga to od nauczycieli postawy otwartości, autentyczności,

wrażliwości na potrzeby uczniów oraz umiejętności tworzenia sytuacji sprzyjających dialogowi i współpracy. Nauczyciel nie jest w takim ujęciu jedynie organizatorem procesu dydaktycznego, lecz także świadkiem wartości i animatorem relacji społecznych. W perspektywie przyszłości edukacja jako przestrzeń przekraczania siebie i budowania wspólnoty może stać się odpowiedzią na wiele problemów współczesnego świata: samotność, atomizację społeczną, kryzys zaufania, napięcia międzypokoleniowe, lęk przed innością oraz osłabienie poczucia odpowiedzialności za wspólne dobro. Jej zadaniem jest nie tylko przygotowanie człowieka do sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie, ale także wspieranie go w stawaniu się osobą zdolną do twórczego, odpowiedzialnego i solidarnego uczestnictwa w życiu społecznym. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać humanistyczny wymiar edukacji poprzez łączenie rozwoju kompetencji z refleksją nad wartościami, sensem uczenia się i odpowiedzialnością za innych. 2. Tworzyć środowiska edukacyjne sprzyjające współpracy, dialogowi, wzajemnemu wsparciu i budowaniu poczucia wspólnoty. 3. Rozwijać u uczniów zdolność autorefleksji, empatii, przekraczania własnych ograniczeń oraz otwartości na odmienne perspektywy. 4. Ograniczać nadmierną rywalizację w edukacji na rzecz działań wzmacniających solidarność, współdziałanie i odpowiedzialność społeczną. 5. Wspierać nauczycieli w pełnieniu roli animatorów relacji społecznych, przewodników aksjologicznych i współtwórców wspólnoty edukacyjnej.

Education as a Space for Self-Transcendence and Community Building

Challenge One of the significant challenges of contemporary education is to restore its deeply humanistic meaning, connected not only with the transmission of knowledge and the development of competencies, but also with the formation of a person capable of transcending personal limitations, participating responsibly in social life, and building community. In the context of increasing individualisation, competitiveness, fragmentation of social bonds, and strong pressure for achievement, education is increasingly confronted with the question of how it can support the development of the person as a relational being, open to others and ready to share responsibility for the common good. Self-transcendence in education may be understood as a process of going beyond one’s own cognitive, emotional, social, and axiological limitations. It includes the development of self-reflection, effort, learning from experience, openness to different perspectives, and the formation of mature identity. In this sense, education is not reduced to adapting the individual to existing social conditions, but becomes a space of transformation, self-development, and the search for meaning. The pupil, student, or adult learner is not merely a recipient of content, but a person who, through learning, can better understand themselves, other people, and the world. At the same time, contemporary education cannot ignore its communal dimension. Individual development always takes place in relationships with others; therefore, schools, universities, and other educational institutions should create conditions for cooperation, dialogue, mutual support, and responsibility for other people. In an era of weakened social bonds, polarisation of opinions, loneliness among young people, and the dominance of digital communication, learning how to be together, understand differences, and build relationships based on trust becomes particularly important. Education as a space for community building requires moving away from a model focused solely on individual success and competition. Personal development, independence, and responsibility for one’s own educational path remain important; however, they should be balanced by learning solidarity, cooperation, and social sensitivity. The school of the future cannot be merely a place of selection and assessment, but should become an environment in which participants in the educational process learn to co-create the common good. This challenge is particularly important in the context of the cultural and social transformations of the contemporary world. Globalisation,

migration, worldview and cultural diversity, as well as social tensions, require education to develop competencies of dialogue, empathy, and responsible participation in community life. Self-transcendence also means the readiness to move beyond an egocentric perspective, recognise the dignity of others, and take action for the benefit of local, national, and global communities. An important aspect of this challenge is also the formation of axiological attitudes. Education that supports self-transcendence and community building must refer to values such as responsibility, dignity, solidarity, trust, justice, dialogue, and respect. Without this dimension, the process of education may be reduced to instrumental preparation for the labour market, losing its deeper formative and social meaning. Contemporary education therefore needs a balance between practical competencies and reflection on the values that give direction to human action. The role of the teacher and educator is also of great importance. They co-create an educational space in which both personal maturation and the experience of community become possible. This requires teachers to demonstrate openness, authenticity, sensitivity to students' needs, and the ability to create situations conducive to dialogue and cooperation. In this perspective, the teacher is not merely an organiser of the teaching process, but also a witness to values and an animator of social relations. In the future, education as a space for self-transcendence and community building may become a response to many problems of the contemporary world: loneliness, social atomisation, the crisis of trust, intergenerational tensions, fear of otherness, and the weakening of responsibility for the common good. Its task is not only to prepare individuals for effective functioning in society, but also to support them in becoming persons capable of creative, responsible, and solidaristic participation in social life. **Recommendations** 1. Strengthen the humanistic dimension of education by combining competence development with reflection on values, the meaning of learning, and responsibility for others. 2. Create educational environments that foster cooperation, dialogue, mutual support, and a sense of community. 3. Develop students' capacity for self-reflection, empathy, self-transcendence, and openness to different perspectives. 4. Reduce excessive competition in education in favour of activities that strengthen solidarity, cooperation, and social responsibility. 5. Support teachers in their roles as facilitators of social relations, axiological guides, and co-creators of educational communities.

Edukacja medialna jako filar współczesnego systemu edukacji w dobie dezinformacji

Jakub Czopek

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwo funkcjonuje w warunkach bezprecedensowego dostępu do informacji. Rozwój internetu, mediów społecznościowych, platform cyfrowych oraz technologii mobilnych sprawił, że informacje są dostępne niemal natychmiast i mogą być rozpowszechniane na ogromną skalę. Jednocześnie łatwość publikowania treści oraz brak skutecznych mechanizmów ich weryfikacji doprowadziły do gwałtownego wzrostu zjawiska dezinformacji. W konsekwencji jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się przygotowanie obywateli do krytycznego odbioru informacji oraz odpowiedzialnego funkcjonowania w środowisku medialnym. Dezinformacja nie jest zjawiskiem nowym, jednak rozwój technologii cyfrowych znacząco zwiększył jej zasięg, tempo rozpowszechniania oraz wpływ na życie społeczne. Fałszywe informacje, manipulacje medialne, teorie spiskowe czy celowo tworzone przekazy propagandowe mogą docierać do milionów odbiorców w bardzo krótkim czasie. Dodatkowo algorytmy mediów społecznościowych często promują treści budzące silne emocje, co sprzyja szybkiemu rozpowszechnianiu informacji niezweryfikowanych lub fałszywych. W takich warunkach tradycyjne kompetencje związane z odbiorem informacji okazują się niewystarczające. Jednym z kluczowych problemów jest trudność w ocenie wiarygodności źródeł informacji. W przestrzeni cyfrowej obok profesjonalnych mediów funkcjonują tysiące stron internetowych, blogów, kanałów społecznościowych oraz innych źródeł treści. Dla wielu odbiorców odróżnienie informacji rzetelnej od manipulacji staje się coraz trudniejsze. Szczególnie narażone na oddziaływanie dezinformacji są dzieci i młodzież, które często korzystają z mediów cyfrowych jako podstawowego źródła wiedzy o świecie. Ważnym wyzwaniem pozostaje również rozwój kompetencji krytycznego myślenia. Współczesny odbiorca informacji powinien umieć analizować źródła, rozpoznawać intencje nadawców, identyfikować techniki manipulacji oraz oceniać wiarygodność przekazywanych treści. Edukacja medialna nie może ograniczać się wyłącznie do nauki obsługi technologii cyfrowych. Jej celem powinno być przede wszystkim rozwijanie umiejętności refleksyjnego i odpowiedzialnego korzystania z informacji. Szczególnego znaczenia nabiera problem tzw. baniek informacyjnych i komór echa. Algorytmy wykorzystywane przez platformy cyfrowe dostosowują prezentowane treści do wcześniejszych zachowań użytkowników. W rezultacie odbiorcy coraz częściej mają kontakt wyłącznie z informacjami zgodnymi z ich poglądami i preferencjami. Ogranicza to możliwość konfrontacji z odmiennymi punktami widzenia, utrudnia prowadzenie dialogu społecznego oraz może sprzyjać polaryzacji społeczeństwa. Istotnym aspektem omawianego wyzwania jest również rozwój sztucznej inteligencji. Narzędzia AI umożliwiają nie tylko szybkie tworzenie wartościowych materiałów edukacyjnych, lecz także generowanie fałszywych informacji, obrazów, nagrań dźwiękowych i filmów. Zjawiska takie jak deepfake czy automatyczne generowanie treści powodują, że rozpoznawanie prawdy staje się coraz bardziej skomplikowane. W rezultacie edukacja medialna musi obejmować również kompetencje związane z oceną wiarygodności materiałów tworzonych przy wykorzystaniu nowych technologii. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ dezinformacji na funkcjonowanie demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. Świadome uczestnictwo w życiu publicznym wymaga dostępu do rzetelnych informacji oraz umiejętności ich krytycznej oceny. Rozpowszechnianie nieprawdziwych treści może wpływać na decyzje polityczne, postawy społeczne, relacje międzyludzkie oraz poziom zaufania społecznego. Edukacja medialna staje się więc nie tylko elementem procesu dydaktycznego, ale także warunkiem odpowiedzialnego

obywatelstwa. Szczególnego znaczenia nabiera także kwestia odpowiedzialności za tworzenie i udostępnianie informacji. Współczesny użytkownik internetu jest nie tylko odbiorcą treści, ale również ich twórcą i dystrybutorem. Każda publikowana informacja może wpływać na innych użytkowników, kształtować opinie oraz wywoływać określone konsekwencje społeczne. Edukacja powinna rozwijać świadomość odpowiedzialności za własną aktywność medialną oraz promować etyczne standardy komunikacji. Ważnym zadaniem współczesnej szkoły staje się również przygotowanie uczniów do funkcjonowania w środowisku permanentnego nadmiaru informacji. Współczesny człowiek każdego dnia styka się z ogromną liczbą komunikatów pochodzących z różnych źródeł. Umiejętność selekcji informacji, oceny ich jakości oraz efektywnego wykorzystywania staje się jedną z podstawowych kompetencji XXI wieku. W perspektywie przyszłości znaczenie edukacji medialnej będzie systematycznie wzrastać. Rozwój nowych technologii, sztucznej inteligencji oraz mediów cyfrowych sprawia, że kompetencje związane z analizą informacji, krytycznym myśleniem i odpowiedzialnym uczestnictwem w komunikacji społecznej stają się niezbędnym elementem przygotowania do życia we współczesnym świecie. Edukacja medialna powinna być zatem postrzegana jako jeden z filarów współczesnego systemu edukacji. Od poziomu kompetencji medialnych obywateli zależy nie tylko jakość indywidualnych decyzji, ale również funkcjonowanie demokracji, rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz zdolność do przeciwstawiania się zjawiskom dezinformacji i manipulacji. **Rekomendacje** 1. Włączać edukację medialną do wszystkich etapów kształcenia jako element kompetencji obywatelskich i cyfrowych. 2. Rozwijać umiejętności krytycznej oceny źródeł informacji oraz rozpoznawania mechanizmów manipulacji. 3. Przygotowywać uczniów do świadomego funkcjonowania w środowisku sztucznej inteligencji i mediów cyfrowych. 4. Wzmacniać odpowiedzialność za tworzenie, publikowanie i udostępnianie treści w przestrzeni internetowej. 5. Promować kulturę dialogu, otwartości i weryfikacji informacji jako fundament społeczeństwa demokratycznego.

Media Education as a Pillar of Contemporary Education in the Age of Disinformation

Challenge Contemporary society operates in conditions of unprecedented access to information. The development of the Internet, social media platforms, digital communication tools, and mobile technologies has made information available almost instantly and enabled its dissemination on a massive scale. At the same time, the ease of publishing content and the lack of effective verification mechanisms have contributed to the rapid growth of disinformation. Consequently, one of the most important challenges of contemporary education is preparing citizens to critically evaluate information and function responsibly within media environments. Disinformation is not a new phenomenon; however, digital technologies have significantly increased its reach, speed of dissemination, and impact on social life. False information, media manipulation, conspiracy theories, and intentionally misleading narratives can reach millions of recipients within a very short period. Furthermore, social media algorithms often promote emotionally engaging content, which facilitates the rapid spread of inaccurate or misleading information. Under such conditions, traditional competencies related to information consumption are no longer sufficient. One of the key challenges concerns the ability to assess the credibility of information sources. Digital environments contain not only professional media outlets but also countless websites, blogs, social media channels, and user-generated content platforms. Distinguishing reliable information from manipulation is becoming increasingly difficult for many individuals. Children and young people are particularly vulnerable because digital media often constitute their primary source of knowledge about the world. Another important challenge involves the development of

critical thinking skills. Contemporary information users should be capable of analysing sources, identifying the intentions of content creators, recognising manipulation techniques, and evaluating the reliability of presented information. Media education should therefore extend beyond teaching technological skills and focus on developing reflective and responsible approaches to information consumption. Particular attention should be given to the phenomenon of information bubbles and echo chambers. Algorithms used by digital platforms tailor content to users' previous preferences and behaviours. As a result, individuals increasingly encounter information that confirms their existing beliefs and attitudes. This limits exposure to alternative perspectives, hinders constructive dialogue, and may contribute to social polarisation. The development of artificial intelligence introduces an additional dimension to this challenge. AI technologies can support educational innovation, but they also facilitate the creation of misleading content, including fabricated texts, images, audio recordings, and videos. Phenomena such as deepfakes and automatically generated content make distinguishing truth from falsehood increasingly complex. Media education must therefore include competencies related to evaluating AI-generated information and understanding the implications of emerging technologies. The influence of disinformation on democracy and civic participation should also be emphasised. Meaningful participation in public life requires access to reliable information and the ability to evaluate it critically. The spread of false information can influence political decisions, social attitudes, interpersonal relations, and levels of public trust. Media education should therefore be viewed not only as an educational objective but also as a prerequisite for responsible citizenship. Another important aspect concerns responsibility for creating and sharing information. Contemporary internet users are not only consumers but also producers and distributors of content. Every published message may influence others, shape public opinion, and generate social consequences. Education should therefore foster awareness of responsibility for online activity and promote ethical standards of communication. Schools must also prepare learners to function effectively in environments characterised by information overload. Every day, individuals encounter enormous amounts of content from various sources. The ability to select information, assess its quality, and use it effectively has become one of the most important competencies of the twenty-first century. Looking towards the future, the importance of media education will continue to grow. The development of artificial intelligence, digital technologies, and new forms of communication makes competencies related to information analysis, critical thinking, and responsible participation in media environments indispensable for contemporary life. Media education should therefore be regarded as one of the pillars of contemporary educational systems. The level of citizens' media literacy influences not only individual decision-making but also the functioning of democracy, the development of civil society, and the capacity to resist disinformation and manipulation. **Recommendations** 1. Integrate media education into all stages of education as a component of civic and digital competencies. 2. Develop skills related to the critical evaluation of information sources and the recognition of manipulation techniques. 3. Prepare learners for responsible participation in environments shaped by artificial intelligence and digital media. 4. Strengthen awareness of responsibility for creating, publishing, and sharing online content. 5. Promote a culture of dialogue, openness, and information verification as a foundation of democratic society.

Edukacja przyszłości – cyfryzacja nowych zmian czy konieczność przyszłości

Bożena Marzec

Polski, English

Wyzwanie Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest określenie miejsca i znaczenia cyfryzacji w procesach kształcenia oraz wychowania. Dynamiczny rozwój technologii cyfrowych, sztucznej inteligencji, automatyzacji, rozszerzonej rzeczywistości oraz narzędzi komunikacyjnych sprawia, że edukacja znajduje się w centrum głębokich przemian cywilizacyjnych. Coraz częściej pojawia się pytanie, czy cyfryzacja stanowi jedynie kolejny etap zmian w edukacji, czy też jest nieuniknioną koniecznością wynikającą z kierunku rozwoju współczesnego świata. Odpowiedź na to pytanie ma fundamentalne znaczenie dla przyszłości systemów edukacyjnych, sposobów nauczania oraz przygotowania młodego pokolenia do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym. Cyfryzacja zmienia niemal wszystkie obszary życia społecznego, gospodarczego i zawodowego. Współczesny człowiek funkcjonuje w środowisku nasyconym technologiami, które wpływają na sposób komunikowania się, zdobywania wiedzy, wykonywania pracy oraz uczestnictwa w życiu społecznym. W konsekwencji edukacja nie może pozostawać obojętna wobec tych przemian. Szkoła przyszłości musi przygotowywać uczniów do życia w świecie, w którym kompetencje cyfrowe stają się równie ważne jak umiejętność czytania, pisania czy rozumowania matematycznego. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie kompetencji cyfrowych uczniów i nauczycieli. Kompetencje te nie ograniczają się wyłącznie do obsługi urządzeń technologicznych. Obejmują również umiejętność wyszukiwania, analizowania i krytycznej oceny informacji, świadomego korzystania z mediów cyfrowych, ochrony prywatności, cyberbezpieczeństwa oraz odpowiedzialnego uczestnictwa w przestrzeni cyfrowej. W świecie nadmiaru informacji coraz większego znaczenia nabiera zdolność odróżniania wiedzy rzetelnej od dezinformacji oraz umiejętność krytycznego myślenia. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela w procesie transformacji cyfrowej edukacji. Rozwój technologii nie eliminuje potrzeby obecności nauczyciela, lecz zmienia charakter jego pracy. Współczesny nauczyciel coraz częściej staje się organizatorem środowiska uczenia się, przewodnikiem po zasobach wiedzy, mentorem i moderatorem aktywności uczniów. Jego zadaniem jest wspieranie uczniów w rozwijaniu kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym oraz pomaganie im w odpowiedzialnym korzystaniu z technologii. Istotnym wyzwaniem pozostaje zachowanie równowagi pomiędzy wykorzystaniem technologii a humanistycznym wymiarem edukacji. Cyfryzacja nie może prowadzić do ograniczania relacji społecznych, osłabienia kompetencji interpersonalnych czy redukowania procesu edukacyjnego do kontaktu z urządzeniami elektronicznymi. Edukacja przyszłości powinna wykorzystywać potencjał technologii przy jednoczesnym zachowaniu znaczenia bezpośrednich relacji, dialogu, współpracy oraz rozwoju emocjonalnego uczniów. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również problem nierówności cyfrowych. Nie wszyscy uczniowie dysponują jednakowym dostępem do nowoczesnych technologii, odpowiedniego sprzętu czy zasobów internetowych. Różnice te mogą prowadzić do pogłębiania nierówności edukacyjnych oraz ograniczania możliwości rozwojowych części uczniów. Współczesna polityka edukacyjna powinna dążyć do zapewnienia powszechnego dostępu do technologii oraz wspierania kompetencji cyfrowych wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. Szczególnego znaczenia nabiera także rozwój sztucznej inteligencji. Narzędzia wykorzystujące AI coraz częściej wspierają procesy uczenia się, personalizację edukacji, analizę postępów uczniów oraz tworzenie materiałów dydaktycznych. Jednocześnie pojawiają się pytania dotyczące etycznych aspektów ich wykorzystywania,

ochrony danych, odpowiedzialności za podejmowane decyzje oraz wpływu technologii na samodzielność poznawczą uczniów. Edukacja przyszłości będzie wymagała nie tylko umiejętności korzystania z AI, ale także zdolności krytycznej refleksji nad jej rolą i konsekwencjami społecznymi. Nie bez znaczenia pozostaje również potrzeba przygotowania uczniów do zawodów, które jeszcze nie istnieją lub których kształt dopiero się wyłania. Cyfryzacja powoduje dynamiczne zmiany na rynku pracy, a wiele współczesnych profesji wymaga ciągłego aktualizowania wiedzy i kompetencji. W rezultacie szkoła przyszłości powinna koncentrować się nie tylko na przekazywaniu wiedzy, ale także na rozwijaniu umiejętności uczenia się, adaptacji, kreatywności oraz rozwiązywania problemów. W perspektywie przyszłości cyfryzacja wydaje się nie tyle opcją, ile koniecznością wynikającą z kierunku rozwoju współczesnej cywilizacji. Nie oznacza to jednak bezkrytycznej akceptacji wszystkich zmian technologicznych. Edukacja powinna świadomie wykorzystywać potencjał nowych technologii, jednocześnie zachowując koncentrację na człowieku, jego rozwoju oraz wartościach stanowiących fundament życia społecznego. Wyzwanie związane z cyfryzacją edukacji należy zatem postrzegać jako jeden z kluczowych obszarów rozwoju współczesnej szkoły. Od sposobu wykorzystania technologii zależeć będzie jakość kształcenia, poziom przygotowania młodego pokolenia do życia w społeczeństwie cyfrowym oraz zdolność edukacji do odpowiadania na wyzwania przyszłości. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje cyfrowe uczniów i nauczycieli w sposób obejmujący zarówno aspekty techniczne, jak i krytyczne myślenie oraz odpowiedzialność cyfrową. 2. Wykorzystywać nowe technologie jako narzędzia wspierające proces uczenia się, przy zachowaniu humanistycznego charakteru edukacji. 3. Ograniczać nierówności cyfrowe poprzez zapewnienie powszechnego dostępu do nowoczesnych technologii i zasobów edukacyjnych. 4. Przygotowywać uczniów do świadomego i etycznego korzystania ze sztucznej inteligencji oraz innych zaawansowanych technologii. 5. Koncentrować edukację na rozwijaniu kompetencji przyszłości, takich jak kreatywność, adaptacyjność, współpraca i uczenie się przez całe życie.

Education of the Future – Digitalisation as a Driver of Change or a Necessity of the Future

Challenge One of the most important challenges facing contemporary education is defining the role and significance of digitalisation in educational and developmental processes. The rapid advancement of digital technologies, artificial intelligence, automation, extended reality, and communication tools places education at the centre of profound civilisational transformation. Increasingly, questions arise as to whether digitalisation represents merely another stage of educational change or an unavoidable necessity resulting from the direction of modern societal development. The answer to this question has fundamental implications for the future of educational systems, teaching practices, and the preparation of younger generations for life in a digital society. Digitalisation is transforming almost every sphere of social, economic, and professional life. Contemporary individuals function within environments saturated with technologies that influence communication, learning, work, and participation in society. Consequently, education cannot remain indifferent to these transformations. The school of the future must prepare learners to function in a world where digital competencies are as essential as literacy and numeracy. One of the key challenges involves developing digital competencies among both students and teachers. These competencies extend far beyond the ability to operate technological devices. They include skills related to searching for information, evaluating its credibility, critical thinking, media literacy, cybersecurity, privacy protection, and responsible participation in digital environments. In an era of information overload, the ability to distinguish reliable knowledge from misinformation becomes increasingly important. The role of teachers is particularly significant within the process of digital

transformation. Technological development does not eliminate the need for teachers; rather, it changes the nature of their work. Contemporary educators increasingly act as facilitators of learning environments, guides through information resources, mentors, and moderators of student activity. Their task is to support learners in developing competencies necessary for participation in information societies and to encourage responsible use of technology. Another major challenge concerns maintaining a balance between technological innovation and the humanistic dimension of education. Digitalisation should not lead to the weakening of social relationships, interpersonal competencies, or direct human interaction. Future education should harness the potential of technology while preserving the importance of dialogue, cooperation, empathy, and emotional development. The issue of digital inequality also requires attention. Access to modern technologies, adequate equipment, and digital resources is not distributed equally among learners. Such disparities may contribute to educational inequalities and limit developmental opportunities for certain groups of students. Educational policy should therefore focus on ensuring universal access to digital tools and supporting digital competence development among all participants in education. The rapid development of artificial intelligence adds a further dimension to this challenge. AI-based tools increasingly support learning processes, educational personalisation, student assessment, and the creation of teaching materials. At the same time, questions arise concerning ethics, data protection, accountability, and the impact of AI on students' intellectual autonomy. Future education will require not only the ability to use artificial intelligence but also the capacity to critically reflect upon its role and consequences. An additional challenge involves preparing learners for professions that do not yet exist or are only beginning to emerge. Digital transformation continuously reshapes labour markets, making lifelong learning, adaptability, creativity, and problem-solving essential competencies. As a result, future-oriented education should focus not only on transmitting knowledge but also on developing the capacity to learn and adapt throughout life. Looking ahead, digitalisation appears less a choice than a necessity resulting from the trajectory of contemporary civilisation. However, this does not imply unconditional acceptance of every technological innovation. Education should consciously utilise technological potential while maintaining its focus on human development, social responsibility, and fundamental values. The challenge of educational digitalisation should therefore be recognised as one of the key areas of contemporary educational development. The ways in which technologies are integrated into education will significantly influence educational quality, learners' preparedness for digital societies, and the ability of educational systems to respond effectively to future challenges. **Recommendations** 1. Develop students' and teachers' digital competencies, including technical skills, critical thinking, and digital responsibility. 2. Use emerging technologies to support learning while preserving the humanistic character of education. 3. Reduce digital inequalities by ensuring universal access to modern technologies and educational resources. 4. Prepare learners for the ethical and responsible use of artificial intelligence and other advanced technologies. 5. Focus education on developing future-oriented competencies such as creativity, adaptability, collaboration, and lifelong learning.

Edukacja relacyjno-technologiczna jako model przyszłości. Analiza trendów i dokumentów strategicznych w międzynarodowej debacie edukacyjnej

Dorota Mętrak

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja znajduje się pod silnym wpływem dynamicznych przemian technologicznych, społecznych i kulturowych. Rozwój sztucznej inteligencji, cyfryzacja życia codziennego, globalizacja komunikacji oraz rosnące znaczenie kompetencji przyszłości powodują konieczność redefinicji celów i metod kształcenia. Jednocześnie doświadczenia ostatnich lat, związane między innymi z pandemią COVID-19, pokazały, że proces edukacyjny nie może opierać się wyłącznie na technologii. Coraz częściej podkreśla się znaczenie relacji społecznych, dobrostanu psychicznego oraz budowania wspólnot uczących się. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesności staje się poszukiwanie modelu edukacji łączącego potencjał nowych technologii z humanistycznym wymiarem procesu kształcenia. Edukacja relacyjno-technologiczna może być rozumiana jako podejście integrujące dwa kluczowe filary współczesnego rozwoju edukacji: technologie wspierające proces uczenia się oraz relacje budujące zaangażowanie, poczucie bezpieczeństwa i rozwój społeczny uczniów. W takim modelu technologia nie zastępuje człowieka, lecz wzmacnia możliwości współpracy, komunikacji i personalizacji procesu edukacyjnego. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zachowanie równowagi pomiędzy cyfryzacją a relacyjnością. Międzynarodowe raporty i debaty edukacyjne wskazują, że szkoła przyszłości powinna wykorzystywać potencjał technologii, jednocześnie chroniąc znaczenie bezpośrednich relacji między nauczycielami, uczniami i społecznością szkolną. Edukacja oparta wyłącznie na rozwiązaniach technologicznych może prowadzić do osłabienia więzi społecznych oraz pogłębienia poczucia izolacji. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji przyszłości. Analizy trendów edukacyjnych wskazują na rosnące znaczenie krytycznego myślenia, kreatywności, współpracy, komunikacji, kompetencji cyfrowych oraz zdolności adaptacji do zmian. Kompetencje te rozwijają się najskuteczniej w środowisku łączącym wykorzystanie technologii z aktywnym uczestnictwem w relacjach społecznych. Istotnym wyzwaniem pozostaje personalizacja procesu uczenia się. Technologie cyfrowe, analityka edukacyjna i narzędzia oparte na sztucznej inteligencji umożliwiają dostosowywanie treści oraz metod pracy do indywidualnych potrzeb uczniów. Jednocześnie skuteczna personalizacja wymaga rozpoznawania emocjonalnych, społecznych i rozwojowych potrzeb uczących się, co pozostaje możliwe jedynie w relacyjnym środowisku edukacyjnym. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest dobrostan uczestników procesu edukacyjnego. W wielu współczesnych dokumentach strategicznych podkreśla się, że edukacja przyszłości powinna wspierać nie tylko rozwój kompetencji zawodowych, lecz także zdrowie psychiczne, poczucie sensu oraz jakość relacji społecznych. Relacyjno-technologiczny model edukacji zakłada traktowanie dobrostanu jako jednego z kluczowych celów procesu kształcenia. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwój nowych ról nauczyciela. W edukacji przyszłości nauczyciel nie jest wyłącznie źródłem wiedzy, lecz mentorem, przewodnikiem i projektantem środowiska uczenia się. Jego zadaniem staje się wspieranie uczniów w korzystaniu z technologii, rozwijaniu kompetencji społecznych oraz budowaniu refleksyjnego podejścia do zdobywania wiedzy. Nie bez znaczenia pozostaje problem etycznego wykorzystania technologii. Międzynarodowe debaty dotyczące edukacji coraz częściej zwracają uwagę na zagrożenia związane z technooptymizmem, dehumanizacją procesów edukacyjnych oraz nierównościami wynikającymi z dostępu do technologii. Współczesna szkoła powinna rozwijać kompetencje odpowiedzialnego, krytycznego i

świadomego korzystania z narzędzi cyfrowych. Istotną rolę odgrywa również budowanie społeczności uczących się. Relacyjno-technologiczne podejście zakłada tworzenie środowisk edukacyjnych opartych na współpracy, dialogu i wymianie doświadczeń. Technologie mogą wspierać rozwój takich społeczności poprzez umożliwianie komunikacji, współtworzenia wiedzy oraz uczestnictwa w globalnych sieciach edukacyjnych. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie edukacji odpornej na kryzysy i zdolnej do funkcjonowania w warunkach niepewności. Analizy trendów wskazują, że skuteczne systemy edukacyjne będą musiały jednocześnie wykorzystywać zaawansowane technologie oraz wzmacniać relacje społeczne, solidarność i zdolność współpracy. To właśnie połączenie wymiaru technologicznego i relacyjnego może stać się fundamentem edukacji odpowiadającej na wyzwania XXI wieku. Edukacja relacyjno-technologiczna jawi się zatem jako model przyszłości oparty na synergii człowieka i technologii. Jej celem jest nie tylko efektywne przekazywanie wiedzy, lecz także wspieranie rozwoju społecznego, emocjonalnego i obywatelskiego uczących się w świecie dynamicznych przemian. **Rekomendacje** 1. Rozwijać modele edukacyjne integrujące technologie cyfrowe z budowaniem relacji społecznych. 2. Wzmacniać dobrostan uczniów i nauczycieli jako jeden z głównych celów edukacji przyszłości. 3. Wspierać personalizację uczenia się przy jednoczesnym zachowaniu znaczenia kontaktu interpersonalnego. 4. Kształtować kompetencje krytycznego i etycznego korzystania z technologii. 5. Tworzyć społeczności uczące się oparte na współpracy, dialogu i odpowiedzialnym wykorzystaniu innowacji.

Relational- Technological Education as a Model for the Future: An Analysis of Trends and Strategic Documents in International Educational Debate

Challenge Contemporary education is increasingly shaped by technological, social, and cultural transformations. The rapid development of artificial intelligence, digitalisation, global communication networks, and future-oriented competencies requires educational systems to redefine their goals and methods. At the same time, recent experiences, particularly those related to the COVID-19 pandemic, have demonstrated that effective education cannot rely solely on technology. Educational debates increasingly emphasise the importance of social relationships, well-being, and learning communities. Consequently, one of the key challenges of the twenty-first century is developing educational models that combine technological innovation with the human dimension of learning. Relational-technological education can be understood as an approach that integrates two essential dimensions of educational development: technology-enhanced learning and relationship-based educational practice. Within this model, technology does not replace human interaction but supports communication, collaboration, and personalised learning processes. One of the most significant challenges concerns maintaining a balance between digitalisation and relationality. International reports and strategic educational discussions indicate that future schools should benefit from technological advancements while preserving meaningful relationships among teachers, students, and educational communities. Excessive dependence on technology may weaken social bonds and contribute to feelings of isolation. Particular attention should be devoted to future competencies. Trend analyses consistently highlight the growing importance of critical thinking, creativity, collaboration, communication, digital literacy, and adaptability. These competencies develop most effectively within environments that combine technological tools with rich social interactions. Personalisation of learning represents another important challenge. Artificial intelligence, educational analytics, and digital learning environments create opportunities for adapting educational content and methods to individual needs. However, effective personalisation also requires understanding

learners’ emotional, social, and developmental characteristics, which remains dependent on human relationships. Well-being has become a central concern in strategic educational documents. Future-oriented educational models increasingly recognise that education should support not only academic achievement but also mental health, meaningful engagement, and social connectedness. Relational-technological education therefore treats well-being as one of the key objectives of educational practice. The role of teachers is also changing significantly. In future-oriented education, teachers act as mentors, facilitators, and designers of learning environments rather than solely as transmitters of knowledge. Their responsibilities include supporting students in using technology responsibly, developing social competencies, and cultivating reflective approaches to learning. Ethical questions surrounding technology use are equally important. International educational debates increasingly address concerns related to techno-solutionism, dehumanisation, and inequalities associated with access to digital resources. Educational institutions should therefore promote critical, ethical, and responsible engagement with technology. Building learning communities represents another key element of this model. Relational-technological education promotes collaboration, dialogue, and shared knowledge creation. Digital technologies can support such communities by facilitating communication, cooperation, and participation in global educational networks. Looking towards the future, educational systems must become more resilient and capable of functioning effectively under conditions of uncertainty. Trend analyses suggest that successful educational models will combine advanced technological solutions with strong social relationships, solidarity, and collaborative capacities. The integration of relational and technological dimensions may therefore become a foundation for education capable of responding to future challenges. Relational-technological education thus emerges as a future-oriented model based on the synergy between human relationships and technological innovation. Its purpose extends beyond knowledge transmission to include social, emotional, and civic development within rapidly changing societies. **Recommendations** 1. Develop educational models that integrate digital technologies with meaningful social relationships. 2. Strengthen student and teacher well-being as a central objective of future education. 3. Support personalised learning while maintaining the importance of interpersonal interaction. 4. Foster critical and ethical engagement with digital technologies. 5. Build learning communities based on collaboration, dialogue, and responsible innovation.

Edukacja tanatologiczna jako niezbędny komponent edukacji szkolnej

Jadwiga Daszykowska-Tobiasz

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stoi wobec wielu wyzwań związanych z przygotowaniem młodego człowieka do funkcjonowania w złożonym i nieprzewidywalnym świecie. Wśród zagadnień często pomijanych lub marginalizowanych znajduje się problematyka śmierci, umierania, straty oraz żałoby. Tymczasem doświadczenia związane z utratą bliskich osób stanowią nieodłączny element ludzkiego życia i mogą pojawić się na każdym etapie rozwoju. Dzieci i młodzież, podobnie jak dorośli, doświadczają śmierci członków rodziny, przyjaciół, nauczycieli czy osób ze swojego otoczenia. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się przygotowanie uczniów do rozumienia zjawiska śmierci oraz wspieranie ich w radzeniu sobie z doświadczeniem straty. Edukacja tanatologiczna obejmuje działania służące poznawaniu zagadnień związanych z przemijaniem, śmiercią, procesem żałoby oraz sposobami udzielania wsparcia osobom przeżywającym stratę. Jej celem nie jest oswajanie śmierci w sensie banalizowania tego doświadczenia, lecz rozwijanie wiedzy, kompetencji emocjonalnych oraz postaw umożliwiających bardziej świadome i dojrzałe mierzenie się z trudnymi sytuacjami życiowymi. Współczesna szkoła coraz częściej staje przed koniecznością reagowania na wydarzenia kryzysowe, dlatego edukacja tanatologiczna nabiera szczególnego znaczenia. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przełamywanie społecznego tabu wokół śmierci. W wielu środowiskach temat ten pozostaje trudny, a rozmowy o przemijaniu są odkładane lub całkowicie pomijane. W efekcie dzieci i młodzież często pozostają bez odpowiedniego wsparcia poznawczego i emocjonalnego, gdy stykają się z doświadczeniem utraty. Brak wiedzy może prowadzić do niezrozumienia własnych reakcji emocjonalnych, poczucia osamotnienia oraz trudności w przeżywaniu żałoby. Szczególnego znaczenia nabiera potrzeba wspierania rozwoju emocjonalnego uczniów. Kontakt z tematyką śmierci może sprzyjać rozwijaniu empatii, wrażliwości, refleksyjności oraz zdolności rozumienia ludzkich doświadczeń. Edukacja tanatologiczna może wspierać budowanie dojrzałości emocjonalnej oraz pomagać młodym ludziom w lepszym rozumieniu własnych emocji i emocji innych osób. Istotnym wyzwaniem pozostaje również przygotowanie szkoły do sytuacji kryzysowych. Śmierć ucznia, nauczyciela lub członka społeczności szkolnej stanowi wydarzenie mające wpływ na funkcjonowanie całej szkoły. W takich sytuacjach nauczyciele i wychowawcy często stają przed koniecznością prowadzenia rozmów z uczniami, udzielania wsparcia emocjonalnego oraz organizowania działań pomocowych. Brak odpowiedniego przygotowania może utrudniać skuteczne reagowanie na potrzeby młodych ludzi. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest kształtowanie postaw opartych na szacunku dla życia i godności człowieka. Refleksja nad przemijaniem może prowadzić do głębszego rozumienia wartości życia, znaczenia relacji międzyludzkich oraz odpowiedzialności za własne działania. Edukacja tanatologiczna nie koncentruje się wyłącznie na śmierci, ale również na jakości życia i znaczeniu więzi społecznych. Szczególnego znaczenia nabiera również wsparcie osób przeżywających żałobę. Dzieci i młodzież reagują na stratę w sposób zróżnicowany, zależny od wieku, doświadczeń oraz wsparcia otrzymywanego ze strony otoczenia. Szkoła może pełnić ważną rolę jako środowisko zapewniające poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia oraz możliwość wyrażania emocji związanych z doświadczeniem utraty. Nie bez znaczenia pozostaje również kontekst współczesnych zagrożeń społecznych. Pandemia, konflikty zbrojne, katastrofy naturalne czy nagła utrata bliskich osób sprawiają, że młodzi ludzie coraz częściej stykają się z tematyką śmierci za pośrednictwem mediów oraz własnych doświadczeń. Oznacza to

konieczność przygotowania ich do świadomego odbioru informacji oraz radzenia sobie z emocjonalnymi skutkami takich wydarzeń. W perspektywie przyszłości edukacja tanatologiczna może stać się ważnym elementem edukacji emocjonalnej, obywatelskiej i wychowawczej. Jej celem nie jest wzbudzanie lęku, lecz rozwijanie kompetencji pozwalających rozumieć jedno z najbardziej uniwersalnych doświadczeń ludzkich oraz wspierać osoby znajdujące się w sytuacji straty. Edukacja tanatologiczna jako komponent edukacji szkolnej może przyczyniać się do budowania bardziej empatycznych, świadomych i odpornych społecznie wspólnot. Przygotowanie młodych ludzi do rozmowy o śmierci i przemijaniu staje się elementem kształtowania dojrzałości emocjonalnej oraz odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie. **Rekomendacje** 1. Włączać elementy edukacji tanatologicznej do programów wychowawczych i edukacji emocjonalnej. 2. Przygotowywać nauczycieli do prowadzenia rozmów dotyczących śmierci, straty i żałoby. 3. Rozwijać kompetencje emocjonalne uczniów związane z radzeniem sobie ze stratą i wspieraniem innych. 4. Tworzyć procedury wsparcia społeczności szkolnej w sytuacjach kryzysowych związanych ze śmiercią. 5. Promować kulturę otwartego dialogu o przemijaniu, życiu i godności człowieka.

Thanatological Education as an Essential Component of School Education

Challenge Contemporary education faces numerous challenges related to preparing young people to function in a complex and unpredictable world. Among the topics that are often overlooked or marginalised are issues related to death, dying, loss, and grief. Yet experiences of bereavement and loss are inseparable elements of human life and may occur at any stage of development. Children and adolescents, like adults, experience the death of family members, friends, teachers, and other significant individuals. Consequently, one of the important challenges of contemporary education is preparing students to understand the phenomenon of death and supporting them in coping with experiences of loss. Thanatological education encompasses educational activities focused on understanding mortality, death, grief processes, and ways of supporting individuals experiencing loss. Its purpose is not to normalise or trivialise death but rather to develop knowledge, emotional competencies, and attitudes that enable more conscious and mature responses to difficult life situations. Contemporary schools increasingly encounter crisis situations, making thanatological education particularly relevant. One of the key challenges involves overcoming the social taboo surrounding death. In many cultural and social contexts, discussions about mortality are avoided or postponed. As a result, children and adolescents often lack the cognitive and emotional support needed when confronted with loss. Limited understanding may contribute to confusion, loneliness, and difficulties processing grief. Particular attention should be paid to emotional development. Engagement with issues related to death and loss can foster empathy, sensitivity, reflection, and a deeper understanding of human experiences. Thanatological education may contribute to emotional maturity and help young people better understand both their own emotions and those of others. Another significant challenge concerns preparing schools for crisis situations. The death of a student, teacher, or member of the school community can have profound effects on the functioning of the entire institution. In such circumstances, educators often need to provide emotional support, facilitate conversations, and coordinate assistance for students. Without appropriate preparation, responding effectively to these needs may be difficult. An important aspect of this challenge involves promoting respect for life and human dignity. Reflection on mortality can encourage deeper appreciation of life, interpersonal relationships, and personal responsibility. Thanatological education therefore addresses not only death itself but also the meaning and quality of life. Supporting individuals experiencing grief is equally

important. Children and adolescents respond to loss in diverse ways depending on age, previous experiences, and the support available to them. Schools can play a crucial role by providing safe environments where emotions can be expressed, understood, and supported. Contemporary social realities further highlight the importance of this issue. Pandemics, armed conflicts, natural disasters, and sudden losses expose young people to death-related experiences both directly and through media coverage. This creates a need for educational approaches that help them understand such events and manage their emotional consequences. Looking towards the future, thanatological education may become an important component of emotional, civic, and values-based education. Its purpose is not to generate fear but to develop competencies that enable individuals to understand one of the most universal human experiences and support others facing loss. Thanatological education can contribute to the development of more empathetic, reflective, and socially resilient communities. Preparing young people to engage in conversations about death and mortality represents an important aspect of emotional maturity and responsible participation in society. **Recommendations** 1. Integrate elements of thanatological education into school guidance programmes and emotional education. 2. Prepare teachers to discuss issues related to death, loss, and grief. 3. Develop students' emotional competencies related to coping with loss and supporting others. 4. Establish support procedures for school communities facing death-related crises. 5. Promote a culture of open dialogue about mortality, life, and human dignity.

Edukacja w kontekście ponowoczesnych przemian

Krzysztof Bochenek

Polski, English

Wyzwanie Współczesna rzeczywistość społeczna, kulturowa i technologiczna podlega dynamicznym przemianom, które coraz częściej opisywane są za pomocą kategorii ponowoczesności. Procesy globalizacji, cyfryzacji, indywidualizacji życia społecznego, pluralizacji wartości oraz przyspieszenia przepływu informacji prowadzą do głębokich zmian w sposobie funkcjonowania jednostek i społeczeństw. W takich warunkach edukacja staje wobec konieczności redefinicji swoich celów, metod oraz funkcji społecznych. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesności staje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o rolę edukacji w świecie charakteryzującym się niepewnością, zmiennością i wielością perspektyw. Ponowoczesność podważa wiele założeń, które przez dziesięciolecia stanowiły fundament systemów edukacyjnych. Tradycyjne autorytety, stabilne ścieżki kariery zawodowej, jednolite wzorce kulturowe oraz przewidywalne modele życia społecznego tracą swoją dominującą pozycję. W ich miejsce pojawia się rzeczywistość oparta na różnorodności, elastyczności i konieczności ciągłego dokonywania wyborów. Edukacja nie może pozostawać obojętna wobec tych procesów. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przygotowanie człowieka do funkcjonowania w warunkach niepewności. W społeczeństwie ponowoczesnym wiedza szybko się dezaktualizuje, a zmiany technologiczne i społeczne wymagają nieustannego dostosowywania kompetencji. W związku z tym szkoła powinna rozwijać zdolność uczenia się przez całe życie, samodzielnego zdobywania wiedzy oraz krytycznej analizy informacji. Szczególnego znaczenia nabiera problem tożsamości. W warunkach pluralizmu kulturowego i światopoglądowego młodzi ludzie stają przed koniecznością samodzielnego konstruowania własnej tożsamości oraz systemu wartości. Edukacja powinna wspierać ten proces poprzez rozwijanie refleksyjności, odpowiedzialności oraz zdolności do prowadzenia dialogu z osobami reprezentującymi odmienne poglądy i doświadczenia. Istotnym wyzwaniem pozostaje krytyczne funkcjonowanie w świecie informacji. Ponowoczesne społeczeństwo charakteryzuje się nadmiarem danych, wielością źródeł wiedzy oraz rosnącym problemem dezinformacji. Edukacja powinna przygotowywać uczniów do selekcjonowania informacji, oceny ich wiarygodności oraz świadomego uczestnictwa w kulturze cyfrowej. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest zmiana relacji pomiędzy nauczycielem a uczniem. Tradycyjny model oparty na jednostronnym przekazywaniu wiedzy ustępuje miejsca relacjom bardziej partnerskim, opartym na współpracy, dialogu i wspólnym poszukiwaniu rozwiązań. Nauczyciel staje się przewodnikiem i moderatorem procesu uczenia się, a nie jedynym źródłem informacji. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji społecznych. W świecie złożonych relacji społecznych, różnorodności kulturowej i globalnych współzależności umiejętność komunikacji, współpracy, negocjowania oraz rozwiązywania konfliktów staje się równie ważna jak wiedza merytoryczna. Edukacja powinna przygotowywać do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na dialogu i współodpowiedzialności. Nie bez znaczenia pozostaje problem wartości. Ponowoczesność często wiąże się z relatywizacją norm i przekonań, co może prowadzić do poczucia zagubienia i niepewności aksjologicznej. Zadaniem edukacji nie jest narzucanie gotowych odpowiedzi, lecz tworzenie przestrzeni do refleksji etycznej, dyskusji oraz świadomego podejmowania decyzji moralnych. Istotną rolę odgrywa również rozwój technologii cyfrowych. Internet, media społecznościowe oraz sztuczna inteligencja zmieniają sposób zdobywania wiedzy, komunikowania się i budowania relacji społecznych. Edukacja powinna wspierać rozwój kompetencji cyfrowych, jednocześnie ucząc odpowiedzialnego i krytycznego korzystania z nowych technologii. W perspektywie przyszłości szczególnego

znaczenia nabiera zdolność edukacji do przygotowywania człowieka do życia w świecie ciągłej zmiany. Oznacza to rozwijanie elastyczności, kreatywności, odporności psychicznej oraz gotowości do podejmowania nowych wyzwań. Edukacja nie może ograniczać się do przekazywania wiedzy, lecz powinna wspierać rozwój kompetencji umożliwiających aktywne uczestnictwo w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Edukacja w kontekście ponowoczesnych przemian staje się zatem przestrzenią przygotowania człowieka do świadomego funkcjonowania w świecie wielości, niepewności i zmiany. Jej zadaniem jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również wspieranie rozwoju jednostki zdolnej do krytycznej refleksji, odpowiedzialnych wyborów i aktywnego współtworzenia przyszłości. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje krytycznego myślenia i świadomego korzystania z informacji. 2. Wspierać uczniów w budowaniu tożsamości oraz odpowiedzialnym kształtowaniu własnego systemu wartości. 3. Przygotowywać do uczenia się przez całe życie i funkcjonowania w warunkach ciągłej zmiany. 4. Wzmacniać kompetencje społeczne, dialogiczne i międzykulturowe. 5. Łączyć rozwój kompetencji cyfrowych z edukacją etyczną i obywatelską.

Education in the Context of Postmodern Transformations

Challenge Contemporary social, cultural, and technological realities are increasingly described through the concept of postmodernity. Processes such as globalisation, digitalisation, individualisation, cultural pluralism, and the accelerated flow of information have transformed the ways individuals and societies function. In this context, education faces the necessity of redefining its goals, methods, and social functions. Consequently, one of the major challenges of the present era is determining the role of education in a world characterised by uncertainty, diversity, and constant change. Postmodernity challenges many assumptions that traditionally shaped educational systems. Stable career paths, unquestioned authorities, uniform cultural models, and predictable social structures have lost much of their former significance. They are increasingly replaced by realities based on diversity, flexibility, and the necessity of making continuous choices. Education cannot remain indifferent to these transformations. One of the most important challenges involves preparing individuals to function in conditions of uncertainty. In postmodern societies, knowledge quickly becomes outdated, while technological and social changes require constant adaptation. Educational institutions should therefore focus on developing lifelong learning competencies, independent knowledge acquisition, and critical thinking skills. Particular attention should be devoted to the issue of identity. In culturally and ideologically pluralistic environments, young people are increasingly required to construct their own identities and systems of values. Education should support this process by fostering reflection, responsibility, and the capacity for dialogue with people representing diverse perspectives and experiences. Another important challenge concerns critical engagement with information. Postmodern societies are characterised by information overload, multiple sources of knowledge, and the growing problem of misinformation. Education should equip learners with the ability to evaluate information critically, assess credibility, and participate responsibly in digital culture. The relationship between teachers and students is also undergoing significant transformation. Traditional models based on one-way transmission of knowledge are increasingly being replaced by more collaborative and dialogical approaches. Teachers become facilitators, mentors, and guides rather than sole sources of information. The development of social competencies is equally important. In a world shaped by cultural diversity and global interdependence, communication, cooperation, negotiation, and conflict-resolution skills are as essential as subject knowledge. Education should prepare learners for active participation in societies based on dialogue and shared responsibility. The question of values also deserves attention.

Postmodernity is often associated with the relativisation of norms and beliefs, which may generate uncertainty and confusion. The role of education is not to impose ready-made answers but to create opportunities for ethical reflection, discussion, and responsible moral decision-making. Digital technologies play an increasingly important role as well. The internet, social media, and artificial intelligence influence how people learn, communicate, and build social relationships. Education should therefore promote digital literacy while encouraging critical and responsible use of technology. Looking towards the future, the capacity of education to prepare individuals for continuous change becomes crucial. This requires developing adaptability, creativity, resilience, and openness to new challenges. Education can no longer focus exclusively on knowledge transmission but must support competencies that enable active participation in rapidly changing societies. Education in the context of postmodern transformations thus becomes a space for preparing individuals to navigate complexity, uncertainty, and diversity. Its purpose extends beyond teaching knowledge to fostering critical reflection, responsible decision-making, and active participation in shaping the future. **Recommendations** 1. Develop critical thinking skills and the ability to evaluate information responsibly. 2. Support learners in constructing their identities and shaping value systems consciously. 3. Prepare students for lifelong learning and functioning in conditions of continuous change. 4. Strengthen social, intercultural, and dialogue-based competencies. 5. Integrate digital literacy with ethical and civic education.

Edukacja włączająca w perspektywie przyszłości – między ideą a systemowym wyzwaniem

Teresa Żółkowska, Tomasz Parafiniuk

Polski, English

Wyzwanie Edukacja włączająca należy do najważniejszych idei kształtujących współczesne systemy edukacyjne. Jej podstawowym założeniem jest tworzenie takich warunków kształcenia, które umożliwiają wszystkim uczniom pełne uczestnictwo w życiu szkoły niezależnie od ich indywidualnych cech, możliwości, ograniczeń, pochodzenia społecznego, kulturowego czy ekonomicznego. Idea ta opiera się na przekonaniu, że różnorodność jest naturalnym elementem społeczeństwa, a szkoła powinna być miejscem otwartym na potrzeby każdego ucznia. Jednocześnie realizacja edukacji włączającej pozostaje jednym z najbardziej złożonych wyzwań współczesnej polityki edukacyjnej. W rezultacie współczesna debata coraz częściej koncentruje się na pytaniu, w jaki sposób przełożyć wartości i założenia inkluzji na skutecznie funkcjonujące rozwiązania systemowe. W ostatnich dekadach edukacja włączająca stała się jednym z podstawowych kierunków rozwoju edukacji na świecie. Międzynarodowe dokumenty, strategie oraz rekomendacje organizacji zajmujących się prawami człowieka podkreślają konieczność zapewnienia wszystkim osobom równego dostępu do edukacji wysokiej jakości. W praktyce oznacza to odejście od modeli segregacyjnych na rzecz tworzenia środowisk edukacyjnych umożliwiających wspólne uczenie się uczniów o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach. Pomimo szerokiej akceptacji tej idei jej wdrażanie napotyka jednak liczne bariery organizacyjne, finansowe, społeczne i kulturowe. Jednym z podstawowych wyzwań jest zapewnienie spójności pomiędzy deklaracjami polityki edukacyjnej a codzienną praktyką funkcjonowania szkół. W wielu krajach edukacja włączająca została wpisana do dokumentów strategicznych, jednak rzeczywiste warunki organizacyjne nie zawsze umożliwiają pełną realizację jej założeń. Szkoły często funkcjonują w warunkach ograniczonych zasobów kadrowych, finansowych i infrastrukturalnych, co utrudnia zapewnienie wsparcia odpowiadającego potrzebom wszystkich uczniów. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia przygotowania nauczycieli. Edukacja włączająca wymaga od pedagogów kompetencji związanych z indywidualizacją nauczania, współpracą z zespołami specjalistów, diagnozowaniem potrzeb uczniów oraz budowaniem środowiska sprzyjającego uczestnictwu każdego dziecka. Oznacza to konieczność ciągłego doskonalenia zawodowego oraz tworzenia systemów wsparcia umożliwiających nauczycielom skuteczne funkcjonowanie w coraz bardziej zróżnicowanych środowiskach edukacyjnych. Istotnym wyzwaniem pozostaje również zmiana społecznego sposobu postrzegania różnorodności. Inkluzja nie jest wyłącznie rozwiązaniem organizacyjnym, lecz określoną filozofią edukacji i życia społecznego. Jej skuteczność zależy od gotowości całej społeczności szkolnej do akceptowania odmienności, budowania relacji opartych na szacunku oraz przeciwdziałania stereotypom i wykluczeniu. W praktyce oznacza to konieczność rozwijania kultury szkoły sprzyjającej współpracy, dialogowi i odpowiedzialności za każdego ucznia. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest także rozwój systemów wsparcia. Edukacja włączająca wymaga ścisłej współpracy pomiędzy szkołami, rodzinami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, organizacjami społecznymi oraz administracją publiczną. Skuteczne funkcjonowanie takich rozwiązań zależy od koordynacji działań oraz dostępności specjalistycznej pomocy. Bez odpowiednio rozwiniętych systemów wsparcia realizacja idei inkluzji może prowadzić do przeciążenia szkół i nauczycieli. Nie bez znaczenia pozostaje również rola nowych technologii. Rozwój narzędzi cyfrowych, technologii asystujących oraz rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji otwiera nowe możliwości zwiększania dostępności edukacji. Technologie mogą

wspierać komunikację, indywidualizację procesu nauczania oraz aktywne uczestnictwo uczniów napotykających różnorodne bariery edukacyjne. Jednocześnie ich wykorzystanie wymaga odpowiednich inwestycji, przygotowania kadry oraz dbałości o równy dostęp do zasobów technologicznych. Istotnym problemem przyszłości pozostają także zmiany demograficzne, migracje oraz rosnąca różnorodność społeczna współczesnych społeczeństw. Szkoły coraz częściej stają się miejscem spotkania uczniów reprezentujących różne kultury, języki, doświadczenia i potrzeby edukacyjne. W takich warunkach edukacja włączająca przestaje być jedynie jednym z kierunków rozwoju szkoły, a staje się koniecznością wynikającą ze zmieniającej się rzeczywistości społecznej. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie systemów edukacyjnych zdolnych do elastycznego reagowania na zmiany oraz potrzeby uczniów. Edukacja włączająca wymaga odejścia od jednolitych modeli organizacji szkoły na rzecz rozwiązań uwzględniających indywidualne ścieżki rozwoju, różnorodność doświadczeń oraz wielowymiarowość potrzeb edukacyjnych. Oznacza to konieczność ciągłego doskonalenia polityki edukacyjnej oraz wzmacniania współpracy pomiędzy wszystkimi podmiotami odpowiedzialnymi za edukację. Edukacja włączająca w perspektywie przyszłości pozostaje zatem przestrzenią napięcia pomiędzy atrakcyjną i społecznie pożądaną ideą a złożonym wyzwaniem systemowym. Sukces jej realizacji zależy nie tylko od przyjętych deklaracji i strategii, lecz przede wszystkim od jakości rozwiązań organizacyjnych, kompetencji nauczycieli, dostępności wsparcia oraz gotowości społeczeństwa do budowania kultury otwartości i równości. To właśnie od tych czynników zależeć będzie, czy edukacja dla wszystkich stanie się rzeczywistym standardem funkcjonowania szkoły przyszłości. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać systemowe wsparcie szkół realizujących założenia edukacji włączającej. 2. Rozwijać kompetencje nauczycieli w zakresie pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. 3. Budować kulturę szkoły opartą na akceptacji różnorodności, współpracy i równości szans. 4. Rozszerzać dostęp do specjalistycznych usług wspierających uczniów, rodziny i nauczycieli. 5. Wykorzystywać nowe technologie jako narzędzia zwiększające dostępność i uczestnictwo w edukacji.

Inclusive Education in the Perspective of the Future – Between an Idea and a Systemic Challenge

Challenge Inclusive education is one of the most influential ideas shaping contemporary educational systems. Its fundamental assumption is the creation of learning environments that enable all students to participate fully in school life regardless of their individual characteristics, abilities, limitations, social backgrounds, cultural identities, or economic circumstances. This concept is based on the belief that diversity is a natural feature of society and that schools should be open to the needs of every learner. At the same time, implementing inclusive education remains one of the most complex challenges facing modern educational policy. Consequently, contemporary debates increasingly focus on how the values and principles of inclusion can be translated into effective systemic solutions. Over recent decades, inclusive education has become a major direction of educational development worldwide. International agreements, educational strategies, and recommendations from organisations promoting human rights emphasise the need to ensure equal access to high-quality education for all. In practice, this involves moving away from segregated models and towards educational environments where learners with diverse needs and abilities learn together. Despite broad acceptance of this principle, its implementation continues to face organisational, financial, social, and cultural barriers. One of the primary challenges concerns ensuring consistency between educational policy declarations and everyday school practice. In many countries, inclusive education has been incorporated into strategic policy documents; however, organisational realities do not

always allow its full implementation. Schools frequently operate under conditions of limited staffing, funding, and infrastructure, making it difficult to provide support tailored to the needs of all learners. Particular importance should be attached to teacher preparation. Inclusive education requires competencies related to differentiated instruction, collaboration with multidisciplinary teams, identification of learner needs, and the creation of environments that encourage participation for every student. This necessitates continuous professional development and support systems that enable teachers to function effectively in increasingly diverse educational settings. Another important challenge involves transforming societal perceptions of diversity. Inclusion is not merely an organisational solution but a broader educational and social philosophy. Its effectiveness depends on the willingness of entire school communities to accept diversity, build relationships based on respect, and counteract stereotypes and exclusion. In practice, this means developing school cultures that promote cooperation, dialogue, and responsibility for every learner. The development of support systems is equally important. Inclusive education requires close cooperation among schools, families, counselling services, community organisations, and public administration. The effectiveness of these arrangements depends on coordination and access to specialised support. Without well-developed support systems, attempts to implement inclusion may place excessive burdens on schools and teachers. The role of new technologies should also be highlighted. Digital tools, assistive technologies, and artificial intelligence-based solutions create new opportunities to improve educational accessibility. These technologies can support communication, personalise learning, and facilitate participation for students facing various barriers. At the same time, their implementation requires investment, teacher preparation, and efforts to ensure equitable access to technological resources. Future challenges also include demographic change, migration, and increasing social diversity. Schools are becoming environments where learners from different cultural, linguistic, and social backgrounds meet and learn together. Under such conditions, inclusive education is no longer simply one possible direction of development but an essential response to changing social realities. Looking towards the future, particular importance should be attached to building educational systems capable of responding flexibly to change and learner needs. Inclusive education requires moving beyond uniform organisational models towards approaches that recognise individual learning pathways, diverse experiences, and complex educational needs. This entails continuous improvement of educational policies and stronger cooperation among all stakeholders responsible for education. Inclusive education in the future therefore remains situated between a socially desirable idea and a complex systemic challenge. Its successful implementation depends not only on policy declarations and strategic documents but also on organisational effectiveness, teacher competencies, support availability, and society’s willingness to promote openness and equality. These factors will ultimately determine whether education for all becomes a genuine standard of future schooling. **Recommendations** 1. Strengthen systemic support for schools implementing inclusive education principles. 2. Develop teachers’ competencies in working with learners who have diverse educational needs. 3. Build school cultures based on acceptance of diversity, cooperation, and equal opportunities. 4. Expand access to specialised services supporting students, families, and educators. 5. Use emerging technologies to enhance accessibility and participation in education.

Edukacja wobec zmian demograficznych

Anna Gardocka-Dubatówka

Polski, English

Wyzwanie Zmiany demograficzne należą do najważniejszych procesów kształtujących współczesne społeczeństwa i stanowią jedno z kluczowych wyzwań dla systemów edukacyjnych na całym świecie. Spadek liczby urodzeń, starzenie się społeczeństw, migracje ludności, urbanizacja oraz zmiany struktury rodzin wpływają na funkcjonowanie instytucji edukacyjnych, organizację kształcenia, planowanie polityki oświatowej oraz dostęp do edukacji. W rezultacie edukacja staje przed koniecznością dostosowania się do nowych realiów społecznych i demograficznych, które w coraz większym stopniu determinują jej możliwości rozwojowe. Jednym z najbardziej widocznych skutków zmian demograficznych jest zmniejszająca się liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Niż demograficzny prowadzi do stopniowego ograniczania liczby uczniów, co wpływa na organizację sieci szkół, strukturę zatrudnienia nauczycieli oraz sposób finansowania edukacji. Szczególnie wyraźnie zjawisko to obserwowane jest w mniejszych miejscowościach i na terenach wiejskich, gdzie zmniejszająca się liczba uczniów może skutkować likwidacją placówek, ich łączeniem lub koniecznością tworzenia nowych modeli organizacji nauczania. Proces ten wymaga odpowiedzialnego planowania oraz poszukiwania rozwiązań umożliwiających zachowanie wysokiej jakości edukacji przy jednoczesnym racjonalnym wykorzystaniu zasobów. Zmiany demograficzne wpływają również na zróżnicowanie społeczne i kulturowe środowisk edukacyjnych. Współczesne migracje powodują wzrost liczby uczniów pochodzących z różnych krajów, kultur i środowisk językowych. Szkoły stają się miejscami spotkania odmiennych doświadczeń społecznych, systemów wartości i tradycji kulturowych. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie edukacji międzykulturowej, kompetencji komunikacyjnych oraz postaw sprzyjających integracji społecznej i budowaniu wspólnoty opartej na wzajemnym szacunku. Istotnym wyzwaniem jest także starzenie się społeczeństwa. Wydłużanie długości życia oraz wzrost liczby osób starszych prowadzą do zmiany sposobu postrzegania edukacji. Coraz częściej podkreśla się, że edukacja nie może być ograniczana wyłącznie do dzieciństwa i młodości, lecz powinna obejmować wszystkie etapy życia człowieka. Współczesne społeczeństwo potrzebuje rozwiązań wspierających uczenie się przez całe życie, umożliwiających aktualizację kompetencji zawodowych, rozwój osobisty oraz aktywne uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym. Edukacja staje się zatem narzędziem wspierania aktywności obywatelskiej i jakości życia różnych grup wiekowych. Szczególnego znaczenia nabiera problem nierówności edukacyjnych wynikających ze zmian demograficznych. Wyludnianie niektórych regionów, migracje ludności oraz zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego mogą prowadzić do nierównego dostępu do wysokiej jakości edukacji. Uczniowie zamieszkujący obszary peryferyjne lub słabiej rozwinięte mogą napotykać ograniczenia związane z dostępnością placówek edukacyjnych, specjalistycznego wsparcia czy nowoczesnej infrastruktury dydaktycznej. Współczesna polityka edukacyjna powinna przeciwdziałać takim zjawiskom, zapewniając równe szanse edukacyjne niezależnie od miejsca zamieszkania. Zmiany demograficzne wpływają również na funkcjonowanie zawodu nauczyciela. Z jednej strony zmniejszająca się liczba uczniów może powodować zmiany w strukturze zatrudnienia, z drugiej zaś rosnąca różnorodność środowisk edukacyjnych wymaga rozwijania nowych kompetencji zawodowych. Nauczyciele coraz częściej pracują z uczniami reprezentującymi różne doświadczenia kulturowe, językowe i społeczne, co wymaga umiejętności indywidualizacji procesu nauczania, budowania relacji oraz wspierania integracji społecznej. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest także wykorzystanie nowych technologii jako

narzędzia przeciwdziałania skutkom zmian demograficznych. Rozwój edukacji zdalnej, zasobów cyfrowych i nowoczesnych platform edukacyjnych może wspierać dostęp do edukacji w regionach o rozproszonej strukturze osadniczej oraz umożliwiać realizację idei uczenia się przez całe życie. Jednocześnie wymaga to odpowiednich inwestycji infrastrukturalnych oraz rozwijania kompetencji cyfrowych zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Nie bez znaczenia pozostaje również konieczność długofalowego planowania polityki edukacyjnej. Zmiany demograficzne są procesami przewidywalnymi w perspektywie wielu lat, dlatego decyzje dotyczące organizacji systemu edukacji powinny uwzględniać prognozy ludnościowe, potrzeby rynku pracy oraz kierunki rozwoju społecznego. Odpowiedzialne zarządzanie edukacją wymaga strategicznego podejścia pozwalającego na skuteczne reagowanie na zachodzące przemiany. W perspektywie przyszłości edukacja będzie musiała funkcjonować w warunkach dalszych zmian demograficznych i społecznych. Jej zadaniem stanie się nie tylko dostosowywanie się do nowych realiów, ale także aktywne wspieranie rozwoju społecznego, integracji międzypokoleniowej oraz budowania kapitału ludzkiego. Odpowiedź na wyzwania demograficzne będzie miała istotne znaczenie dla jakości życia obywateli, konkurencyjności gospodarki oraz spójności społecznej. Wyzwanie związane ze zmianami demograficznymi należy zatem postrzegać jako jeden z kluczowych obszarów rozwoju współczesnej edukacji. Od zdolności systemów edukacyjnych do reagowania na te procesy zależeć będzie ich skuteczność, dostępność oraz zdolność do przygotowywania kolejnych pokoleń do funkcjonowania w zmieniającym się świecie. **Rekomendacje** 1. Uwzględniać prognozy demograficzne w długofalowym planowaniu polityki edukacyjnej i organizacji sieci szkół. 2. Rozwijać edukację międzykulturową oraz działania wspierające integrację uczniów pochodzących z różnych środowisk społecznych i kulturowych. 3. Wzmacniać systemy uczenia się przez całe życie jako odpowiedź na proces starzenia się społeczeństw. 4. Zapewniać równy dostęp do wysokiej jakości edukacji niezależnie od miejsca zamieszkania i sytuacji społecznej uczniów. 5. Wykorzystywać nowe technologie do zwiększania dostępności edukacji oraz wspierania rozwoju kompetencji cyfrowych.

Education in the Face of Demographic Changes

Challenge Demographic changes are among the most significant processes shaping contemporary societies and constitute one of the key challenges for educational systems worldwide. Declining birth rates, population ageing, migration, urbanisation, and changing family structures affect educational institutions, the organisation of learning, educational policy planning, and access to education. As a result, education must adapt to new social and demographic realities that increasingly determine its development opportunities and future directions. One of the most visible consequences of demographic change is the declining number of children and young people of school age. Demographic decline influences school networks, teacher employment structures, and educational funding systems. This phenomenon is particularly evident in rural and less populated regions, where decreasing student numbers may result in school closures, mergers, or the need to develop new organisational models of education. Addressing these issues requires responsible planning and innovative solutions that ensure high-quality education while making effective use of available resources. Demographic transformations also contribute to greater social and cultural diversity within educational environments. Contemporary migration processes increase the number of students representing different nationalities, languages, and cultural backgrounds. Schools are becoming places where diverse experiences, traditions, and value systems meet. Under such circumstances, intercultural education, communication competencies, and inclusive practices that promote social integration and mutual respect become increasingly important. Population ageing

represents another major challenge. Longer life expectancy and the growing proportion of older adults require a broader understanding of education. Learning can no longer be perceived as a process limited to childhood and youth. Contemporary societies increasingly require lifelong learning systems that support professional reskilling, personal development, active ageing, and civic participation. Education therefore becomes a key instrument for maintaining social engagement and quality of life across all age groups. Particular attention should also be paid to educational inequalities resulting from demographic transformations. Population decline in some regions, migration flows, and uneven socio-economic development may create disparities in access to high-quality education. Students living in peripheral or disadvantaged areas may face limitations related to educational infrastructure, specialist support services, or access to innovative learning opportunities. Educational policies should therefore focus on ensuring equal opportunities regardless of geographical location or socio-economic status. Demographic changes also influence the teaching profession. While declining student populations may affect employment patterns, increasing diversity within schools requires the development of new professional competencies. Teachers increasingly work with learners from diverse cultural, linguistic, and social backgrounds, which requires skills related to inclusion, individualisation, relationship building, and social integration. An important aspect of this challenge involves the use of digital technologies to address demographic constraints. Distance learning, digital educational resources, and online learning platforms may help improve access to education in sparsely populated areas and support lifelong learning opportunities. However, this requires investments in infrastructure and the development of digital competencies among both learners and educators. Long-term educational planning is equally important. Demographic processes can often be forecast years in advance; therefore, educational policies should be based on demographic projections, labour market analyses, and broader social development strategies. Effective educational governance requires strategic thinking and the ability to anticipate future challenges. Looking ahead, education will continue to operate within a context of demographic and social transformation. Its role will involve not only adapting to these changes but also actively supporting social development, intergenerational solidarity, and human capital formation. Responses to demographic challenges will significantly influence citizens’ quality of life, economic competitiveness, and social cohesion. The challenge of demographic change should therefore be recognised as one of the most important areas of contemporary educational development. The ability of educational systems to respond effectively to these transformations will determine their quality, accessibility, and capacity to prepare future generations for life in a changing world. **Recommendations** 1. Incorporate demographic forecasts into long-term educational planning and school network management. 2. Develop intercultural education and initiatives that support the integration of students from diverse social and cultural backgrounds. 3. Strengthen lifelong learning systems as a response to population ageing. 4. Ensure equal access to high-quality education regardless of students’ place of residence or social circumstances. 5. Use emerging technologies to increase educational accessibility and support the development of digital competencies.

Edukacja w obliczu kryzysów: dyrektorzy i nauczyciele wobec trudności psychospołecznych w edukacji

Elżbieta Sałata, Justyna Bojanowicz, Maria Gagacka

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja funkcjonuje w warunkach rosnącej niepewności i zmienności społecznej. Ostatnie lata pokazały, że szkoły muszą mierzyć się nie tylko z wyzwaniami dydaktycznymi i organizacyjnymi, ale również z konsekwencjami kryzysów zdrowotnych, społecznych, ekonomicznych, migracyjnych i technologicznych. Pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie, kryzysy zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, zmiany demograficzne oraz dynamiczny rozwój technologii cyfrowych wywarły istotny wpływ na funkcjonowanie społeczności szkolnych. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się zdolność szkół do reagowania na trudności psychospołeczne oraz budowania odporności instytucjonalnej umożliwiającej skuteczne funkcjonowanie w warunkach kryzysu. Kryzysy wpływają na wszystkie podmioty uczestniczące w procesie edukacyjnym. Uczniowie coraz częściej doświadczają przeciążenia emocjonalnego, lęku, poczucia niepewności oraz trudności adaptacyjnych. Jednocześnie nauczyciele i dyrektorzy szkół stają wobec konieczności realizowania zadań wykraczających poza tradycyjnie rozumianą działalność dydaktyczną. Oprócz nauczania coraz częściej odpowiadają za organizowanie wsparcia psychologicznego, reagowanie na sytuacje kryzysowe oraz koordynowanie działań pomocowych skierowanych do uczniów i ich rodzin. Jednym z podstawowych wyzwań jest wzrost problemów zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Coraz więcej uczniów doświadcza objawów lęku, depresji, przeciążenia emocjonalnego, zaburzeń relacji społecznych oraz trudności związanych z funkcjonowaniem w środowisku szkolnym. Problemy te mają bezpośredni wpływ na proces uczenia się, motywację edukacyjną oraz jakość życia młodych ludzi. Szkoła staje się miejscem pierwszego kontaktu z systemem wsparcia, co zwiększa odpowiedzialność nauczycieli i kadry kierowniczej. Szczególnego znaczenia nabiera rola dyrektora szkoły jako lidera w sytuacji kryzysowej. Współczesny dyrektor odpowiada nie tylko za organizację procesu edukacyjnego, lecz również za budowanie bezpiecznego środowiska pracy i nauki, koordynowanie działań pomocowych oraz wspieranie nauczycieli i uczniów w sytuacjach trudnych. Kryzysy wymagają umiejętności podejmowania szybkich decyzji, skutecznej komunikacji oraz zarządzania zmianą w warunkach wysokiej niepewności. Istotnym wyzwaniem pozostaje dobrostan nauczycieli. Wzrost liczby obowiązków, odpowiedzialność za wspieranie uczniów, konieczność reagowania na sytuacje kryzysowe oraz presja związana z oczekiwaniami społecznymi mogą prowadzić do przeciążenia zawodowego i wypalenia. Nauczyciele potrzebują wsparcia organizacyjnego, psychologicznego i merytorycznego, aby skutecznie realizować swoje zadania w zmieniających się warunkach. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest budowanie odporności psychospołecznej społeczności szkolnej. Odporność nie oznacza braku trudności, lecz zdolność do skutecznego funkcjonowania mimo występowania sytuacji kryzysowych. Szkoła może wzmacniać tę zdolność poprzez rozwijanie kompetencji emocjonalnych, społecznych i komunikacyjnych uczniów oraz pracowników, a także poprzez tworzenie kultury współpracy i wzajemnego wsparcia. Szczególnego znaczenia nabiera współpraca międzyinstytucjonalna. Trudności psychospołeczne uczniów często wymagają zaangażowania specjalistów z różnych obszarów, w tym psychologów, pedagogów, pracowników socjalnych, poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz organizacji społecznych. Skuteczne reagowanie na kryzysy wymaga tworzenia sieci wsparcia obejmujących zarówno szkołę, jak i środowisko lokalne. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji kryzysowych nauczycieli i dyrektorów. Współczesna edukacja wymaga

przygotowania do rozpoznawania symptomów kryzysu, prowadzenia interwencji, komunikacji z uczniami i rodzicami oraz organizowania działań wspierających dobrostan psychiczny społeczności szkolnej. Kompetencje te stają się integralnym elementem profesjonalizmu pedagogicznego. W perspektywie przyszłości znaczenie trudności psychospołecznych w edukacji będzie prawdopodobnie wzrastać. Rosnąca złożoność problemów społecznych, przyspieszające zmiany cywilizacyjne oraz nowe zagrożenia wymagają od szkół coraz większej elastyczności i gotowości do działania w sytuacjach nieprzewidywalnych. Edukacja przyszłości będzie musiała łączyć realizację celów dydaktycznych z troską o dobrostan psychiczny i społeczny wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. Edukacja w obliczu kryzysów wymaga nowego spojrzenia na rolę szkoły. Współczesna placówka edukacyjna staje się nie tylko miejscem przekazywania wiedzy, lecz również środowiskiem wsparcia, budowania odporności oraz wzmacniania kompetencji umożliwiających radzenie sobie z wyzwaniami współczesnego świata. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać systemy wsparcia psychologicznego dla uczniów, nauczycieli i dyrektorów szkół. 2. Rozwijać kompetencje kryzysowe i psychospołeczne kadry kierowniczej oraz nauczycieli. 3. Budować kulturę szkoły opartą na współpracy, bezpieczeństwie i wzajemnym wsparciu. 4. Tworzyć lokalne sieci współpracy pomiędzy szkołami, specjalistami i instytucjami pomocowymi. 5. Włączać rozwój odporności psychicznej i społecznej do strategicznych celów edukacji.

Education in Times of Crisis: School Principals and Teachers Facing Psychosocial Challenges in Education

Challenge Contemporary education operates in conditions of increasing uncertainty and social change. Recent years have demonstrated that schools must respond not only to educational and organisational challenges but also to the consequences of health, social, economic, migration, and technological crises. The COVID-19 pandemic, the war in Ukraine, growing mental health concerns among children and adolescents, demographic changes, and rapid technological development have significantly affected school communities. Consequently, one of the most important challenges facing education today is the ability of schools to respond effectively to psychosocial difficulties and build institutional resilience capable of supporting educational processes during times of crisis. Crises affect all participants in education. Students increasingly experience emotional overload, anxiety, uncertainty, and adaptation difficulties. At the same time, teachers and school leaders are required to perform responsibilities that extend beyond traditional teaching roles. In addition to delivering education, they are increasingly expected to provide emotional support, coordinate assistance programmes, and respond to crisis situations affecting students and their families. One of the key challenges concerns the growing prevalence of mental health difficulties among children and adolescents. Increasing numbers of students experience anxiety, depressive symptoms, emotional distress, and difficulties in social functioning. These problems directly influence learning processes, educational motivation, and overall quality of life. Schools often become the first place where such difficulties are recognised, increasing the responsibility placed on teachers and school leadership. Particular attention should be paid to the role of school principals as crisis leaders. Contemporary principals are responsible not only for educational management but also for creating safe learning environments, coordinating support systems, and guiding school communities through periods of uncertainty. Effective crisis leadership requires rapid decision-making, clear communication, and the ability to manage change under challenging conditions. Another important challenge concerns teacher well-being. Expanding responsibilities, expectations related to student support, and continuous exposure to crisis situations may contribute to professional overload and

burnout. Teachers require organisational, psychological, and professional support to remain effective and resilient in increasingly demanding educational environments. Building psychosocial resilience within school communities is equally significant. Resilience does not imply the absence of difficulties but rather the capacity to function effectively despite adversity. Schools can strengthen resilience by developing emotional, social, and communication competencies among students and staff while fostering cultures of cooperation, trust, and mutual support. Interinstitutional cooperation also plays a crucial role. Psychosocial difficulties frequently require collaboration among psychologists, counsellors, social workers, educational support services, and community organisations. Effective crisis response depends on creating integrated support networks connecting schools with local communities and specialised services. The development of crisis-management competencies among teachers and principals is another important area. Contemporary educational professionals need skills related to identifying crisis symptoms, conducting interventions, communicating with students and families, and organising support systems that promote well-being. Such competencies are becoming an essential component of modern educational professionalism. Looking ahead, psychosocial challenges are likely to become increasingly important within education. The growing complexity of social problems, accelerating societal changes, and emerging risks require schools to become more flexible, adaptive, and resilient. Future-oriented education must combine academic objectives with a strong commitment to supporting the psychological and social well-being of all members of school communities. Education in times of crisis requires a redefinition of the role of schools. Contemporary educational institutions are no longer solely places of knowledge transmission but also environments that provide support, foster resilience, and strengthen the competencies needed to navigate the challenges of modern life. **Recommendations** 1. Strengthen psychological support systems for students, teachers, and school leaders. 2. Develop crisis-management and psychosocial competencies among principals and teachers. 3. Build school cultures based on cooperation, safety, and mutual support. 4. Establish local support networks connecting schools with specialists and community institutions. 5. Integrate psychological and social resilience development into the strategic goals of education.

E-dyktaty kultury transparencji w obszarach stylu życia młodzieży

Bartłomiej Kotowski, Monika Wojtkowiak

Polski, English

Wyzwanie Współczesna młodzież dorasta w rzeczywistości cyfrowej, która w coraz większym stopniu kształtuje sposób funkcjonowania jednostek, relacje społeczne, wzory komunikacji oraz style życia. Jednym z charakterystycznych zjawisk tej rzeczywistości jest rozwój kultury transparencji, rozumianej jako społeczna presja na ujawnianie informacji o sobie, eksponowanie własnych doświadczeń, emocji, poglądów i codziennych aktywności. Media społecznościowe stworzyły przestrzeń, w której widoczność staje się wartością samą w sobie, a obecność w sieci często traktowana jest jako warunek uczestnictwa w życiu społecznym. W rezultacie współczesna edukacja staje przed wyzwaniem przygotowania młodych ludzi do świadomego funkcjonowania w kulturze, która nieustannie zachęca do ujawniania siebie. Rozwój technologii cyfrowych sprawił, że granice pomiędzy sferą prywatną i publiczną uległy znacznemu zatarciu. W przeszłości wiele aspektów życia osobistego pozostawało ograniczonych do najbliższego kręgu rodzinnego lub lokalnej społeczności. Obecnie codzienne doświadczenia, sukcesy, porażki, relacje interpersonalne czy opinie mogą być publikowane i komentowane przez szerokie grono odbiorców. Dla młodzieży, która znajduje się na etapie intensywnego kształtowania własnej tożsamości, sytuacja ta stwarza zarówno nowe możliwości, jak i nowe zagrożenia. Jednym z istotnych wyzwań jest wpływ kultury transparencji na proces budowania tożsamości. Młodzi ludzie coraz częściej funkcjonują w warunkach nieustannej obserwacji oraz społecznej oceny. Liczba polubień, komentarzy czy obserwujących staje się niekiedy wskaźnikiem popularności, akceptacji lub sukcesu społecznego. W konsekwencji proces konstruowania własnego obrazu może być silnie uzależniony od reakcji innych osób. Pojawia się ryzyko, że młodzież będzie kształtować swoją tożsamość nie na podstawie rzeczywistych potrzeb, przekonań i wartości, lecz zgodnie z oczekiwaniami społeczności funkcjonujących w przestrzeni cyfrowej. Szczególnego znaczenia nabiera problem prywatności. Kultura transparencji promuje przekonanie, że dzielenie się informacjami o sobie jest czymś naturalnym i pożądanym. Jednocześnie wielu młodych ludzi nie posiada wystarczającej świadomości dotyczącej konsekwencji publikowania danych osobowych, zdjęć, filmów czy informacji dotyczących życia prywatnego. Treści zamieszczone w internecie mogą pozostawać dostępne przez wiele lat, wpływając na przyszłe relacje społeczne, edukacyjne i zawodowe. Współczesna edukacja powinna zatem rozwijać kompetencje związane z ochroną prywatności oraz świadomym zarządzaniem własnym wizerunkiem cyfrowym. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również presja społeczna wynikająca z konieczności nieustannej obecności online. W kulturze cyfrowej aktywność w mediach społecznościowych często staje się elementem budowania przynależności do grupy rówieśniczej. Brak aktywności może być postrzegany jako wykluczenie lub ograniczenie uczestnictwa w życiu społecznym. Taka sytuacja może prowadzić do przeciążenia informacyjnego, zmęczenia psychicznego oraz trudności związanych z zachowaniem równowagi pomiędzy życiem online i offline. Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ kultury transparencji na dobrostan psychiczny młodzieży. Stałe porównywanie się z innymi użytkownikami mediów społecznościowych może prowadzić do obniżenia samooceny, niezadowolenia z własnego życia oraz wzrostu poziomu stresu i napięcia emocjonalnego. Idealizowane obrazy rzeczywistości prezentowane w przestrzeni cyfrowej często tworzą nierealistyczne standardy sukcesu, atrakcyjności czy stylu życia. W rezultacie część młodych ludzi może doświadczać poczucia niedostosowania oraz trudności w budowaniu pozytywnego obrazu siebie. Istotnym problemem staje się także komercjalizacja

codzienności. Kultura transparencji sprzyja przekształcaniu wielu obszarów życia prywatnego w elementy publicznej prezentacji. Aktywność online coraz częściej staje się przedmiotem analiz marketingowych, a użytkownicy mediów społecznościowych funkcjonują jednocześnie jako odbiorcy i twórcy treści. Młodzież powinna być przygotowana do rozumienia mechanizmów ekonomicznych i społecznych związanych z funkcjonowaniem platform cyfrowych oraz świadomego uczestnictwa w kulturze medialnej. Współczesna edukacja staje więc przed zadaniem rozwijania kompetencji pozwalających na odpowiedzialne funkcjonowanie w środowisku cyfrowym. Obejmuje to nie tylko umiejętności techniczne, ale także zdolność krytycznej refleksji, świadomego podejmowania decyzji oraz rozumienia konsekwencji własnych działań. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja medialna, cyfrowa i obywatelska, która pomaga młodym ludziom zachować autonomię w warunkach rosnącej presji społecznej i technologicznej. W perspektywie przyszłości kultura transparencji będzie prawdopodobnie jeszcze silniej oddziaływać na codzienne życie młodego pokolenia. Rozwój nowych technologii, sztucznej inteligencji oraz zaawansowanych systemów analizy danych może prowadzić do dalszego zwiększania widoczności aktywności jednostek. Dlatego edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi nie tylko do korzystania z technologii, ale również do świadomego wyznaczania granic prywatności i odpowiedzialnego zarządzania własną obecnością w przestrzeni cyfrowej. Kultura transparencji stawia przed współczesną edukacją wyzwanie związane z ochroną autonomii jednostki, dobrostanu psychicznego oraz prawa do prywatności. Od skuteczności działań edukacyjnych zależeć będzie, czy młodzi ludzie staną się świadomymi uczestnikami kultury cyfrowej, czy też biernymi odbiorcami narzucanych przez nią wzorców zachowań. **Rekomendacje** 1. Rozwijać edukację dotyczącą prywatności cyfrowej oraz świadomego zarządzania własnym wizerunkiem online. 2. Wzmacniać kompetencje krytycznej analizy przekazów funkcjonujących w mediach społecznościowych. 3. Wspierać rozwój dobrostanu psychicznego młodzieży poprzez kształtowanie zdrowych relacji z technologią. 4. Uczyć odpowiedzialności za publikowane treści oraz konsekwencje działań podejmowanych w przestrzeni cyfrowej. 5. Promować równowagę pomiędzy aktywnością online i offline jako element zdrowego stylu życia.

E-Dictates of the Culture of Transparency in Areas of Youth Lifestyle

Challenge Contemporary youth are growing up in a digital reality that increasingly shapes individual functioning, social relationships, communication patterns, and lifestyles. One of the defining characteristics of this reality is the emergence of a culture of transparency, understood as social pressure to disclose personal information, expose experiences, emotions, opinions, and everyday activities. Social media platforms have created environments in which visibility itself becomes a value, and online presence is often perceived as a condition of social participation. Consequently, contemporary education faces the challenge of preparing young people to function consciously within a culture that constantly encourages self-disclosure. The development of digital technologies has significantly blurred the boundaries between private and public life. In the past, many aspects of personal experience remained within family circles or local communities. Today, everyday activities, achievements, relationships, and opinions can be published and commented on by large audiences. For young people who are actively constructing their identities, this situation creates both opportunities and risks. One important challenge concerns the influence of transparency culture on identity formation. Young people increasingly operate under conditions of constant observation and social evaluation. The number of likes, comments, and followers may become indicators of popularity, acceptance, or social success. As a result, identity construction may become strongly dependent on external reactions. There is a risk that young people will shape their

self-image according to the expectations of online communities rather than their own values, beliefs, and aspirations. Particular attention should be given to the issue of privacy. Transparency culture promotes the idea that sharing personal information is natural and desirable. At the same time, many young people lack awareness of the long-term consequences of publishing personal data, photographs, videos, and private information. Content shared online may remain accessible for years, influencing future educational, social, and professional opportunities. Contemporary education should therefore develop competencies related to privacy protection and conscious management of digital identity. Another important aspect concerns the social pressure associated with permanent online presence. In digital culture, activity on social media often becomes an element of group belonging. Lack of participation may be perceived as exclusion or social isolation. Such circumstances may contribute to information overload, psychological fatigue, and difficulties in maintaining a healthy balance between online and offline life. The impact of transparency culture on young people's well-being should also be emphasised. Constant comparison with others may contribute to lower self-esteem, dissatisfaction with personal circumstances, and increased emotional stress. Idealised images of success, attractiveness, and lifestyle presented online often create unrealistic expectations and standards. Consequently, some young people may experience feelings of inadequacy and difficulties in developing a positive self-concept. Another challenge involves the commercialisation of everyday life. Transparency culture encourages the transformation of private experiences into publicly visible content. Online activity increasingly becomes a subject of marketing analysis, while social media users function simultaneously as consumers and producers of content. Young people should therefore understand the economic and social mechanisms underlying digital platforms and participate consciously in media culture. Contemporary education is thus challenged to develop competencies enabling responsible participation in digital environments. These competencies extend beyond technical skills and include critical reflection, informed decision-making, and awareness of the consequences of one’s actions. Media literacy, digital education, and civic education play a crucial role in helping young people maintain autonomy under conditions of increasing social and technological pressure. Looking towards the future, the culture of transparency is likely to exert an even stronger influence on everyday life. The development of artificial intelligence, advanced data analytics, and emerging technologies may further increase the visibility of individual activities. Education should therefore prepare young people not only to use technology but also to establish boundaries of privacy and manage their digital presence responsibly. The culture of transparency presents contemporary education with the challenge of protecting individual autonomy, psychological well-being, and the right to privacy. The effectiveness of educational efforts will determine whether young people become conscious participants in digital culture or passive recipients of the behavioural patterns it promotes. **Recommendations** 1. Develop education focused on digital privacy and conscious management of online identity. 2. Strengthen competencies related to the critical analysis of social media content. 3. Support youth well-being by promoting healthy relationships with digital technologies. 4. Teach responsibility for published content and awareness of the consequences of online actions. 5. Promote balance between online and offline activities as an essential component of a healthy lifestyle.

Efekty uczenia się w pryzmacie zapewniania jakości kształcenia

Jolanta Gabzdyl, Lucyna Skorecka

Polski, English

Wyzwanie Współczesne szkolnictwo wyższe funkcjonuje w warunkach rosnących oczekiwań społecznych, dynamicznych zmian rynku pracy oraz postępującej internacjonalizacji edukacji. Uczelnie są zobowiązane nie tylko do przekazywania wiedzy, ale także do kształtowania kompetencji umożliwiających absolwentom skuteczne funkcjonowanie w życiu zawodowym i społecznym. W rezultacie coraz większego znaczenia nabiera problem skutecznego definiowania, monitorowania i oceny efektów uczenia się jako podstawowego elementu zapewniania jakości kształcenia. Efekty uczenia się stanowią opis tego, co student wie, rozumie i potrafi wykonać po zakończeniu określonego etapu kształcenia. Współczesne podejście do jakości edukacji zakłada odejście od koncentracji na samym procesie nauczania na rzecz oceny rezultatów osiąganych przez studentów. Oznacza to konieczność systematycznego monitorowania stopnia realizacji założonych efektów oraz wykorzystywania wyników tej oceny do doskonalenia programów studiów. Jednym z najważniejszych wyzwań jest właściwe definiowanie efektów uczenia się. Powinny one być jednoznaczne, mierzalne, realistyczne i zgodne zarówno z wymaganiami dyscypliny naukowej, jak i potrzebami rynku pracy. Nieprecyzyjne lub zbyt ogólne efekty utrudniają ocenę jakości procesu kształcenia oraz ograniczają możliwość doskonalenia programów studiów. Szczególnego znaczenia nabiera powiązanie efektów uczenia się z kompetencjami przyszłości. Współczesne uczelnie powinny rozwijać nie tylko wiedzę specjalistyczną, lecz również kompetencje analityczne, komunikacyjne, cyfrowe, społeczne i przedsiębiorcze. Coraz częściej podkreśla się znaczenie umiejętności uczenia się przez całe życie, krytycznego myślenia oraz zdolności adaptacji do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych. Istotnym wyzwaniem pozostaje ocena osiągniętych efektów uczenia się. Tradycyjne metody egzaminowania nie zawsze pozwalają na pełną ocenę kompetencji praktycznych, społecznych czy interpersonalnych. W związku z tym coraz większego znaczenia nabierają metody projektowe, portfolio, studia przypadków, symulacje oraz praktyki zawodowe umożliwiające ocenę efektów w warunkach zbliżonych do rzeczywistych. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest funkcjonowanie wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia. Systemy te powinny umożliwiać regularne monitorowanie osiąganych efektów, analizowanie opinii studentów i pracodawców oraz identyfikowanie obszarów wymagających doskonalenia. Zapewnianie jakości nie może być traktowane wyłącznie jako wymóg formalny, lecz jako proces wspierający rozwój uczelni. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczycieli akademickich. To oni odpowiadają za projektowanie procesu dydaktycznego, dobór metod nauczania oraz ocenę osiągniętych rezultatów. Wymaga to rozwijania kompetencji dydaktycznych, ewaluacyjnych i cyfrowych oraz gotowości do ciągłego doskonalenia własnej praktyki akademickiej. Nie bez znaczenia pozostaje udział studentów w procesach zapewniania jakości. Współczesne podejście do zarządzania jakością podkreśla znaczenie aktywnego uczestnictwa studentów w ocenie programów studiów, organizacji procesu dydaktycznego oraz identyfikowaniu potrzeb edukacyjnych. Dzięki temu możliwe staje się lepsze dostosowywanie oferty kształcenia do oczekiwań odbiorców. Istotną rolę odgrywa również współpraca uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Opinie pracodawców, absolwentów oraz partnerów zewnętrznych dostarczają informacji pozwalających ocenić stopień dopasowania efektów uczenia się do rzeczywistych wymagań rynku pracy i potrzeb społecznych. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury jakości w szkolnictwie wyższym. Oznacza to rozwijanie świadomości, że jakość

kształcenia jest wspólną odpowiedzialnością wszystkich uczestników procesu edukacyjnego i wymaga systematycznej refleksji, ewaluacji oraz gotowości do zmian. Efekty uczenia się stanowią zatem jeden z najważniejszych punktów odniesienia w procesie zapewniania jakości kształcenia. Ich właściwe definiowanie, monitorowanie i doskonalenie pozwala uczelniom skuteczniej odpowiadać na wyzwania współczesności oraz przygotowywać absolwentów do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się świecie. **Rekomendacje** 1. Doskonalić systemy definiowania i monitorowania efektów uczenia się zgodnie z potrzebami społecznymi i gospodarczymi. 2. Wykorzystywać różnorodne metody oceny umożliwiające kompleksową weryfikację osiąganych kompetencji. 3. Wzmacniać kompetencje dydaktyczne i ewaluacyjne nauczycieli akademickich. 4. Aktywnie angażować studentów i interesariuszy zewnętrznych w procesy zapewniania jakości kształcenia. 5. Rozwijać kulturę jakości opartą na ciągłym doskonaleniu programów studiów i procesu dydaktycznego.

Learning Outcomes Through the Lens of Quality Assurance in Education

Challenge Contemporary higher education operates in an environment characterised by increasing social expectations, labour market transformations, and the internationalisation of education. Universities are expected not only to provide knowledge but also to develop competencies enabling graduates to function effectively in professional and social contexts. Consequently, defining, monitoring, and evaluating learning outcomes has become a fundamental component of educational quality assurance. Learning outcomes describe what students know, understand, and are able to do upon completion of a learning process. Contemporary quality assurance systems increasingly focus on the outcomes achieved by learners rather than solely on teaching processes. This requires systematic monitoring of learning outcomes and the use of evaluation results to improve curricula and teaching practices. One of the key challenges concerns the effective formulation of learning outcomes. They should be clear, measurable, realistic, and aligned with both academic standards and labour market expectations. Poorly defined outcomes limit the ability to evaluate educational quality and reduce opportunities for programme improvement. Particular attention should be devoted to aligning learning outcomes with future-oriented competencies. Universities are expected to develop not only disciplinary expertise but also analytical, communication, digital, social, and entrepreneurial skills. Lifelong learning, critical thinking, and adaptability are increasingly recognised as essential competencies for graduates. Another important challenge involves assessing learning outcomes effectively. Traditional examinations do not always adequately measure practical, social, or interpersonal competencies. As a result, project-based assessment, portfolios, case studies, simulations, and workplace learning experiences are gaining importance as methods for evaluating student achievement. Internal quality assurance systems also play a crucial role. These systems should facilitate continuous monitoring of learning outcomes, analysis of student and employer feedback, and identification of areas requiring improvement. Quality assurance should not be perceived merely as a formal obligation but as a mechanism supporting institutional development. The role of academic staff is equally important. Teachers are responsible for designing learning processes, selecting teaching methods, and evaluating outcomes. This requires ongoing development of pedagogical, assessment, and digital competencies, as well as commitment to reflective teaching practice. Student participation in quality assurance processes is another significant factor. Contemporary approaches emphasise the importance of involving students in evaluating programmes, teaching quality, and educational experiences. Such participation contributes to better alignment between educational provision and learner expectations. Cooperation with employers and external stakeholders also provides

valuable information about the relevance of learning outcomes. Feedback from graduates, employers, and professional organisations helps universities assess whether their programmes effectively prepare students for contemporary professional and societal challenges. Looking towards the future, building a culture of quality within higher education becomes increasingly important. This requires recognising that educational quality is a shared responsibility involving academic staff, students, administrators, and external stakeholders, supported by continuous evaluation and improvement. Learning outcomes therefore constitute one of the most important reference points for quality assurance in higher education. Their effective design, monitoring, and continuous improvement enable universities to respond more effectively to contemporary challenges and prepare graduates for success in rapidly changing environments. **Recommendations** 1. Improve systems for defining and monitoring learning outcomes in line with social and economic needs. 2. Use diverse assessment methods to evaluate a broad range of competencies. 3. Strengthen academic staff competencies in teaching, assessment, and quality assurance. 4. Actively involve students and external stakeholders in educational quality processes. 5. Foster a quality culture based on continuous improvement of curricula and teaching practices.

Empatia, umiejętności prospołeczne a zachowania agresywne u młodzieży w okresie średniej adolescencji

Magdalena Kalista-Jasiak

Polski, English

Wyzwanie Okres średniej adolescencji należy do najważniejszych etapów rozwoju człowieka, charakteryzujących się intensywnymi zmianami biologicznymi, emocjonalnymi, społecznymi i poznawczymi. Młodzież w tym czasie buduje własną tożsamość, rozwija autonomię, kształtuje system wartości oraz poszukuje swojego miejsca w grupie rówieśniczej i społeczeństwie. Proces ten niejednokrotnie wiąże się z napięciami, konfliktami i trudnościami adaptacyjnymi. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się wspieranie rozwoju empatii i umiejętności prospołecznych jako czynników chroniących przed zachowaniami agresywnymi oraz sprzyjających budowaniu dojrzałych relacji społecznych. Empatia jest zdolnością rozumienia emocji, potrzeb i perspektywy drugiego człowieka. Umożliwia dostrzeganie konsekwencji własnych działań dla innych osób, rozwija wrażliwość społeczną oraz sprzyja budowaniu relacji opartych na szacunku i współpracy. W okresie adolescencji kompetencja ta nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ młodzi ludzie coraz częściej funkcjonują w złożonych sytuacjach społecznych wymagających umiejętności rozumienia różnorodnych punktów widzenia oraz odpowiedzialnego podejmowania decyzji. Jednym z podstawowych wyzwań jest przeciwdziałanie narastającym przejawom agresji występującym w różnych środowiskach życia młodzieży. Zachowania agresywne mogą przybierać formę agresji fizycznej, słownej, relacyjnej lub cyberprzemocy. Ich źródłem bywają trudności emocjonalne, konflikty rówieśnicze, brak umiejętności radzenia sobie ze stresem, negatywne wzorce zachowań czy doświadczenia wykluczenia społecznego. Współczesna szkoła coraz częściej staje przed koniecznością reagowania na zjawiska agresji, które wpływają nie tylko na dobrostan poszczególnych uczniów, ale również na klimat społeczny całej społeczności szkolnej. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie umiejętności prospołecznych. Kompetencje te obejmują między innymi współpracę, komunikację, rozwiązywanie konfliktów, udzielanie wsparcia innym osobom, odpowiedzialność społeczną oraz gotowość do działania na rzecz wspólnego dobra. Młodzież wyposażona w rozwinięte kompetencje prospołeczne częściej buduje pozytywne relacje z rówieśnikami, skuteczniej radzi sobie z trudnymi sytuacjami oraz rzadziej angażuje się w zachowania agresywne. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwój kompetencji emocjonalnych. Adolescencja jest okresem intensywnego przeżywania emocji, które nie zawsze są właściwie rozpoznawane i regulowane. Trudności w rozumieniu własnych stanów emocjonalnych mogą prowadzić do impulsywnych reakcji oraz konfliktów interpersonalnych. Edukacja powinna wspierać młodzież w rozwijaniu samoświadomości emocjonalnej, umiejętności wyrażania emocji oraz konstruktywnego radzenia sobie z napięciem i frustracją. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wpływ grupy rówieśniczej. W okresie średniej adolescencji znaczenie relacji rówieśniczych wyraźnie wzrasta. Akceptacja grupy, potrzeba przynależności oraz budowanie pozycji społecznej mogą wpływać na podejmowane zachowania. W niektórych sytuacjach presja grupowa sprzyja zachowaniom agresywnym, w innych natomiast może wzmacniać postawy prospołeczne. Dlatego szkoła powinna tworzyć warunki sprzyjające budowaniu pozytywnej kultury rówieśniczej opartej na współpracy i wzajemnym szacunku. Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ środowiska cyfrowego. Media społecznościowe i komunikacja internetowa stały się ważnym elementem funkcjonowania współczesnej młodzieży. Przestrzeń cyfrowa może wspierać rozwój relacji społecznych, ale jednocześnie stwarza ryzyko występowania cyberprzemocy, hejtu oraz agresji werbalnej. Edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi do

odpowiedzialnego korzystania z mediów oraz rozwijać kompetencje społeczne niezbędne do funkcjonowania zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Szczególnego znaczenia nabiera także współpraca szkoły i rodziny. Postawy empatyczne oraz umiejętności społeczne kształtowane są w różnych środowiskach wychowawczych. Spójność oddziaływań podejmowanych przez rodziców, nauczycieli i specjalistów zwiększa skuteczność działań profilaktycznych oraz wspiera harmonijny rozwój młodzieży. W perspektywie przyszłości rozwijanie empatii i kompetencji prospołecznych będzie odgrywało coraz większą rolę. Współczesny świat wymaga od młodych ludzi nie tylko wiedzy i umiejętności technicznych, ale również zdolności współpracy, rozwiązywania konfliktów, budowania relacji oraz odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie. Kompetencje te stają się jednym z najważniejszych zasobów umożliwiających funkcjonowanie w złożonym i dynamicznie zmieniającym się świecie. Empatia i umiejętności prospołeczne należy zatem postrzegać jako istotne czynniki chroniące przed zachowaniami agresywnymi oraz wspierające rozwój społeczny młodzieży. Od skuteczności działań podejmowanych przez szkołę, rodzinę i środowisko społeczne zależy nie tylko ograniczanie przejawów agresji, ale również kształtowanie pokolenia zdolnego do budowania relacji opartych na szacunku, odpowiedzialności i współpracy. **Rekomendacje** 1. Włączać rozwijanie empatii i kompetencji społecznych do codziennej praktyki edukacyjnej. 2. Realizować programy profilaktyczne wzmacniające umiejętności komunikacyjne i rozwiązywania konfliktów. 3. Wspierać rozwój kompetencji emocjonalnych oraz umiejętności radzenia sobie ze stresem i frustracją. 4. Budować kulturę szkoły opartą na współpracy, szacunku i przeciwdziałaniu przemocy. 5. Wzmacniać współpracę szkoły, rodziny i środowiska lokalnego w zakresie profilaktyki zachowań agresywnych.

Empathy, Prosocial Skills and Aggressive Behaviours Among Youth in Middle Adolescence

Challenge Middle adolescence is one of the most important stages of human development, characterised by intensive biological, emotional, social, and cognitive changes. During this period, young people construct their identity, develop autonomy, shape their value systems, and seek their place within peer groups and society. These processes are often accompanied by tensions, conflicts, and adaptation difficulties. Consequently, one of the key challenges of contemporary education is fostering empathy and prosocial skills as protective factors against aggressive behaviour and as foundations for healthy social relationships. Empathy refers to the ability to understand the emotions, needs, and perspectives of others. It enables individuals to recognise the consequences of their actions, develop social sensitivity, and build relationships based on respect and cooperation. During adolescence, empathy becomes particularly important because young people increasingly encounter complex social situations requiring perspective-taking and responsible decision-making. One of the major challenges concerns preventing the growth of aggressive behaviours among adolescents. Aggression may take physical, verbal, relational, or cyber forms. Such behaviours are often associated with emotional difficulties, peer conflicts, inadequate coping strategies, negative role models, or experiences of social exclusion. Contemporary schools increasingly face the challenge of responding to aggressive behaviours that affect not only individual students but also the overall social climate of educational communities. Particular importance should be attached to the development of prosocial competencies. These include cooperation, communication, conflict resolution, helping behaviours, social responsibility, and commitment to the common good. Adolescents who possess strong prosocial skills are more likely to build positive peer relationships, cope effectively with challenging situations, and avoid engaging in aggressive behaviours. Another important challenge involves emotional development. Adolescence is characterised by intense emotional experiences that are not

always adequately recognised or regulated. Difficulties in understanding and managing emotions may contribute to impulsive reactions and interpersonal conflicts. Education should therefore support young people in developing emotional awareness, expressing emotions constructively, and coping effectively with stress and frustration. The influence of peer groups is equally significant. During middle adolescence, peer relationships become increasingly important. Acceptance, belonging, and social status can strongly affect behaviour. While peer pressure may sometimes encourage aggressive conduct, positive peer cultures can promote empathy and prosocial engagement. Schools should therefore create environments that support cooperation, inclusion, and mutual respect. The digital environment also plays a major role. Social media and online communication have become integral aspects of adolescents' daily lives. Although digital technologies can facilitate social interaction, they also create risks associated with cyberbullying, hate speech, and online aggression. Educational institutions should prepare young people for responsible digital participation while strengthening social competencies relevant to both online and offline contexts. Cooperation between schools and families is another crucial aspect of this challenge. Empathy and social skills are shaped across multiple developmental environments. Consistency between educational and family influences increases the effectiveness of preventive efforts and supports adolescents' balanced development. Looking ahead, empathy and prosocial competencies will become increasingly important. Contemporary societies require young people not only to possess knowledge and technical skills but also to collaborate effectively, resolve conflicts, build relationships, and act responsibly. These competencies represent essential resources for functioning successfully in complex and rapidly changing social environments. Empathy and prosocial skills should therefore be viewed as important protective factors against aggressive behaviour and as foundations for positive youth development. The effectiveness of educational, family, and community efforts will influence not only the reduction of aggression but also the formation of future generations capable of building relationships based on respect, responsibility, and cooperation. **Recommendations** 1. Integrate empathy and social competence development into everyday educational practice. 2. Implement preventive programmes that strengthen communication and conflict-resolution skills. 3. Support emotional development and effective coping with stress and frustration. 4. Build school cultures based on cooperation, respect, and the prevention of violence. 5. Strengthen cooperation among schools, families, and local communities in preventing aggressive behaviours.

Globalne koncepcje edukacji włączającej a lokalne działania wspierające szkołę

Zenon Gajdzica

Polski, English

Wyzwanie Edukacja włączająca należy obecnie do najważniejszych kierunków rozwoju współczesnych systemów edukacyjnych. Jej założenia są obecne w międzynarodowych dokumentach, strategiach edukacyjnych oraz rekomendacjach organizacji zajmujących się prawami człowieka i rozwojem społecznym. Wspólna dla tych koncepcji jest idea tworzenia szkoły dostępnej dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich indywidualnych cech, możliwości, ograniczeń, pochodzenia społecznego czy kulturowego. Jednocześnie wdrażanie edukacji włączającej nie odbywa się w abstrakcyjnej przestrzeni globalnych deklaracji, lecz w konkretnych szkołach funkcjonujących w określonych warunkach społecznych, ekonomicznych i organizacyjnych. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się skuteczne łączenie globalnych założeń inkluzji z lokalnymi działaniami wspierającymi szkoły. Globalne koncepcje edukacji włączającej opierają się na przekonaniu, że edukacja jest podstawowym prawem człowieka, a systemy szkolne powinny eliminować bariery utrudniające uczestnictwo w procesie kształcenia. Współczesne podejście do inkluzji wykracza poza kwestie niepełnosprawności i obejmuje wszystkie grupy uczniów zagrożonych wykluczeniem edukacyjnym. Dotyczy to między innymi dzieci pochodzących z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej, uczniów z doświadczeniem migracji, przedstawicieli mniejszości kulturowych i językowych oraz osób wymagających specjalistycznego wsparcia edukacyjnego. Oznacza to konieczność tworzenia szkół zdolnych do odpowiadania na bardzo zróżnicowane potrzeby uczniów. Jednym z podstawowych wyzwań jest przekładanie ogólnych założeń polityki edukacyjnej na konkretne działania realizowane w szkołach. Międzynarodowe rekomendacje wyznaczają kierunki rozwoju edukacji, jednak skuteczność ich wdrażania zależy od lokalnych warunków, zasobów oraz możliwości organizacyjnych. Szkoły funkcjonujące w różnych środowiskach mogą mierzyć się z odmiennymi problemami i potrzebami. Dlatego działania wspierające edukację włączającą powinny uwzględniać specyfikę lokalnych społeczności oraz realne możliwości instytucji edukacyjnych. Istotnym wyzwaniem pozostaje zapewnienie odpowiednich warunków organizacyjnych i kadrowych. Realizacja edukacji włączającej wymaga dostępu do specjalistów, odpowiednio przygotowanych nauczycieli, materiałów dydaktycznych oraz rozwiązań organizacyjnych umożliwiających indywidualizację procesu nauczania. W wielu przypadkach sukces inkluzji zależy od jakości wsparcia oferowanego szkołom przez samorządy, instytucje edukacyjne, poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz organizacje społeczne. Szczególnego znaczenia nabiera również budowanie kultury szkoły opartej na współpracy i odpowiedzialności za każdego ucznia. Edukacja włączająca nie może ograniczać się do formalnych rozwiązań organizacyjnych. Jej skuteczność zależy od postaw nauczycieli, uczniów, rodziców i całej społeczności szkolnej. Tworzenie środowiska opartego na szacunku dla różnorodności, dialogu i wzajemnym wsparciu stanowi jeden z kluczowych warunków realizacji idei inkluzji. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest współpraca pomiędzy różnymi podmiotami odpowiedzialnymi za edukację. Skuteczne wdrażanie edukacji włączającej wymaga zaangażowania administracji publicznej, władz samorządowych, instytucji wspierających szkoły, organizacji pozarządowych oraz środowisk lokalnych. Współpraca ta pozwala lepiej identyfikować potrzeby uczniów oraz tworzyć rozwiązania odpowiadające specyfice lokalnych społeczności. Nie bez znaczenia pozostaje również problem nierówności edukacyjnych. Globalne założenia edukacji włączającej zakładają zapewnienie równych szans wszystkim uczniom, jednak w praktyce

możliwości poszczególnych szkół bywają zróżnicowane. Różnice dotyczą zarówno dostępu do specjalistycznego wsparcia, jak i warunków infrastrukturalnych, finansowych czy kadrowych. W rezultacie jednym z najważniejszych zadań polityki edukacyjnej staje się wyrównywanie szans pomiędzy szkołami oraz wzmacnianie lokalnych systemów wsparcia. Istotnym elementem współczesnej edukacji włączającej jest również rozwój kompetencji nauczycieli. Skuteczna realizacja idei inkluzji wymaga przygotowania pedagogów do pracy w zróżnicowanych zespołach klasowych, indywidualizacji nauczania oraz współpracy z rodzinami i specjalistami. Dlatego rozwój zawodowy nauczycieli powinien być traktowany jako jeden z podstawowych filarów budowania edukacji włączającej. W perspektywie przyszłości znaczenie współpracy pomiędzy poziomem globalnym i lokalnym będzie systematycznie wzrastać. Współczesne społeczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane, a szkoły muszą odpowiadać na nowe wyzwania związane z migracjami, przemianami społecznymi, rozwojem technologii oraz zmieniającymi się potrzebami uczniów. Oznacza to konieczność tworzenia elastycznych systemów wsparcia zdolnych do skutecznego wdrażania globalnych idei w lokalnych warunkach. Globalne koncepcje edukacji włączającej stanowią ważny punkt odniesienia dla rozwoju współczesnej szkoły, jednak ich skuteczność zależy od jakości działań podejmowanych na poziomie lokalnym. To właśnie szkoły, nauczyciele, rodzice, samorządy i społeczności lokalne decydują o tym, czy idea edukacji dla wszystkich staje się rzeczywistością. Wyzwanie polega więc nie tylko na tworzeniu ambitnych strategii edukacyjnych, lecz przede wszystkim na budowaniu skutecznych mechanizmów wsparcia umożliwiających ich realizację w codziennej praktyce szkolnej. **Rekomendacje** 1. Dostosowywać globalne założenia edukacji włączającej do specyfiki lokalnych społeczności i szkół. 2. Wzmacniać lokalne systemy wsparcia obejmujące szkoły, specjalistów, rodziny i instytucje społeczne. 3. Rozwijać kompetencje nauczycieli w zakresie edukacji inkluzyjnej i pracy z różnorodnymi grupami uczniów. 4. Budować kulturę szkoły opartą na współpracy, odpowiedzialności i poszanowaniu różnorodności. 5. Ograniczać nierówności edukacyjne poprzez zapewnianie równych warunków dostępu do wsparcia i zasobów edukacyjnych.

Global Concepts of Inclusive Education and Local Actions Supporting Schools

Challenge Inclusive education has become one of the most important directions in the development of contemporary educational systems. Its principles are reflected in international agreements, educational strategies, and recommendations issued by organisations promoting human rights and social development. A common feature of these approaches is the idea of creating schools accessible to all learners, regardless of their individual characteristics, abilities, limitations, social backgrounds, or cultural identities. However, inclusive education is not implemented within the abstract sphere of global declarations; it takes place in specific schools operating within particular social, economic, and organisational contexts. Consequently, one of the most significant challenges of contemporary education is effectively connecting global principles of inclusion with local actions that support schools. Global concepts of inclusive education are based on the belief that education is a fundamental human right and that educational systems should remove barriers that limit participation in learning. Contemporary approaches to inclusion extend beyond disability and encompass all groups at risk of educational exclusion. These include students from disadvantaged backgrounds, learners with migration experiences, members of cultural and linguistic minorities, and individuals requiring specialised educational support. This perspective requires schools to be capable of responding to highly diverse learner needs. One of the primary challenges concerns translating broad educational policies into concrete school-based practices. International recommendations establish directions for educational development, but successful implementation depends on local

conditions, resources, and organisational capacities. Schools operating in different environments often face distinct challenges and needs. Therefore, initiatives supporting inclusive education should take into account the specific characteristics of local communities and the realities of educational institutions. Another important challenge involves ensuring appropriate organisational and professional support. Inclusive education requires access to specialists, well-prepared teachers, educational resources, and organisational solutions that facilitate personalised learning. In many cases, the success of inclusion depends on the quality of support provided by local authorities, educational institutions, counselling centres, and community organisations. Particular significance should also be attached to building school cultures based on collaboration and responsibility for every learner. Inclusive education cannot be reduced to formal organisational arrangements. Its effectiveness depends on the attitudes of teachers, students, parents, and the entire school community. Creating environments characterised by respect for diversity, dialogue, and mutual support is one of the key conditions for successful inclusion. Collaboration among stakeholders is another important aspect of this challenge. Effective implementation of inclusive education requires the involvement of public administration, local governments, educational support institutions, non-governmental organisations, and local communities. Such cooperation enables more accurate identification of learners' needs and the development of solutions tailored to local circumstances. Educational inequalities also remain a significant concern. While global concepts of inclusion emphasise equal opportunities for all learners, schools often differ considerably in terms of resources and support. These disparities may relate to access to specialists, infrastructure, funding, and staffing conditions. Consequently, one of the most important tasks of educational policy is reducing inequalities between schools and strengthening local support systems. Teacher competence development is another essential component of inclusive education. Effective implementation requires educators to be prepared for working with diverse groups of learners, individualising instruction, and collaborating with families and specialists. Professional development should therefore be considered one of the fundamental pillars of inclusive education. Looking towards the future, cooperation between global and local levels will become increasingly important. Contemporary societies are becoming more diverse, and schools must respond to challenges related to migration, social transformation, technological development, and changing learner needs. This requires flexible support systems capable of effectively translating global ideas into local educational practice. Global concepts of inclusive education provide an important framework for the development of contemporary schools, but their success depends on the quality of local actions. Schools, teachers, parents, local authorities, and communities ultimately determine whether the principle of education for all becomes a reality. The challenge therefore lies not only in developing ambitious educational strategies but also in creating effective support mechanisms that enable their implementation in everyday school practice. **Recommendations** 1. Adapt global principles of inclusive education to the specific needs of local communities and schools. 2. Strengthen local support systems involving schools, specialists, families, and community organisations. 3. Develop teachers' competencies in inclusive education and work with diverse learner populations. 4. Build school cultures based on cooperation, responsibility, and respect for diversity. 5. Reduce educational inequalities by ensuring equal access to support services and educational resources.

Globalne reformy, zwrot przestrzenny i zjawisko „podróżujących reform” - wyzwania i zadania współczesności i przyszłości

Inetta Nowosad

Polski, English

Wyzwanie Współczesne systemy edukacyjne funkcjonują w warunkach intensywnych procesów globalizacyjnych, które wpływają na sposób projektowania, wdrażania i oceniania reform edukacyjnych. Coraz częściej rozwiązania wypracowane w jednym kraju stają się inspiracją dla innych państw, a idee, modele zarządzania i strategie edukacyjne przekraczają granice geograficzne oraz kulturowe. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej pedagogiki i polityki edukacyjnej staje się zrozumienie mechanizmów transferu reform oraz ich wpływu na lokalne systemy edukacji. Istotnym kontekstem tych procesów jest tzw. zwrot przestrzenny (spatial turn), który zwraca uwagę na znaczenie przestrzeni, miejsca i kontekstu w analizie zjawisk społecznych. W odniesieniu do edukacji oznacza to odejście od postrzegania reform jako uniwersalnych rozwiązań możliwych do prostego przeniesienia między krajami. Zwrot przestrzenny podkreśla, że każda reforma funkcjonuje w określonym środowisku kulturowym, społecznym, politycznym i historycznym, które wpływa na jej interpretację oraz efektywność. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zjawisko określane mianem „podróżujących reform” (travelling reforms). Reformy edukacyjne przemieszczają się pomiędzy państwami za pośrednictwem organizacji międzynarodowych, raportów eksperckich, rankingów edukacyjnych, badań porównawczych oraz sieci współpracy naukowej i politycznej. W efekcie rozwiązania wdrażane w jednym kraju stają się wzorcami dla innych systemów edukacyjnych, często bez pełnej analizy warunków ich pierwotnego funkcjonowania. Szczególnego znaczenia nabiera problem adaptacji reform do lokalnych warunków. Skuteczność rozwiązań edukacyjnych zależy nie tylko od ich jakości merytorycznej, ale także od zgodności z kulturą organizacyjną szkół, tradycjami edukacyjnymi, strukturą systemu oświaty oraz oczekiwaniami społecznymi. Reforma, która przynosi pozytywne efekty w jednym kraju, nie musi prowadzić do podobnych rezultatów w innym środowisku. Istotnym wyzwaniem pozostaje rosnący wpływ organizacji międzynarodowych na kształt polityki edukacyjnej. Instytucje takie jak Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization czy European Commission odgrywają coraz większą rolę w definiowaniu priorytetów edukacyjnych, promowaniu określonych rozwiązań oraz tworzeniu standardów jakości. Powoduje to konieczność zachowania równowagi pomiędzy globalnymi trendami a lokalną autonomią systemów edukacyjnych. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest wykorzystanie badań porównawczych. Międzynarodowe badania edukacyjne dostarczają cennych informacji na temat skuteczności różnych rozwiązań, jednak ich interpretacja wymaga uwzględniania kontekstu społecznego i kulturowego. Mechaniczne kopiowanie rozwiązań opartych wyłącznie na wynikach rankingów może prowadzić do uproszczeń i błędnych decyzji politycznych. Szczególnego znaczenia nabiera także problem zarządzania zmianą. Współczesne reformy coraz częściej mają charakter permanentny, co oznacza, że szkoły funkcjonują w warunkach ciągłych przekształceń organizacyjnych i programowych. Nadmierna intensywność zmian może prowadzić do przeciążenia nauczycieli, spadku zaufania do reform oraz ograniczenia skuteczności procesów wdrożeniowych. Nie bez znaczenia pozostaje kwestia sprawiedliwości edukacyjnej. Globalne reformy często koncentrują się na efektywności, wynikach i konkurencyjności, podczas gdy równie ważne są zagadnienia związane z równością szans, inkluzją społeczną oraz wspieraniem grup zagrożonych wykluczeniem. Współczesna

polityka edukacyjna powinna uwzględniać oba te wymiary. Istotną rolę odgrywa także rozwój sieci współpracy międzynarodowej. Wymiana doświadczeń pomiędzy krajami może wspierać innowacyjność i rozwój systemów edukacyjnych, pod warunkiem że proces ten opiera się na dialogu, krytycznej refleksji oraz świadomej adaptacji rozwiązań do lokalnych potrzeb. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera zdolność systemów edukacyjnych do uczenia się od innych przy jednoczesnym zachowaniu własnej tożsamości. Globalizacja edukacji nie powinna prowadzić do unifikacji wszystkich rozwiązań, lecz do tworzenia przestrzeni dla twórczego wykorzystania doświadczeń międzynarodowych. Globalne reformy, zwrot przestrzenny i zjawisko „podróżujących reform" pokazują, że przyszłość edukacji będzie coraz silniej związana z procesami przepływu idei, wiedzy i praktyk pomiędzy krajami. Kluczowym zadaniem pozostaje jednak umiejętność krytycznej analizy tych procesów oraz odpowiedzialnego dostosowywania reform do lokalnych warunków społecznych, kulturowych i edukacyjnych. **Rekomendacje** 1. Analizować reformy edukacyjne z uwzględnieniem lokalnego kontekstu społecznego, kulturowego i historycznego. 2. Unikać mechanicznego kopiowania zagranicznych rozwiązań bez ich adaptacji do lokalnych warunków. 3. Wzmacniać kompetencje decydentów i liderów edukacyjnych w zakresie krytycznej analizy polityk edukacyjnych. 4. Wykorzystywać badania porównawcze jako źródło inspiracji, a nie gotowych rozwiązań. 5. Rozwijać międzynarodową współpracę edukacyjną opartą na dialogu, refleksji i wzajemnym uczeniu się.

Global Reforms, the Spatial Turn and the Phenomenon of "Travelling Reforms" – Challenges and Tasks for the Present and the Future

Challenge Contemporary educational systems operate within increasingly globalised environments that influence the design, implementation, and evaluation of educational reforms. Ideas, governance models, and educational policies are no longer confined within national borders but circulate internationally through research networks, policy exchanges, comparative studies, and international organisations. Consequently, one of the most important challenges for contemporary educational research and policy is understanding how reforms travel across contexts and how they affect local educational systems. A significant conceptual framework for analysing these processes is the spatial turn. This perspective emphasises the importance of place, space, and context in understanding social phenomena. Applied to education, it challenges the assumption that reforms can be transferred directly from one country to another without modification. Instead, it highlights how educational policies are shaped by cultural, political, historical, and social environments that influence their interpretation and effectiveness. One of the most significant challenges is the phenomenon of "travelling reforms." Educational reforms increasingly move across national borders through international organisations, expert reports, global rankings, comparative assessments, and policy networks. As a result, solutions developed in one context often become models for reform elsewhere, sometimes without sufficient consideration of the conditions that contributed to their original success. Particular attention should be paid to the adaptation of reforms to local realities. The effectiveness of educational innovations depends not only on their intrinsic quality but also on their compatibility with local traditions, institutional cultures, governance structures, and societal expectations. A reform that proves successful in one country may not necessarily produce similar outcomes in another context. The growing influence of international organisations represents another important challenge. Institutions such as the Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, and the European Commission increasingly shape educational priorities, promote policy solutions, and establish quality standards. This

creates a need to balance global influences with national and local autonomy. Comparative educational research also plays a crucial role. International assessments provide valuable insights into educational performance and policy effectiveness. However, interpreting such data requires sensitivity to cultural and contextual factors. The uncritical adoption of policies based solely on comparative rankings may lead to oversimplified solutions and unintended consequences. Managing educational change represents another significant challenge. Contemporary reforms often occur in continuous cycles, creating environments characterised by permanent transformation. Excessive reform intensity may contribute to teacher overload, reform fatigue, and reduced trust in educational policy. Issues of educational equity are equally important. Global reforms frequently emphasise efficiency, performance, and competitiveness, while questions of inclusion, equal opportunity, and support for disadvantaged groups remain essential. Future educational policies must balance these dimensions. International cooperation networks offer significant opportunities for educational development. Exchanges of knowledge and experience can foster innovation, provided that reform transfer is based on dialogue, critical reflection, and contextual adaptation rather than simple policy borrowing. Looking towards the future, educational systems will need to develop the capacity to learn from others while preserving their own identities and responding to local needs. Educational globalisation should not lead to uniformity but rather to informed and creative adaptation of international experiences. Global reforms, the spatial turn, and the phenomenon of travelling reforms demonstrate that the future of education will be increasingly shaped by the movement of ideas, knowledge, and practices across borders. The central challenge lies in critically analysing these processes and adapting reforms responsibly to diverse educational, cultural, and social contexts. **Recommendations** 1. Analyse educational reforms with careful consideration of local social, cultural, and historical contexts. 2. Avoid mechanically transferring foreign reforms without contextual adaptation. 3. Strengthen policymakers’ and educational leaders’ competencies in critically evaluating educational policies. 4. Use comparative research as a source of inspiration rather than as a blueprint for reform. 5. Promote international educational cooperation based on dialogue, reflection, and mutual learning.

Gra planszowa Rotmistrz II jako przykład całożyciowego uczenia się

Piotr Motyka

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwo wymaga od jednostek ciągłego aktualizowania wiedzy, rozwijania kompetencji oraz gotowości do uczenia się w różnych sytuacjach życiowych. Proces edukacyjny nie kończy się wraz z ukończeniem szkoły czy studiów, lecz trwa przez całe życie, obejmując zarówno edukację formalną, jak i pozaformalną oraz nieformalną. W związku z tym coraz większego znaczenia nabierają innowacyjne formy uczenia się, które łączą zdobywanie wiedzy z aktywnym zaangażowaniem uczestników. Jednym z takich rozwiązań są gry planszowe wykorzystywane w celach edukacyjnych. W rezultacie ważnym wyzwaniem współczesnej edukacji staje się wykorzystanie potencjału gier do wspierania procesu uczenia się przez całe życie. Gra planszowa Rotmistrz II stanowi przykład narzędzia edukacyjnego łączącego elementy rozrywki, edukacji historycznej oraz rozwijania kompetencji społecznych. Dzięki zastosowaniu mechanizmów gry uczestnicy nie tylko poznają określone treści historyczne, ale także uczą się podejmowania decyzji, współpracy, planowania działań oraz analizowania skutków własnych wyborów. Takie doświadczenia wpisują się w ideę uczenia się poprzez działanie i aktywne uczestnictwo. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie motywacji do uczenia się. Tradycyjne formy edukacji nie zawsze skutecznie angażują uczestników procesu kształcenia. Gry planszowe wykorzystują element rywalizacji, współpracy, emocji oraz narracji, co zwiększa zaangażowanie i sprzyja utrwalaniu wiedzy. Uczenie się staje się bardziej atrakcyjne i naturalne, a uczestnicy chętniej podejmują aktywność poznawczą. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja historyczna. Współczesne społeczeństwa potrzebują narzędzi umożliwiających przekazywanie wiedzy o historii w sposób angażujący i zrozumiały dla różnych grup odbiorców. Gry planszowe pozwalają uczestnikom nie tylko poznawać fakty historyczne, ale również rozumieć kontekst wydarzeń, dylematy bohaterów oraz znaczenie podejmowanych decyzji. Dzięki temu historia staje się doświadczeniem bardziej osobistym i refleksyjnym. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji społecznych. Uczestnictwo w grze wymaga komunikacji, negocjowania, przestrzegania zasad oraz współpracy z innymi osobami. Kompetencje te są niezwykle istotne zarówno w edukacji, jak i w życiu zawodowym oraz społecznym. Gry planszowe stwarzają bezpieczne środowisko do ich rozwijania poprzez praktyczne doświadczenie. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest integracja różnych pokoleń. Gry edukacyjne mogą stanowić przestrzeń spotkania dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów. Wspólna aktywność sprzyja wymianie doświadczeń, budowaniu więzi społecznych oraz przekazywaniu wiedzy pomiędzy pokoleniami. Tym samym wspierają ideę uczenia się przez całe życie jako procesu obejmującego wszystkie grupy wiekowe. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie umiejętności strategicznego myślenia. Gra Rotmistrz II wymaga planowania działań, przewidywania konsekwencji decyzji oraz elastycznego reagowania na zmieniającą się sytuację. Kompetencje te są ważne nie tylko w kontekście rozgrywki, ale również w codziennym funkcjonowaniu i rozwiązywaniu problemów. Nie bez znaczenia pozostaje edukacja obywatelska i patriotyczna. Gry oparte na wydarzeniach historycznych mogą wspierać rozwój świadomości historycznej, poczucia tożsamości oraz zainteresowania dziedzictwem kulturowym. Dzięki aktywnemu uczestnictwu gracze mają możliwość lepszego zrozumienia znaczenia wydarzeń i postaci ważnych dla historii kraju. Istotną rolę odgrywa także edukacja nieformalna. Coraz częściej wiedza i kompetencje zdobywane są poza szkołą, w muzeach, organizacjach społecznych, bibliotekach czy podczas działań rekreacyjnych. Gry planszowe stanowią przykład narzędzia, które skutecznie łączy

edukację z czasem wolnym, wspierając rozwój uczestników w sposób dobrowolny i angażujący. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera wykorzystywanie różnorodnych metod wspierających uczenie się przez całe życie. Edukacja powinna uwzględniać potrzeby różnych grup wiekowych i tworzyć warunki do zdobywania wiedzy oraz rozwijania kompetencji w atrakcyjny i dostępny sposób. Gra planszowa Rotmistrz II pokazuje, że uczenie się może odbywać się poza tradycyjną salą lekcyjną, łącząc wiedzę, doświadczenie i zaangażowanie uczestników. Stanowi przykład nowoczesnego podejścia do edukacji, w którym proces uczenia się staje się aktywny, społeczny i dostępny przez całe życie. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać gry planszowe jako narzędzie wspierające edukację formalną, pozaformalną i nieformalną. 2. Rozwijać edukację historyczną poprzez aktywne i angażujące metody uczenia się. 3. Wzmacniać kompetencje społeczne, komunikacyjne i strategiczne poprzez gry edukacyjne. 4. Promować międzypokoleniowe formy uczenia się oparte na wspólnej aktywności. 5. Traktować gry edukacyjne jako element wspierający ideę uczenia się przez całe życie.

The Rotmistrz II Board Game as an Example of Lifelong Learning

Challenge Contemporary society requires individuals to continuously update their knowledge, develop new competencies, and remain prepared for learning throughout their lives. Education is no longer limited to formal schooling but extends across formal, non-formal, and informal contexts. As a result, increasing attention is being paid to innovative learning methods that combine knowledge acquisition with active participation. Educational board games represent one such approach. Consequently, an important challenge for modern education is effectively using the potential of games to support lifelong learning. The Rotmistrz II board game provides an example of an educational tool that combines entertainment, historical learning, and the development of social competencies. Through game-based mechanisms, participants not only learn historical content but also develop decision-making, cooperation, planning, and analytical skills. Such experiences align closely with the principles of experiential and active learning. One of the key challenges is fostering motivation to learn. Traditional educational approaches do not always engage learners effectively. Board games utilise competition, cooperation, emotions, and storytelling, which increase engagement and support knowledge retention. Learning becomes more attractive and natural, encouraging participants to undertake cognitive activities willingly. Historical education is particularly important in this context. Contemporary societies need tools that present history in engaging and accessible ways. Educational games enable participants not only to learn historical facts but also to understand historical contexts, moral dilemmas, and the consequences of decisions. As a result, history becomes a more personal and reflective experience. Another significant challenge concerns the development of social competencies. Participation in board games requires communication, negotiation, adherence to rules, and cooperation with others. These competencies are essential in educational, professional, and social environments. Games provide safe and practical settings in which such skills can be developed through experience. Particular attention should be paid to intergenerational learning. Educational games create opportunities for interaction among children, adolescents, adults, and older people. Shared participation encourages the exchange of experiences, strengthens social bonds, and facilitates the transfer of knowledge across generations. In this way, games support lifelong learning as a process that encompasses all age groups. Strategic thinking also plays an important role. The Rotmistrz II game requires planning, anticipating consequences, and adapting to changing circumstances. These competencies are valuable not only within the game itself but also in everyday life and problem-solving situations. Civic and historical education represent another important dimension. Games based on

historical events can strengthen historical awareness, identity formation, and interest in cultural heritage. Through active participation, players gain deeper insights into the significance of historical events and figures. The role of non-formal education should not be overlooked. Increasingly, knowledge and competencies are acquired outside traditional educational institutions, including museums, libraries, community organisations, and recreational settings. Board games exemplify educational tools that successfully combine learning with leisure, supporting voluntary and engaging personal development. Looking towards the future, the use of diverse methods that support lifelong learning will become increasingly important. Educational systems should respond to the needs of different age groups and create opportunities for acquiring knowledge and competencies in accessible and engaging ways. The Rotmistrz II board game demonstrates that learning can occur beyond the traditional classroom, combining knowledge, experience, and active participation. It represents a modern educational approach in which learning becomes active, social, and available throughout life. **Recommendations** 1. Use board games as tools supporting formal, non-formal, and informal education. 2. Develop historical education through active and engaging learning methods. 3. Strengthen social, communication, and strategic competencies through educational games. 4. Promote intergenerational learning based on shared educational activities. 5. Recognise educational games as valuable instruments supporting lifelong learning.

Innowacje w szkole. Stare i nowe wyzwania

Ewa Pasterniak-Kobyłecka

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła funkcjonuje w rzeczywistości nieustannych przemian społecznych, technologicznych, kulturowych i gospodarczych. Z jednej strony oczekuje się od niej przygotowania uczniów do życia w świecie cyfrowym, globalnym i nieprzewidywalnym, z drugiej zaś nadal pozostaje odpowiedzialna za realizację tradycyjnych funkcji wychowawczych, społecznych i kulturowych. W rezultacie szkoła staje przed koniecznością ciągłego poszukiwania nowych rozwiązań organizacyjnych, dydaktycznych i wychowawczych. Jednocześnie wiele problemów towarzyszących edukacji od dziesięcioleci pozostaje aktualnych. Dlatego jednym z kluczowych wyzwań współczesności jest umiejętne łączenie innowacyjności z odpowiedzialnym wykorzystaniem sprawdzonych doświadczeń pedagogicznych. Innowacje w edukacji najczęściej kojarzone są z nowoczesnymi technologiami, jednak ich znaczenie jest znacznie szersze. Obejmują one nowe metody nauczania, organizację procesu edukacyjnego, sposoby oceniania, budowanie relacji społecznych, rozwijanie współpracy ze środowiskiem lokalnym oraz tworzenie warunków sprzyjających wszechstronnemu rozwojowi uczniów. Innowacyjność szkoły nie polega wyłącznie na wdrażaniu nowości, lecz na świadomym doskonaleniu praktyki edukacyjnej. Jednym z najważniejszych wyzwań pozostaje rozwijanie kompetencji przyszłości. Współczesny uczeń powinien posiadać umiejętność krytycznego myślenia, rozwiązywania problemów, współpracy, kreatywności, komunikacji oraz korzystania z technologii cyfrowych. Szkoła musi tworzyć warunki umożliwiające rozwój tych kompetencji, jednocześnie dbając o przekazywanie wiedzy i wartości stanowiących fundament funkcjonowania społeczeństwa. Szczególnego znaczenia nabiera problem równowagi między tradycją a nowoczesnością. Wprowadzanie innowacji nie powinno oznaczać odrzucania sprawdzonych metod pedagogicznych. Wiele klasycznych rozwiązań dotyczących wychowania, budowania relacji czy wspierania rozwoju ucznia zachowuje swoją aktualność. Wyzwanie polega na umiejętnym integrowaniu nowych i tradycyjnych podejść do edukacji. Istotnym wyzwaniem pozostaje zmieniająca się rola nauczyciela. Współczesny nauczyciel nie jest już wyłącznie źródłem wiedzy, lecz organizatorem środowiska uczenia się, mentorem oraz przewodnikiem wspierającym rozwój uczniów. Innowacje edukacyjne wymagają od nauczycieli gotowości do uczenia się, eksperymentowania i refleksyjnego doskonalenia własnej praktyki zawodowej. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest wykorzystanie technologii cyfrowych. Narzędzia cyfrowe, sztuczna inteligencja, platformy edukacyjne oraz zasoby internetowe otwierają nowe możliwości nauczania i uczenia się. Jednocześnie pojawiają się wyzwania związane z bezpieczeństwem cyfrowym, przeciążeniem informacyjnym, dezinformacją oraz koniecznością rozwijania kompetencji krytycznego korzystania z technologii. Szczególnego znaczenia nabiera również troska o dobrostan uczniów i nauczycieli. Rosnąca liczba problemów związanych ze zdrowiem psychicznym dzieci i młodzieży pokazuje, że innowacyjna szkoła nie może koncentrować się wyłącznie na wynikach edukacyjnych. Powinna tworzyć środowisko wspierające rozwój emocjonalny, budowanie relacji oraz poczucie bezpieczeństwa i przynależności. Nie bez znaczenia pozostaje problem nierówności edukacyjnych. Rozwój nowych technologii i innowacyjnych metod pracy może przyczyniać się zarówno do wyrównywania szans, jak i do pogłębiania istniejących różnic społecznych. Współczesna szkoła powinna dążyć do tworzenia rozwiązań dostępnych dla wszystkich uczniów niezależnie od ich sytuacji społecznej, ekonomicznej czy zdrowotnej. Istotną rolę odgrywa również współpraca szkoły z rodzicami i środowiskiem lokalnym. Wiele innowacji edukacyjnych osiąga trwałe efekty jedynie wtedy, gdy angażuje różne

podmioty odpowiedzialne za wychowanie i rozwój młodego człowieka. Szkoła staje się wówczas centrum współpracy i budowania kapitału społecznego. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera zdolność szkoły do uczenia się i adaptacji. Innowacyjność nie powinna być jednorazowym działaniem, lecz trwałym elementem kultury organizacyjnej szkoły. Oznacza to gotowość do refleksji, ewaluacji oraz ciągłego doskonalenia procesów edukacyjnych. Innowacje w szkole należy zatem postrzegać jako proces odpowiedzialnego odpowiadania na zmieniające się potrzeby uczniów i społeczeństwa. Stare i nowe wyzwania nie wykluczają się wzajemnie, lecz tworzą wspólną przestrzeń dla rozwoju edukacji zdolnej przygotowywać człowieka do życia w świecie ciągłych zmian. **Rekomendacje** 1. Łączyć innowacyjne rozwiązania edukacyjne z wartościowymi doświadczeniami tradycji pedagogicznej. 2. Rozwijać kompetencje przyszłości przy jednoczesnym wzmacnianiu wychowawczej funkcji szkoły. 3. Wspierać nauczycieli w procesie wdrażania i ewaluacji innowacji edukacyjnych. 4. Wykorzystywać technologie cyfrowe w sposób odpowiedzialny i sprzyjający rozwojowi uczniów. 5. Budować kulturę szkoły opartą na współpracy, refleksji i ciągłym doskonaleniu.

Innovation in School: Old and New Challenges

Challenge Contemporary schools operate in environments characterised by constant social, technological, cultural, and economic transformation. On the one hand, they are expected to prepare students for life in a digital, global, and unpredictable world. On the other hand, they remain responsible for fulfilling traditional educational, social, and cultural functions. As a result, schools are continually challenged to seek new organisational, pedagogical, and educational solutions. At the same time, many longstanding educational issues remain unresolved. Consequently, one of the key challenges of contemporary education is combining innovation with the responsible use of proven pedagogical practices. Educational innovation is often associated primarily with technology; however, its scope is much broader. It includes new teaching methods, innovative forms of assessment, organisational changes, enhanced cooperation with local communities, and the creation of learning environments that support students’ holistic development. Innovation should therefore be understood not as the introduction of novelty for its own sake but as a process of improving educational practice. One of the most significant challenges concerns the development of future-oriented competencies. Contemporary learners need critical thinking, problem-solving abilities, collaboration skills, creativity, communication competencies, and digital literacy. Schools must create opportunities for developing these competencies while simultaneously ensuring the transmission of knowledge and values that underpin social life. Particular attention should be paid to balancing tradition and modernity. Educational innovation should not involve abandoning all established pedagogical approaches. Many traditional methods related to character development, relationship building, and student support remain highly relevant. The challenge lies in integrating innovative and proven practices effectively. Another important issue involves the changing role of teachers. Today’s teachers are no longer solely providers of knowledge but also facilitators, mentors, and designers of learning environments. Educational innovation requires educators to engage in continuous learning, experimentation, and reflective professional development. The use of digital technologies represents both an opportunity and a challenge. Artificial intelligence, digital platforms, and online resources offer new possibilities for teaching and learning. At the same time, concerns related to digital safety, information overload, misinformation, and critical media literacy require careful consideration. Student and teacher well-being has become equally important. Growing concerns about mental health among children and young people indicate that innovative schools cannot focus exclusively on academic performance. They

must also create environments that support emotional development, social relationships, safety, and belonging. Educational inequalities remain another significant challenge. While technological and pedagogical innovations can enhance educational opportunities, they may also exacerbate existing social disparities. Schools should therefore ensure that innovative solutions remain accessible and inclusive for all learners. Collaboration with parents and local communities also plays a vital role. Many educational innovations achieve lasting impact only when supported by broader networks involving families, community organisations, and local stakeholders. Schools increasingly function as centres of cooperation and social capital development. Looking towards the future, schools must develop the capacity to learn and adapt continuously. Innovation should not be treated as a one-time initiative but rather as a permanent element of organisational culture. This requires reflection, evaluation, and a commitment to ongoing improvement. Innovation in schools should therefore be viewed as a process of responding responsibly to changing educational and societal needs. Old and new challenges do not compete with one another; instead, they create a shared space for developing education capable of preparing individuals for life in a world of continuous transformation. **Recommendations** 1. Combine innovative educational solutions with valuable elements of pedagogical tradition. 2. Develop future competencies while strengthening the educational and social mission of schools. 3. Support teachers in implementing and evaluating educational innovations. 4. Use digital technologies responsibly to enhance student development and learning. 5. Build a school culture based on collaboration, reflection, and continuous improvement.

Innowacyjne projekty i programy w szkole podstawowej na rzecz edukacji międzypokoleniowej

Adrian Biela

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwa coraz częściej doświadczają zjawiska osłabiania więzi międzypokoleniowych. Dynamiczne przemiany technologiczne, zmiany stylu życia, procesy urbanizacyjne oraz rosnąca indywidualizacja powodują ograniczanie naturalnych kontaktów pomiędzy dziećmi, młodzieżą i osobami starszymi. Jednocześnie starzenie się społeczeństw oraz wzrost znaczenia solidarności społecznej sprawiają, że budowanie relacji między pokoleniami staje się jednym z ważniejszych wyzwań edukacyjnych i społecznych. W rezultacie coraz większego znaczenia nabierają innowacyjne projekty realizowane w szkołach podstawowych, których celem jest rozwijanie edukacji międzypokoleniowej oraz wzmacnianie kapitału społecznego. Edukacja międzypokoleniowa opiera się na założeniu wzajemnego uczenia się przedstawicieli różnych grup wiekowych. Jej celem nie jest wyłącznie przekazywanie wiedzy, lecz również budowanie relacji, wzajemnego zrozumienia, szacunku oraz poczucia wspólnoty. Szkoła podstawowa staje się przestrzenią, w której możliwe jest tworzenie warunków do spotkania doświadczenia osób starszych z aktywnością, kreatywnością i kompetencjami młodego pokolenia. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przeciwdziałanie izolacji społecznej seniorów. Wiele osób starszych doświadcza ograniczonych kontaktów społecznych oraz trudności związanych z funkcjonowaniem w coraz bardziej cyfrowym świecie. Projekty międzypokoleniowe realizowane przez szkoły podstawowe umożliwiają seniorom uczestnictwo w działaniach edukacyjnych, rozwijanie kompetencji oraz budowanie nowych relacji społecznych. Projekt „Szkoła międzypokoleniowa" realizowany w Polsce pokazał, że uczniowie mogą skutecznie wspierać seniorów w rozwijaniu kompetencji cyfrowych, jednocześnie budując więzi społeczne i wzajemne zrozumienie. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji społecznych uczniów. Udział w projektach międzypokoleniowych pozwala dzieciom rozwijać empatię, cierpliwość, odpowiedzialność oraz umiejętności komunikacyjne. Współpraca z osobami starszymi sprzyja przełamywaniu stereotypów związanych z wiekiem i kształtowaniu postaw szacunku wobec starszego pokolenia. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji cyfrowych społeczeństwa. W warunkach postępującej cyfryzacji część osób starszych narażona jest na wykluczenie cyfrowe. Innowacyjne projekty edukacyjne realizowane w szkołach podstawowych coraz częściej wykorzystują model odwróconego uczenia się, w którym uczniowie stają się mentorami wspierającymi seniorów w korzystaniu z internetu, aplikacji mobilnych oraz zasad bezpieczeństwa cyfrowego. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest budowanie kapitału społecznego. Projekty międzypokoleniowe tworzą przestrzeń współpracy pomiędzy szkołą, rodzinami, organizacjami społecznymi, bibliotekami, klubami seniora oraz społecznością lokalną. Dzięki temu szkoła staje się ważnym centrum integracji społecznej i lokalnej aktywności obywatelskiej. Szczególnego znaczenia nabiera wykorzystanie innowacyjnych metod projektowych. Warsztaty, działania wolontariackie, projekty cyfrowe, wydarzenia kulturalne, wspólne działania artystyczne czy edukacja oparta na doświadczeniu umożliwiają tworzenie autentycznych sytuacji współpracy między pokoleniami. Takie działania pozwalają uczestnikom uczyć się od siebie nawzajem i wspólnie rozwiązywać problemy społeczne. Nie bez znaczenia pozostaje rozwijanie kompetencji przyszłości. Projekty międzypokoleniowe wspierają rozwój współpracy, komunikacji, kreatywności oraz odpowiedzialności społecznej. Kompetencje te należą do najważniejszych zasobów potrzebnych w społeczeństwie opartym na wiedzy i relacjach społecznych. Istotną rolę odgrywa również zmiana postrzegania szkoły. Współczesna

szkoła podstawowa coraz częściej przestaje być wyłącznie miejscem nauki dzieci i młodzieży, stając się przestrzenią aktywizacji lokalnej społeczności oraz realizacji działań służących integracji różnych grup społecznych i wiekowych. Projekty międzypokoleniowe wzmacniają tę funkcję szkoły jako instytucji budującej więzi społeczne. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kultury solidarności międzypokoleniowej. Starzenie się społeczeństw oraz rosnąca potrzeba przeciwdziałania samotności i wykluczeniu powodują, że edukacja powinna coraz aktywniej wspierać budowanie relacji między przedstawicielami różnych pokoleń. Innowacyjne projekty szkolne mogą stać się ważnym narzędziem realizacji tego celu. Innowacyjne projekty i programy realizowane w szkołach podstawowych pokazują, że edukacja międzypokoleniowa może skutecznie łączyć rozwój kompetencji cyfrowych, społecznych i obywatelskich z budowaniem relacji opartych na wzajemnym szacunku i współpracy. Stanowią one ważny kierunek rozwoju edukacji odpowiadającej na wyzwania współczesności i przyszłości. **Rekomendacje** 1. Rozwijać projekty edukacyjne angażujące uczniów i seniorów we wspólne działania społeczne oraz edukacyjne. 2. Wykorzystywać szkoły podstawowe jako centra integracji międzypokoleniowej w społecznościach lokalnych. 3. Wspierać rozwój kompetencji cyfrowych seniorów przy aktywnym udziale uczniów. 4. Wzmacniać edukację obywatelską, społeczną i emocjonalną poprzez działania międzypokoleniowe. 5. Tworzyć długofalowe programy budujące solidarność, dialog i współpracę między pokoleniami.

Innovative Projects and Programmes in Primary School for Intergenerational Education

Challenge Contemporary societies increasingly experience weakening intergenerational relationships. Technological development, changing lifestyles, urbanisation, and growing individualisation reduce opportunities for natural contact between children, young people, and older adults. At the same time, ageing populations and the growing importance of social solidarity make intergenerational cooperation an important educational and social challenge. Consequently, innovative projects implemented in primary schools are gaining significance as tools for promoting intergenerational education and strengthening social capital. Intergenerational education is based on the principle of mutual learning between representatives of different age groups. Its purpose extends beyond knowledge transfer to include relationship building, mutual understanding, respect, and community engagement. Primary schools increasingly become spaces where the experience of older generations can meet the creativity, energy, and competencies of younger learners. One of the most important challenges concerns preventing social isolation among older adults. Many seniors experience limited social contact and difficulties related to functioning in increasingly digital societies. Intergenerational projects enable older participants to engage in educational activities, develop new competencies, and strengthen social relationships. The Polish programme “Intergenerational School” demonstrated that students can successfully support seniors in developing digital competencies while simultaneously building social bonds and mutual understanding. Particular attention should be devoted to developing students’ social competencies. Participation in intergenerational initiatives fosters empathy, patience, responsibility, and communication skills. Cooperation with older adults helps challenge age-related stereotypes and promotes respect for older generations. Another important challenge involves strengthening digital inclusion. As societies become increasingly digitalised, many older adults remain vulnerable to digital exclusion. Innovative school-based projects often apply reverse-learning models in which students become mentors supporting seniors in using digital technologies, online services, and cybersecurity practices. Building social capital is also a significant aspect of these initiatives.

Intergenerational projects create opportunities for cooperation between schools, families, libraries, senior centres, community organisations, and local institutions. In this way, schools become important centres of community engagement and civic participation. Innovative project-based approaches play a particularly important role. Workshops, volunteering initiatives, digital projects, cultural events, and experiential learning activities create authentic opportunities for cooperation between generations. Such experiences allow participants to learn from one another and jointly address social challenges. Intergenerational education also contributes to the development of future-oriented competencies. Collaboration, communication, creativity, adaptability, and social responsibility are increasingly recognised as key competencies in contemporary societies. Educational projects connecting generations provide valuable opportunities for developing these abilities. The role of schools is simultaneously evolving. Primary schools are increasingly becoming community centres that support not only student learning but also local integration and civic engagement. Intergenerational initiatives strengthen this broader educational mission. Looking towards the future, building a culture of intergenerational solidarity becomes increasingly important. Population ageing and the need to counteract loneliness and social exclusion suggest that education should play a greater role in connecting generations and strengthening community cohesion. Innovative school-based projects provide effective tools for achieving these goals. Innovative projects and programmes implemented in primary schools demonstrate that intergenerational education can successfully combine digital, social, and civic competence development with the creation of meaningful relationships based on cooperation and mutual respect. Such initiatives represent an important direction for education responding to contemporary and future challenges. **Recommendations** 1. Develop educational projects involving students and seniors in shared learning and community activities. 2. Strengthen the role of primary schools as centres of intergenerational integration. 3. Support digital literacy programmes for older adults with active student participation. 4. Use intergenerational initiatives to foster civic, social, and emotional competencies. 5. Create long-term programmes promoting solidarity, dialogue, and cooperation between generations.

Instytucjonalny system wsparcia studentów z niepełnosprawnościami na przykładzie Politechniki Koszalińskiej

Iwona Zychowicz

Polski, English

Wyzwanie Współczesne szkolnictwo wyższe stoi przed koniecznością zapewnienia równych szans edukacyjnych wszystkim studentom, niezależnie od ich stanu zdrowia, sprawności czy indywidualnych potrzeb. W ostatnich dekadach znacząco wzrosła liczba osób z niepełnosprawnościami podejmujących studia wyższe, co stanowi efekt przemian społecznych, rozwoju polityki równościowej oraz rosnącej dostępności edukacji. Jednocześnie obecność studentów z niepełnosprawnościami na uczelniach ujawniła potrzebę tworzenia kompleksowych systemów wsparcia umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu akademickim. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się budowanie instytucjonalnych rozwiązań wspierających dostępność i inkluzyjność szkolnictwa wyższego. Edukacja na poziomie akademickim odgrywa kluczową rolę w procesie rozwoju osobistego, społecznego i zawodowego młodych ludzi. Uzyskanie wykształcenia wyższego zwiększa możliwości zatrudnienia, wzmacnia niezależność oraz umożliwia aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Dla studentów z niepełnosprawnościami dostęp do szkolnictwa wyższego ma często dodatkowe znaczenie związane z przełamywaniem barier społecznych oraz budowaniem poczucia samodzielności i sprawstwa. Dlatego zapewnienie odpowiednich warunków studiowania należy traktować jako jeden z podstawowych elementów polityki równościowej współczesnych uczelni. Jednym z najważniejszych wyzwań jest identyfikowanie i eliminowanie barier ograniczających dostęp do edukacji. Bariery te mogą mieć charakter architektoniczny, organizacyjny, komunikacyjny, technologiczny lub społeczny. Dla części studentów przeszkodą mogą być niedostosowane budynki, brak odpowiednich materiałów dydaktycznych czy trudności w korzystaniu z infrastruktury uczelni. Inni mogą doświadczać problemów związanych z komunikacją, dostępem do informacji lub uczestnictwem w zajęciach wymagających określonych form aktywności. Skuteczny system wsparcia powinien uwzględniać różnorodność potrzeb oraz zapewniać rozwiązania odpowiadające indywidualnej sytuacji studentów. Szczególnego znaczenia nabiera indywidualizacja wsparcia. Osoby z niepełnosprawnościami nie stanowią jednorodnej grupy. Różnią się rodzajem niepełnosprawności, doświadczeniami edukacyjnymi, poziomem samodzielności oraz potrzebami związanymi z procesem studiowania. Współczesna uczelnia powinna zatem odchodzić od uniwersalnych rozwiązań na rzecz elastycznych form wsparcia umożliwiających dostosowanie organizacji studiów do indywidualnych potrzeb studentów. Istotnym wyzwaniem pozostaje również budowanie kultury akademickiej opartej na zasadach równości i inkluzji. Dostępność nie może być ograniczana wyłącznie do kwestii infrastrukturalnych. Obejmuje ona również postawy pracowników uczelni, nauczycieli akademickich oraz społeczności studenckiej. Tworzenie środowiska wolnego od stereotypów, uprzedzeń i dyskryminacji stanowi jeden z warunków pełnego uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w życiu akademickim. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rozwój kompetencji kadry akademickiej. Nauczyciele akademiccy coraz częściej prowadzą zajęcia dla studentów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Wymaga to znajomości zasad dostępności, umiejętności dostosowywania metod dydaktycznych oraz gotowości do indywidualnej współpracy ze studentami. Kompetencje te stają się ważnym elementem profesjonalizmu współczesnego nauczyciela akademickiego. Nie bez znaczenia pozostaje również rozwój technologii wspierających dostępność. Narzędzia cyfrowe, technologie asystujące, platformy e-learningowe oraz

rozwiązania wykorzystujące sztuczną inteligencję otwierają nowe możliwości uczestnictwa w procesie kształcenia. Mogą one wspierać studentów z niepełnosprawnościami wzroku, słuchu, ruchu czy trudnościami poznawczymi, zwiększając ich samodzielność i aktywność akademicką. Jednocześnie skuteczne wykorzystanie technologii wymaga odpowiednich inwestycji oraz kompetencji użytkowników. Szczególnego znaczenia nabiera także wsparcie psychologiczne i społeczne. Proces studiowania wiąże się z licznymi wyzwaniami dotyczącymi adaptacji do nowego środowiska, budowania relacji społecznych oraz radzenia sobie z wymaganiami akademickimi. Dla studentów z niepełnosprawnościami wyzwania te mogą być dodatkowo wzmacniane przez doświadczenia wykluczenia, bariery społeczne lub ograniczony dostęp do niektórych form aktywności. Dlatego system wsparcia powinien obejmować również działania wzmacniające dobrostan psychiczny oraz poczucie przynależności do społeczności akademickiej. W perspektywie przyszłości znaczenie dostępności szkolnictwa wyższego będzie systematycznie wzrastać. Starzenie się społeczeństw, rozwój edukacji przez całe życie oraz rosnąca świadomość praw osób z niepełnosprawnościami sprawiają, że uczelnie będą musiały odpowiadać na coraz bardziej zróżnicowane potrzeby swoich studentów. Oznacza to konieczność rozwijania kompleksowych i trwałych systemów wsparcia wpisanych w strategię rozwoju instytucji akademickich. Instytucjonalny system wsparcia studentów z niepełnosprawnościami należy zatem postrzegać nie jako dodatkowy element funkcjonowania uczelni, lecz jako jeden z fundamentów nowoczesnego i odpowiedzialnego szkolnictwa wyższego. Od jakości takich rozwiązań zależy nie tylko sukces edukacyjny studentów, ale również stopień realizacji idei równości, dostępności i społecznej odpowiedzialności uczelni. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompleksowe systemy wsparcia odpowiadające zróżnicowanym potrzebom studentów z niepełnosprawnościami. 2. Eliminować bariery architektoniczne, komunikacyjne, organizacyjne i cyfrowe ograniczające dostęp do edukacji. 3. Wzmacniać kompetencje kadry akademickiej w zakresie dostępności i edukacji włączającej. 4. Wykorzystywać technologie wspierające samodzielność oraz aktywne uczestnictwo studentów w procesie kształcenia. 5. Budować kulturę akademicką opartą na równości, szacunku i pełnym uczestnictwie wszystkich członków społeczności uczelni.

An Institutional Support System for Students with Disabilities: The Case of Koszalin University of Technology

Challenge Contemporary higher education faces the responsibility of ensuring equal educational opportunities for all students, regardless of health conditions, disabilities, or individual needs. In recent decades, the number of students with disabilities entering higher education has increased significantly as a result of social change, equality policies, and improved access to education. At the same time, the growing presence of students with disabilities has highlighted the need for comprehensive institutional support systems that enable full participation in academic life. Consequently, one of the major challenges of contemporary education is the development of accessible and inclusive higher education environments. Higher education plays a crucial role in personal, social, and professional development. Obtaining a university degree increases employment opportunities, strengthens independence, and facilitates active participation in society. For students with disabilities, access to higher education often has additional significance related to overcoming social barriers and building self-determination. Ensuring appropriate conditions for studying should therefore be regarded as a fundamental component of equality-oriented educational policy. One of the primary challenges involves identifying and eliminating barriers that limit educational participation. These barriers may be architectural, organisational, communicative, technological, or social in nature. Some students encounter difficulties related to inaccessible buildings, inadequate learning

materials, or limited access to university facilities. Others face challenges associated with communication, information access, or participation in specific educational activities. Effective support systems should recognise the diversity of student needs and provide solutions tailored to individual circumstances. Particular importance should be attached to personalised support. Students with disabilities do not constitute a homogeneous group. They differ in terms of disability type, educational experiences, levels of independence, and academic needs. Contemporary universities should therefore move beyond uniform solutions and adopt flexible approaches that allow educational processes to be adapted to individual requirements. Another significant challenge concerns building an academic culture based on equality and inclusion. Accessibility cannot be reduced solely to infrastructural issues. It also involves the attitudes of academic staff, university administrators, and student communities. Creating environments free from stereotypes, prejudice, and discrimination is essential for ensuring full participation in academic life. The development of academic staff competencies is equally important. University teachers increasingly work with students who have diverse educational needs. This requires knowledge of accessibility principles, the ability to adapt teaching methods, and readiness to cooperate individually with students. Such competencies are becoming an important dimension of contemporary academic professionalism. Technological development also plays a crucial role. Digital tools, assistive technologies, e-learning platforms, and artificial intelligence-based solutions create new opportunities for participation in higher education. These technologies can support students with visual, hearing, mobility, or cognitive impairments and increase their independence and academic engagement. However, effective implementation requires investment and appropriate user competencies. Psychological and social support should also be emphasised. Studying involves challenges related to adaptation, relationship building, and coping with academic demands. For students with disabilities, these challenges may be intensified by experiences of exclusion, social barriers, or restricted access to certain forms of participation. Support systems should therefore include measures promoting psychological well-being and a sense of belonging within academic communities. Looking towards the future, the importance of accessibility in higher education will continue to increase. Population ageing, lifelong learning policies, and growing awareness of disability rights mean that universities will need to respond to increasingly diverse student needs. This requires the development of comprehensive and sustainable support systems embedded within institutional strategies. Institutional support systems for students with disabilities should therefore be viewed not as an additional component of university operations but as one of the foundations of modern and socially responsible higher education. The quality of such systems influences not only students’ educational success but also the implementation of equality, accessibility, and social responsibility within academic institutions. **Recommendations** 1. Develop comprehensive support systems that respond to the diverse needs of students with disabilities. 2. Eliminate architectural, communication, organisational, and digital barriers limiting access to education. 3. Strengthen academic staff competencies in accessibility and inclusive education. 4. Use technologies that support student independence and active participation in learning processes. 5. Build academic cultures based on equality, respect, and full participation of all members of the university community.

Kompetencje dla teraźniejszości i przyszłości: europejskie ramy kompetencyjne

Marek Frankowicz

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat podlega dynamicznym przemianom związanym z cyfryzacją, transformacją gospodarczą, zmianami klimatycznymi oraz przeobrażeniami społecznymi. Tradycyjne modele edukacji, koncentrujące się przede wszystkim na przekazywaniu wiedzy, okazują się niewystarczające wobec rosnących oczekiwań rynku pracy oraz wyzwań społecznych XXI wieku. Coraz większego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji umożliwiających skuteczne funkcjonowanie w warunkach niepewności, szybkich zmian i konieczności ciągłego uczenia się. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się identyfikowanie oraz wdrażanie kompetencji przyszłości do programów kształcenia. Odpowiedzią na te wyzwania są opracowane przez Unię Europejską ramy kompetencyjne, które pomagają definiować i rozwijać umiejętności niezbędne współczesnym obywatelom. Szczególne znaczenie posiadają cztery komplementarne ramy: DigComp (kompetencje cyfrowe), EntreComp (kompetencje przedsiębiorcze), GreenComp (kompetencje na rzecz zrównoważonego rozwoju) oraz LifeComp (kompetencje osobiste, społeczne i związane z uczeniem się). Razem tworzą one spójny model kompetencji odpowiadających na najważniejsze wyzwania współczesności i przyszłości. Jednym z najważniejszych wyzwań jest skuteczna integracja tych kompetencji z programami kształcenia. W wielu systemach edukacyjnych kompetencje przyszłości nadal funkcjonują jako elementy dodatkowe, realizowane w ramach pojedynczych projektów lub zajęć fakultatywnych. Tymczasem powinny one stanowić integralną część procesu kształcenia na wszystkich poziomach edukacji. Szczególnego znaczenia nabierają kompetencje cyfrowe opisane w ramach DigComp. Obejmują one nie tylko obsługę technologii, lecz także krytyczną ocenę informacji, bezpieczeństwo cyfrowe, tworzenie treści oraz rozwiązywanie problemów przy wykorzystaniu narzędzi cyfrowych. W dobie sztucznej inteligencji, automatyzacji i społeczeństwa informacyjnego rozwijanie tych kompetencji staje się warunkiem aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji przedsiębiorczych zgodnie z ramą EntreComp. Przedsiębiorczość rozumiana jest tutaj szerzej niż prowadzenie działalności gospodarczej. Obejmuje kreatywność, inicjatywę, zdolność identyfikowania szans, zarządzania projektami oraz przekształcania pomysłów w działania przynoszące wartość społeczną, kulturową lub ekonomiczną. Ważnym aspektem współczesnej edukacji są również kompetencje związane ze zrównoważonym rozwojem opisane w GreenComp. W obliczu kryzysu klimatycznego, degradacji środowiska oraz konieczności transformacji gospodarczej uczniowie i studenci powinni rozwijać wiedzę, postawy i umiejętności umożliwiające odpowiedzialne podejmowanie decyzji oraz aktywne uczestnictwo w budowaniu bardziej zrównoważonej przyszłości. Szczególnego znaczenia nabierają kompetencje osobiste, społeczne i związane z uczeniem się przez całe życie zawarte w LifeComp. Obejmują one samoświadomość, odporność psychiczną, umiejętność współpracy, zarządzanie własnym uczeniem się oraz adaptację do zmieniających się warunków. Kompetencje te stają się coraz ważniejsze w świecie charakteryzującym się wysokim poziomem niepewności i zmienności. Nie bez znaczenia pozostaje problem przygotowania nauczycieli do wdrażania europejskich ram kompetencyjnych. Skuteczna implementacja wymaga odpowiednich kompetencji pedagogicznych, metod aktywizujących oraz zmiany sposobu projektowania procesu dydaktycznego. Nauczyciel staje się przewodnikiem wspierającym rozwój kompetencji, a nie jedynie przekazicielem wiedzy. Istotnym wyzwaniem jest również ocena osiągania kompetencji. Kompetencje

przyszłości często mają charakter złożony i nie mogą być mierzone wyłącznie za pomocą tradycyjnych testów wiedzy. Konieczne staje się stosowanie metod ewaluacji uwzględniających projekty, portfolio, pracę zespołową, refleksję oraz praktyczne zastosowanie zdobytych umiejętności. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie programów kształcenia opartych na kompetencjach. Oznacza to przejście od modelu skoncentrowanego na treściach do modelu skoncentrowanego na efektach uczenia się, przygotowującego uczniów i studentów do aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym, przedsiębiorczym, zrównoważonym i uczącym się przez całe życie. Europejskie ramy kompetencyjne stanowią cenne narzędzie wspierające modernizację edukacji. Ich skuteczne wykorzystanie może przyczynić się do lepszego przygotowania uczniów i studentów do wyzwań teraźniejszości oraz nieprzewidywalnych wyzwań przyszłości. **Rekomendacje** 1. Włączać kompetencje DigComp, EntreComp, GreenComp i LifeComp do wszystkich poziomów kształcenia. 2. Projektować programy nauczania w oparciu o efekty uczenia się i rozwój kompetencji. 3. Przygotowywać nauczycieli do pracy z wykorzystaniem europejskich ram kompetencyjnych. 4. Stosować aktywizujące metody dydaktyczne wspierające rozwój kompetencji przyszłości. 5. Rozwijać nowoczesne systemy oceniania uwzględniające praktyczne zastosowanie kompetencji.

DigComp, EntreComp, GreenComp, LifeComp) i jak je wykorzystać w programach kształcenia (Competencies for the Present and the Future: European Competence Frameworks (DigComp, EntreComp, GreenComp, LifeComp) and Their Application in Educational Programmes

Challenge Contemporary societies are undergoing profound transformations driven by digitalisation, economic change, environmental challenges, and social developments. Traditional education models focused primarily on knowledge transmission are increasingly insufficient in addressing the expectations of labour markets and the complex demands of the twenty-first century. Greater emphasis is therefore being placed on developing competencies that enable individuals to function effectively in conditions of uncertainty, rapid change, and lifelong learning. Consequently, one of the key challenges facing modern education is identifying and integrating future-oriented competencies into educational programmes. The European Union has responded to these challenges by developing comprehensive competence frameworks that support the development of skills necessary for contemporary citizenship. Four frameworks are particularly significant: DigComp (digital competence), EntreComp (entrepreneurship competence), GreenComp (sustainability competence), and LifeComp (personal, social, and learning-to-learn competence). Together, these frameworks provide a coherent model of competencies required to address present and future challenges. One of the most important challenges concerns the effective integration of these competencies into curricula. In many educational systems, future competencies remain supplementary elements addressed through isolated projects or optional activities. However, they should become integral components of teaching and learning processes at all educational levels. Digital competencies described within DigComp have particular relevance. They include not only the ability to use digital technologies but also information literacy, digital safety, content creation, and problem-solving in digital environments. In an era shaped by artificial intelligence, automation, and information societies, such competencies are essential for active participation in social and professional life. Another important challenge involves developing entrepreneurial competencies through the EntreComp framework. Entrepreneurship is understood broadly as the ability to generate ideas, identify opportunities, manage projects, and create social, cultural, or economic value. These

competencies support innovation, initiative, and adaptability in diverse contexts. GreenComp highlights the growing importance of sustainability-related competencies. Climate change, environmental degradation, and economic transformation require individuals to develop knowledge, attitudes, and skills that support responsible decision-making and active participation in building sustainable futures. Equally important are the personal, social, and lifelong learning competencies included in LifeComp. These encompass self-awareness, resilience, collaboration, self-regulation, and adaptability. Such competencies are increasingly necessary in a world characterised by uncertainty and continuous change. Teacher preparation represents another significant challenge. Effective implementation of European competence frameworks requires educators to possess appropriate pedagogical competencies, use active learning methodologies, and redesign educational processes. Teachers increasingly act as facilitators of competence development rather than solely as providers of knowledge. Assessment also presents a challenge. Future-oriented competencies are complex and cannot be measured adequately through traditional knowledge-based examinations alone. Alternative approaches such as project-based assessment, portfolios, teamwork evaluation, reflective practices, and authentic performance tasks become increasingly important. Looking towards the future, the development of competence-based curricula will play a crucial role in educational transformation. This involves shifting from content-centred approaches towards learning-outcome-oriented models that prepare learners for participation in digital, entrepreneurial, sustainable, and lifelong-learning societies. European competence frameworks provide valuable tools for modernising education. Their effective application can significantly contribute to preparing learners for both current realities and the unpredictable challenges of the future. **Recommendations** 1. Integrate DigComp, EntreComp, GreenComp, and LifeComp competencies across all levels of education. 2. Design curricula based on learning outcomes and competence development. 3. Prepare teachers to implement European competence frameworks effectively. 4. Use active learning methodologies that foster future-oriented competencies. 5. Develop assessment systems that evaluate the practical application of competencies.

Kompetencje nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w kształtowaniu u uczniów nastawienia na rozwój - w świetle badań własnych

Agnieszka Leszcz-Krysiak, Jadwiga Mielczarek

Polski, English

Wyzwanie Jednym z ważnych wyzwań współczesnej edukacji jest wspieranie u dzieci postawy otwartości na uczenie się, rozwój oraz podejmowanie wysiłku w procesie zdobywania wiedzy i umiejętności. W warunkach dynamicznych przemian społecznych, technologicznych i kulturowych coraz większego znaczenia nabierają kompetencje związane z elastycznością, zdolnością adaptacji, samodzielnością oraz gotowością do uczenia się przez całe życie. Kształtowanie takich postaw rozpoczyna się już na najwcześniejszych etapach edukacji, dlatego szczególna rola przypada nauczycielom edukacji wczesnoszkolnej, którzy mają bezpośredni wpływ na sposób postrzegania przez dzieci własnych możliwości, sukcesów i trudności. Nastawienie na rozwój odnosi się do przekonania, że zdolności, umiejętności i kompetencje mogą być rozwijane poprzez wysiłek, systematyczną pracę, uczenie się na błędach oraz podejmowanie nowych wyzwań. Taka postawa sprzyja większej motywacji do nauki, wytrwałości w działaniu oraz gotowości do podejmowania aktywności wymagających zaangażowania i samodzielności. W przeciwieństwie do podejścia skoncentrowanego na ocenianiu trwałych cech czy talentów, nastawienie na rozwój wzmacnia przekonanie o możliwości doskonalenia własnych kompetencji i osiągania postępów. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela jako osoby współtworzącej środowisko edukacyjne sprzyjające rozwijaniu takiego sposobu myślenia. W edukacji wczesnoszkolnej dzieci kształtują podstawowe przekonania dotyczące własnej skuteczności, wartości wysiłku oraz sposobów radzenia sobie z trudnościami. Nauczyciel poprzez codzienną komunikację, sposoby oceniania, organizację procesu uczenia się oraz budowanie relacji może wpływać na rozwój pozytywnej motywacji i poczucia sprawstwa uczniów. Współczesna szkoła coraz częściej odchodzi od modelu edukacji opartego wyłącznie na rywalizacji, porównywaniu wyników oraz koncentracji na błędach. Coraz większego znaczenia nabierają strategie wspierające indywidualny rozwój ucznia, wzmacnianie jego zaangażowania oraz budowanie przekonania, że trudności są naturalnym elementem procesu uczenia się. W takim podejściu nauczyciel nie tylko przekazuje wiedzę, ale również pomaga uczniom rozwijać odporność psychiczną, wytrwałość oraz gotowość do podejmowania nowych wyzwań edukacyjnych. Jednym z istotnych wyzwań jest rozwijanie kompetencji nauczycieli umożliwiających skuteczne wspieranie nastawienia na rozwój. Obejmuje to zarówno wiedzę dotyczącą procesów uczenia się i motywacji, jak również umiejętność stosowania metod pracy wzmacniających aktywność uczniów. Szczególnego znaczenia nabierają kompetencje komunikacyjne związane z udzielaniem informacji zwrotnej, wspieraniem refleksji nad własnym uczeniem się oraz budowaniem atmosfery bezpieczeństwa sprzyjającej podejmowaniu prób i eksperymentowaniu. Współczesne wyzwania edukacyjne wymagają również uwzględniania zróżnicowanych potrzeb rozwojowych dzieci. Uczniowie rozpoczynający edukację szkolną różnią się doświadczeniami, tempem rozwoju, możliwościami poznawczymi oraz sytuacją społeczną. W takich warunkach nauczyciel powinien umieć dostrzegać indywidualny potencjał każdego dziecka i tworzyć warunki umożliwiające osiąganie sukcesów adekwatnych do jego możliwości. Kształtowanie nastawienia na rozwój wymaga więc odejścia od jednolitych schematów oceniania i większego skoncentrowania się na procesie uczenia się niż wyłącznie na jego efektach. Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ współczesnej kultury sukcesu i osiągnięć. Dzieci coraz częściej funkcjonują w środowisku, w którym duże znaczenie przypisuje się wynikom, ocenom i porównywaniu osiągnięć. Może

to prowadzić do lęku przed popełnianiem błędów, obniżenia motywacji oraz unikania trudniejszych zadań. W takich warunkach nauczyciel staje się osobą wspierającą budowanie bardziej zrównoważonego podejścia do rozwoju, w którym wysiłek, proces uczenia się i wytrwałość są traktowane jako wartości równie ważne jak końcowe rezultaty. W perspektywie przyszłości znaczenie nastawienia na rozwój będzie prawdopodobnie wzrastać. W świecie charakteryzującym się szybkim tempem zmian i koniecznością ciągłego zdobywania nowych kompetencji umiejętność uczenia się, adaptacji oraz podejmowania wyzwań stanie się jednym z kluczowych zasobów człowieka. Edukacja wczesnoszkolna odgrywa w tym procesie szczególną rolę, ponieważ właśnie na tym etapie kształtują się podstawowe postawy wobec nauki, wysiłku i własnych możliwości. Wyzwanie związane z kompetencjami nauczycieli w zakresie rozwijania nastawienia na rozwój należy więc postrzegać jako ważny element budowania nowoczesnej edukacji. Od jakości działań podejmowanych przez nauczycieli zależy nie tylko poziom osiągnięć szkolnych uczniów, ale również ich gotowość do uczenia się przez całe życie, radzenia sobie z trudnościami oraz aktywnego uczestnictwa w zmieniającym się świecie. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w zakresie wspierania motywacji wewnętrznej i nastawienia na rozwój. 2. Stosować strategie oceniania oraz informacji zwrotnej koncentrujące się na procesie uczenia się, wysiłku i postępach ucznia. 3. Tworzyć środowisko edukacyjne sprzyjające podejmowaniu wyzwań, eksperymentowaniu i uczeniu się na błędach. 4. Uwzględniać indywidualne potrzeby i możliwości rozwojowe dzieci w organizacji procesu dydaktycznego. 5. Wzmacniać współpracę szkoły i rodziny w budowaniu pozytywnych postaw wobec nauki, wysiłku i rozwoju osobistego.

Competencies of Early Childhood Education Teachers in Shaping Students’ Growth Mindset – In the Light of Original Research

Challenge One of the important challenges of contemporary education is supporting children in developing openness to learning, personal growth, and sustained effort in acquiring knowledge and skills. In the context of dynamic social, technological, and cultural transformations, competencies related to flexibility, adaptability, independence, and lifelong learning are becoming increasingly important. The foundations of such attitudes are formed during the earliest stages of education; therefore, early childhood education teachers play a particularly significant role in shaping children’s perceptions of their own abilities, successes, and difficulties. A growth mindset refers to the belief that abilities, skills, and competencies can be developed through effort, persistence, learning from mistakes, and taking on new challenges. Such an attitude promotes stronger learning motivation, perseverance, and willingness to engage in demanding and independent activities. Unlike approaches focused on fixed talents or innate abilities, a growth mindset reinforces the belief that personal competencies can be continuously improved and developed. The role of the teacher as a creator of a learning environment that supports such attitudes is therefore especially important. During the early years of schooling, children develop fundamental beliefs about their effectiveness, the value of effort, and ways of coping with challenges. Through daily communication, assessment practices, organisation of learning processes, and relationship-building, teachers influence the development of positive motivation and students’ sense of agency. Contemporary education increasingly moves away from models based solely on competition, comparison of results, and concentration on mistakes. Greater importance is attached to strategies supporting individual development, student engagement, and the belief that difficulties are a natural part of the learning process. Within such an approach, teachers not only transmit knowledge but also help students develop resilience, perseverance, and readiness to face educational challenges. An important challenge involves developing teachers’

competencies that enable them to effectively foster a growth mindset. This includes both knowledge of learning and motivational processes and the ability to apply teaching methods that encourage student activity and engagement. Particular importance should be given to communication competencies related to providing constructive feedback, supporting reflection on learning, and creating safe environments where students feel comfortable experimenting and taking risks. Contemporary educational challenges also require sensitivity to the diverse developmental needs of children. Students beginning school differ in their experiences, pace of development, cognitive abilities, and social circumstances. Under such conditions, teachers should be able to recognise the individual potential of every child and create opportunities for success appropriate to their capabilities. Fostering a growth mindset therefore requires moving beyond uniform assessment models and focusing more on learning processes than solely on outcomes. The influence of contemporary cultures of success and achievement should also be considered. Children increasingly function in environments where significant emphasis is placed on results, grades, and comparisons. This may contribute to fear of failure, reduced motivation, and avoidance of more demanding tasks. In such contexts, teachers play a crucial role in promoting more balanced approaches to development, where effort, learning processes, and perseverance are valued alongside final achievements. Looking towards the future, the importance of a growth mindset is likely to increase. In a world characterised by rapid change and the continuous need to acquire new competencies, the ability to learn, adapt, and embrace challenges will become one of the most important human resources. Early childhood education plays a particularly important role in this process because it is during these formative years that fundamental attitudes towards learning, effort, and personal abilities are developed. The challenge related to teachers' competencies in fostering a growth mindset should therefore be viewed as an important element of building modern educational systems. The quality of teachers' actions influences not only students' academic achievements but also their readiness for lifelong learning, ability to cope with difficulties, and capacity to participate actively in a changing world. **Recommendations** 1. Develop early childhood education teachers' competencies in supporting intrinsic motivation and growth mindset development. 2. Apply assessment and feedback strategies focused on learning processes, effort, and student progress. 3. Create educational environments that encourage challenge-taking, experimentation, and learning from mistakes. 4. Recognise and address children's individual developmental needs and capabilities within educational practice. 5. Strengthen cooperation between schools and families in fostering positive attitudes towards learning, effort, and personal growth.

Komunikacja i dialog w edukacji wczesnoszkolnej

Beata Oelszlaeger-Kosturek

Polski, English

Wyzwanie Edukacja wczesnoszkolna stanowi jeden z najważniejszych etapów rozwoju dziecka, ponieważ to właśnie w pierwszych latach nauki szkolnej kształtują się podstawowe kompetencje poznawcze, społeczne, emocjonalne i komunikacyjne. Współczesna szkoła nie jest już wyłącznie miejscem przekazywania wiedzy, lecz przestrzenią budowania relacji, rozwijania aktywności uczniów oraz wspierania ich indywidualnego rozwoju. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań edukacji wczesnoszkolnej staje się tworzenie środowiska opartego na skutecznej komunikacji i autentycznym dialogu pomiędzy nauczycielem a uczniami. Komunikacja w edukacji wczesnoszkolnej pełni funkcję znacznie szerszą niż przekazywanie informacji. Jest podstawą budowania relacji, wspierania rozwoju emocjonalnego dziecka oraz kształtowania atmosfery bezpieczeństwa i zaufania. Od jakości komunikacji zależy sposób uczestnictwa uczniów w procesie edukacyjnym, ich motywacja do nauki oraz gotowość do wyrażania własnych opinii i potrzeb. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przechodzenie od modelu komunikacji jednostronnej do dialogicznego modelu edukacji. Tradycyjne podejście często opierało się na dominującej roli nauczyciela jako nadawcy wiedzy oraz ucznia jako odbiorcy informacji. Współczesna pedagogika coraz częściej podkreśla znaczenie partnerskich relacji edukacyjnych, w których uczniowie stają się aktywnymi uczestnikami procesu uczenia się. Dialog umożliwia dzieciom współtworzenie procesu edukacyjnego, rozwijanie samodzielności oraz budowanie poczucia odpowiedzialności za własny rozwój. Szczególnego znaczenia nabiera umiejętność słuchania ucznia. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym komunikują swoje potrzeby, zainteresowania, emocje i sposoby rozumienia świata nie tylko poprzez odpowiedzi na pytania nauczyciela, ale również poprzez spontaniczne wypowiedzi, pytania i komentarze. Uważne słuchanie pozwala nauczycielowi lepiej rozpoznawać indywidualne potrzeby uczniów i skuteczniej wspierać ich rozwój. Istotnym wyzwaniem pozostaje budowanie podmiotowości ucznia. Współczesne podejście do edukacji zakłada traktowanie dziecka jako aktywnego uczestnika procesu uczenia się, posiadającego własne doświadczenia, potrzeby i możliwości. Dialog edukacyjny sprzyja wzmacnianiu poczucia sprawstwa, rozwijaniu samodzielności oraz budowaniu odpowiedzialności za własne działania i decyzje. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola nauczyciela jako organizatora sytuacji komunikacyjnych. Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej nie powinien ograniczać się wyłącznie do przekazywania wiedzy, lecz tworzyć warunki sprzyjające wymianie myśli, zadawaniu pytań, wspólnemu rozwiązywaniu problemów oraz aktywnemu uczestnictwu dzieci w procesie edukacyjnym. Wymaga to rozwijania kompetencji komunikacyjnych, empatii oraz refleksyjności pedagogicznej. Szczególnego znaczenia nabiera refleksyjność nauczyciela. Współczesny nauczyciel powinien analizować nie tylko efekty pracy uczniów, ale także własny sposób komunikowania się oraz jakość budowanych relacji. Refleksja nad praktyką edukacyjną pozwala doskonalić działania dydaktyczne i wychowawcze oraz skuteczniej odpowiadać na potrzeby dzieci. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów. Dialog sprzyja uczeniu się współpracy, wyrażania emocji, rozwiązywania konfliktów oraz respektowania odmiennych opinii. Dzięki temu komunikacja staje się nie tylko narzędziem dydaktycznym, lecz również ważnym elementem wychowania społecznego i obywatelskiego. Istotną rolę odgrywa także współpraca szkoły z rodzicami. Skuteczna komunikacja pomiędzy nauczycielem a rodziną umożliwia lepsze rozpoznawanie potrzeb dziecka, wspieranie jego rozwoju oraz budowanie spójnych oddziaływań wychowawczych. Partnerstwo pomiędzy szkołą a rodzicami wzmacnia poczucie bezpieczeństwa uczniów i sprzyja tworzeniu

środowiska wspierającego uczenie się. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kultury dialogu w edukacji. W świecie rosnącej różnorodności społecznej i kulturowej umiejętność komunikowania się, słuchania innych oraz prowadzenia konstruktywnego dialogu staje się jedną z najważniejszych kompetencji społecznych. Edukacja wczesnoszkolna może odegrać kluczową rolę w kształtowaniu tych umiejętności już od pierwszych lat nauki. Komunikacja i dialog w edukacji wczesnoszkolnej należy postrzegać jako fundament procesu wychowania i kształcenia. Od jakości relacji budowanych pomiędzy nauczycielem a uczniami zależy nie tylko efektywność uczenia się, lecz również rozwój społeczny, emocjonalny i osobowy dziecka. **Rekomendacje** 1. Rozwijać dialogiczne modele edukacji wspierające aktywne uczestnictwo uczniów w procesie uczenia się. 2. Wzmacniać kompetencje komunikacyjne nauczycieli oraz ich umiejętność aktywnego słuchania dzieci. 3. Tworzyć sytuacje edukacyjne sprzyjające zadawaniu pytań, wyrażaniu opinii i współpracy uczniów. 4. Wspierać refleksyjność nauczycieli jako element profesjonalnego rozwoju pedagogicznego. 5. Budować partnerską współpracę pomiędzy szkołą a rodzicami opartą na dialogu i wzajemnym zaufaniu.

Communication and Dialogue in Early School Education

Challenge Early school education represents one of the most important stages of child development, as it is during the first years of schooling that fundamental cognitive, social, emotional, and communication competencies are formed. Contemporary schools are no longer viewed solely as places for transmitting knowledge but also as environments where relationships are built, student activity is encouraged, and individual development is supported. Consequently, one of the key challenges of early education is creating learning environments based on effective communication and authentic dialogue between teachers and students. Communication in early school education serves functions that extend far beyond the transmission of information. It forms the basis for relationship-building, emotional development, and the creation of safe and supportive learning environments. The quality of communication influences students' participation in educational processes, their motivation to learn, and their willingness to express opinions, questions, and needs. One of the most important challenges involves moving from one-directional communication models toward dialogical approaches to education. Traditional models often positioned teachers as primary transmitters of knowledge and students as passive recipients. Contemporary educational theories increasingly emphasise partnership-based relationships in which children actively participate in constructing knowledge and meaning. Dialogue enables learners to become co-creators of educational experiences and supports their autonomy and responsibility. Particular attention should be paid to listening to children. Young learners communicate their interests, emotions, needs, and understandings of the world not only through responses to teacher questions but also through spontaneous statements and inquiries. Active listening helps teachers better understand individual students and adapt educational practices to their developmental needs. Another significant challenge concerns supporting student agency. Contemporary educational approaches view children as active participants in learning processes who possess their own experiences, perspectives, and capacities. Educational dialogue strengthens autonomy, responsibility, and students' sense of influence over their own learning and development. The role of the teacher as a facilitator of communication is equally important. Early school teachers should not limit their role to delivering content but should create conditions that encourage discussion, questioning, collaborative problem-solving, and active student engagement. Achieving this requires strong communication competencies, empathy, and reflective practice. Teacher reflection and self-reflection are particularly significant. Effective educators not only evaluate students'

progress but also critically analyse their own communication styles, teaching strategies, and relationships with learners. Reflective practice has become an essential element of professional teaching and effective educational support. Communication also plays a vital role in the development of social and emotional competencies. Through dialogue, children learn cooperation, emotional expression, conflict resolution, and respect for different viewpoints. Communication therefore becomes both an educational tool and an important element of social development. Cooperation between schools and families represents another important dimension. Effective communication between teachers and parents facilitates a better understanding of children’s needs, supports their development, and strengthens consistency between educational and family environments. Such partnerships contribute to children’s sense of security and educational success. Looking towards the future, fostering a culture of dialogue within education will become increasingly important. In societies characterised by growing diversity, the ability to communicate effectively, listen actively, and engage in constructive dialogue is one of the most important social competencies. Early school education has a crucial role to play in developing these skills from the very beginning of children’s educational experiences. Communication and dialogue in early school education should therefore be regarded as foundations of both teaching and upbringing. The quality of relationships established between teachers and students influences not only learning outcomes but also children’s social, emotional, and personal development. **Recommendations** 1. Develop dialogical educational models that support active student participation in learning processes. 2. Strengthen teachers’ communication competencies and active listening skills. 3. Create learning situations that encourage questioning, self-expression, and student collaboration. 4. Promote reflective practice as an essential element of teachers’ professional development. 5. Build partnership-based cooperation between schools and families founded on dialogue and mutual trust.

Komunikacja nauczyciela z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – wyzwanie czy konieczność współczesnej edukacji?

Justyna Jarska

Polski, English

Wyzwanie Komunikacja stanowi jeden z podstawowych warunków skutecznego procesu edukacyjnego. To dzięki niej możliwe jest przekazywanie wiedzy, budowanie relacji, wspieranie rozwoju ucznia oraz tworzenie środowiska sprzyjającego uczeniu się. W przypadku uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi znaczenie komunikacji nabiera szczególnego wymiaru. Staje się ona nie tylko narzędziem dydaktycznym, lecz również warunkiem uczestnictwa w życiu szkolnym, integracji społecznej oraz realizacji prawa do edukacji. W rezultacie współczesna szkoła staje przed pytaniem, czy skuteczna komunikacja z uczniami o zróżnicowanych potrzebach jest dodatkowym wyzwaniem organizacyjnym, czy raczej niezbędnym elementem edukacji odpowiadającej zasadom inkluzji i równości szans. Współczesne systemy edukacyjne coraz wyraźniej odchodzą od modelu segregacyjnego na rzecz edukacji włączającej. Oznacza to, że w jednej przestrzeni edukacyjnej spotykają się uczniowie różniący się możliwościami poznawczymi, emocjonalnymi, społecznymi, językowymi i zdrowotnymi. W klasach szkolnych uczą się dzieci z niepełnosprawnościami, zaburzeniami komunikacji, trudnościami rozwojowymi, specyficznymi trudnościami w uczeniu się, a także uczniowie pochodzący z różnych środowisk kulturowych i językowych. Taka różnorodność sprawia, że komunikacja staje się jednym z najważniejszych obszarów kompetencji nauczycielskich. Jednym z podstawowych wyzwań jest dostosowanie sposobu komunikowania się do indywidualnych potrzeb ucznia. Nie wszyscy uczniowie odbierają informacje w ten sam sposób, a niektórzy wymagają zastosowania alternatywnych lub wspomagających metod komunikacji. W przypadku uczniów z zaburzeniami słuchu, wzroku, spektrum autyzmu, niepełnosprawnością intelektualną czy trudnościami językowymi tradycyjne formy przekazu mogą okazać się niewystarczające. Nauczyciel powinien więc dysponować umiejętnościami pozwalającymi na elastyczne dostosowywanie sposobów komunikacji do możliwości i potrzeb konkretnego ucznia. Istotnym wyzwaniem pozostaje również budowanie relacji opartych na wzajemnym zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa. Skuteczna komunikacja nie ogranicza się wyłącznie do przekazywania informacji. Obejmuje także słuchanie, rozumienie emocji, dostrzeganie potrzeb oraz tworzenie atmosfery akceptacji. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi często doświadczają trudności związanych z funkcjonowaniem społecznym, poczuciem odmienności lub wcześniejszymi doświadczeniami niepowodzeń edukacyjnych. Dlatego sposób komunikowania się nauczyciela może mieć istotny wpływ na poziom motywacji, samooceny oraz zaangażowania ucznia w proces uczenia się. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji komunikacyjnych nauczycieli. Współczesna edukacja wymaga od nich nie tylko wiedzy merytorycznej, lecz także umiejętności prowadzenia dialogu, aktywnego słuchania, udzielania informacji zwrotnej oraz wykorzystywania różnorodnych form komunikacji. Coraz częściej podkreśla się również znaczenie kompetencji międzykulturowych, emocjonalnych i społecznych, które umożliwiają skuteczne funkcjonowanie w zróżnicowanych środowiskach edukacyjnych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również współpraca z rodziną ucznia oraz specjalistami wspierającymi proces edukacyjny. Skuteczna komunikacja wymaga tworzenia spójnego systemu współpracy pomiędzy nauczycielami, pedagogami, psychologami, terapeutami i rodzicami. Dzięki temu możliwe staje się lepsze rozpoznawanie potrzeb ucznia oraz planowanie działań wspierających jego rozwój. Komunikacja staje się więc nie tylko relacją pomiędzy nauczycielem a uczniem, ale również

elementem szerszego systemu współpracy edukacyjnej. Nie bez znaczenia pozostaje także rozwój nowych technologii. Narzędzia cyfrowe, aplikacje wspomagające komunikację, technologie asystujące czy rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji otwierają nowe możliwości wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Technologie te mogą ułatwiać dostęp do treści edukacyjnych, wspierać komunikację alternatywną oraz zwiększać samodzielność uczniów. Jednocześnie ich skuteczne wykorzystanie wymaga odpowiedniego przygotowania nauczycieli oraz zapewnienia dostępności technologicznej. Istotnym problemem pozostaje również przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Trudności komunikacyjne mogą prowadzić do izolacji, ograniczania uczestnictwa w życiu klasy oraz pogorszenia relacji rówieśniczych. Edukacja powinna tworzyć warunki umożliwiające wszystkim uczniom aktywne uczestnictwo w procesie kształcenia oraz budowanie poczucia przynależności do społeczności szkolnej. Komunikacja odgrywa w tym procesie rolę fundamentalną. W perspektywie przyszłości znaczenie komunikacji w edukacji inkluzyjnej będzie systematycznie wzrastać. Rosnąca różnorodność środowisk edukacyjnych, rozwój technologii oraz zmieniające się potrzeby uczniów sprawiają, że umiejętność skutecznego komunikowania się staje się jedną z najważniejszych kompetencji nauczyciela XXI wieku. Nie jest ona wyłącznie dodatkowym wyzwaniem, lecz koniecznym warunkiem budowania edukacji dostępnej, sprawiedliwej i otwartej na potrzeby wszystkich uczniów. Komunikację pomiędzy nauczycielem a uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi należy zatem postrzegać jako fundament edukacji włączającej. Od jej jakości zależy skuteczność procesu kształcenia, poziom integracji społecznej oraz możliwość pełnego uczestnictwa każdego ucznia w życiu szkoły. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje komunikacyjne nauczycieli w zakresie pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. 2. Stosować elastyczne i zindywidualizowane formy komunikacji dostosowane do możliwości uczniów. 3. Wzmacniać współpracę pomiędzy szkołą, rodziną oraz specjalistami wspierającymi rozwój ucznia. 4. Wykorzystywać technologie wspomagające komunikację i zwiększające dostępność edukacji. 5. Tworzyć środowiska edukacyjne oparte na szacunku, dialogu, bezpieczeństwie i aktywnym uczestnictwie wszystkich uczniów.

Communication between a teacher and a student with special needs: a challenge or necessity in education

Challenge Communication is one of the fundamental conditions of effective education. It enables knowledge transfer, relationship building, learner support, and the creation of environments conducive to learning. In the case of students with special educational needs, communication acquires particular significance. It becomes not only an instructional tool but also a prerequisite for participation in school life, social inclusion, and the realisation of the right to education. Consequently, contemporary schools face an important question: is effective communication with students who have diverse educational needs merely an additional organisational challenge, or is it an essential component of inclusive and equitable education? Modern educational systems are increasingly moving away from segregated models toward inclusive education. As a result, educational settings bring together learners with diverse cognitive, emotional, social, linguistic, and health-related characteristics. Classrooms include students with disabilities, communication disorders, developmental difficulties, specific learning disorders, and those from different cultural and linguistic backgrounds. Such diversity makes communication one of the most important areas of teacher competence. One of the primary challenges involves adapting communication methods to individual learner needs. Not all students receive information in the same way, and some require alternative or augmentative forms of communication. For students with hearing impairments, visual impairments, autism

spectrum conditions, intellectual disabilities, or language-related difficulties, traditional methods of instruction may prove insufficient. Teachers therefore need the ability to flexibly adjust communication strategies to the capacities and needs of individual learners. Another important challenge concerns building relationships based on trust and psychological safety. Effective communication extends beyond the transmission of information. It includes listening, understanding emotions, recognising needs, and creating an atmosphere of acceptance. Students with special educational needs often experience difficulties related to social participation, feelings of difference, or previous educational failures. Consequently, the way teachers communicate may significantly influence students' motivation, self-esteem, and engagement in learning. The development of teachers' communication competencies is therefore of particular importance. Contemporary education requires not only subject knowledge but also the ability to engage in dialogue, practise active listening, provide constructive feedback, and use diverse forms of communication. Increasing attention is also being paid to intercultural, emotional, and social competencies that support effective work within diverse educational environments. Collaboration with families and educational specialists represents another important dimension of this challenge. Effective communication requires the creation of coherent systems of cooperation among teachers, pedagogues, psychologists, therapists, and parents. Such collaboration facilitates a deeper understanding of learners' needs and the planning of appropriate support measures. Communication thus becomes not only a teacher–student relationship but also an essential component of broader educational partnerships. The role of technology should also be emphasised. Digital tools, communication-support applications, assistive technologies, and artificial intelligence-based solutions create new opportunities for supporting students with special educational needs. These technologies may facilitate access to educational content, support alternative communication, and enhance learner autonomy. However, their effective use requires appropriate teacher preparation and technological accessibility. Preventing social exclusion remains a significant concern. Communication difficulties may contribute to isolation, limited participation in classroom activities, and weakened peer relationships. Education should create conditions that enable all learners to participate actively in educational processes and develop a sense of belonging within school communities. Communication plays a fundamental role in achieving these goals. Looking ahead, the importance of communication within inclusive education is likely to increase. Growing diversity within educational environments, technological development, and evolving learner needs mean that effective communication is becoming one of the most important competencies of twenty-first-century educators. It should be viewed not merely as an additional challenge but as a necessary condition for creating accessible, equitable, and inclusive educational systems. Communication between teachers and students with special educational needs should therefore be regarded as a cornerstone of inclusive education. Its quality significantly influences educational effectiveness, social integration, and the ability of every learner to participate fully in school life. **Recommendations** 1. Develop teachers' communication competencies for working with learners who have diverse educational needs. 2. Use flexible and individualised communication methods tailored to students' abilities and requirements. 3. Strengthen cooperation among schools, families, and specialists supporting learner development. 4. Employ assistive technologies and communication-support tools to enhance educational accessibility. 5. Create educational environments based on respect, dialogue, safety, and the active participation of all learners.

Krytyczne myślenie jako kluczowa kompetencja przyszłości w opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej – raport z badań

Jolanta Karbowniczek, Katarzyna Opoka

Polski, English

Wyzwanie Krytyczne myślenie należy obecnie do najważniejszych kompetencji warunkujących skuteczne funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie wiedzy. W świecie dynamicznych zmian technologicznych, nadmiaru informacji, rozwoju sztucznej inteligencji oraz rosnącej złożoności problemów społecznych nie wystarcza już samo zapamiętywanie wiadomości i odtwarzanie gotowych schematów działania. Coraz większego znaczenia nabiera umiejętność analizowania informacji, zadawania pytań, formułowania argumentów, oceny wiarygodności źródeł oraz podejmowania decyzji w sposób świadomy i odpowiedzialny. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji jest rozwijanie krytycznego myślenia już od pierwszych etapów kształcenia. Edukacja wczesnoszkolna odgrywa w tym zakresie szczególną rolę. To właśnie w pierwszych latach nauki szkolnej kształtują się podstawowe nawyki poznawcze, postawy wobec uczenia się, ciekawość świata oraz gotowość do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi. Jeżeli szkoła od początku wspiera dzieci w stawianiu pytań, porównywaniu informacji, uzasadnianiu własnych opinii i rozważaniu różnych rozwiązań, tworzy fundament dla dalszego rozwoju intelektualnego i społecznego ucznia. Jednym z najważniejszych wyzwań jest odejście od edukacji opartej głównie na odtwarzaniu wiedzy. Tradycyjny model nauczania często koncentrował się na poprawnej odpowiedzi, realizacji ćwiczeń według wzoru oraz podporządkowaniu się instrukcjom nauczyciela. Tymczasem rozwijanie krytycznego myślenia wymaga tworzenia sytuacji edukacyjnych, w których uczeń może samodzielnie analizować problem, poszukiwać rozwiązań, popełniać błędy, zadawać pytania i uzasadniać swoje stanowisko. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. To nauczyciel decyduje o tym, czy przestrzeń lekcyjna będzie sprzyjała samodzielnemu myśleniu, czy raczej ograniczy się do przekazywania i sprawdzania wiadomości. Nauczyciel wspierający krytyczne myślenie powinien zachęcać dzieci do refleksji, rozmowy, argumentowania, współpracy oraz dostrzegania różnych punktów widzenia. Wymaga to nie tylko kompetencji metodycznych, ale także otwartości na dialog i gotowości do uznania ucznia za aktywnego uczestnika procesu poznawania. Istotnym wyzwaniem pozostaje również przygotowanie nauczycieli do świadomego rozwijania tej kompetencji. Krytyczne myślenie nie rozwija się przypadkowo. Wymaga celowo projektowanych działań dydaktycznych, odpowiednio dobranych metod pracy oraz atmosfery bezpieczeństwa, w której dziecko nie boi się wypowiadać własnego zdania. Szczególnie ważne są metody aktywizujące, praca problemowa, dyskusje, eksperymentowanie, analiza sytuacji oraz zadania wymagające uzasadniania wyborów. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest związek krytycznego myślenia z edukacją medialną i cyfrową. Dzieci od najmłodszych lat funkcjonują w środowisku nasyconym przekazami medialnymi. Uczą się korzystać z internetu, oglądają materiały wideo, korzystają z aplikacji i spotykają się z informacjami o różnej jakości. Edukacja wczesnoszkolna powinna więc stopniowo rozwijać umiejętność odróżniania faktów od opinii, rozpoznawania źródeł informacji oraz zadawania pytań o wiarygodność przekazu. Nie bez znaczenia pozostaje także społeczny wymiar krytycznego myślenia. Kompetencja ta nie oznacza jedynie umiejętności oceniania informacji, ale również zdolność do prowadzenia dialogu, słuchania argumentów innych osób, zmiany własnego stanowiska pod wpływem racjonalnych przesłanek oraz podejmowania odpowiedzialnych decyzji. W tym sensie krytyczne myślenie wspiera rozwój obywatelski, społeczny i moralny ucznia. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwijanie samodzielności poznawczej dzieci.

Uczeń, który potrafi pytać, analizować i wyciągać wnioski, staje się bardziej aktywnym uczestnikiem procesu uczenia się. Nie przyjmuje informacji bezrefleksyjnie, lecz próbuje je zrozumieć, porównać z własnym doświadczeniem i zastosować w nowych sytuacjach. Taka postawa będzie szczególnie ważna w przyszłości, w której zmieniające się warunki społeczne i zawodowe będą wymagały ciągłego uczenia się oraz elastyczności myślenia. W perspektywie przyszłości krytyczne myślenie powinno być traktowane nie jako dodatkowa umiejętność, lecz jako jeden z fundamentów edukacji. Jego rozwijanie od najwcześniejszych etapów kształcenia zwiększa szanse na przygotowanie uczniów do odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie informacji, technologii i złożonych problemów społecznych. Krytyczne myślenie jako kompetencja przyszłości wymaga zatem świadomego wsparcia ze strony szkoły i nauczycieli. Od jakości działań podejmowanych w edukacji wczesnoszkolnej zależy, czy uczniowie będą w przyszłości jedynie odbiorcami informacji, czy aktywnymi, refleksyjnymi i odpowiedzialnymi uczestnikami życia społecznego. **Rekomendacje** 1. Włączać rozwijanie krytycznego myślenia do codziennej praktyki edukacji wczesnoszkolnej. 2. Stosować metody aktywizujące, problemowe i dialogiczne, które wymagają od uczniów analizy oraz uzasadniania odpowiedzi. 3. Przygotowywać nauczycieli do świadomego projektowania sytuacji edukacyjnych rozwijających krytyczne myślenie. 4. Łączyć rozwój krytycznego myślenia z edukacją medialną, cyfrową i obywatelską. 5. Tworzyć atmosferę bezpieczeństwa, w której dzieci mogą pytać, wątpić, popełniać błędy i poszukiwać własnych rozwiązań.

Critical Thinking as a Key Competence of the Future in the Opinion of Early School Education Teachers – A Research Report

Challenge Critical thinking is currently one of the most important competencies determining effective functioning in a knowledge-based society. In a world shaped by rapid technological change, information overload, artificial intelligence, and increasingly complex social problems, memorising information and reproducing ready-made patterns are no longer sufficient. The ability to analyse information, ask questions, formulate arguments, assess the credibility of sources, and make conscious and responsible decisions is becoming increasingly important. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education is developing critical thinking from the earliest stages of schooling. Early school education plays a particularly important role in this process. It is during the first years of schooling that children develop basic cognitive habits, attitudes towards learning, curiosity about the world, and readiness to search independently for answers. When schools support children from the beginning in asking questions, comparing information, justifying opinions, and considering different solutions, they lay the foundation for further intellectual and social development. One of the main challenges is moving away from education based primarily on reproducing knowledge. Traditional teaching often focused on correct answers, completing exercises according to a model, and following teacher instructions. Developing critical thinking, however, requires educational situations in which students can analyse problems independently, search for solutions, make mistakes, ask questions, and justify their views. The role of early school teachers is particularly important. Teachers determine whether the classroom becomes a space that supports independent thinking or remains limited to transmitting and checking information. A teacher who fosters critical thinking encourages children to reflect, discuss, argue, cooperate, and recognise different points of view. This requires not only methodological competence but also openness to dialogue and readiness to treat students as active participants in learning. Another significant challenge concerns preparing teachers to develop this competence intentionally. Critical thinking does not emerge automatically. It requires deliberately planned teaching activities, appropriate methods,

and a safe atmosphere in which children are not afraid to express their views. Active learning methods, problem-based tasks, discussions, experiments, case analysis, and activities requiring justification of choices are particularly important. The relationship between critical thinking and media and digital education is also essential. From an early age, children function in environments saturated with media messages. They use the internet, watch videos, use applications, and encounter information of varying quality. Early school education should therefore gradually develop the ability to distinguish facts from opinions, identify information sources, and ask questions about the reliability of messages. The social dimension of critical thinking should also be emphasised. This competence involves not only assessing information but also engaging in dialogue, listening to others' arguments, revising one's position in response to evidence, and making responsible decisions. In this sense, critical thinking supports civic, social, and moral development. Particular importance should be attached to developing children's cognitive independence. Students who can ask questions, analyse situations, and draw conclusions become more active participants in learning. They do not accept information passively but seek to understand it, compare it with their own experiences, and apply it in new situations. This attitude will be especially important in the future, when changing social and professional conditions will require lifelong learning and flexible thinking. Looking ahead, critical thinking should be treated not as an additional skill but as one of the foundations of education. Developing it from the earliest stages of schooling increases the likelihood that students will be prepared to function responsibly in a world shaped by information, technology, and complex social challenges. Critical thinking as a future competence therefore requires conscious support from schools and teachers. The quality of actions undertaken in early school education will determine whether students become passive recipients of information or active, reflective, and responsible participants in social life. **Recommendations** 1. Integrate critical thinking development into everyday early school education practice. 2. Use active, problem-based, and dialogical methods that require students to analyse and justify their answers. 3. Prepare teachers to intentionally design learning situations that foster critical thinking. 4. Connect critical thinking development with media, digital, and civic education. 5. Create a safe atmosphere in which children can ask questions, express doubts, make mistakes, and seek their own solutions.

Lęk przed porażką jako czynnik ograniczający intencje przedsiębiorcze studentów uczelni wyższych

Jawad Hussain

Polski, English

Wyzwanie Przedsiębiorczość jest obecnie uznawana za jeden z kluczowych czynników rozwoju gospodarczego, innowacyjności oraz wzrostu konkurencyjności społeczeństw. W warunkach dynamicznych zmian technologicznych, transformacji rynku pracy oraz rosnącej niepewności gospodarczej coraz większego znaczenia nabiera zdolność młodych ludzi do podejmowania inicjatyw gospodarczych i tworzenia nowych przedsięwzięć. Uczelnie wyższe odgrywają ważną rolę w rozwijaniu kompetencji przedsiębiorczych studentów, jednak nie wszyscy młodzi ludzie decydują się na podjęcie działalności gospodarczej. Jednym z najczęściej wskazywanych czynników ograniczających rozwój przedsiębiorczości jest lęk przed porażką. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji akademickiej staje się wspieranie studentów w przezwyciężaniu obaw związanych z ryzykiem i niepowodzeniem. Lęk przed porażką można rozumieć jako obawę przed negatywnymi konsekwencjami niepowodzenia, takimi jak utrata środków finansowych, prestiżu społecznego, poczucia własnej wartości czy akceptacji ze strony otoczenia. W kontekście przedsiębiorczości oznacza on niechęć do podejmowania działań obarczonych ryzykiem, nawet wtedy, gdy istnieją realne możliwości osiągnięcia sukcesu. Dla wielu studentów perspektywa założenia własnej firmy wiąże się z niepewnością, której towarzyszy obawa przed popełnieniem błędów oraz poniesieniem strat. Jednym z najważniejszych wyzwań jest sposób postrzegania porażki w kulturze społecznej i edukacyjnej. W wielu środowiskach niepowodzenie nadal traktowane jest jako oznaka braku kompetencji lub niewystarczających zdolności. Tymczasem przedsiębiorczość opiera się na eksperymentowaniu, uczeniu się na błędach oraz gotowości do podejmowania kolejnych prób mimo wcześniejszych trudności. Negatywne postrzeganie porażki może skutecznie ograniczać gotowość studentów do podejmowania inicjatyw biznesowych. Szczególnego znaczenia nabiera rola samooceny i poczucia własnej skuteczności. Studenci, którzy wierzą w swoje kompetencje i możliwości wpływania na rzeczywistość, częściej wykazują gotowość do podejmowania działań przedsiębiorczych. Z kolei niski poziom pewności siebie może wzmacniać lęk przed porażką oraz prowadzić do unikania sytuacji wymagających podejmowania ryzyka. Istotnym wyzwaniem pozostaje również wpływ środowiska społecznego. Rodzina, rówieśnicy, nauczyciele akademiccy oraz otoczenie kulturowe mogą zarówno wspierać przedsiębiorczość, jak i wzmacniać obawy związane z niepowodzeniem. Brak wsparcia społecznego, negatywne doświadczenia obserwowane w najbliższym otoczeniu czy przekonanie o wysokim ryzyku prowadzenia działalności gospodarczej mogą skutecznie ograniczać przedsiębiorcze aspiracje młodych ludzi. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest edukacja przedsiębiorcza realizowana przez uczelnie wyższe. Tradycyjne kształcenie koncentrujące się wyłącznie na przekazywaniu wiedzy ekonomicznej może okazać się niewystarczające. Studenci potrzebują również możliwości rozwijania kompetencji praktycznych, kreatywności, odporności psychicznej oraz umiejętności zarządzania ryzykiem. Istotne staje się tworzenie środowiska edukacyjnego, które pozwala bezpiecznie eksperymentować, testować pomysły i wyciągać wnioski z niepowodzeń. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie odporności psychicznej. Przedsiębiorczość wymaga umiejętności radzenia sobie z niepewnością, stresem i zmiennością warunków rynkowych. Studenci przygotowujący się do prowadzenia działalności gospodarczej powinni zdobywać kompetencje umożliwiające konstruktywne reagowanie na trudności oraz traktowanie porażek jako elementu procesu uczenia się. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ współczesnych zmian gospodarczych. Rozwój gospodarki

cyfrowej, startupów technologicznych i nowych modeli biznesowych stwarza młodym ludziom liczne możliwości rozwoju przedsiębiorczości. Jednocześnie zwiększa się konkurencja oraz tempo zmian, co może potęgować poczucie niepewności i ryzyka. W takich warunkach umiejętność radzenia sobie z lękiem przed porażką staje się jedną z kluczowych kompetencji przyszłości. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury przedsiębiorczości opartej na akceptacji procesu uczenia się. Rozwijanie postaw przedsiębiorczych wymaga tworzenia środowiska, w którym błędy są postrzegane jako źródło doświadczenia, a nie jako ostateczna ocena kompetencji jednostki. Edukacja akademicka może odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu takiego podejścia. Lęk przed porażką należy postrzegać nie jako nieuniknioną barierę, lecz jako wyzwanie edukacyjne i rozwojowe. Od skuteczności działań podejmowanych przez uczelnie, nauczycieli akademickich i instytucje wspierające przedsiębiorczość zależy zdolność młodych ludzi do podejmowania inicjatyw gospodarczych oraz aktywnego uczestnictwa w rozwoju społecznym i ekonomicznym. **Rekomendacje** 1. Rozwijać programy edukacji przedsiębiorczej wzmacniające odporność psychiczną i gotowość do podejmowania ryzyka. 2. Promować kulturę uczenia się na błędach oraz traktowania porażki jako elementu procesu rozwoju. 3. Wzmacniać poczucie własnej skuteczności i przedsiębiorczej samooceny studentów. 4. Tworzyć możliwości praktycznego testowania pomysłów biznesowych w bezpiecznym środowisku akademickim. 5. Rozwijać systemy mentoringu i wsparcia dla studentów zainteresowanych działalnością przedsiębiorczą.

Fear of Failure as a Deterrent Factor to Entrepreneurial Intention of University Students

Challenge Entrepreneurship is widely recognised as one of the key drivers of economic growth, innovation, and competitiveness in contemporary societies. In a rapidly changing world characterised by technological transformation, labour market evolution, and economic uncertainty, the ability of young people to initiate and develop entrepreneurial ventures has become increasingly important. Universities play a significant role in fostering entrepreneurial competencies among students; however, not all young people are willing to engage in entrepreneurial activities. One of the most frequently identified barriers to entrepreneurship is fear of failure. Consequently, one of the major challenges facing higher education is supporting students in overcoming concerns related to risk and potential failure. Fear of failure can be understood as anxiety about the negative consequences of unsuccessful actions, including financial loss, diminished social status, reduced self-esteem, or loss of social approval. In the entrepreneurial context, it often manifests itself as reluctance to engage in ventures involving uncertainty, even when substantial opportunities for success exist. For many students, the prospect of starting a business is associated with significant uncertainty and concern about making mistakes or experiencing setbacks. One of the key challenges concerns cultural perceptions of failure. In many educational and social environments, failure is still viewed as evidence of incompetence or insufficient ability. Entrepreneurship, however, is inherently based on experimentation, learning from mistakes, and the willingness to continue despite setbacks. Negative attitudes toward failure may therefore significantly reduce students' willingness to pursue entrepreneurial opportunities. Particular attention should be paid to self-efficacy and self-confidence. Students who believe in their ability to influence outcomes and solve problems are more likely to develop entrepreneurial intentions. Conversely, low self-confidence may intensify fear of failure and encourage avoidance of situations involving uncertainty and risk. The influence of social environments is equally important. Families, peers, academic staff, and broader cultural contexts may either encourage entrepreneurial activity or reinforce fears associated with failure. Limited social support, negative entrepreneurial examples, or perceptions of excessive business risk may

discourage students from considering entrepreneurial careers. Entrepreneurship education represents another significant factor. Traditional educational approaches focused solely on economic knowledge may be insufficient. Students also require opportunities to develop practical competencies, creativity, resilience, and risk-management skills. Educational environments should therefore provide safe spaces for experimentation, innovation, and learning through both successes and failures. Developing psychological resilience is particularly important. Entrepreneurship requires the ability to cope with uncertainty, stress, and changing market conditions. Students should be equipped with competencies that enable them to respond constructively to difficulties and view failures as valuable learning experiences rather than definitive setbacks. Contemporary economic transformations further highlight the importance of this issue. The growth of digital entrepreneurship, technology-based startups, and innovative business models offers numerous opportunities for young people. At the same time, increased competition and accelerating change may intensify feelings of uncertainty and risk. In this context, the ability to manage fear of failure becomes a critical competence for future entrepreneurs. Looking ahead, fostering an entrepreneurial culture that values learning and experimentation will become increasingly important. Developing entrepreneurial mindsets requires creating environments in which mistakes are recognised as opportunities for growth rather than indicators of inadequacy. Higher education institutions have a crucial role to play in shaping such perspectives. Fear of failure should therefore be viewed not as an inevitable barrier but as an educational and developmental challenge. The effectiveness of actions undertaken by universities, educators, and entrepreneurship-support organisations will influence young people’s willingness to pursue entrepreneurial opportunities and contribute to social and economic development. **Recommendations** 1. Develop entrepreneurship education programmes that strengthen resilience and risk-taking capabilities. 2. Promote a culture of learning from mistakes and viewing failure as part of personal and professional growth. 3. Enhance students’ self-efficacy and entrepreneurial confidence. 4. Create opportunities for testing business ideas within supportive academic environments. 5. Develop mentoring and support systems for students interested in entrepreneurial careers.

Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji

Daria Wójcik

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwa stoją wobec konieczności rozwijania kompetencji przez całe życie. Dynamiczne zmiany technologiczne, społeczne i gospodarcze powodują, że edukacja nie może być ograniczana wyłącznie do okresu szkolnego czy akademickiego. Coraz większego znaczenia nabiera tworzenie lokalnych środowisk wspierających rozwój kompetencji osób dorosłych, aktywność obywatelską oraz integrację społeczną. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej polityki edukacyjnej staje się budowanie dostępnych i przyjaznych przestrzeni uczenia się przez całe życie na poziomie lokalnym. Odpowiedzią na to wyzwanie są Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji (LOWE), funkcjonujące przy szkołach i placówkach oświatowych jako centra edukacji pozaformalnej i nieformalnej osób dorosłych. Model LOWE zakłada wykorzystanie potencjału szkoły do aktywizowania mieszkańców oraz rozwijania kompetencji potrzebnych w życiu osobistym, społecznym i zawodowym. LOWE tworzą ofertę edukacyjną w oparciu o diagnozę potrzeb lokalnej społeczności, wykorzystując partnerstwa, lokalne zasoby oraz współpracę różnych instytucji. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zwiększanie uczestnictwa osób dorosłych w edukacji. Wiele osób po zakończeniu edukacji formalnej ogranicza aktywność edukacyjną, mimo że współczesny rynek pracy oraz życie społeczne wymagają ciągłego aktualizowania wiedzy i umiejętności. LOWE mają na celu aktywizowanie osób dorosłych poprzez tworzenie atrakcyjnej, elastycznej i dostosowanej do potrzeb oferty edukacyjnej. Szczególnego znaczenia nabiera wykorzystanie szkoły jako centrum rozwoju społeczności lokalnej. Model LOWE redefiniuje tradycyjną rolę szkoły, otwierając ją nie tylko na dzieci i młodzież, ale również na rodziców, seniorów i innych mieszkańców. Dzięki temu szkoła staje się miejscem integracji społecznej, wymiany doświadczeń i wspólnego rozwiązywania lokalnych problemów. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji podstawowych i kluczowych. Działania realizowane w LOWE obejmują między innymi kompetencje cyfrowe, społeczne, obywatelskie, rodzicielskie oraz zawodowe. Ich celem jest wspieranie rozwoju osobistego uczestników oraz zwiększanie ich zdolności do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest budowanie kapitału społecznego. Jakościowe badania typu case study wskazują, że uczestnictwo w działaniach edukacyjnych organizowanych przez LOWE sprzyja wzmacnianiu więzi społecznych, rozwijaniu zaufania oraz zwiększaniu zaangażowania mieszkańców w życie lokalnych wspólnot. Ośrodki pełnią funkcję nie tylko edukacyjną, ale również integracyjną i animacyjną. Szczególnego znaczenia nabiera elastyczność oferty edukacyjnej. LOWE nie opierają swojej działalności na sztywnych programach nauczania, lecz dostosowują działania do diagnozowanych potrzeb mieszkańców. Dzięki temu możliwe jest reagowanie na zmieniające się wyzwania społeczne, zawodowe i demograficzne występujące w konkretnych społecznościach lokalnych. Nie bez znaczenia pozostaje przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu i społecznemu. Szczególną uwagę poświęca się osobom mieszkającym na obszarach oddalonych od dużych ośrodków miejskich, osobom zagrożonym marginalizacją oraz grupom mającym utrudniony dostęp do różnych form edukacji. LOWE stanowią przykład rozwiązania wspierającego wyrównywanie szans edukacyjnych. Istotną rolę odgrywa również współpraca partnerska. Funkcjonowanie LOWE opiera się na współdziałaniu szkół, organizacji pozarządowych, samorządów, instytucji kultury oraz lokalnych liderów. Takie podejście sprzyja tworzeniu trwałych sieci współpracy oraz zwiększa skuteczność podejmowanych działań edukacyjnych. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie lokalnych ekosystemów uczenia się

przez całe życie. Starzenie się społeczeństwa, zmiany rynku pracy oraz potrzeba wzmacniania odporności społecznej powodują, że lokalne centra edukacji dorosłych mogą odgrywać coraz ważniejszą rolę w rozwoju społeczności lokalnych. Doniesienia z jakościowych badań typu case study dotyczących LOWE wskazują, że inicjatywa ta stanowi wartościowy model edukacji środowiskowej i całożyciowej. Łącząc potencjał szkoły z potrzebami społeczności lokalnej, LOWE wspierają rozwój kompetencji, integrację społeczną oraz budowanie kapitału społecznego niezbędnego do funkcjonowania w zmieniającym się świecie. **Rekomendacje** 1. Rozwijać LOWE jako lokalne centra uczenia się przez całe życie funkcjonujące przy szkołach. 2. Tworzyć ofertę edukacyjną w oparciu o diagnozę potrzeb społeczności lokalnych. 3. Wzmacniać współpracę szkół, samorządów, organizacji społecznych i instytucji kultury. 4. Wspierać rozwój kompetencji podstawowych, cyfrowych, społecznych i obywatelskich osób dorosłych. 5. Wykorzystywać model LOWE do przeciwdziałania wykluczeniu edukacyjnemu oraz budowania kapitału społecznego.

LOWE) - doniesienia z jakościowych badań case study (Local Knowledge and Education Centres (LOWE) – Findings from Qualitative Case Study Research

Challenge Contemporary societies face the necessity of promoting lifelong learning and continuous competence development. Rapid technological, social, and economic changes mean that education can no longer be limited to school or university years. Increasing importance is attached to creating local environments that support adult learning, civic participation, and social integration. Consequently, one of the important challenges of contemporary educational policy is building accessible and community-based learning opportunities for adults. Local Knowledge and Education Centres (LOWE) were established as a response to this challenge. Operating within schools and educational institutions, LOWE function as centres for non-formal and informal adult education. Their model is based on using the potential of schools to activate local communities and support the development of competencies needed for personal, social, and professional life. Educational activities are designed according to diagnosed local needs and implemented through partnerships and community resources. One of the key challenges concerns increasing adult participation in education. Many adults reduce their educational activity after completing formal schooling despite the growing need for continuous learning. LOWE address this issue by offering flexible educational opportunities tailored to local expectations and interests. Particular importance should be attached to the transformation of schools into community learning centres. The LOWE model redefines the traditional role of schools by opening them to parents, older adults, and other community members. Schools become spaces for social integration, knowledge exchange, and collaborative problem-solving. Another important challenge involves developing key and basic competencies. LOWE initiatives frequently focus on digital literacy, social competencies, civic engagement, parenting skills, and vocational development. These activities support personal growth and active participation in society and the labour market. The development of social capital is equally important. Qualitative case studies indicate that participation in LOWE activities strengthens social bonds, trust, and community engagement. These centres perform not only educational functions but also social and community-building roles. Flexibility represents a distinctive feature of the LOWE model. Educational programmes are not based on rigid curricula but are adapted to local needs and developmental challenges. This enables centres to respond effectively to changing social, professional, and demographic conditions. Particular attention is devoted to reducing educational and social exclusion. LOWE initiatives often target residents of disadvantaged areas, people at risk of marginalisation, and individuals with limited access to educational opportunities. In this way, they contribute to educational equity and

community development. Partnerships play a crucial role in the functioning of LOWE. Schools cooperate with local governments, non-governmental organisations, cultural institutions, and community leaders. Such collaboration strengthens local networks and increases the effectiveness and sustainability of educational activities. Looking towards the future, the development of local lifelong learning ecosystems will become increasingly important. Demographic changes, labour market transformations, and the need to strengthen community resilience suggest that local adult education centres may play a growing role in supporting sustainable local development. Findings from qualitative case studies demonstrate that LOWE represents a valuable model of community-based and lifelong learning. By combining the resources of schools with the needs of local communities, these centres support competence development, social integration, and the strengthening of social capital necessary for functioning in a rapidly changing world. **Recommendations** 1. Develop LOWE as local lifelong learning centres operating within schools. 2. Design educational programmes based on identified community needs. 3. Strengthen cooperation among schools, local governments, NGOs, and cultural institutions. 4. Support the development of adults’ basic, digital, social, and civic competencies. 5. Use the LOWE model to reduce educational exclusion and strengthen social capital.

Mapy myśli Tony’ego Buzana w edukacji wczesnoszkolnej

Ewelina Rzońca

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stoi przed koniecznością poszukiwania metod nauczania, które nie tylko wspierają przyswajanie wiedzy, ale również rozwijają samodzielność, kreatywność oraz aktywność poznawczą uczniów. Dzieci funkcjonują dziś w świecie charakteryzującym się ogromną ilością informacji, wielością bodźców oraz dynamicznymi zmianami technologicznymi. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabierają metody wspomagające organizowanie wiedzy, rozwijanie umiejętności uczenia się oraz pobudzanie twórczego myślenia. Jednym z narzędzi, które może wspierać realizację tych celów, są mapy myśli opracowane przez Tony’ego Buzana. W rezultacie ważnym wyzwaniem współczesnej edukacji wczesnoszkolnej staje się efektywne wykorzystanie map myśli w procesie uczenia się dzieci. Mapy myśli stanowią graficzny sposób przedstawiania informacji oparty na wykorzystaniu słów kluczowych, kolorów, symboli, obrazów oraz rozgałęziającej się struktury. Metoda ta nawiązuje do naturalnego sposobu funkcjonowania ludzkiego mózgu, który tworzy sieci powiązań pomiędzy informacjami zamiast porządkować je wyłącznie w układzie liniowym. Dzięki temu mapy myśli mogą wspierać zapamiętywanie, rozumienie oraz twórcze przetwarzanie wiedzy. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie umiejętności uczenia się już od pierwszych lat edukacji. Edukacja wczesnoszkolna powinna nie tylko przekazywać wiedzę, ale także wyposażać dzieci w narzędzia umożliwiające samodzielne organizowanie informacji i skuteczne uczenie się. Mapy myśli mogą wspierać ten proces poprzez pomaganie uczniom w dostrzeganiu zależności pomiędzy pojęciami oraz porządkowaniu zdobywanej wiedzy. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kreatywności. Tradycyjne metody notowania często ograniczają się do zapisywania informacji w sposób linearny. Mapy myśli zachęcają natomiast do wykorzystywania wyobraźni, rysunków, kolorów i skojarzeń. Dzięki temu uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w tworzeniu własnych reprezentacji wiedzy oraz rozwijać twórcze myślenie. Istotnym wyzwaniem pozostaje indywidualizacja procesu kształcenia. Każde dziecko uczy się w nieco inny sposób i posiada własne preferencje poznawcze. Mapy myśli pozwalają uczniom tworzyć indywidualne struktury wiedzy, dostosowane do ich sposobu myślenia, doświadczeń i zainteresowań. Sprzyja to większemu zaangażowaniu w proces uczenia się oraz wzmacnia poczucie sprawstwa. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wspieranie rozumienia treści. Tworzenie map myśli wymaga identyfikowania najważniejszych pojęć, wskazywania relacji pomiędzy nimi oraz dokonywania selekcji informacji. Proces ten rozwija umiejętność analizy, syntezy i organizacji wiedzy, które należą do kluczowych kompetencji edukacyjnych. Szczególnego znaczenia nabiera również wykorzystanie map myśli w różnych obszarach edukacji. Mogą one służyć do planowania wypowiedzi ustnych i pisemnych, podsumowywania lekcji, organizowania projektów, utrwalania wiadomości czy przygotowywania się do sprawdzianów. Dzięki swojej uniwersalności mogą być stosowane zarówno w edukacji językowej, przyrodniczej, matematycznej, jak i społecznej. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji społecznych. Tworzenie map myśli może odbywać się indywidualnie lub zespołowo. Praca grupowa sprzyja wymianie pomysłów, negocjowaniu znaczeń oraz wspólnemu budowaniu wiedzy. Dzięki temu uczniowie uczą się współpracy, komunikacji i odpowiedzialności za wspólne zadania. Istotną rolę odgrywają również technologie cyfrowe. Współczesne aplikacje umożliwiają tworzenie elektronicznych map myśli, co pozwala łączyć tradycyjne metody organizowania wiedzy z nowoczesnymi narzędziami edukacyjnymi. Rozwijanie takich umiejętności może wspierać kompetencje cyfrowe uczniów już od najmłodszych lat. W perspektywie przyszłości szczególnego

znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji uczenia się przez całe życie. Mapy myśli mogą stanowić skuteczne narzędzie wspierające samodzielne uczenie się, organizowanie informacji oraz rozwiązywanie problemów. Umiejętności te będą miały coraz większe znaczenie w społeczeństwie opartym na wiedzy i innowacjach. Mapy myśli Tony'ego Buzana w edukacji wczesnoszkolnej należy postrzegać jako narzędzie wspierające aktywne, twórcze i świadome uczenie się. Ich wykorzystanie może przyczyniać się do rozwijania kompetencji poznawczych, społecznych i kreatywnych, które są niezbędne zarówno w edukacji, jak i w późniejszym życiu. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać mapy myśli jako narzędzie organizowania i utrwalania wiedzy już od pierwszych lat edukacji. 2. Rozwijać kreatywność uczniów poprzez stosowanie kolorów, symboli, obrazów i skojarzeń podczas tworzenia map. 3. Włączać mapy myśli do różnych obszarów kształcenia i działań projektowych. 4. Łączyć tradycyjne techniki tworzenia map myśli z nowoczesnymi narzędziami cyfrowymi. 5. Traktować mapy myśli jako narzędzie wspierające samodzielne uczenie się i rozwój kompetencji przyszłości.

Tony Buzan's Mind Maps in Early School Education

Challenge Contemporary education faces the challenge of identifying teaching methods that not only support knowledge acquisition but also foster independence, creativity, and active learning. Children today grow up in environments characterised by vast amounts of information, multiple stimuli, and rapid technological change. Under such conditions, particular importance is attached to methods that help learners organise knowledge, develop learning skills, and stimulate creative thinking. One such method is the use of mind maps developed by Tony Buzan. Consequently, an important challenge in early school education is the effective integration of mind mapping into teaching and learning processes. Mind maps are graphical representations of information that use keywords, colours, symbols, images, and branching structures to organise ideas. This approach reflects the associative nature of human thinking, which relies on networks of connections rather than strictly linear sequences. As a result, mind maps can support memory, comprehension, and creative processing of information. One of the key challenges involves developing learning skills from the earliest stages of education. Early school education should not only provide knowledge but also equip children with tools that enable them to organise information independently and learn effectively. Mind maps support this process by helping students identify relationships among concepts and structure their understanding of new content. Particular attention should be paid to fostering creativity. Traditional note-taking methods often rely on linear recording of information. Mind maps encourage learners to use imagination, colours, drawings, and associations. This enables students to actively construct their own representations of knowledge and develop creative thinking skills. Another important challenge concerns the individualisation of learning. Every child learns differently and possesses unique cognitive preferences. Mind maps allow students to create personal knowledge structures adapted to their ways of thinking, experiences, and interests. This enhances engagement and strengthens learners' sense of ownership over the learning process. The development of understanding is another significant aspect. Creating mind maps requires identifying key concepts, recognising relationships among ideas, and selecting relevant information. Such activities support analysis, synthesis, and knowledge organisation, all of which are essential educational competencies. Mind maps can be applied across a wide range of educational contexts. They may be used to plan oral and written presentations, summarise lessons, organise projects, review material, and prepare for assessments. Their versatility makes them useful in language, science, mathematics, and social studies education alike. Social competencies can also be developed through mind mapping activities. Mind maps

may be created individually or collaboratively. Group work encourages the exchange of ideas, negotiation of meanings, and collective knowledge construction. Consequently, students develop cooperation, communication, and shared responsibility. Digital technologies further expand the possibilities of mind mapping. Contemporary applications enable the creation of digital mind maps, combining traditional knowledge organisation techniques with modern educational tools. Developing such skills can contribute to the growth of students' digital competencies from an early age. Looking towards the future, mind maps may become increasingly important as tools supporting lifelong learning. They help individuals organise information, learn independently, and solve problems effectively. These abilities are likely to become even more valuable in knowledge-based and innovation-driven societies. Tony Buzan's mind maps should therefore be viewed as tools that support active, creative, and conscious learning in early school education. Their application can contribute to the development of cognitive, social, and creative competencies that are essential both during schooling and throughout life. **Recommendations** 1. Use mind maps as a tool for organising and consolidating knowledge from the earliest stages of education. 2. Foster creativity through the use of colours, symbols, images, and associations in mind mapping activities. 3. Integrate mind maps into various subject areas and project-based learning activities. 4. Combine traditional mind mapping techniques with modern digital tools. 5. Treat mind maps as a tool supporting independent learning and the development of future-oriented competencies.

Meandry mediacji rówieśniczych – z praktyki edukatorki

Edyta Halista-Telus

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła jest przestrzenią intensywnych relacji społecznych, w której uczniowie uczą się nie tylko treści programowych, lecz także współpracy, komunikacji, odpowiedzialności i funkcjonowania we wspólnocie. Naturalnym elementem życia szkolnego są konflikty wynikające z różnic potrzeb, charakterów, doświadczeń, wartości oraz sposobów postrzegania rzeczywistości. Nie każdy konflikt musi prowadzić do przemocy lub zerwania relacji. Odpowiednio rozpoznany i przepracowany może stać się okazją do uczenia się dialogu, wzajemnego zrozumienia oraz odpowiedzialności za własne zachowanie. W rezultacie jednym z ważnych wyzwań współczesnej edukacji jest rozwijanie mediacji rówieśniczych jako praktycznego narzędzia budowania kultury porozumienia w szkole. Mediacje rówieśnicze opierają się na założeniu, że uczniowie, po odpowiednim przygotowaniu, mogą wspierać swoich rówieśników w konstruktywnym rozwiązywaniu sporów. Ich istotą nie jest wskazywanie winnego ani narzucanie gotowego rozwiązania, lecz stworzenie bezpiecznej przestrzeni rozmowy, w której strony konfliktu mogą przedstawić swoje stanowiska, nazwać potrzeby, wysłuchać siebie nawzajem i wspólnie poszukać możliwego porozumienia. Tak rozumiana mediacja wzmacnia podmiotowość uczniów i uczy, że konflikt można rozwiązywać bez agresji, upokorzenia i dominacji. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przygotowanie uczniów do roli mediatorów rówieśniczych. Nie wystarczy dobra wola ani chęć pomagania innym. Mediator powinien rozwijać umiejętność aktywnego słuchania, zadawania pytań, zachowania bezstronności, porządkowania rozmowy oraz dbania o atmosferę zaufania. Uczniowie pełniący tę funkcję potrzebują systematycznego wsparcia dorosłych, ćwiczeń praktycznych oraz możliwości refleksji nad własnymi doświadczeniami mediacyjnymi. Szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury dialogu w całej społeczności szkolnej. Mediacje rówieśnicze nie powinny być jednorazowym projektem, lecz elementem szerszego systemu wychowawczego szkoły. Jeśli w codziennym życiu szkolnym dominuje komunikacja oparta na karaniu, ocenianiu i hierarchii, mediacja może być traktowana jako działanie pozorne. Jej skuteczność zależy od tego, czy szkoła konsekwentnie wzmacnia postawy szacunku, odpowiedzialności, współpracy i gotowości do rozmowy. Istotnym wyzwaniem pozostaje zmiana sposobu myślenia o konflikcie. W praktyce edukacyjnej konflikt bywa często postrzegany jako zakłócenie porządku, które należy jak najszybciej zakończyć. Tymczasem mediacja pozwala zobaczyć konflikt jako sytuację wychowawczą, w której uczniowie mogą uczyć się rozumienia siebie i innych, rozpoznawania emocji, wyrażania potrzeb oraz poszukiwania rozwiązań akceptowalnych dla obu stron. Taka perspektywa wzmacnia odpowiedzialność uczniów za relacje w grupie. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest praktyczny wymiar mediacji. Wdrożenie mediacji rówieśniczych wymaga czasu, organizacji, wsparcia dyrekcji, przygotowania nauczycieli oraz akceptacji rodziców i uczniów. Potrzebne są jasne procedury kierowania spraw do mediacji, zasady poufności, określenie granic spraw możliwych do mediowania oraz zapewnienie opieki dorosłego koordynatora. Bez takiego zaplecza mediacje mogą pozostać inicjatywą entuzjastyczną, ale nietrwałą. Szczególnego znaczenia nabiera rola edukatora lub nauczyciela wspierającego mediatorów. Osoba dorosła nie powinna przejmować konfliktu za uczniów, lecz towarzyszyć im w procesie uczenia się odpowiedzialności. Jej zadaniem jest przygotowanie mediatorów, monitorowanie przebiegu programu, wspieranie uczniów w sytuacjach trudnych oraz dbanie o bezpieczeństwo wszystkich uczestników mediacji. Praktyka edukatorki pokazuje, że mediacje wymagają cierpliwości, konsekwencji i uważności na realne możliwości uczniów. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji emocjonalnych. W mediacjach

uczniowie uczą się nazywać emocje, rozpoznawać napięcia, mówić o potrzebach bez atakowania drugiej osoby oraz słuchać tego, co dla drugiej strony jest ważne. Te umiejętności mają znaczenie nie tylko w sytuacjach szkolnych, ale również w dalszym życiu społecznym, rodzinnym i zawodowym. W perspektywie przyszłości mediacje rówieśnicze mogą stać się ważnym elementem edukacji pokojowej, obywatelskiej i społeczno-emocjonalnej. W świecie narastających napięć, polaryzacji i trudności komunikacyjnych szkoła powinna uczyć nie tylko wiedzy, ale także sposobów porozumiewania się mimo różnic. Mediacje pokazują uczniom, że odpowiedzialność za wspólnotę szkolną nie należy wyłącznie do dorosłych, lecz może być współdzielona przez samych uczniów. Meandry mediacji rówieśniczych ujawniają, że budowanie porozumienia jest procesem wymagającym przygotowania, zaufania i praktyki. Jednocześnie pokazują, że szkoła może stać się miejscem, w którym uczniowie uczą się nie tylko rozwiązywać spory, ale także tworzyć relacje oparte na szacunku, odpowiedzialności i wzajemnym zrozumieniu. **Rekomendacje** 1. Wdrażać mediacje rówieśnicze jako stały element programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły. 2. Przygotowywać mediatorów rówieśniczych poprzez praktyczne szkolenia z komunikacji, aktywnego słuchania i bezstronności. 3. Zapewniać uczniom-mediatorom stałe wsparcie dorosłego koordynatora. 4. Budować kulturę szkoły opartą na dialogu, szacunku i odpowiedzialności za relacje. 5. Traktować mediacje rówieśnicze jako narzędzie edukacji pokojowej, obywatelskiej i społeczno-emocjonalnej.

The Complexities of Peer Mediation – Reflections from an Educator’s Practice

Challenge Contemporary schools are spaces of intensive social relationships in which students learn not only curriculum content but also cooperation, communication, responsibility, and participation in a community. Conflicts are a natural part of school life and arise from differences in needs, personalities, experiences, values, and ways of perceiving reality. Not every conflict has to lead to violence or the breakdown of relationships. When properly recognised and addressed, conflict can become an opportunity to learn dialogue, mutual understanding, and responsibility for one’s own behaviour. Consequently, one of the important challenges facing contemporary education is developing peer mediation as a practical tool for building a culture of understanding in schools. Peer mediation is based on the assumption that students, when properly prepared, can support their peers in constructively resolving disputes. Its purpose is not to identify the guilty party or impose ready-made solutions, but to create a safe space for conversation in which the parties can present their perspectives, name their needs, listen to one another, and jointly search for possible agreement. Understood in this way, mediation strengthens student agency and teaches that conflicts can be resolved without aggression, humiliation, or domination. One of the most important challenges is preparing students for the role of peer mediators. Good intentions and willingness to help others are not enough. Mediators need to develop active listening skills, the ability to ask questions, impartiality, conversation management, and sensitivity to building trust. Students performing this role require systematic adult support, practical exercises, and opportunities to reflect on their mediation experiences. Particular importance should be attached to building a culture of dialogue throughout the school community. Peer mediation should not be treated as a one-time project but as part of a broader educational and pastoral system. If everyday school communication is dominated by punishment, judgement, and hierarchy, mediation may become merely symbolic. Its effectiveness depends on whether the school consistently strengthens respect, responsibility, cooperation, and readiness for dialogue. Another important challenge involves changing the way conflict is understood. In educational practice, conflict is often treated as a

disruption that should be ended as quickly as possible. Mediation allows conflict to be seen as an educational situation in which students learn to understand themselves and others, recognise emotions, express needs, and search for solutions acceptable to both sides. This perspective strengthens students' responsibility for relationships within the group. The practical dimension of mediation is also significant. Implementing peer mediation requires time, organisation, support from school leadership, teacher preparation, and acceptance from parents and students. Clear procedures are needed for referring cases to mediation, maintaining confidentiality, defining the limits of cases suitable for mediation, and ensuring adult coordination. Without such support, mediation may remain an enthusiastic but unsustainable initiative. The role of the educator or teacher supporting mediators is particularly important. The adult should not take over the conflict on behalf of students but accompany them in the process of learning responsibility. Their tasks include preparing mediators, monitoring the programme, supporting students in difficult situations, and ensuring the safety of all mediation participants. Educational practice shows that mediation requires patience, consistency, and attentiveness to students' real capabilities. The development of emotional competencies is also essential. Through mediation, students learn to name emotions, recognise tensions, speak about needs without attacking the other person, and listen to what matters to the other side. These skills are important not only in school situations but also in later social, family, and professional life. Looking towards the future, peer mediation can become an important element of peace education, civic education, and social-emotional learning. In a world marked by growing tensions, polarisation, and communication difficulties, schools should teach not only knowledge but also ways of communicating despite differences. Mediation shows students that responsibility for the school community does not belong only to adults but can be shared by students themselves. The complexities of peer mediation reveal that building understanding is a process requiring preparation, trust, and practice. At the same time, they show that school can become a place where students learn not only to resolve disputes but also to create relationships based on respect, responsibility, and mutual understanding. **Recommendations** 1. Implement peer mediation as a permanent element of the school's educational and preventive programme. 2. Prepare peer mediators through practical training in communication, active listening, and impartiality. 3. Provide student mediators with ongoing support from an adult coordinator. 4. Build a school culture based on dialogue, respect, and responsibility for relationships. 5. Treat peer mediation as a tool of peace education, civic education, and social-emotional learning.

Mediacje w szkole – mosty porozumienia w konfliktach uczniowskich

Magda Urbańska

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła jest miejscem intensywnych interakcji społecznych, w których uczniowie nie tylko zdobywają wiedzę, ale również uczą się współpracy, komunikacji oraz funkcjonowania w grupie. Naturalną konsekwencją różnorodności potrzeb, wartości, przekonań i doświadczeń są konflikty pojawiające się pomiędzy uczniami. Konflikt sam w sobie nie jest zjawiskiem negatywnym, ponieważ może stanowić impuls do rozwoju, uczenia się oraz budowania dojrzałych relacji społecznych. Problem pojawia się wówczas, gdy brak jest skutecznych mechanizmów jego konstruktywnego rozwiązywania. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się rozwijanie kultury dialogu oraz wdrażanie mediacji jako narzędzia budowania porozumienia w środowisku szkolnym. Konflikty uczniowskie mogą mieć różnorodne źródła. Dotyczą nieporozumień komunikacyjnych, rywalizacji, wykluczenia społecznego, różnic światopoglądowych, nieprzestrzegania norm grupowych czy sporów związanych z funkcjonowaniem w środowisku cyfrowym. Współczesne media społecznościowe dodatkowo zwiększają ryzyko eskalacji konfliktów, ponieważ nieporozumienia powstałe w przestrzeni wirtualnej często przenoszą się do relacji bezpośrednich. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zmiana sposobu postrzegania konfliktu. W tradycyjnym podejściu konflikt bywa traktowany jako problem wymagający szybkiego zakończenia poprzez zastosowanie sankcji lub decyzji podejmowanych przez osoby dorosłe. Tymczasem mediacje zakładają, że strony konfliktu są zdolne do samodzielnego poszukiwania rozwiązania przy wsparciu bezstronnego mediatora. Takie podejście sprzyja rozwijaniu odpowiedzialności, samodzielności oraz kompetencji społecznych uczniów. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie umiejętności komunikacyjnych. Wiele konfliktów wynika z trudności w wyrażaniu własnych potrzeb, emocji i oczekiwań oraz z braku umiejętności aktywnego słuchania drugiej strony. Mediacje tworzą przestrzeń umożliwiającą prowadzenie dialogu, wzajemne zrozumienie oraz poszukiwanie rozwiązań uwzględniających potrzeby wszystkich uczestników sporu. Istotnym wyzwaniem pozostaje budowanie odpowiedzialności za relacje społeczne. W procesie mediacji uczniowie uczą się dostrzegać konsekwencje własnych działań, brać odpowiedzialność za swoje decyzje oraz wspólnie wypracowywać sposoby naprawiania wyrządzonych szkód. Dzięki temu konflikt staje się okazją do rozwoju kompetencji społecznych, a nie jedynie sytuacją wymagającą interwencji wychowawczej. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest przeciwdziałanie przemocy i agresji. Mediacje szkolne mogą stanowić skuteczne narzędzie ograniczania zachowań agresywnych oraz wzmacniania kultury wzajemnego szacunku. Uczniowie uczą się rozwiązywania sporów bez stosowania przemocy, manipulacji czy wykluczenia. Rozwijają również umiejętności współpracy i budowania relacji opartych na zaufaniu. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczycieli i mediatorów szkolnych. Skuteczność mediacji zależy od odpowiedniego przygotowania osób wspierających proces porozumienia. Nauczyciele powinni posiadać kompetencje umożliwiające rozpoznawanie konfliktów, prowadzenie rozmów mediacyjnych oraz wspieranie uczniów w poszukiwaniu konstruktywnych rozwiązań. Nie bez znaczenia pozostaje również rozwój mediacji rówieśniczych. Coraz więcej szkół wdraża programy, w których specjalnie przygotowani uczniowie pełnią rolę mediatorów wspierających swoich rówieśników w rozwiązywaniu sporów. Takie działania wzmacniają poczucie odpowiedzialności za społeczność szkolną oraz rozwijają kompetencje przywódcze i obywatelskie młodych ludzi. Istotną rolę odgrywa także współpraca szkoły z rodzicami. Konflikty uczniowskie często wykraczają poza

przestrzeń szkoły i wpływają na relacje rodzinne. Włączenie rodziców w działania wspierające kulturę dialogu może zwiększać skuteczność działań wychowawczych oraz sprzyjać budowaniu spójnych wzorców rozwiązywania konfliktów. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie edukacji pokojowej oraz kompetencji związanych z dialogiem społecznym. W świecie coraz większej różnorodności społecznej i kulturowej umiejętność rozwiązywania konfliktów staje się jedną z kluczowych kompetencji obywatelskich. Mediacje mogą stanowić skuteczne narzędzie przygotowujące młodych ludzi do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie. Mediacje w szkole należy postrzegać jako inwestycję w budowanie kultury porozumienia, współpracy i wzajemnego szacunku. Od umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów zależy nie tylko atmosfera szkoły, ale również przygotowanie młodego pokolenia do życia w demokratycznym i pluralistycznym społeczeństwie. **Rekomendacje** 1. Wdrażać programy mediacji szkolnych i rówieśniczych wspierające kulturę dialogu. 2. Rozwijać kompetencje komunikacyjne uczniów, nauczycieli i rodziców. 3. Traktować konflikty jako okazję do uczenia się odpowiedzialności i współpracy. 4. Wzmacniać działania profilaktyczne ograniczające agresję, wykluczenie i przemoc rówieśniczą. 5. Włączać edukację pokojową i mediacyjną do działań wychowawczych szkoły.

School Mediation – Bridges of Understanding in Student Conflicts

Challenge Contemporary schools are environments of intensive social interaction where students not only acquire knowledge but also learn how to communicate, cooperate, and function within groups. As diversity of needs, values, experiences, and perspectives increases, conflicts naturally emerge among students. Conflict itself is not inherently negative; it can provide opportunities for growth, learning, and the development of mature social relationships. Difficulties arise when constructive mechanisms for addressing disagreements are lacking. Consequently, one of the major challenges facing contemporary education is fostering a culture of dialogue and implementing mediation as a tool for building understanding within school communities. Student conflicts may arise from a variety of sources, including communication breakdowns, competition, social exclusion, differences in opinions and values, breaches of group norms, or disputes originating in digital environments. The widespread use of social media further increases the risk of conflict escalation, as misunderstandings occurring online frequently spill over into face-to-face interactions. One of the key challenges involves changing perceptions of conflict. Traditional approaches often treat conflict as a problem that should be resolved quickly through sanctions or decisions imposed by adults. Mediation, by contrast, assumes that the parties involved are capable of reaching mutually acceptable solutions with the support of an impartial mediator. This approach promotes responsibility, autonomy, and the development of social competencies among students. Particular attention should be paid to communication skills. Many conflicts stem from difficulties in expressing emotions, needs, and expectations, as well as from limited ability to listen actively to others. Mediation creates a space in which dialogue can occur, mutual understanding can develop, and solutions can be negotiated while respecting the interests of all parties involved. Another important challenge concerns fostering responsibility for social relationships. Through mediation, students learn to recognise the consequences of their actions, take responsibility for their behaviour, and collaboratively identify ways of repairing harm. Conflict thus becomes an opportunity for personal and social development rather than merely a disciplinary issue. Preventing aggression and violence is equally significant. School mediation can serve as an effective tool for reducing aggressive behaviours and promoting a culture of respect. Students learn to resolve disputes without resorting to intimidation, exclusion, or hostility while simultaneously strengthening their cooperation

and relationship-building skills. The role of teachers and school mediators is crucial. Effective mediation depends on the preparation and competencies of those facilitating the process. Educators need the ability to identify emerging conflicts, guide mediation conversations, and support students in finding constructive solutions. Peer mediation programmes are becoming increasingly important. Many schools train students to act as mediators for their peers, helping to resolve disputes before they escalate. Such initiatives strengthen responsibility for the school community while developing leadership, communication, and civic competencies. Cooperation with parents also plays an important role. Student conflicts often extend beyond the school environment and influence family relationships. Engaging parents in promoting dialogue and constructive conflict resolution may enhance the effectiveness of educational and preventive efforts. Looking towards the future, peace education and dialogue competencies will become increasingly important. In societies characterised by growing diversity, the ability to manage conflicts constructively is one of the key competencies required for active citizenship. Mediation provides valuable opportunities to prepare young people for responsible participation in democratic and pluralistic communities. School mediation should therefore be understood as an investment in a culture of understanding, cooperation, and mutual respect. The ability to resolve conflicts constructively influences not only the atmosphere within schools but also the preparation of future generations for life in an increasingly complex social world. **Recommendations** 1. Implement school and peer mediation programmes that promote dialogue and understanding. 2. Develop communication competencies among students, teachers, and parents. 3. Treat conflicts as opportunities for learning responsibility and cooperation. 4. Strengthen preventive measures aimed at reducing aggression, exclusion, and peer violence. 5. Integrate peace education and mediation practices into school guidance and educational programmes.

Metanauczanie jako pomost i element kształcenia

Małgorzata Kabat

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja coraz częściej koncentruje się nie tylko na tym, czego uczniowie się uczą, ale również na tym, jak przebiega proces uczenia się. Dynamiczne zmiany społeczne, technologiczne i kulturowe powodują, że sama wiedza przestaje być wystarczającym zasobem gwarantującym skuteczne funkcjonowanie w życiu zawodowym i społecznym. Coraz większego znaczenia nabierają umiejętności świadomego zarządzania własnym uczeniem się, refleksyjnego podejścia do zdobywania wiedzy oraz rozumienia mechanizmów poznawczych. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się rozwijanie metanauczania jako elementu wspierającego efektywne kształcenie. Metanauczanie można rozumieć jako świadome podejmowanie działań ukierunkowanych na analizę, planowanie, monitorowanie i ocenianie procesu uczenia się. Jest ono ściśle związane z metapoznaniem, czyli zdolnością do refleksji nad własnym myśleniem i sposobami zdobywania wiedzy. W praktyce oznacza to nie tylko przekazywanie określonych treści, ale także uczenie uczniów, jak skutecznie się uczyć, jak organizować własną pracę oraz jak świadomie rozwijać swoje kompetencje. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przygotowanie uczniów do samodzielnego uczenia się przez całe życie. W świecie, w którym wiedza szybko się dezaktualizuje, kluczowe staje się rozwijanie umiejętności samoregulacji, planowania własnej nauki oraz świadomego wykorzystywania różnych strategii uczenia się. Metanauczanie pomaga uczniom rozumieć własne procesy poznawcze i skuteczniej nimi zarządzać. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie refleksyjności. Współczesna edukacja nie powinna ograniczać się do zapamiętywania informacji, lecz wspierać uczniów w analizowaniu własnych doświadczeń edukacyjnych, identyfikowaniu mocnych stron oraz rozpoznawaniu obszarów wymagających dalszego rozwoju. Refleksja staje się istotnym elementem budowania odpowiedzialności za własne uczenie się. Istotnym wyzwaniem pozostaje zwiększanie efektywności procesu dydaktycznego. Uczniowie często nie posiadają wiedzy na temat strategii uczenia się, które najlepiej odpowiadają ich indywidualnym potrzebom. Metanauczanie pozwala rozwijać świadomość dotyczącą różnych metod pracy, technik zapamiętywania, organizacji informacji oraz sposobów rozwiązywania problemów. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest rola nauczyciela. W podejściu opartym na metanauczaniu nauczyciel nie ogranicza się do przekazywania wiedzy, lecz wspiera uczniów w rozumieniu procesu uczenia się. Staje się przewodnikiem pomagającym rozwijać strategie poznawcze, umiejętność autorefleksji oraz kompetencje związane z samodzielnym uczeniem się. Szczególnego znaczenia nabiera także budowanie pomostu między teorią a praktyką. Metanauczanie umożliwia uczniom dostrzeganie związku pomiędzy zdobywaną wiedzą a sposobami jej wykorzystania w różnych sytuacjach życiowych. Dzięki temu proces kształcenia staje się bardziej świadomy, celowy i użyteczny. Nie bez znaczenia pozostaje wykorzystanie nowych technologii. Cyfrowe środowiska uczenia się, platformy edukacyjne oraz narzędzia oparte na sztucznej inteligencji mogą wspierać rozwój kompetencji metapoznawczych poprzez monitorowanie postępów, analizę wyników oraz dostarczanie informacji zwrotnej. Jednocześnie wymagają od uczniów coraz większej samodzielności i odpowiedzialności za proces uczenia się. Istotną rolę odgrywa również rozwijanie kompetencji przyszłości. Krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, kreatywność i umiejętność adaptacji do zmian są silnie związane ze zdolnością do refleksji nad własnym uczeniem się. Metanauczanie może stanowić fundament wspierający rozwój tych kompetencji. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie kultury edukacyjnej opartej na świadomym uczeniu się. Szkoła powinna

nie tylko przekazywać wiedzę, ale również przygotowywać uczniów do samodzielnego zarządzania własnym rozwojem oraz podejmowania odpowiedzialności za proces uczenia się przez całe życie. Metanauczanie należy zatem postrzegać jako pomost łączący proces nauczania z procesem uczenia się. Dzięki rozwijaniu refleksyjności, samoregulacji i świadomości poznawczej staje się ono ważnym elementem nowoczesnego kształcenia odpowiadającego na wyzwania współczesności i przyszłości. **Rekomendacje** 1. Włączać elementy metanauczania do codziennej praktyki dydaktycznej na wszystkich etapach edukacji. 2. Rozwijać u uczniów kompetencje związane z samoregulacją i świadomym uczeniem się. 3. Wspierać nauczycieli w zakresie stosowania strategii metapoznawczych w procesie kształcenia. 4. Wykorzystywać technologie cyfrowe do monitorowania i refleksyjnego wspierania procesu uczenia się. 5. Budować kulturę edukacyjną opartą na refleksji, odpowiedzialności i uczeniu się przez całe życie.

Meta-Teaching as a Bridge and Component of Education

Challenge Contemporary education increasingly focuses not only on what students learn but also on how learning occurs. Rapid social, technological, and cultural changes mean that knowledge alone is no longer sufficient for effective functioning in professional and social life. Greater importance is now attached to the ability to manage one’s own learning processes, reflect on educational experiences, and understand cognitive mechanisms. Consequently, one of the significant challenges of modern education is the development of meta-teaching as an essential component of effective learning and teaching. Meta-teaching can be understood as a conscious approach to analysing, planning, monitoring, and evaluating learning processes. It is closely related to metacognition, which refers to the ability to reflect on one’s own thinking and learning strategies. In educational practice, this means not only teaching subject content but also helping learners understand how to learn effectively, organise their work, and consciously develop their competencies. One of the most important challenges concerns preparing students for lifelong learning. In a world where knowledge rapidly becomes outdated, learners need competencies related to self-regulation, planning, monitoring progress, and selecting effective learning strategies. Meta-teaching supports the development of these abilities by helping students understand and manage their own cognitive processes. Particular attention should be devoted to fostering reflection. Contemporary education should go beyond memorisation and encourage learners to analyse their educational experiences, identify strengths, and recognise areas requiring further development. Reflection becomes an important element of personal responsibility for learning. Another challenge involves increasing the effectiveness of educational processes. Many students lack awareness of the learning strategies that best match their individual needs. Meta-teaching helps them understand different approaches to learning, memory techniques, information organisation, and problem-solving methods. The role of teachers is equally important. Within a meta-teaching framework, teachers do not merely transmit knowledge but also support learners in understanding how learning occurs. They become facilitators who help students develop cognitive strategies, self-reflection skills, and competencies related to independent learning. Building connections between theory and practice represents another significant aspect. Meta-teaching enables learners to recognise relationships between acquired knowledge and its practical applications in everyday life. As a result, education becomes more purposeful, meaningful, and relevant. Digital technologies also play an increasingly important role. Learning platforms, educational applications, and artificial intelligence tools can support metacognitive development through feedback, progress monitoring, and personalised learning pathways. At the same time, these technologies require students to take greater responsibility for

their own learning processes. The development of future competencies is closely connected with meta-teaching. Critical thinking, problem-solving, creativity, and adaptability all depend on learners' ability to reflect on and regulate their own learning. Meta-teaching therefore provides a foundation for developing competencies needed in rapidly changing environments. Looking towards the future, creating educational cultures based on conscious and reflective learning becomes increasingly important. Schools should not only transmit knowledge but also prepare learners to manage their own development and engage in lifelong learning. Meta-teaching can therefore be viewed as a bridge connecting teaching and learning. By fostering reflection, self-regulation, and cognitive awareness, it becomes an essential element of education capable of responding to contemporary and future challenges. **Recommendations** 1. Integrate meta-teaching practices into everyday teaching at all educational levels. 2. Develop students' competencies related to self-regulation and conscious learning. 3. Support teachers in applying metacognitive strategies within educational practice. 4. Use digital technologies to monitor and support reflective learning processes. 5. Build educational cultures based on reflection, responsibility, and lifelong learning.

Między ciałem a ekranem – liturgiczny paradygmat ucieleśnionego uczenia się

Sławomir Jeziorski

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja funkcjonuje w rzeczywistości coraz silniej kształtowanej przez technologie cyfrowe. Procesy uczenia się coraz częściej odbywają się za pośrednictwem ekranów, platform internetowych, narzędzi sztucznej inteligencji oraz różnorodnych środowisk wirtualnych. Rozwiązania te otwierają nowe możliwości dostępu do wiedzy, komunikacji i współpracy, jednocześnie rodząc pytania o miejsce cielesności, bezpośredniego doświadczenia oraz relacji międzyludzkich w procesie edukacyjnym. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się zachowanie równowagi pomiędzy rozwojem technologii a potrzebą integralnego, ucieleśnionego doświadczenia uczenia się. Ucieleśnione uczenie się opiera się na założeniu, że proces poznawania świata nie dokonuje się wyłącznie za pomocą operacji intelektualnych, lecz angażuje całego człowieka – jego ciało, emocje, zmysły, doświadczenia oraz relacje społeczne. Wiedza nie jest jedynie zbiorem informacji przyswajanych przez umysł, ale rezultatem aktywnego uczestnictwa w rzeczywistości. W takim ujęciu uczenie się staje się doświadczeniem wielowymiarowym, obejmującym zarówno wymiar poznawczy, jak i emocjonalny, społeczny oraz aksjologiczny. Jednym z podstawowych wyzwań jest przeciwdziałanie redukcji edukacji do przekazu informacji. Rozwój technologii cyfrowych sprawił, że dostęp do wiedzy stał się łatwiejszy niż kiedykolwiek wcześniej. Jednocześnie istnieje ryzyko utożsamiania procesu edukacyjnego wyłącznie z pozyskiwaniem i przetwarzaniem danych. Tymczasem rozwój człowieka wymaga również doświadczeń angażujących ciało, emocje oraz bezpośrednie relacje z innymi ludźmi. Edukacja nie może ograniczać się do transferu treści, lecz powinna wspierać całościowy rozwój osoby. Szczególnego znaczenia nabiera problem relacji pomiędzy światem fizycznym a cyfrowym. Młodzi ludzie coraz większą część swojego życia spędzają w przestrzeni medialnej, gdzie kontakty społeczne, aktywność edukacyjna i rozrywka realizowane są za pośrednictwem ekranów. Chociaż technologie stwarzają nowe możliwości komunikacji, nie zastępują doświadczeń wynikających z bezpośredniej obecności drugiego człowieka. Współczesna edukacja powinna zatem poszukiwać sposobów integrowania obu tych przestrzeni zamiast przeciwstawiania ich sobie. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwój uważności i obecności. Kultura cyfrowa sprzyja wielozadaniowości, szybkiemu przepływowi informacji oraz nieustannemu przełączaniu uwagi pomiędzy różnymi bodźcami. W takich warunkach coraz trudniejsze staje się głębokie przeżywanie doświadczeń, koncentracja oraz refleksyjność. Ucieleśnione uczenie się przypomina o znaczeniu świadomego uczestnictwa w procesie poznawania oraz potrzebie angażowania całej osoby w doświadczenie edukacyjne. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest znaczenie rytuałów, symboli i wspólnotowego doświadczenia. Człowiek uczy się nie tylko poprzez analizę informacji, lecz także poprzez uczestnictwo w działaniach mających wymiar społeczny, kulturowy i symboliczny. Wspólne doświadczenia budują poczucie przynależności, wzmacniają więzi społeczne oraz pomagają nadawać znaczenie zdobywanej wiedzy. W świecie coraz bardziej zdominowanym przez komunikację cyfrową zachowanie takich doświadczeń nabiera szczególnej wartości. Nie bez znaczenia pozostaje także kwestia dobrostanu psychofizycznego. Długotrwałe funkcjonowanie w środowisku cyfrowym może prowadzić do przeciążenia informacyjnego, zmęczenia poznawczego oraz ograniczenia aktywności fizycznej. Współczesna edukacja powinna uwzględniać potrzebę równowagi pomiędzy aktywnością intelektualną a doświadczeniem cielesnym, wspierając zdrowy rozwój człowieka. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwój kompetencji przyszłości. W

świecie coraz bardziej zautomatyzowanym rośnie znaczenie umiejętności związanych z empatią, współpracą, komunikacją, kreatywnością oraz zdolnością budowania relacji. Są to kompetencje, które rozwijają się przede wszystkim w bezpośrednich interakcjach społecznych i doświadczeniach angażujących całego człowieka. Edukacja przyszłości powinna zatem chronić i wzmacniać te obszary rozwoju. W perspektywie przyszłości wyzwaniem nie będzie wybór pomiędzy technologią a doświadczeniem cielesnym, lecz tworzenie modeli edukacji integrujących oba te wymiary. Technologie cyfrowe mogą wspierać proces uczenia się, jednak nie powinny zastępować doświadczeń budujących relacje, poczucie wspólnoty oraz głębokie zaangażowanie w proces poznawania świata. Między ciałem a ekranem rozgrywa się dziś jedno z najważniejszych pytań współczesnej edukacji: w jaki sposób rozwijać człowieka jako całość w świecie coraz bardziej pośredniczonym przez technologie. Odpowiedź na to wyzwanie wymaga budowania edukacji, która wykorzystuje potencjał narzędzi cyfrowych, jednocześnie zachowując znaczenie doświadczenia, obecności, relacji i ucieleśnionego uczestnictwa w procesie uczenia się. **Rekomendacje** 1. Łączyć wykorzystanie technologii cyfrowych z aktywnościami angażującymi ciało, emocje i bezpośrednie doświadczenie. 2. Wzmacniać edukację opartą na relacjach, współpracy i wspólnotowym uczestnictwie. 3. Rozwijać u uczniów i studentów umiejętność uważności, refleksyjności oraz świadomego korzystania z technologii. 4. Tworzyć środowiska edukacyjne sprzyjające równowadze pomiędzy aktywnością cyfrową a doświadczeniem rzeczywistym. 5. Wspierać integralny rozwój człowieka obejmujący wymiar poznawczy, emocjonalny, społeczny i aksjologiczny.

Between the Body and the Screen: The Liturgical Paradigm of Embodied Learning

Challenge Contemporary education increasingly operates within environments shaped by digital technologies. Learning processes are often mediated by screens, online platforms, artificial intelligence tools, and virtual environments. These developments create unprecedented opportunities for access to knowledge, communication, and collaboration, while simultaneously raising questions about the role of embodiment, direct experience, and human relationships in education. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education is maintaining a balance between technological advancement and the need for holistic, embodied learning experiences. Embodied learning is based on the assumption that knowledge acquisition is not limited to cognitive processes alone but involves the whole person, including the body, emotions, senses, experiences, and social relationships. Knowledge is not merely a collection of information stored in the mind; it emerges through active participation in reality. From this perspective, learning becomes a multidimensional experience encompassing cognitive, emotional, social, and value-based dimensions. One of the primary challenges involves preventing the reduction of education to information transmission. Digital technologies have made access to information easier than ever before. However, there is a risk that educational processes may become equated solely with acquiring and processing data. Human development requires experiences that engage the body, emotions, and direct interactions with others. Education should therefore support holistic personal growth rather than focus exclusively on the transfer of content. Particular attention should be paid to the relationship between physical and digital environments. Young people spend increasing amounts of time in media-rich spaces where communication, learning, and entertainment occur through screens. Although technology provides valuable opportunities for interaction, it cannot fully replace experiences arising from direct human presence. Contemporary education should therefore seek ways of integrating rather than opposing physical and digital realities. Another important challenge concerns the development of attention and presence. Digital culture encourages multitasking, rapid information consumption, and constant shifts of

attention. Under such conditions, deep reflection, concentration, and meaningful engagement may become increasingly difficult. Embodied learning highlights the importance of conscious participation and the engagement of the whole person in educational experiences. The significance of rituals, symbols, and communal experiences should also be recognised. Human beings learn not only through the analysis of information but also through participation in activities with social, cultural, and symbolic meaning. Shared experiences foster belonging, strengthen social bonds, and help individuals assign meaning to knowledge. In a world increasingly dominated by digital communication, preserving such experiences becomes particularly valuable. Psychophysical well-being represents another important dimension of this challenge. Extended engagement with digital environments may contribute to information overload, cognitive fatigue, and reduced physical activity. Educational systems should therefore promote balance between intellectual engagement and embodied experience in order to support healthy development. Future-oriented competencies are equally significant. In an increasingly automated world, skills such as empathy, cooperation, communication, creativity, and relationship building become more important. These competencies are primarily developed through direct social interactions and experiences that engage the whole person. Education of the future should therefore strengthen rather than diminish opportunities for such development. Looking ahead, the challenge will not be choosing between technology and embodied experience but creating educational models that integrate both dimensions. Digital technologies can enhance learning, but they should not replace experiences that foster relationships, community, and deep engagement with knowledge. Between the body and the screen lies one of the most important questions of contemporary education: how to support the development of the whole person in a world increasingly mediated by technology. Responding to this challenge requires educational approaches that harness the potential of digital tools while preserving the importance of experience, presence, relationships, and embodied participation in learning. **Recommendations** 1. Combine digital technologies with activities that engage the body, emotions, and direct experience. 2. Strengthen educational practices based on relationships, cooperation, and community participation. 3. Develop learners’ capacity for mindfulness, reflection, and responsible technology use. 4. Create educational environments that balance digital engagement with real-world experiences. 5. Support holistic human development encompassing cognitive, emotional, social, and value-based dimensions.

Między ekranem a relacją. Edukacja w erze generacji Z

Joanna Inglot-Kulas, Katarzyna Król

Polski, English

Wyzwanie Generacja Z jest pierwszym pokoleniem, które od najmłodszych lat funkcjonuje w świecie zdominowanym przez technologie cyfrowe. Internet, smartfony, media społecznościowe, komunikatory oraz nieustanny dostęp do informacji stanowią naturalne elementy codziennego życia młodych ludzi. W rezultacie współczesna edukacja staje przed szczególnym wyzwaniem związanym z koniecznością zachowania równowagi pomiędzy wykorzystaniem technologii a budowaniem relacji interpersonalnych, które pozostają fundamentem rozwoju społecznego, emocjonalnego i edukacyjnego człowieka. Przemiany technologiczne znacząco zmieniły sposób komunikowania się młodego pokolenia. Współczesna młodzież utrzymuje kontakty społeczne nie tylko w przestrzeni fizycznej, ale również w środowiskach cyfrowych. Relacje coraz częściej budowane są za pośrednictwem komunikatorów, mediów społecznościowych oraz platform internetowych. Taka forma komunikacji stwarza nowe możliwości podtrzymywania kontaktów i wymiany informacji, jednak jednocześnie rodzi pytania dotyczące jakości relacji międzyludzkich, poziomu zaangażowania emocjonalnego oraz zdolności do budowania głębokich więzi społecznych. Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest wspieranie rozwoju kompetencji społecznych młodych ludzi. Umiejętność prowadzenia dialogu, współpracy, rozwiązywania konfliktów, empatii oraz budowania relacji opartych na wzajemnym szacunku pozostaje kluczowym warunkiem funkcjonowania w społeczeństwie. Nadmierna koncentracja na komunikacji cyfrowej może prowadzić do ograniczenia bezpośrednich kontaktów interpersonalnych oraz zmniejszenia liczby sytuacji sprzyjających rozwijaniu kompetencji społecznych w rzeczywistych relacjach. Istotnym wyzwaniem pozostaje również problem samotności i izolacji społecznej. Paradoksalnie, mimo nieograniczonych możliwości komunikacyjnych oferowanych przez technologie cyfrowe, wielu młodych ludzi doświadcza trudności związanych z budowaniem trwałych relacji oraz poczucia przynależności społecznej. Kontakty online nie zawsze są w stanie zastąpić bezpośrednie doświadczenia wspólnoty, wsparcia emocjonalnego i bliskości interpersonalnej. W rezultacie szkoła i inne instytucje edukacyjne stają się ważnymi przestrzeniami budowania relacji oraz wzmacniania kompetencji społecznych. Szczególnego znaczenia nabiera również wpływ mediów społecznościowych na funkcjonowanie emocjonalne młodzieży. Stała obecność w przestrzeni cyfrowej sprzyja porównywaniu się z innymi, poszukiwaniu akceptacji oraz uzależnianiu poczucia własnej wartości od reakcji otoczenia. Liczba polubień, komentarzy czy obserwujących może stawać się istotnym źródłem samooceny. Taka sytuacja zwiększa ryzyko występowania problemów związanych z obniżonym poczuciem własnej wartości, stresem oraz trudnościami emocjonalnymi. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest także zmiana sposobów uczenia się. Przedstawiciele generacji Z są przyzwyczajeni do szybkiego dostępu do informacji, wielozadaniowości oraz korzystania z różnorodnych źródeł wiedzy. Tradycyjne modele nauczania oparte głównie na jednokierunkowym przekazie informacji coraz częściej okazują się niewystarczające. Edukacja powinna wykorzystywać potencjał technologii cyfrowych, jednocześnie zachowując znaczenie bezpośredniego kontaktu z nauczycielem i rówieśnikami. Nie bez znaczenia pozostaje również rola nauczyciela. W warunkach powszechnego dostępu do informacji nauczyciel przestaje być wyłącznie źródłem wiedzy, a coraz częściej staje się przewodnikiem, mentorem oraz organizatorem środowiska uczenia się. Jego zadaniem jest nie tylko wspieranie rozwoju poznawczego uczniów, ale także budowanie relacji opartych na zaufaniu, dialogu i wzajemnym szacunku. W przypadku generacji Z relacja edukacyjna może odgrywać szczególnie ważną rolę w

procesie wspierania rozwoju społecznego i emocjonalnego. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwijanie kompetencji związanych z odpowiedzialnym korzystaniem z technologii. Młodzi ludzie powinni rozumieć zarówno możliwości, jak i zagrożenia wynikające z funkcjonowania w środowisku cyfrowym. Edukacja powinna przygotowywać ich do świadomego zarządzania czasem spędzanym online, ochrony prywatności, krytycznej oceny informacji oraz budowania zdrowych relacji z technologią. W perspektywie przyszłości znaczenie tego wyzwania będzie prawdopodobnie wzrastać. Rozwój sztucznej inteligencji, rzeczywistości wirtualnej oraz nowych form komunikacji cyfrowej może jeszcze bardziej zmieniać sposób funkcjonowania młodego pokolenia. Oznacza to konieczność poszukiwania takich modeli edukacji, które pozwolą wykorzystać potencjał technologii przy jednoczesnym zachowaniu znaczenia relacji międzyludzkich. Edukacja w erze generacji Z wymaga zatem równoczesnego uwzględniania dwóch perspektyw: technologicznej i relacyjnej. Od zdolności do harmonijnego łączenia tych obszarów zależeć będzie skuteczność procesów edukacyjnych, jakość rozwoju młodych ludzi oraz ich przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie przyszłości. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać działania edukacyjne rozwijające kompetencje społeczne, emocjonalne i komunikacyjne młodzieży. 2. Tworzyć środowiska edukacyjne sprzyjające budowaniu relacji opartych na współpracy, dialogu i wzajemnym szacunku. 3. Wykorzystywać technologie cyfrowe jako narzędzia wspierające proces uczenia się, a nie zastępujące relacje międzyludzkie. 4. Rozwijać edukację dotyczącą dobrostanu cyfrowego, higieny korzystania z mediów oraz odpowiedzialnego funkcjonowania online. 5. Wzmacniać rolę nauczyciela jako mentora i przewodnika wspierającego rozwój społeczny, emocjonalny i edukacyjny uczniów.

Between the Screen and the Relationship: Education in the Era of Generation Z

Challenge Generation Z is the first generation to grow up entirely within a world shaped by digital technologies. The Internet, smartphones, social media, instant messaging applications, and constant access to information constitute natural elements of everyday life for young people. Consequently, contemporary education faces a unique challenge: maintaining a balance between the use of technology and the development of interpersonal relationships, which remain fundamental to social, emotional, and educational growth. Technological transformations have significantly changed the ways in which young people communicate. Members of Generation Z build and maintain relationships not only in physical environments but also within digital spaces. Communication increasingly takes place through messaging platforms, social media networks, and online communities. While these forms of interaction create new opportunities for connectivity and information exchange, they also raise questions about the quality of interpersonal relationships, emotional engagement, and the ability to develop meaningful social bonds. One of the most important educational challenges involves supporting the development of social competencies. Skills such as dialogue, cooperation, conflict resolution, empathy, and relationship-building remain essential for functioning effectively within society. Excessive reliance on digital communication may reduce opportunities for direct interpersonal contact and limit experiences that foster the development of social skills in real-world interactions. Another important issue concerns loneliness and social isolation. Paradoxically, despite unprecedented communication possibilities, many young people experience difficulties in establishing lasting relationships and developing a sense of belonging. Online interactions cannot always replace direct experiences of community, emotional support, and interpersonal closeness. As a result, schools and educational institutions increasingly serve as important environments for building relationships and strengthening social competencies. Particular attention should also be paid to the impact of social media on young people's emotional well-being.

Constant exposure to digital environments encourages social comparison, the search for approval, and the tendency to base self-worth on external reactions. Numbers of likes, comments, and followers may become important indicators of social acceptance and personal value. Such circumstances increase the risk of reduced self-esteem, emotional stress, and psychological difficulties. The changing nature of learning itself represents another important challenge. Members of Generation Z are accustomed to immediate access to information, multitasking, and the use of diverse knowledge sources. Traditional teaching models based primarily on one-way information transmission are increasingly insufficient. Education should therefore take advantage of digital technologies while preserving the value of direct interaction with teachers and peers. The role of the teacher is also evolving. In a world where information is widely accessible, educators are no longer merely providers of knowledge. Instead, they increasingly function as mentors, guides, and facilitators of learning environments. Their responsibilities extend beyond cognitive development to include building relationships based on trust, dialogue, and mutual respect. For Generation Z, educational relationships may play a particularly important role in supporting social and emotional development. Another challenge concerns the development of competencies related to responsible technology use. Young people should understand both the opportunities and risks associated with digital environments. Education should prepare them to manage online time responsibly, protect privacy, evaluate information critically, and maintain healthy relationships with technology. Looking towards the future, the importance of this challenge is likely to increase. The development of artificial intelligence, virtual reality, and emerging forms of digital communication may further transform the ways in which younger generations function. Consequently, education must seek models that effectively combine technological innovation with the preservation of meaningful human relationships. Education in the era of Generation Z therefore requires simultaneous attention to two dimensions: technological advancement and interpersonal connection. The ability to integrate these perspectives harmoniously will significantly influence educational effectiveness, personal development, and preparation for participation in future societies. **Recommendations** 1. Strengthen educational initiatives that develop social, emotional, and communication competencies among young people. 2. Create learning environments that foster relationships based on cooperation, dialogue, and mutual respect. 3. Use digital technologies as tools supporting learning rather than replacing interpersonal relationships. 4. Promote education focused on digital well-being, healthy media use, and responsible online participation. 5. Reinforce the role of teachers as mentors and guides supporting students’ social, emotional, and educational development.

Mosty zamiast stygmatyzacji. Wsparcie profilaktyczno-resocjalizacyjne podwójnie wyjątkowych

Monika Wolińska

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja coraz częściej dostrzega potrzebę indywidualizacji wsparcia oraz uwzględniania złożonych potrzeb uczniów funkcjonujących na pograniczu różnych kategorii diagnostycznych i edukacyjnych. Szczególną grupę stanowią uczniowie określani mianem podwójnie wyjątkowych (twice-exceptional, 2e), którzy jednocześnie wykazują ponadprzeciętne uzdolnienia oraz doświadczają różnego rodzaju trudności rozwojowych, edukacyjnych, emocjonalnych lub społecznych. W praktyce oznacza to, że ich potencjał może pozostawać niezauważony lub niewykorzystany, podczas gdy trudności stają się głównym elementem definiującym ich funkcjonowanie w środowisku szkolnym. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest budowanie systemów wsparcia opartych na rozpoznawaniu potencjału ucznia zamiast utrwalania mechanizmów stygmatyzacji. Uczniowie podwójnie wyjątkowi stanowią grupę szczególnie wymagającą pod względem diagnostycznym i edukacyjnym. Z jednej strony mogą prezentować wysokie zdolności intelektualne, twórcze, artystyczne lub społeczne, z drugiej zaś doświadczać trudności wynikających między innymi z zaburzeń neurorozwojowych, problemów emocjonalnych, zaburzeń zachowania, trudności w uczeniu się czy niekorzystnych warunków środowiskowych. W efekcie ich funkcjonowanie bywa niejednoznaczne, a potencjał często pozostaje ukryty za problemami dostrzeganymi przez nauczycieli, specjalistów lub otoczenie społeczne. Jednym z podstawowych wyzwań jest przeciwdziałanie etykietowaniu i stygmatyzacji. W praktyce szkolnej uczniowie doświadczający trudności często postrzegani są przede wszystkim przez pryzmat swoich deficytów. Takie podejście może prowadzić do obniżania oczekiwań edukacyjnych, ograniczania możliwości rozwoju oraz utrwalania negatywnego obrazu własnej osoby. W przypadku uczniów podwójnie wyjątkowych szczególnie ważne staje się dostrzeganie zarówno obszarów wymagających wsparcia, jak i mocnych stron, które mogą stanowić fundament dalszego rozwoju. Szczególnego znaczenia nabiera wczesna diagnoza. Rozpoznanie potencjału oraz trudności ucznia pozwala na planowanie adekwatnych działań wspierających. Brak właściwej diagnozy może prowadzić do sytuacji, w której uzdolnienia pozostają niewidoczne, a problemy interpretowane są wyłącznie jako przejaw braku motywacji, nieprzystosowania społecznego lub trudności wychowawczych. W efekcie uczeń może nie otrzymywać wsparcia odpowiadającego jego rzeczywistym potrzebom. Istotnym wyzwaniem pozostaje również tworzenie środowiska edukacyjnego sprzyjającego rozwojowi. Uczniowie podwójnie wyjątkowi potrzebują zarówno możliwości rozwijania swoich talentów, jak i specjalistycznej pomocy w obszarach trudności. Wymaga to indywidualizacji procesu nauczania, elastycznego podejścia do oceniania oraz tworzenia warunków umożliwiających odnoszenie sukcesów edukacyjnych i społecznych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest profilaktyka problemów społecznych i emocjonalnych. Długotrwałe doświadczenia niepowodzeń, niezrozumienia lub odrzucenia mogą prowadzić do obniżenia samooceny, wycofania społecznego, zachowań ryzykownych lub konfliktów z otoczeniem. Dlatego działania profilaktyczne powinny koncentrować się na wzmacnianiu poczucia własnej wartości, rozwijaniu kompetencji społecznych oraz budowaniu pozytywnych relacji z rówieśnikami i nauczycielami. Szczególnego znaczenia nabierają również działania resocjalizacyjne rozumiane nie jako forma sankcji, lecz jako proces wspierania rozwoju społecznego i osobistego. W przypadku uczniów podwójnie wyjątkowych podejście to powinno opierać się na odkrywaniu zasobów, wzmacnianiu potencjału oraz tworzeniu warunków umożliwiających konstruktywne wykorzystanie

posiadanych zdolności. Skuteczna resocjalizacja wymaga dostrzegania człowieka w całej jego złożoności, a nie wyłącznie przez pryzmat problemów czy zachowań niepożądanych. Nie bez znaczenia pozostaje współpraca pomiędzy szkołą, rodziną oraz specjalistami. Złożoność potrzeb uczniów podwójnie wyjątkowych wymaga wieloaspektowego podejścia obejmującego działania edukacyjne, psychologiczne, wychowawcze i społeczne. Współpraca różnych środowisk zwiększa szanse na stworzenie spójnego systemu wsparcia odpowiadającego rzeczywistym potrzebom ucznia. W perspektywie przyszłości znaczenie edukacji uwzględniającej potrzeby uczniów podwójnie wyjątkowych będzie systematycznie wzrastać. Rosnąca wiedza na temat różnorodności rozwojowej oraz rozwój edukacji włączającej sprawiają, że szkoły coraz częściej będą spotykały uczniów, których potencjał i trudności współwystępują. Oznacza to konieczność rozwijania kompetencji nauczycieli, specjalistów i instytucji odpowiedzialnych za wspieranie rozwoju młodych ludzi. Budowanie mostów zamiast stygmatyzacji należy postrzegać jako jedno z ważnych wyzwań współczesnej edukacji. Od zdolności do dostrzegania potencjału ukrytego za trudnościami zależy nie tylko sukces edukacyjny uczniów podwójnie wyjątkowych, ale również ich przyszłe funkcjonowanie społeczne, zawodowe i osobiste. Edukacja przyszłości powinna opierać się na przekonaniu, że każdy człowiek posiada zasoby, które mogą zostać rozwinięte, jeśli otrzyma odpowiednie wsparcie i szansę na pełne uczestnictwo w życiu społecznym. **Rekomendacje** 1. Rozwijać systemy wczesnej diagnozy umożliwiające identyfikowanie zarówno potencjału, jak i trudności uczniów podwójnie wyjątkowych. 2. Przeciwdziałać stygmatyzacji poprzez promowanie podejścia opartego na zasobach i mocnych stronach ucznia. 3. Tworzyć zindywidualizowane programy wsparcia łączące rozwijanie talentów z pomocą w obszarach trudności. 4. Wzmacniać kompetencje nauczycieli i specjalistów w zakresie pracy z uczniami 2e. 5. Budować współpracę pomiędzy szkołą, rodziną i instytucjami wspierającymi rozwój dziecka.

2e) (Bridges Instead of Stigmatisation: Preventive and Rehabilitation Support for Twice-Exceptional (2e) Learners

Challenge Contemporary education increasingly recognises the need for personalised support and the consideration of learners whose functioning transcends traditional diagnostic and educational categories. A particularly important group consists of twice-exceptional (2e) students, who simultaneously demonstrate high levels of ability and experience developmental, educational, emotional, or social difficulties. As a result, their talents may remain unnoticed or underdeveloped, while their challenges become the primary lens through which they are perceived. Consequently, one of the key challenges of contemporary education is creating support systems that recognise potential rather than reinforce mechanisms of stigmatisation. Twice-exceptional learners represent a particularly complex educational and diagnostic group. On the one hand, they may demonstrate exceptional intellectual, creative, artistic, or social abilities. On the other hand, they may experience difficulties associated with neurodevelopmental disorders, emotional challenges, behavioural problems, learning difficulties, or adverse environmental circumstances. Their functioning is therefore often ambiguous, and their strengths may remain hidden behind difficulties that attract greater attention from educators and support professionals. One of the primary challenges involves preventing labelling and stigmatisation. In educational practice, students experiencing difficulties are frequently perceived mainly through the lens of deficits. Such an approach may lower educational expectations, restrict developmental opportunities, and reinforce negative self-perceptions. In the case of twice-exceptional learners, it is particularly important to recognise both areas requiring support and strengths that may serve as foundations for future success. Early identification plays a crucial role in addressing this challenge.

Accurate recognition of both potential and difficulties enables the design of appropriate support strategies. Without adequate assessment, talents may remain unnoticed, while difficulties may be interpreted solely as a lack of motivation, social maladjustment, or behavioural problems. As a result, students may fail to receive support corresponding to their actual needs. Creating educational environments that foster development is another important challenge. Twice-exceptional learners require opportunities to cultivate their talents while simultaneously receiving specialised assistance in areas of difficulty. This necessitates personalised teaching approaches, flexible assessment practices, and learning environments that allow students to experience both educational and social success. Prevention of social and emotional difficulties also deserves particular attention. Prolonged experiences of failure, misunderstanding, or rejection may contribute to low self-esteem, social withdrawal, risk-taking behaviours, or conflicts with others. Preventive measures should therefore focus on strengthening self-confidence, developing social competencies, and promoting positive relationships with peers and educators. Supportive rehabilitation and social reintegration approaches are equally important. In the context of twice-exceptional learners, such interventions should not be understood as punitive measures but rather as processes aimed at supporting personal and social development. Effective support should focus on identifying strengths, fostering potential, and creating opportunities for the constructive use of abilities. Successful interventions require recognising the whole person rather than focusing solely on difficulties or undesirable behaviours. Collaboration among schools, families, and specialists is another essential dimension of this challenge. The complexity of twice-exceptional learners' needs requires coordinated educational, psychological, social, and developmental support. Cooperation among different stakeholders increases the likelihood of creating coherent support systems that respond effectively to students' needs. Looking ahead, the significance of educational approaches addressing the needs of twice-exceptional learners is likely to increase. Growing knowledge about developmental diversity and the expansion of inclusive education mean that schools will increasingly encounter students whose strengths and difficulties coexist. This requires continuous development of teacher competencies and support systems. Building bridges instead of reinforcing stigmatisation should therefore be regarded as a major challenge for contemporary education. The ability to recognise potential hidden behind difficulties influences not only educational achievement but also future social, professional, and personal outcomes. Education of the future should be grounded in the belief that every individual possesses strengths that can flourish when appropriate support and opportunities for participation are provided. **Recommendations** 1. Develop early identification systems capable of recognising both strengths and difficulties among twice-exceptional learners. 2. Prevent stigmatisation by promoting strengths-based approaches focused on student potential. 3. Create individualised support programmes that combine talent development with assistance in areas of difficulty. 4. Strengthen teacher and specialist competencies related to working with 2e students. 5. Build effective cooperation among schools, families, and institutions supporting child development.

Nauczycielskie doświadczenia autorytaryzmu i praktyki z nimi związane

Małgorzata Zalewska-Bujak

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest budowanie środowiska szkolnego opartego na dialogu, podmiotowości, wzajemnym szacunku i odpowiedzialności. Realizacja tego celu wymaga krytycznej refleksji nad zjawiskami autorytaryzmu, które mogą występować zarówno w strukturach organizacyjnych szkoły, jak i w codziennych praktykach edukacyjnych. Chociaż współczesne systemy edukacyjne coraz częściej odwołują się do wartości demokratycznych, współpracy i partycypacji, w wielu środowiskach nadal obecne są wzorce działania o charakterze autorytarnym, wpływające na relacje pomiędzy nauczycielami, uczniami, rodzicami oraz przedstawicielami administracji oświatowej. Autorytaryzm w edukacji może przyjmować różnorodne formy. Może przejawiać się w dominacji jednej strony relacji edukacyjnej, ograniczaniu możliwości wyrażania opinii, nadmiernej kontroli, sztywności procedur, a także w sposobach sprawowania władzy i podejmowania decyzji. Zjawisko to nie odnosi się wyłącznie do relacji nauczyciel–uczeń. Nauczyciele sami mogą doświadczać autorytarnych praktyk ze strony przełożonych, instytucji zarządzających edukacją czy szerzej rozumianego systemu oświatowego. W konsekwencji autorytaryzm staje się problemem dotyczącym całej kultury organizacyjnej szkoły. Współczesna edukacja funkcjonuje w warunkach rosnącej złożoności społecznej i kulturowej. Oczekuje się od szkoły rozwijania kompetencji obywatelskich, krytycznego myślenia, odpowiedzialności społecznej oraz umiejętności współpracy. Cele te trudno realizować w środowisku opartym na dominacji, jednostronnym przekazie i ograniczaniu podmiotowości uczestników procesu edukacyjnego. Dlatego jednym z najważniejszych zadań współczesnej szkoły staje się tworzenie przestrzeni sprzyjającej dialogowi, współdecydowaniu i budowaniu wzajemnego zaufania. Szczególnego znaczenia nabiera refleksja nad doświadczeniami nauczycieli związanymi z autorytaryzmem. Doświadczenia te mogą wpływać na sposób wykonywania zawodu, relacje z uczniami, poziom zaangażowania zawodowego oraz postrzeganie własnej autonomii. Nauczyciele funkcjonujący w środowisku opartym na nadmiernej kontroli i ograniczonym wpływie na podejmowane decyzje mogą doświadczać obniżenia motywacji, poczucia sprawstwa oraz satysfakcji zawodowej. Jednocześnie istnieje ryzyko reprodukowania podobnych wzorców relacyjnych w pracy z uczniami. Istotnym problemem jest również napięcie pomiędzy koniecznością zachowania ładu organizacyjnego a potrzebą rozwijania demokratycznych form funkcjonowania szkoły. Edukacja wymaga określonych zasad, norm i odpowiedzialności, jednak ich realizacja nie musi oznaczać dominacji czy ograniczania autonomii uczestników procesu edukacyjnego. Współczesne podejścia pedagogiczne podkreślają znaczenie współodpowiedzialności, partycypacji i budowania wspólnoty edukacyjnej, w której każdy uczestnik ma możliwość aktywnego udziału w życiu szkoły. Wyzwanie związane z autorytaryzmem należy rozpatrywać również w kontekście przemian społecznych i politycznych. Szkoła jest instytucją funkcjonującą w określonym otoczeniu społecznym i kulturowym, dlatego wzorce obecne w życiu publicznym często znajdują odzwierciedlenie w praktykach edukacyjnych. W czasach nasilających się podziałów społecznych, kryzysów zaufania i polaryzacji szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kultury dialogu oraz umiejętności prowadzenia konstruktywnej debaty. Edukacja może odgrywać istotną rolę w przygotowywaniu młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie demokratycznym, opartym na poszanowaniu różnorodności i praw człowieka. Nie bez znaczenia pozostaje również kwestia autonomii zawodowej nauczycieli. Współczesny profesjonalizm nauczycielski wymaga możliwości podejmowania

samodzielnych decyzji pedagogicznych, dostosowywania metod pracy do potrzeb uczniów oraz współuczestniczenia w procesach zarządzania szkołą. Nadmierna biurokratyzacja, centralizacja decyzji czy ograniczanie wpływu nauczycieli na funkcjonowanie instytucji mogą osłabiać potencjał rozwojowy środowiska edukacyjnego. W perspektywie przyszłości jednym z najważniejszych zadań edukacji będzie budowanie szkół opartych na partnerstwie, współpracy i odpowiedzialności. Oznacza to konieczność rozwijania kultur organizacyjnych sprzyjających otwartości, dialogowi i współuczestnictwu wszystkich członków społeczności szkolnej. Refleksja nad doświadczeniami autorytaryzmu oraz praktykami z nimi związanymi może stanowić ważny krok w kierunku tworzenia bardziej demokratycznych, inkluzyjnych i wspierających środowisk edukacyjnych. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać kulturę dialogu i współdecydowania w środowisku szkolnym. 2. Rozwijać kompetencje nauczycieli i kadry kierowniczej związane z demokratycznym przywództwem oraz komunikacją opartą na szacunku. 3. Tworzyć warunki sprzyjające zwiększaniu autonomii zawodowej nauczycieli. 4. Ograniczać praktyki nadmiernej kontroli i biurokratyzacji utrudniające rozwój podmiotowości uczestników edukacji. 5. Promować wartości demokratyczne, prawa człowieka oraz kulturę współpracy jako fundament funkcjonowania współczesnej szkoły.

Teachers’ Experiences of Authoritarianism and Related Educational Practices

Challenge One of the significant challenges facing contemporary education is the creation of school environments based on dialogue, agency, mutual respect, and responsibility. Achieving this goal requires critical reflection on manifestations of authoritarianism that may occur both within school structures and in everyday educational practices. Although contemporary educational systems increasingly emphasise democratic values, cooperation, and participation, authoritarian patterns of action continue to exist in many educational settings, influencing relationships among teachers, students, parents, and educational administrators. Authoritarianism in education may take various forms. It can manifest itself through the domination of one party within educational relationships, restrictions on expressing opinions, excessive control, rigid procedures, and specific ways of exercising power and making decisions. This phenomenon does not concern only teacher–student relationships. Teachers themselves may experience authoritarian practices imposed by supervisors, educational authorities, or broader educational systems. Consequently, authoritarianism becomes an issue affecting the entire organisational culture of schools. Contemporary education operates within increasingly complex social and cultural contexts. Schools are expected to develop civic competencies, critical thinking, social responsibility, and cooperation skills. These goals are difficult to achieve in environments characterised by domination, one-way communication, and limitations on the agency of educational participants. Therefore, one of the most important tasks of contemporary schools is to create spaces that encourage dialogue, shared decision-making, and the development of mutual trust. Particular attention should be given to teachers’ experiences of authoritarianism. Such experiences may influence professional practice, relationships with students, levels of professional engagement, and perceptions of personal autonomy. Teachers working in environments characterised by excessive control and limited influence over decision-making may experience reduced motivation, diminished agency, and lower job satisfaction. At the same time, there is a risk that similar relational patterns may be reproduced in interactions with students. An important issue concerns the tension between maintaining organisational order and promoting democratic forms of school functioning. Education requires rules, norms, and responsibility; however, implementing these does not necessarily require domination or restrictions on autonomy. Contemporary pedagogical approaches emphasise the importance of shared responsibility,

participation, and the development of educational communities in which all participants can actively contribute to school life. The challenge of authoritarianism should also be considered within broader social and political contexts. Schools operate within specific social and cultural environments, and patterns present in public life are often reflected in educational practices. In times of increasing social divisions, declining trust, and political polarisation, developing a culture of dialogue and constructive debate becomes particularly important. Education can play a significant role in preparing young people to function within democratic societies based on respect for diversity and human rights. The issue of teachers' professional autonomy is equally important. Contemporary teacher professionalism requires opportunities to make independent pedagogical decisions, adapt teaching methods to students' needs, and participate in school management processes. Excessive bureaucracy, centralised decision-making, and limitations on teachers' influence over institutional functioning may weaken the developmental potential of educational environments. Looking towards the future, one of the most important tasks of education will be the development of schools based on partnership, cooperation, and responsibility. This requires creating organisational cultures that promote openness, dialogue, and participation among all members of the school community. Reflection on experiences of authoritarianism and related practices may constitute an important step towards building more democratic, inclusive, and supportive educational environments. **Recommendations** 1. Strengthen cultures of dialogue and shared decision-making within school environments. 2. Develop teachers' and school leaders' competencies related to democratic leadership and respectful communication. 3. Create conditions that support the enhancement of teachers' professional autonomy. 4. Reduce practices of excessive control and bureaucratisation that hinder the agency of educational participants. 5. Promote democratic values, human rights, and a culture of cooperation as foundations of contemporary schooling.

Nauczyciel wobec przemocy wśród uczniów. Dylematy i wyzwania

Aleksandra Tłuściak-Deliowska

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest reagowanie na przemoc występującą w relacjach pomiędzy uczniami. Szkoła powinna być środowiskiem zapewniającym bezpieczeństwo, sprzyjającym rozwojowi społecznemu i emocjonalnemu oraz budowaniu relacji opartych na szacunku. Jednocześnie jest miejscem, w którym spotykają się dzieci i młodzież o zróżnicowanych doświadczeniach, potrzebach, sposobach funkcjonowania i kompetencjach społecznych. W takich warunkach mogą pojawiać się konflikty, zachowania agresywne, wykluczenie, przemoc fizyczna, werbalna, relacyjna, a także przemoc realizowana za pośrednictwem technologii cyfrowych. Szczególna rola w rozpoznawaniu i ograniczaniu tego rodzaju zjawisk przypada nauczycielowi. To on pozostaje jednym z najważniejszych dorosłych obserwujących codzienne funkcjonowanie uczniów, ich relacje, zachowania oraz zmiany w sposobie uczestniczenia w życiu klasy. Nauczyciel może być pierwszą osobą, która dostrzeże symptomy świadczące o tym, że uczeń doświadcza przemocy albo sam podejmuje działania krzywdzące wobec innych. Jednocześnie rozpoznanie przemocy nie zawsze jest łatwe, ponieważ część zachowań ma charakter ukryty, rozproszony lub jest przez uczniów przedstawiana jako żart, konflikt czy element codziennych relacji rówieśniczych. Jednym z podstawowych dylematów nauczyciela pozostaje zatem odróżnienie konfliktu od przemocy. Konflikt może występować pomiędzy stronami o względnie równych możliwościach działania i wynikać z różnicy interesów, potrzeb czy opinii. Przemoc wiąże się natomiast z naruszeniem granic drugiej osoby, krzywdzeniem oraz często z przewagą jednej ze stron. Niewłaściwe rozpoznanie sytuacji może prowadzić do nieskutecznej interwencji, a w niektórych przypadkach nawet do pogorszenia położenia ucznia doświadczającego przemocy. Wyzwaniem jest także reagowanie w sposób szybki, adekwatny i jednocześnie zgodny z procedurami obowiązującymi w szkole. Nauczyciel powinien przerwać zachowanie krzywdzące, zadbać o bezpieczeństwo osób zaangażowanych i przekazać sprawę do dalszego postępowania zgodnie z kompetencjami poszczególnych pracowników szkoły. Jednocześnie każda sytuacja przemocy posiada własny kontekst. Mechaniczne stosowanie procedur bez uwzględnienia relacji pomiędzy uczniami, częstotliwości zdarzeń, ich charakteru i konsekwencji może nie prowadzić do rozwiązania problemu. Istotnym dylematem pozostaje również sposób pracy z uczniem stosującym przemoc. Interwencja nie powinna ograniczać się wyłącznie do ukarania sprawcy. Konieczne jest rozpoznanie przyczyn zachowania, rozwijanie odpowiedzialności za własne działania, uczenie alternatywnych sposobów reagowania oraz odbudowywanie prawidłowych relacji społecznych. Zbyt represyjne podejście może prowadzić do etykietowania ucznia, natomiast brak wyraźnej reakcji dorosłych może zostać odebrany jako akceptacja zachowania krzywdzącego. Równie ważne jest zapewnienie wsparcia uczniowi doświadczającemu przemocy. Nauczyciel powinien unikać działań, które mogą prowadzić do wtórnego obciążenia ucznia, ujawnienia jego sytuacji przed grupą czy przypisania mu odpowiedzialności za doświadczenie przemocy. Szczególnego znaczenia nabiera stworzenie warunków, w których uczeń może bezpiecznie mówić o swoich doświadczeniach oraz mieć poczucie, że zgłoszenie problemu doprowadzi do rzeczywistej reakcji dorosłych. Przemoc rówieśnicza nie dotyczy wyłącznie relacji pomiędzy osobą krzywdzoną i sprawcą. Istotną rolę odgrywa grupa rówieśnicza, w tym obserwatorzy zdarzeń. Ich reakcje mogą wzmacniać zachowania przemocowe, pozostawać neutralne lub przyczyniać się do ich zatrzymania. Dlatego ważnym zadaniem nauczyciela jest budowanie norm grupowych opartych na

odpowiedzialności, reagowaniu na krzywdzenie oraz przekonaniu, że bezpieczeństwo innych jest wspólną wartością społeczności szkolnej. Nowym wymiarem problemu jest cyberprzemoc. Granice pomiędzy przestrzenią szkolną i pozaszkolną stają się coraz mniej wyraźne, a konflikty i przemoc mogą przenosić się do komunikatorów, mediów społecznościowych i innych przestrzeni cyfrowych. Nauczyciel staje wówczas przed pytaniem o zakres swojej odpowiedzialności wobec zdarzeń, które nie zawsze mają miejsce na terenie szkoły, lecz wyraźnie wpływają na funkcjonowanie uczniów w klasie i ich poczucie bezpieczeństwa. Skuteczna profilaktyka i interwencja wymagają współpracy nauczycieli, wychowawców, specjalistów szkolnych, dyrekcji, rodziców oraz – w sytuacjach tego wymagających – instytucji zewnętrznych. Odpowiedzialność za przeciwdziałanie przemocy nie może spoczywać na jednym nauczycielu. Potrzebny jest spójny system reagowania, jednoznaczne standardy oraz kultura organizacyjna, w której informacje o przemocy są traktowane poważnie, a uczniowie wiedzą, gdzie i w jaki sposób mogą szukać pomocy. Wyzwanie nauczyciela wobec przemocy wśród uczniów polega więc nie tylko na reagowaniu na pojedyncze incydenty, lecz także na tworzeniu środowiska ograniczającego prawdopodobieństwo ich występowania. Oznacza to rozwijanie kompetencji społecznych uczniów, wzmacnianie relacji, budowanie poczucia przynależności do wspólnoty szkolnej oraz konsekwentne kształtowanie norm opartych na szacunku i odpowiedzialności za drugiego człowieka. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje nauczycieli w zakresie rozpoznawania różnych form przemocy, w tym przemocy relacyjnej i cyberprzemocy. 2. Wprowadzać spójne i czytelne procedury reagowania na przemoc, przy jednoczesnym uwzględnianiu indywidualnego kontekstu każdego zdarzenia. 3. Zapewniać wsparcie zarówno uczniom doświadczającym przemocy, jak i uczniom podejmującym zachowania przemocowe, unikając stygmatyzacji i wtórnego krzywdzenia. 4. Wzmacniać rolę grupy rówieśniczej i świadków zdarzeń poprzez kształtowanie norm sprzyjających reagowaniu na krzywdzenie i wspieraniu osób zagrożonych. 5. Rozwijać współpracę nauczycieli, specjalistów, dyrekcji, rodziców oraz instytucji zewnętrznych w celu tworzenia spójnego systemu profilaktyki i interwencji.

Teacher in the Face of Violence Among Students: Dilemmas and Challenges

Challenge One of the significant challenges of contemporary education is responding to violence occurring in relationships among students. Schools should provide a safe environment that supports social and emotional development and promotes relationships based on respect. At the same time, schools bring together children and young people with diverse experiences, needs, behavioural patterns, and social competencies. In such conditions, conflicts, aggressive behaviour, exclusion, physical and verbal violence, relational aggression, and technology-mediated violence may occur. Teachers play a particularly important role in identifying and reducing such phenomena. They are among the adults who observe students' everyday functioning, peer relationships, behaviour, and changes in classroom participation. A teacher may be the first person to recognise signs indicating that a student is experiencing violence or engaging in harmful behaviour towards others. However, recognising violence is not always straightforward, as some behaviours remain hidden, dispersed, or are presented by students as jokes, conflicts, or ordinary elements of peer interaction. One of the key dilemmas faced by teachers is distinguishing conflict from violence. Conflict may occur between parties with relatively equal capacities for action and may result from differences in interests, needs, or opinions. Violence, by contrast, involves violation of another person's boundaries, harm, and often an imbalance of power. Misinterpreting the situation may result in ineffective intervention and, in some cases, may further worsen the position of the student experiencing violence. Another challenge involves responding quickly, appropriately, and in accordance with

school procedures. Teachers should interrupt harmful behaviour, ensure the safety of those involved, and refer the case for further action according to the responsibilities of particular school staff. At the same time, every case of violence has its own context. Mechanical application of procedures without considering relationships among students, frequency of incidents, their characteristics, and consequences may fail to resolve the problem. An important dilemma also concerns how to work with students who use violence. Intervention should not be limited to punishment. It is necessary to understand the causes of the behaviour, develop responsibility for one’s actions, teach alternative ways of responding, and support the reconstruction of appropriate social relationships. An excessively punitive approach may lead to labelling, while the absence of a clear adult response may be interpreted as acceptance of harmful behaviour. Equally important is supporting the student who experiences violence. Teachers should avoid actions that may result in secondary victimisation, public exposure of the student’s situation, or attribution of responsibility to the person being harmed. Particular importance should be placed on creating conditions in which students can speak safely about their experiences and trust that reporting a problem will result in a genuine adult response. Peer violence concerns not only the relationship between the harmed student and the perpetrator. The peer group, including bystanders, plays an important role. Their reactions may reinforce violent behaviour, remain passive, or contribute to stopping it. Therefore, teachers should work to establish group norms based on responsibility, intervention in situations of harm, and recognition that the safety of others is a shared value of the school community. Cyberviolence creates an additional dimension of the problem. The boundaries between school and non-school environments are becoming increasingly blurred, while conflicts and violence may continue through messaging applications, social media, and other digital spaces. Teachers may therefore face uncertainty concerning the scope of their responsibility for events occurring outside school premises that nevertheless significantly affect students’ classroom functioning and sense of safety. Effective prevention and intervention require cooperation among teachers, form tutors, school specialists, school leadership, parents, and, where necessary, external institutions. Responsibility for counteracting violence cannot rest on an individual teacher. A coherent system of response, clear standards, and an organisational culture in which reports of violence are taken seriously are essential. The challenge faced by teachers in relation to student violence therefore extends beyond responding to individual incidents. It also involves creating an environment that reduces the likelihood of violence occurring. This means developing students’ social competencies, strengthening relationships, fostering a sense of belonging to the school community, and consistently shaping norms based on respect and responsibility for others. **Recommendations** 1. Strengthen teachers’ competencies in recognising different forms of violence, including relational violence and cyberviolence. 2. Introduce clear and coherent procedures for responding to violence while taking into account the individual context of each incident. 3. Provide support both to students experiencing violence and to students engaging in violent behaviour, while avoiding stigmatisation and secondary victimisation. 4. Strengthen the role of peer groups and bystanders by promoting norms that encourage intervention in harmful situations and support for students at risk. 5. Develop cooperation among teachers, specialists, school leadership, parents, and external institutions in order to create a coherent system of prevention and intervention.

Nieprzewidywalność jako kategoria pedeutologiczna

Jarosław Michalski

Polski, English

Wyzwanie Jednym z najbardziej charakterystycznych zjawisk współczesnego świata jest rosnąca nieprzewidywalność procesów społecznych, kulturowych, gospodarczych i technologicznych. Dynamiczne przemiany zachodzące w różnych obszarach życia powodują, że jednostki, instytucje oraz całe systemy społeczne coraz częściej funkcjonują w warunkach niepewności i zmiany. Zjawisko to znajduje swoje odzwierciedlenie również w edukacji, która musi odpowiadać na wyzwania wynikające z trudności przewidywania przyszłych potrzeb społecznych, kompetencji zawodowych oraz kierunków rozwoju cywilizacyjnego. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabiera refleksja nad nieprzewidywalnością jako kategorią opisującą współczesne środowisko pracy nauczyciela. Tradycyjnie zawód nauczyciela był postrzegany jako działalność oparta na względnie stabilnych założeniach dotyczących celów edukacyjnych, metod nauczania oraz organizacji procesu kształcenia. Współcześnie jednak nauczyciele coraz częściej funkcjonują w rzeczywistości charakteryzującej się zmiennością, niejednoznacznością i koniecznością ciągłego dostosowywania działań do nowych warunków. Zmiany programowe, rozwój technologii cyfrowych, przemiany społeczne, migracje, kryzysy zdrowotne, konflikty międzynarodowe czy zmieniające się oczekiwania społeczne wobec szkoły sprawiają, że nieprzewidywalność staje się stałym elementem codziennej praktyki pedagogicznej. Nieprzewidywalność w edukacji przejawia się na wielu poziomach. Dotyczy zarówno funkcjonowania całych systemów oświatowych, jak i codziennych sytuacji wychowawczych oraz dydaktycznych. Nauczyciele muszą podejmować decyzje w warunkach ograniczonej wiedzy o przyszłych konsekwencjach swoich działań, reagować na nieoczekiwane sytuacje pojawiające się w klasie oraz dostosowywać strategie pracy do zmieniających się potrzeb uczniów. Współczesna edukacja wymaga zatem od nauczycieli gotowości do działania w warunkach niepewności i akceptacji faktu, że nie wszystkie procesy edukacyjne mogą być dokładnie zaplanowane i kontrolowane. Szczególnego znaczenia nabiera w tym kontekście przygotowanie nauczycieli do funkcjonowania w świecie określanym często mianem rzeczywistości złożonej, płynnej lub turbulentnej. W takich warunkach profesjonalizm nauczycielski nie może ograniczać się wyłącznie do znajomości określonych metod dydaktycznych czy treści programowych. Coraz większego znaczenia nabierają kompetencje związane z elastycznością działania, zdolnością adaptacji, kreatywnym rozwiązywaniem problemów, krytycznym myśleniem oraz gotowością do uczenia się przez całe życie. Nauczyciel staje się osobą, która nie tylko przekazuje wiedzę, lecz również pomaga uczniom odnajdywać się w rzeczywistości pełnej niepewności i zmienności. Nieprzewidywalność stawia również nowe wyzwania przed procesem kształcenia nauczycieli. Tradycyjne modele przygotowania zawodowego oparte na przekazywaniu gotowych schematów działania okazują się niewystarczające wobec złożoności współczesnych sytuacji edukacyjnych. Coraz większego znaczenia nabiera rozwijanie refleksyjności, samodzielności intelektualnej oraz zdolności podejmowania odpowiedzialnych decyzji w sytuacjach niestandardowych. Oznacza to konieczność przygotowywania nauczycieli nie tyle do wykonywania określonych procedur, ile do samodzielnego interpretowania rzeczywistości i twórczego reagowania na pojawiające się wyzwania. Istotnym aspektem omawianego problemu jest również wpływ nieprzewidywalności na dobrostan nauczycieli. Funkcjonowanie w warunkach ciągłej zmiany może generować poczucie niepewności, przeciążenia oraz stresu zawodowego. Jednocześnie odpowiednie przygotowanie do radzenia sobie z nieprzewidywalnością może wzmacniać odporność psychiczną, poczucie sprawstwa oraz zdolność skutecznego

działania w trudnych sytuacjach. W tym kontekście rozwijanie kompetencji adaptacyjnych staje się ważnym elementem wspierania jakości pracy nauczycieli. Nieprzewidywalność należy również postrzegać jako szansę rozwojową. W wielu przypadkach to właśnie sytuacje nieoczekiwane stają się źródłem innowacji, nowych doświadczeń i twórczych rozwiązań edukacyjnych. Otwierają one możliwość poszukiwania nowych metod pracy, redefiniowania celów edukacji oraz rozwijania kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w zmieniającym się świecie. Edukacja przyszłości nie powinna więc dążyć wyłącznie do eliminowania niepewności, lecz także do przygotowywania uczniów i nauczycieli do odpowiedzialnego funkcjonowania w warunkach nieprzewidywalności. W perspektywie przyszłości umiejętność radzenia sobie z nieprzewidywalnością może stać się jedną z najważniejszych kompetencji zawodowych nauczyciela. W świecie, w którym tempo zmian stale rośnie, zdolność do elastycznego reagowania, uczenia się oraz twórczego działania będzie warunkowała skuteczność procesów edukacyjnych. Nieprzewidywalność jako kategoria pedeutologiczna pozwala spojrzeć na zawód nauczyciela nie jako na profesję opartą na stabilności i rutynie, lecz jako na działalność wymagającą ciągłego rozwoju, refleksji i gotowości do działania w zmieniającej się rzeczywistości. **Rekomendacje** 1. Włączać problematykę funkcjonowania w warunkach niepewności i zmiany do programów kształcenia nauczycieli. 2. Rozwijać kompetencje adaptacyjne, refleksyjne i kreatywne jako kluczowe elementy profesjonalizmu nauczycielskiego. 3. Wspierać nauczycieli w rozwijaniu odporności psychicznej oraz umiejętności radzenia sobie z nieprzewidywalnymi sytuacjami. 4. Tworzyć kulturę organizacyjną szkół sprzyjającą innowacyjności, elastyczności i uczeniu się na doświadczeniu. 5. Przygotowywać uczniów i nauczycieli do odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie charakteryzującym się niepewnością i dynamicznymi zmianami.

Unpredictability as a Pedeutological Category

Challenge One of the most characteristic features of the contemporary world is the growing unpredictability of social, cultural, economic, and technological processes. Dynamic transformations occurring across different spheres of life mean that individuals, institutions, and entire social systems increasingly operate under conditions of uncertainty and change. This phenomenon is also reflected in education, which must respond to challenges arising from the difficulty of predicting future social needs, professional competencies, and directions of civilisational development. Under such conditions, unpredictability becomes an important category for understanding the contemporary professional reality of teachers. Traditionally, the teaching profession was perceived as an activity based on relatively stable assumptions concerning educational goals, teaching methods, and the organisation of learning processes. Today, however, teachers increasingly function in a reality characterised by changeability, ambiguity, and the need to constantly adapt their actions to new circumstances. Curriculum reforms, technological development, social transformations, migration, health crises, international conflicts, and changing societal expectations towards schools make unpredictability a permanent feature of educational practice. Unpredictability manifests itself at multiple levels of educational life. It concerns both the functioning of entire educational systems and everyday teaching and educational situations. Teachers are required to make decisions under conditions of incomplete knowledge about future consequences, respond to unexpected classroom situations, and adapt their strategies to changing student needs. Contemporary education therefore requires teachers to be prepared to act under conditions of uncertainty and to accept that not all educational processes can be fully planned or controlled. In this context, preparing teachers to function in a complex, fluid, and turbulent world becomes particularly important. Teacher professionalism can no longer be limited to the mastery of specific teaching methods or curriculum content. Increasing importance is attached to

competencies related to flexibility, adaptability, creative problem-solving, critical thinking, and lifelong learning. Teachers are expected not only to transmit knowledge but also to help students navigate realities characterised by uncertainty and change. Unpredictability also creates new challenges for teacher education. Traditional models of professional preparation based on transmitting ready-made solutions are increasingly inadequate in the face of the complexity of contemporary educational situations. Greater emphasis should be placed on developing reflectivity, intellectual independence, and the ability to make responsible decisions in non-standard situations. This means preparing teachers not merely to apply procedures but to interpret reality independently and respond creatively to emerging challenges. An important aspect of this issue concerns the impact of unpredictability on teachers' well-being. Functioning under conditions of constant change may generate feelings of uncertainty, overload, and professional stress. At the same time, appropriate preparation for coping with unpredictability may strengthen resilience, self-efficacy, and the ability to act effectively in difficult circumstances. In this regard, developing adaptive competencies becomes an important component of supporting the quality of teachers' professional work. Unpredictability should also be viewed as a developmental opportunity. In many cases, unexpected situations become sources of innovation, new experiences, and creative educational solutions. They create opportunities for seeking new teaching methods, redefining educational goals, and developing competencies necessary for functioning in a changing world. Future-oriented education should therefore not focus solely on eliminating uncertainty but also on preparing students and teachers to function responsibly in unpredictable conditions. Looking ahead, the ability to cope with unpredictability may become one of the most important professional competencies of teachers. In a world where the pace of change continues to accelerate, the capacity to respond flexibly, learn continuously, and act creatively will determine the effectiveness of educational processes. Unpredictability as a pedeutological category allows the teaching profession to be understood not as an occupation based on stability and routine but as one requiring continuous development, reflection, and readiness to act in a changing reality. **Recommendations** 1. Incorporate the issues of functioning under conditions of uncertainty and change into teacher education programmes. 2. Develop adaptive, reflective, and creative competencies as key components of teacher professionalism. 3. Support teachers in strengthening resilience and their ability to cope with unpredictable situations. 4. Create school cultures that foster innovation, flexibility, and learning from experience. 5. Prepare students and teachers for responsible functioning in a world characterised by uncertainty and dynamic change.

Niewidzialni na trampolinie: młodzież w kryzysie bezdomności w działaniach Fundacji po Drugie

Marek Motyka

Polski, English

Wyzwanie Kryzys bezdomności młodych ludzi należy do najbardziej złożonych i jednocześnie najmniej dostrzeganych problemów społecznych współczesności. W przestrzeni publicznej bezdomność najczęściej kojarzona jest z osobami dorosłymi, podczas gdy doświadczenia młodzieży pozostają często niewidoczne zarówno dla instytucji, jak i opinii społecznej. Tymczasem młodzi ludzie znajdujący się w kryzysie bezdomności należą do grup szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne, przemoc, ubóstwo, problemy zdrowotne oraz przerwanie ścieżki edukacyjnej. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji i polityki społecznej staje się tworzenie skutecznych systemów wsparcia umożliwiających młodzieży odzyskanie bezpieczeństwa, poczucia sprawstwa i szans rozwojowych. Bezdomność młodzieży ma charakter wielowymiarowy. Jej przyczyny często związane są z doświadczeniami przemocy domowej, zaniedbania, rozpadu więzi rodzinnych, ubóstwa, problemów zdrowia psychicznego, pobytu w pieczy zastępczej lub innych trudnych doświadczeń życiowych. W wielu przypadkach kryzys bezdomności nie pojawia się nagle, lecz jest efektem długotrwałego procesu narastania problemów rodzinnych i społecznych. Oznacza to konieczność postrzegania bezdomności nie tylko jako problemu mieszkaniowego, ale również jako konsekwencji złożonych procesów wykluczenia społecznego. Jednym z najważniejszych wyzwań jest identyfikowanie młodych ludzi zagrożonych bezdomnością. W przeciwieństwie do osób dorosłych młodzież często funkcjonuje poza formalnymi systemami pomocy lub ukrywa swoją sytuację. Część młodych ludzi przemieszcza się pomiędzy miejscami tymczasowego pobytu, korzysta z pomocy znajomych lub funkcjonuje w warunkach niestabilnego zamieszkania. Powoduje to, że ich sytuacja pozostaje niewidoczna dla instytucji edukacyjnych i społecznych, co utrudnia udzielenie odpowiedniego wsparcia. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia kontynuowania edukacji. Kryzys bezdomności bardzo często prowadzi do ograniczenia możliwości uczestnictwa w procesie kształcenia. Problemy związane z brakiem stabilnego miejsca zamieszkania, trudnościami finansowymi, stresem oraz koniecznością zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych mogą skutkować absencją szkolną, obniżeniem osiągnięć edukacyjnych lub przedwczesnym opuszczeniem systemu edukacji. Tymczasem edukacja pozostaje jednym z najważniejszych czynników umożliwiających przerwanie cyklu wykluczenia społecznego. Istotnym wyzwaniem pozostaje również dobrostan psychiczny młodych ludzi. Doświadczenie bezdomności wiąże się często z poczuciem osamotnienia, odrzucenia, brakiem bezpieczeństwa oraz utratą zaufania do innych ludzi. Młodzież może doświadczać lęku, depresji, niskiej samooceny oraz trudności w budowaniu relacji społecznych. Dlatego skuteczne wsparcie powinno obejmować nie tylko pomoc materialną, ale również działania psychologiczne i terapeutyczne wzmacniające odporność psychiczną oraz poczucie własnej wartości. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest przeciwdziałanie stygmatyzacji. Młodzi ludzie w kryzysie bezdomności często spotykają się z negatywnymi stereotypami i społecznym niezrozumieniem. Takie doświadczenia mogą prowadzić do dalszej marginalizacji oraz ograniczać gotowość do korzystania z oferowanej pomocy. Tworzenie środowiska opartego na szacunku, akceptacji i podmiotowym traktowaniu młodego człowieka stanowi jeden z warunków skutecznego wsparcia. Szczególnego znaczenia nabiera również budowanie procesów reintegracji społecznej. Wsparcie młodzieży nie powinno ograniczać się do doraźnej pomocy, lecz obejmować działania umożliwiające odzyskanie samodzielności oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Kluczowe

znaczenie mają programy edukacyjne, doradztwo zawodowe, rozwijanie kompetencji społecznych oraz tworzenie możliwości wejścia na rynek pracy. Nie bez znaczenia pozostaje współpraca pomiędzy instytucjami. Skuteczne przeciwdziałanie bezdomności młodzieży wymaga zaangażowania szkół, placówek opiekuńczo-wychowawczych, organizacji pozarządowych, służb społecznych, instytucji rynku pracy oraz systemu ochrony zdrowia. Dopiero skoordynowane działania różnych podmiotów umożliwiają budowanie kompleksowego systemu wsparcia odpowiadającego na wielowymiarowe potrzeby młodych ludzi. W perspektywie przyszłości problem bezdomności młodzieży wymaga coraz większej uwagi ze strony polityki społecznej i edukacyjnej. Zmiany społeczne, kryzysy ekonomiczne oraz problemy zdrowia psychicznego mogą zwiększać liczbę młodych osób zagrożonych wykluczeniem. Oznacza to konieczność rozwijania działań profilaktycznych, wzmacniania systemów wczesnej interwencji oraz tworzenia programów wspierających młodzież w przechodzeniu do samodzielnego życia. Młodzież w kryzysie bezdomności często pozostaje „niewidzialna" dla społeczeństwa, choć jej potrzeby należą do najbardziej pilnych wyzwań współczesności. Skuteczna pomoc wymaga dostrzegania potencjału młodych ludzi, wzmacniania ich zasobów oraz tworzenia warunków umożliwiających odbudowę poczucia bezpieczeństwa, sprawstwa i nadziei na przyszłość. **Rekomendacje** 1. Rozwijać systemy wczesnego rozpoznawania młodzieży zagrożonej bezdomnością i wykluczeniem społecznym. 2. Zapewniać ciągłość edukacji poprzez elastyczne formy wsparcia uczniów znajdujących się w kryzysie. 3. Wzmacniać dostęp do pomocy psychologicznej, terapeutycznej i społecznej. 4. Przeciwdziałać stygmatyzacji poprzez działania edukacyjne promujące empatię i społeczną odpowiedzialność. 5. Budować zintegrowane systemy współpracy pomiędzy szkołami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami pomocy społecznej.

Invisible on the Trampoline: Youth Experiencing Homelessness in the Activities of the Po Drugie Foundation

Challenge Youth homelessness is one of the most complex and least visible social problems of contemporary society. Public discussions about homelessness typically focus on adults, while the experiences of young people often remain unnoticed by institutions and society alike. However, adolescents and young adults experiencing homelessness belong to groups particularly vulnerable to social exclusion, violence, poverty, health problems, and educational disruption. Consequently, one of the major challenges facing contemporary education and social policy is the creation of effective support systems that enable young people to regain security, agency, and opportunities for personal development. Youth homelessness is a multidimensional phenomenon. Its causes are often linked to domestic violence, neglect, family breakdown, poverty, mental health difficulties, experiences within foster care systems, and other adverse life circumstances. In many cases, homelessness emerges not as a sudden event but as the outcome of long-term social and family challenges. This highlights the need to understand homelessness not merely as a housing issue but as a consequence of broader processes of social exclusion. One of the key challenges involves identifying young people at risk of homelessness. Unlike many homeless adults, adolescents often remain outside formal support systems or conceal their living situations. Some move between temporary accommodations, stay with friends, or experience unstable housing conditions. As a result, their circumstances frequently remain invisible to educational and social institutions, making timely support more difficult. Particular attention should be given to educational continuity. Homelessness often disrupts participation in education. The absence of stable housing, financial hardship, psychological stress, and the need to meet basic survival needs may contribute to absenteeism, reduced academic achievement, and early school leaving. Yet education

remains one of the most important factors enabling young people to break cycles of exclusion and disadvantage. Mental health represents another significant challenge. Experiences of homelessness are frequently associated with loneliness, rejection, insecurity, and loss of trust in others. Young people may experience anxiety, depression, low self-esteem, and difficulties establishing relationships. Effective support therefore requires not only material assistance but also psychological and therapeutic interventions aimed at strengthening resilience and self-worth. Combating stigmatisation is equally important. Young people experiencing homelessness often encounter negative stereotypes and social misunderstanding. Such experiences may deepen marginalisation and reduce willingness to seek support. Creating environments based on respect, acceptance, and recognition of young people's dignity is therefore essential. Social reintegration also plays a crucial role. Support should extend beyond emergency assistance and include measures that enable young people to regain independence and participate actively in society. Educational opportunities, career guidance, social skills development, and pathways into employment are particularly important components of long-term support. Interinstitutional cooperation is another key aspect of this challenge. Effective responses to youth homelessness require collaboration among schools, child welfare institutions, non-governmental organisations, social services, labour market institutions, and healthcare providers. Coordinated action is essential for creating comprehensive support systems capable of addressing the diverse needs of young people. Looking towards the future, youth homelessness requires increasing attention from educational and social policy. Social change, economic instability, and mental health challenges may contribute to a growing number of young people at risk of exclusion. This highlights the importance of prevention, early intervention, and programmes supporting successful transitions into independent adulthood. Young people experiencing homelessness often remain "invisible" within society despite facing some of the most urgent challenges of contemporary life. Effective support requires recognising their strengths, building on their resources, and creating conditions that foster security, agency, and hope for the future. **Recommendations** 1. Develop early identification systems for young people at risk of homelessness and social exclusion. 2. Ensure educational continuity through flexible support mechanisms for students experiencing crises. 3. Strengthen access to psychological, therapeutic, and social support services. 4. Combat stigmatisation through educational initiatives promoting empathy and social responsibility. 5. Build integrated cooperation systems among schools, non-governmental organisations, and social support institutions.

Obcojęzyczne teksty literackie drogą do zrozumienia Inności i wzajemnego porozumienia na przykładzie polsko-ukraińskiego projektu studenckiego „Sprach- und literaturdidaktische Auseinandersetzung mit Fragen der Flucht, Vertreibung und Migration im plurikulturellen deutsch-polnisch-ukrainischen Kontext”

Krystyna Mihułka, Estera Głuszko-Boczoń

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat charakteryzuje się rosnącą mobilnością społeczną, intensyfikacją procesów migracyjnych oraz coraz większą różnorodnością kulturową. Konflikty zbrojne, kryzysy humanitarne, migracje ekonomiczne oraz procesy globalizacyjne sprawiają, że społeczeństwa stają się przestrzenią spotkania ludzi reprezentujących odmienne języki, tradycje, doświadczenia i systemy wartości. W takich warunkach jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się rozwijanie kompetencji umożliwiających zrozumienie Inności, budowanie wzajemnego szacunku oraz prowadzenie dialogu międzykulturowego. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja językowa i literacka. Obcojęzyczne teksty literackie nie pełnią wyłącznie funkcji dydaktycznej związanej z nauką języka. Stanowią również przestrzeń poznawania doświadczeń innych ludzi, ich emocji, problemów, historii oraz sposobów postrzegania świata. Literatura umożliwia przekraczanie granic kulturowych i narodowych, pozwalając odbiorcy spojrzeć na rzeczywistość z perspektywy drugiego człowieka. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przezwyciężanie stereotypów i uprzedzeń. Współczesne społeczeństwa często mierzą się z napięciami wynikającymi z różnic kulturowych, religijnych i narodowych. Brak wiedzy o innych grupach społecznych może prowadzić do nieufności, wykluczenia oraz wzmacniania uproszczonych wyobrażeń o „Innych”. Kontakt z literaturą przedstawiającą doświadczenia migrantów, uchodźców czy osób funkcjonujących pomiędzy różnymi kulturami sprzyja rozwijaniu empatii oraz bardziej złożonego rozumienia rzeczywistości społecznej. Szczególnego znaczenia nabiera problem migracji, uchodźstwa i przymusowych przesiedleń. Wydarzenia ostatnich lat, w tym wojna w Ukrainie, sprawiły, że kwestie związane z utratą domu, migracją i adaptacją do nowych warunków życia stały się częścią codziennych doświadczeń wielu osób. Literatura pozwala ukazać te zjawiska nie tylko w wymiarze statystycznym czy politycznym, ale przede wszystkim poprzez indywidualne historie ludzi doświadczających zmian, niepewności i poszukiwania nowego miejsca w świecie. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji międzykulturowych studentów. Współczesny absolwent uczelni wyższej powinien być przygotowany do funkcjonowania w środowiskach wielokulturowych oraz do współpracy z osobami reprezentującymi odmienne doświadczenia społeczne i kulturowe. Kompetencje te obejmują otwartość, zdolność do dialogu, umiejętność rozumienia odmiennych perspektyw oraz gotowość do budowania relacji opartych na wzajemnym szacunku. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola projektów międzynarodowych. Polsko-ukraińskie inicjatywy akademickie tworzą przestrzeń bezpośredniego kontaktu między studentami reprezentującymi różne środowiska kulturowe. Wspólna analiza tekstów literackich dotyczących migracji, uchodźstwa i wielokulturowości umożliwia nie tylko rozwijanie kompetencji językowych, lecz również budowanie wzajemnego zrozumienia i dialogu. Szczególnego znaczenia nabiera także edukacyjny potencjał literatury niemieckojęzycznej. Niemcy, Polska i Ukraina posiadają złożoną historię wzajemnych relacji, migracji i przesiedleń. Literatura tworzona w tych kontekstach kulturowych dostarcza bogatego materiału do refleksji nad problemami tożsamości,

pamięci, granic, integracji oraz współistnienia różnych grup społecznych. Nie bez znaczenia pozostaje rozwijanie empatii i wrażliwości społecznej. Literatura umożliwia przeżywanie doświadczeń bohaterów, rozumienie ich emocji oraz dostrzeganie ludzkiego wymiaru zjawisk społecznych. Dzięki temu może skutecznie wspierać proces kształtowania postaw otwartości i solidarności wobec osób znajdujących się w sytuacji migracji lub wykluczenia. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie edukacji humanistycznej jako przestrzeni budowania porozumienia międzykulturowego. W świecie narastających podziałów społecznych i politycznych literatura może pełnić funkcję narzędzia dialogu, pomagającego dostrzegać wspólne doświadczenia oraz budować kulturę wzajemnego szacunku. Obcojęzyczne teksty literackie stanowią ważne narzędzie edukacyjne wspierające rozwój kompetencji międzykulturowych oraz budowanie społeczeństw otwartych na różnorodność. Wykorzystanie literatury w projektach międzynarodowych może przyczyniać się do lepszego rozumienia Inności, wzmacniania dialogu oraz kształtowania postaw sprzyjających pokojowemu współistnieniu w wielokulturowym świecie. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać literaturę obcojęzyczną jako narzędzie rozwijania kompetencji międzykulturowych i empatii. 2. Wspierać międzynarodowe projekty studenckie sprzyjające dialogowi i współpracy międzykulturowej. 3. Włączać tematykę migracji, uchodźstwa i różnorodności kulturowej do programów kształcenia. 4. Rozwijać kompetencje komunikacyjne umożliwiające funkcjonowanie w środowiskach wielokulturowych. 5. Promować edukację humanistyczną jako przestrzeń budowania wzajemnego zrozumienia i szacunku.

Foreign-Language Literary Texts as a Path to Understanding Otherness and Mutual Understanding: The Example of the Polish-Ukrainian Student Project „Sprach- und literaturdidaktische Auseinandersetzung mit Fragen der Flucht, Vertreibung und Migration im plurikulturellen deutsch-polnisch-ukrainischen Kontext”

Challenge Contemporary societies are increasingly shaped by migration, cultural diversity, and global interconnectedness. Armed conflicts, humanitarian crises, economic migration, and globalisation processes contribute to the growing presence of people representing different languages, traditions, values, and life experiences. In this context, one of the most important challenges facing contemporary education is fostering understanding of otherness, mutual respect, and intercultural dialogue. Foreign-language literature plays a particularly important role in addressing this challenge. Literary texts are not merely tools for language learning; they also provide access to the experiences, emotions, histories, and perspectives of people from different cultural backgrounds. Literature enables readers to transcend cultural boundaries and engage with realities viewed through the eyes of others. One of the key challenges concerns overcoming stereotypes and prejudice. Contemporary societies often struggle with tensions arising from cultural, religious, and national differences. Limited knowledge about other groups may contribute to mistrust, exclusion, and simplified perceptions of “the Other.” Literary works addressing migration, displacement, and intercultural encounters encourage empathy and promote a more nuanced understanding of social realities. Particular attention should be paid to issues related to migration, forced displacement, and refugee experiences. Recent events, including the war in Ukraine, have made questions of loss, relocation, adaptation, and identity increasingly relevant. Literature allows these phenomena to be understood not only as political or statistical issues but also as deeply human experiences shaped by uncertainty, resilience, and the search for belonging. Another important challenge concerns the development of intercultural competencies among university students. Graduates entering contemporary labour markets and social environments need the ability to cooperate with people from diverse cultural backgrounds.

Such competencies include openness, dialogue, respect for diversity, and the capacity to understand different perspectives. International academic projects create valuable opportunities for direct intercultural engagement. Polish-Ukrainian educational initiatives provide spaces where students can jointly explore literary texts addressing migration, displacement, and multiculturalism. Through such collaboration, participants develop not only linguistic competencies but also deeper mutual understanding and intercultural awareness. The educational value of German-language literature is particularly significant in this context. Germany, Poland, and Ukraine share complex historical experiences related to migration, displacement, and cultural interaction. Literary works emerging from these contexts offer rich opportunities for reflection on identity, memory, borders, integration, and coexistence within multicultural societies. Literature also contributes to the development of empathy and social sensitivity. By engaging with the experiences of literary characters, readers gain insight into the emotions, challenges, and aspirations of others. This process supports the formation of attitudes characterised by openness, solidarity, and understanding. Looking towards the future, humanities education will continue to play an essential role in promoting intercultural understanding. In a world marked by social and political divisions, literature can serve as a bridge between cultures, helping individuals recognise shared human experiences and fostering mutual respect. Foreign-language literary texts therefore constitute an important educational resource for developing intercultural competencies and building societies that value diversity. Their use within international educational projects can contribute to deeper understanding of otherness, stronger intercultural dialogue, and the promotion of peaceful coexistence in multicultural environments. **Recommendations** 1. Use foreign-language literature to develop intercultural competencies and empathy. 2. Support international student projects that foster intercultural dialogue and cooperation. 3. Integrate issues of migration, displacement, and cultural diversity into educational curricula. 4. Develop communication competencies necessary for functioning in multicultural environments. 5. Promote humanities education as a space for building mutual understanding and respect.

Odporność psychiczna i jakość życia studentów w Polsce i w Ukrainie. Przegląd badań

Liliya Morska

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwa funkcjonują w warunkach narastającej niepewności związanej z kryzysami zdrowotnymi, konfliktami zbrojnymi, transformacją cyfrową oraz dynamicznymi zmianami społecznymi. Szczególnie silnie procesy te oddziałują na młodych ludzi rozpoczynających dorosłe życie i realizujących edukację akademicką. W rezultacie coraz większego znaczenia nabierają zagadnienia związane z odpornością psychiczną oraz jakością życia studentów, które stają się ważnymi wskaźnikami zdolności młodego pokolenia do funkcjonowania w warunkach współczesnych wyzwań. Polska i Ukraina stanowią szczególnie interesujący obszar badań porównawczych. Studenci obu krajów doświadczali skutków pandemii COVID-19, gwałtownego przejścia na edukację zdalną oraz zmian społeczno-gospodarczych. Jednocześnie młodzież akademicka w Ukrainie funkcjonuje dodatkowo w warunkach wojny i związanych z nią zagrożeń bezpieczeństwa, migracji oraz niepewności przyszłości. Badania wskazują, że sytuacje kryzysowe mogą znacząco wpływać zarówno na dobrostan psychiczny, jak i na procesy edukacyjne. Jednym z najważniejszych wyzwań jest utrzymanie dobrostanu psychicznego studentów. Badania prowadzone w Polsce i Ukrainie pokazują, że jakość życia młodych ludzi jest silnie związana z poziomem stresu, poczuciem bezpieczeństwa, wsparciem społecznym oraz indywidualnymi zasobami psychologicznymi. Szczególne znaczenie mają takie czynniki jak optymizm, poczucie sprawczości oraz zdolność adaptacji do nowych warunków. Szczególnego znaczenia nabiera odporność psychiczna (resilience), rozumiana jako zdolność do radzenia sobie z przeciwnościami, stresem i sytuacjami kryzysowymi. Wyniki badań prowadzonych wśród studentów polskich i ukraińskich wskazują, że odporność psychiczna stanowi jeden z kluczowych czynników wspierających funkcjonowanie akademickie oraz utrzymywanie dobrostanu pomimo trudnych doświadczeń związanych z pandemią i wojną. Istotnym wyzwaniem pozostaje funkcjonowanie studentów w warunkach edukacji zdalnej i hybrydowej. Okres pandemii ujawnił problemy związane z izolacją społeczną, przeciążeniem cyfrowym oraz trudnościami w utrzymywaniu motywacji do nauki. Jednocześnie badania wskazywały na potrzebę rozwijania nowych strategii wspierania studentów oraz budowania elastycznych modeli kształcenia akademickiego. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest wpływ wojny na funkcjonowanie studentów ukraińskich. Badania pokazują, że doświadczenia związane z zagrożeniem bezpieczeństwa, migracją i niepewnością mogą prowadzić do zwiększonego poziomu stresu i obciążenia psychicznego. Jednocześnie obserwuje się wysoki poziom odporności społecznej i wspólnotowej, wspieranej przez poczucie solidarności, nadzieję oraz zaangażowanie społeczne. Szczególnego znaczenia nabiera rola wsparcia społecznego. Badania wskazują, że relacje z rodziną, rówieśnikami oraz społecznością akademicką stanowią jeden z najważniejszych czynników chroniących dobrostan psychiczny studentów. W warunkach kryzysowych wsparcie społeczne może wzmacniać poczucie bezpieczeństwa, przynależności i zdolność radzenia sobie z trudnościami. Nie bez znaczenia pozostaje związek pomiędzy cechami osobowości a jakością życia. Badania porównawcze realizowane wśród studentów polskich i ukraińskich wykazały zależności pomiędzy satysfakcją z życia, optymizmem oraz wybranymi cechami osobowości. Wyniki wskazują na potrzebę wspierania rozwoju zasobów psychologicznych już na wcześniejszych etapach edukacji. Istotną rolę odgrywa również środowisko akademickie. Uczelnie wyższe coraz częściej stają się nie tylko miejscem zdobywania wiedzy, ale również przestrzenią wspierania zdrowia psychicznego, integracji społecznej

oraz rozwoju kompetencji adaptacyjnych. Tworzenie programów wsparcia psychologicznego i budowanie kultury troski staje się jednym z ważnych zadań współczesnych instytucji akademickich. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie działań wzmacniających odporność psychiczną studentów. Rosnąca liczba kryzysów społecznych, zdrowotnych i geopolitycznych powoduje, że zdolność adaptacji, zachowania dobrostanu oraz skutecznego funkcjonowania w warunkach niepewności staje się jedną z najważniejszych kompetencji współczesnego człowieka. Przegląd badań dotyczących studentów w Polsce i Ukrainie pokazuje, że odporność psychiczna i jakość życia pozostają ze sobą ściśle powiązane. Wspieranie dobrostanu psychicznego, budowanie zasobów indywidualnych i społecznych oraz rozwijanie systemów wsparcia akademickiego stają się ważnymi zadaniami współczesnej edukacji wyższej. **Rekomendacje** 1. Rozwijać systemowe programy wspierania zdrowia psychicznego studentów na uczelniach wyższych. 2. Wzmacniać działania ukierunkowane na rozwój odporności psychicznej, poczucia sprawczości i optymizmu. 3. Tworzyć środowiska akademickie sprzyjające budowaniu relacji społecznych i poczucia wspólnoty. 4. Uwzględniać doświadczenia kryzysowe studentów w projektowaniu polityk edukacyjnych i programów wsparcia. 5. Rozwijać międzynarodowe badania porównawcze dotyczące dobrostanu, jakości życia i odporności psychicznej młodych ludzi.

Psychological Resilience and Quality of Life among Students in Poland and Ukraine: A Research Review

Challenge Contemporary societies operate under conditions of increasing uncertainty caused by health crises, armed conflicts, digital transformation, and rapid social change. These processes particularly affect young adults pursuing higher education and entering adulthood. Consequently, psychological resilience and quality of life have become important indicators of students’ ability to function effectively in challenging environments. Poland and Ukraine provide a unique context for comparative research. Students in both countries experienced the consequences of the COVID-19 pandemic, remote learning, and social transformation. At the same time, Ukrainian students have additionally faced the challenges associated with war, displacement, insecurity, and uncertainty about the future. Research demonstrates that such crisis situations significantly affect mental well-being and educational experiences. One of the key challenges concerns maintaining students’ psychological well-being. Studies conducted in Poland and Ukraine indicate that quality of life is strongly associated with stress levels, perceived safety, social support, and individual psychological resources. Factors such as optimism, self-efficacy, and adaptability play particularly important roles. Psychological resilience has become an especially important concept. It refers to the ability to cope effectively with adversity, stress, and crisis situations. Research among Polish and Ukrainian students suggests that resilience is a major factor supporting academic functioning and maintaining well-being despite the challenges associated with pandemics, war, and social instability. Another challenge concerns studying and learning under remote and hybrid conditions. The pandemic highlighted problems related to social isolation, digital overload, and declining motivation. At the same time, it revealed the need for new support strategies and more flexible approaches to higher education. Particular attention should also be paid to the impact of war on Ukrainian students. Research indicates that experiences related to insecurity, displacement, and uncertainty increase psychological burden and stress. Simultaneously, studies reveal high levels of societal and community resilience supported by solidarity, hope, and collective engagement. Social support remains one of the most significant protective factors. Relationships with family, peers, and academic communities contribute substantially to students’ well-being and resilience. During crisis situations, social support

strengthens feelings of belonging, security, and coping capacity. Research has also identified important links between personality traits and quality of life. Comparative studies involving Polish and Ukrainian students demonstrate associations between life satisfaction, dispositional optimism, and selected personality characteristics. These findings highlight the importance of supporting psychological resource development throughout educational pathways. Higher education institutions increasingly play a broader role than merely providing academic instruction. Universities are becoming environments that support mental health, social integration, resilience development, and psychological well-being. Creating support programmes and fostering cultures of care are emerging as important responsibilities of contemporary higher education institutions. Looking towards the future, strengthening student resilience becomes increasingly important. The growing frequency of social, health-related, and geopolitical crises suggests that adaptability, well-being, and effective coping skills will remain essential competencies for future generations. Research conducted among students in Poland and Ukraine demonstrates that psychological resilience and quality of life are closely interconnected. Supporting mental well-being, strengthening individual and social resources, and developing effective academic support systems should therefore remain key priorities for contemporary higher education. **Recommendations** 1. Develop institutional mental health support programmes within higher education. 2. Strengthen initiatives aimed at fostering resilience, self-efficacy, and optimism. 3. Create academic environments that support social relationships and a sense of community. 4. Incorporate students’ crisis experiences into educational policies and support programmes. 5. Expand international comparative research on student well-being, quality of life, and psychological resilience.

Odporność psychiczna studentów jako zasób w radzeniu sobie z presją i zmianami rozwojowymi

Magdalena Leżucha, Joanna Dworakowska, Karolina Czerwiec

Polski, English

Wyzwanie Okres studiów stanowi jeden z najbardziej dynamicznych etapów rozwoju człowieka, łącząc intensywne zmiany osobiste, społeczne, edukacyjne i zawodowe. Młodzi ludzie wchodzący w środowisko akademickie stają przed koniecznością podejmowania nowych ról, budowania samodzielności, rozwijania kompetencji zawodowych oraz planowania własnej przyszłości. Proces ten wiąże się z licznymi wyzwaniami, które mogą stanowić źródło stresu, niepewności oraz obciążenia psychicznego. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnego szkolnictwa wyższego staje się wzmacnianie odporności psychicznej studentów jako zasobu umożliwiającego skuteczne radzenie sobie z presją i zmianami rozwojowymi. Odporność psychiczna jest rozumiana jako zdolność do adaptacji w sytuacjach trudnych, radzenia sobie z przeciwnościami oraz zachowywania równowagi psychicznej pomimo występowania stresu i niepewności. Nie oznacza ona braku trudnych emocji czy problemów, lecz umiejętność konstruktywnego reagowania na wyzwania oraz wykorzystywania własnych zasobów do przezwyciężania trudności. W warunkach współczesnego świata odporność psychiczna staje się jedną z kluczowych kompetencji wspierających dobrostan, rozwój osobisty i efektywne funkcjonowanie społeczne. Jednym z podstawowych wyzwań jest rosnąca presja związana z osiągnięciami edukacyjnymi. Studenci funkcjonują w środowisku charakteryzującym się wysokimi wymaganiami akademickimi, koniecznością osiągania dobrych wyników oraz przygotowywania się do przyszłej kariery zawodowej. Rywalizacja, oczekiwania społeczne oraz obawy dotyczące przyszłości zawodowej mogą prowadzić do chronicznego stresu, przeciążenia oraz obniżenia dobrostanu psychicznego. W takich warunkach odporność psychiczna pozwala skuteczniej radzić sobie z wymaganiami oraz zachowywać motywację do działania. Szczególnego znaczenia nabierają zmiany rozwojowe charakterystyczne dla okresu wczesnej dorosłości. Studenci podejmują decyzje dotyczące własnej tożsamości, relacji interpersonalnych, wartości oraz kierunków dalszego życia. Często po raz pierwszy doświadczają pełnej odpowiedzialności za własne decyzje oraz konsekwencje swoich działań. Proces ten może wiązać się z niepewnością, poczuciem zagubienia oraz koniecznością adaptacji do nowych sytuacji życiowych. Istotnym wyzwaniem pozostaje zdrowie psychiczne studentów. W ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby młodych osób doświadczających stanów lękowych, depresyjnych, przeciążenia emocjonalnego oraz problemów związanych z radzeniem sobie ze stresem. Czynniki takie jak izolacja społeczna, trudności ekonomiczne, niestabilność rynku pracy czy szybkie tempo zmian społecznych mogą dodatkowo zwiększać poziom obciążenia psychicznego. Współczesne uczelnie coraz częściej stają przed koniecznością tworzenia systemów wsparcia sprzyjających ochronie zdrowia psychicznego studentów. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rozwijanie kompetencji adaptacyjnych. Współczesny świat wymaga od młodych ludzi elastyczności, gotowości do uczenia się przez całe życie oraz umiejętności funkcjonowania w warunkach niepewności. Odporność psychiczna wspiera zdolność do adaptacji, pomaga radzić sobie z niepowodzeniami oraz zwiększa gotowość do podejmowania nowych wyzwań edukacyjnych i zawodowych. Szczególnego znaczenia nabierają także relacje społeczne. Wsparcie otrzymywane od rodziny, przyjaciół, wykładowców oraz środowiska akademickiego stanowi jeden z najważniejszych czynników chroniących dobrostan psychiczny studentów. Poczucie przynależności do wspólnoty akademickiej sprzyja budowaniu bezpieczeństwa psychicznego oraz zwiększa zdolność radzenia sobie z trudnościami. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska cyfrowego.

Technologie cyfrowe stwarzają liczne możliwości rozwoju, komunikacji i zdobywania wiedzy, jednak mogą również generować dodatkową presję wynikającą z porównań społecznych, nadmiaru informacji oraz nieustannej dostępności. W takich warunkach rozwijanie umiejętności zarządzania własnymi zasobami psychicznymi staje się szczególnie ważne. W perspektywie przyszłości znaczenie odporności psychicznej będzie systematycznie wzrastać. Zmieniający się rynek pracy, rozwój technologii, nieprzewidywalność procesów społecznych oraz konieczność ciągłego uczenia się sprawiają, że młodzi ludzie będą coraz częściej funkcjonowali w warunkach wymagających wysokiej zdolności adaptacyjnej. Uczelnie wyższe powinny zatem postrzegać wspieranie odporności psychicznej jako integralny element procesu kształcenia. Odporność psychiczna studentów stanowi jeden z kluczowych zasobów umożliwiających skuteczne funkcjonowanie w okresie intensywnych zmian rozwojowych. Jej rozwijanie nie tylko wspiera zdrowie psychiczne i dobrostan młodych ludzi, lecz również zwiększa ich zdolność do osiągania celów edukacyjnych, budowania satysfakcjonujących relacji oraz przygotowania się do wyzwań życia zawodowego i społecznego. **Rekomendacje** 1. Włączać rozwijanie odporności psychicznej do programów wsparcia studentów i działań edukacyjnych uczelni. 2. Wzmacniać dostęp do pomocy psychologicznej oraz programów wspierających zdrowie psychiczne. 3. Rozwijać kompetencje związane z radzeniem sobie ze stresem, zmianą i niepewnością. 4. Budować środowisko akademickie sprzyjające poczuciu przynależności, wsparciu społecznemu i współpracy. 5. Promować równowagę pomiędzy osiągnięciami edukacyjnymi, rozwojem osobistym i dobrostanem psychicznym.

Student Resilience as a Resource for Coping with Pressure and Developmental Changes

Challenge The period of university education represents one of the most dynamic stages of human development, combining significant personal, social, educational, and professional changes. Young adults entering higher education face the challenge of developing independence, assuming new social roles, building professional competencies, and planning their future careers. These processes are often accompanied by stress, uncertainty, and psychological pressure. Consequently, one of the most important challenges facing contemporary higher education is strengthening student resilience as a resource that enables effective coping with pressure and developmental transitions. Resilience can be understood as the capacity to adapt successfully to difficult situations, overcome adversity, and maintain psychological balance despite stress and uncertainty. It does not imply the absence of challenges or negative emotions but rather the ability to respond constructively to difficulties and utilise personal resources effectively. In contemporary society, resilience has become one of the key competencies supporting well-being, personal growth, and effective social functioning. One of the primary challenges concerns increasing pressure associated with academic achievement. Students operate within environments characterised by high expectations, demanding educational requirements, and the need to prepare for future careers. Competition, social expectations, and concerns about employment prospects may contribute to chronic stress, overload, and reduced psychological well-being. Under such conditions, resilience supports persistence, motivation, and effective coping. Developmental transitions characteristic of emerging adulthood also play a significant role. Students make important decisions concerning identity, relationships, values, and future life directions. For many, this period involves experiencing full responsibility for personal choices and their consequences. Such transitions may generate uncertainty, confusion, and adaptation challenges. Mental health has become another major concern. In recent years, increasing numbers of students have experienced anxiety, depression, emotional exhaustion, and difficulties coping with stress. Factors such as social isolation, financial insecurity, labour market uncertainty, and rapid

social change may intensify psychological burdens. Universities are therefore increasingly expected to create support systems that promote student well-being and mental health. Another important challenge involves developing adaptive competencies. Contemporary society requires flexibility, lifelong learning, and the ability to function effectively under conditions of uncertainty. Resilience supports adaptation, facilitates recovery from setbacks, and strengthens readiness to embrace educational and professional opportunities. Social relationships are equally significant. Support received from family members, friends, lecturers, and academic communities represents one of the strongest protective factors for student well-being. A sense of belonging within the university environment contributes to psychological security and enhances the ability to cope with challenges. The influence of digital environments should also be recognised. Digital technologies provide opportunities for communication, learning, and professional development, but they may also create additional pressures associated with social comparison, information overload, and constant connectivity. Under such conditions, the ability to manage personal psychological resources becomes increasingly important. Looking towards the future, resilience will become even more significant. Changing labour markets, technological transformation, social uncertainty, and the growing importance of lifelong learning mean that young adults will increasingly operate in environments requiring strong adaptive capacities. Universities should therefore regard resilience development as an integral component of higher education. Student resilience represents one of the most valuable resources for functioning effectively during periods of developmental change. Strengthening resilience not only promotes mental health and well-being but also enhances students’ capacity to achieve educational goals, build meaningful relationships, and prepare successfully for future professional and social challenges. **Recommendations** 1. Integrate resilience development into university support programmes and educational initiatives. 2. Strengthen access to psychological services and mental health support programmes. 3. Develop competencies related to coping with stress, change, and uncertainty. 4. Build academic environments that foster belonging, social support, and collaboration. 5. Promote balance between academic achievement, personal development, and psychological well-being.

Od technologii do refleksji: rozwijanie krytycznego myślenia z wykorzystaniem narzędzi AI

Anna Grygoruk

Polski, English

Wyzwanie Rozwój sztucznej inteligencji należy do najważniejszych procesów transformujących współczesną edukację. Narzędzia wykorzystujące algorytmy generatywne coraz częściej wspierają wyszukiwanie informacji, analizowanie danych, tworzenie tekstów, rozwiązywanie problemów oraz organizowanie procesu uczenia się. Ich powszechna dostępność sprawia, że uczniowie, studenci i nauczyciele stają przed nowymi możliwościami, ale również przed nowymi wyzwaniami. Jednym z najważniejszych z nich jest rozwijanie krytycznego myślenia w warunkach łatwego dostępu do odpowiedzi generowanych przez systemy sztucznej inteligencji. Krytyczne myślenie od wielu lat uznawane jest za jedną z najważniejszych kompetencji współczesnego człowieka. Obejmuje ono zdolność analizowania informacji, oceny ich wiarygodności, identyfikowania zależności przyczynowo-skutkowych, rozpoznawania błędów logicznych oraz formułowania samodzielnych sądów. W świecie charakteryzującym się nadmiarem informacji kompetencja ta staje się niezbędnym warunkiem świadomego uczestnictwa w życiu społecznym, zawodowym i obywatelskim. Rozwój sztucznej inteligencji powoduje jednak, że proces pozyskiwania informacji ulega znacznemu uproszczeniu, co może prowadzić zarówno do wzmacniania, jak i osłabiania kompetencji krytycznego myślenia. Jednym z podstawowych wyzwań jest ryzyko bezrefleksyjnego korzystania z narzędzi AI. Systemy generatywne potrafią tworzyć spójne, przekonujące i poprawne językowo odpowiedzi, które mogą sprawiać wrażenie w pełni wiarygodnych. W rzeczywistości generowane treści nie zawsze są zgodne z aktualnym stanem wiedzy, mogą zawierać błędy, uproszczenia lub informacje pozbawione odpowiedniego kontekstu. Użytkownicy, którzy nie posiadają rozwiniętych kompetencji krytycznej analizy, mogą traktować odpowiedzi sztucznej inteligencji jako źródło niepodważalnej wiedzy, co zwiększa ryzyko utrwalania błędnych przekonań. Szczególnego znaczenia nabiera umiejętność zadawania pytań. Współczesna edukacja coraz częściej podkreśla, że wartość procesu poznawczego nie polega wyłącznie na uzyskiwaniu odpowiedzi, lecz przede wszystkim na formułowaniu trafnych pytań. Narzędzia AI mogą wspierać rozwój tej kompetencji poprzez umożliwianie prowadzenia dialogu, eksplorowania różnych perspektyw oraz testowania alternatywnych rozwiązań. Warunkiem efektywnego wykorzystania technologii pozostaje jednak aktywna postawa użytkownika oraz gotowość do refleksyjnego analizowania otrzymywanych rezultatów. Istotnym wyzwaniem jest także rozwijanie umiejętności oceny wiarygodności informacji. Współczesny użytkownik powinien potrafić porównywać odpowiedzi generowane przez sztuczną inteligencję z innymi źródłami wiedzy, weryfikować fakty oraz identyfikować potencjalne błędy. Kompetencje te stają się szczególnie ważne w kontekście rosnącej liczby treści tworzonych automatycznie oraz trudności związanych z odróżnianiem informacji rzetelnych od nieprawdziwych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również rozwijanie refleksyjności. Krytyczne myślenie nie ogranicza się wyłącznie do analizy informacji, lecz obejmuje także zdolność do autorefleksji, kwestionowania własnych przekonań oraz otwartości na odmienne perspektywy. Narzędzia sztucznej inteligencji mogą wspierać proces refleksyjnego uczenia się poprzez prezentowanie różnych punktów widzenia, generowanie pytań problemowych oraz zachęcanie do samodzielnej analizy zagadnień. Jednocześnie istnieje ryzyko, że nadmierne poleganie na technologii ograniczy samodzielność poznawczą użytkowników. Nie bez znaczenia pozostaje również problem odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Współczesne społeczeństwo coraz częściej wykorzystuje algorytmy do wspierania procesów decyzyjnych w edukacji, gospodarce,

administracji czy ochronie zdrowia. Oznacza to konieczność rozwijania kompetencji pozwalających na krytyczną ocenę rekomendacji generowanych przez systemy AI oraz świadome podejmowanie decyzji uwzględniających kontekst społeczny, etyczny i kulturowy. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela. W środowisku edukacyjnym wspieranym przez sztuczną inteligencję nauczyciel nie jest jedynie dostawcą wiedzy, lecz organizatorem doświadczeń edukacyjnych rozwijających samodzielność intelektualną. Jego zadaniem staje się wspieranie uczniów w analizowaniu informacji, stawianiu pytań, prowadzeniu dyskusji oraz rozwijaniu umiejętności argumentacji. To właśnie relacja edukacyjna może stanowić kluczowy element przeciwdziałający bezrefleksyjnemu korzystaniu z technologii. W perspektywie przyszłości znaczenie krytycznego myślenia będzie systematycznie wzrastać. Rozwój sztucznej inteligencji, automatyzacji oraz zaawansowanych systemów informacyjnych sprawia, że zdolność samodzielnej oceny informacji staje się jednym z najważniejszych zasobów człowieka. Edukacja nie powinna więc koncentrować się wyłącznie na nauce korzystania z technologii, lecz przede wszystkim na rozwijaniu kompetencji pozwalających rozumieć, oceniać i odpowiedzialnie wykorzystywać ich możliwości. Od technologii do refleksji prowadzi droga, która może stać się jednym z najważniejszych kierunków rozwoju współczesnej edukacji. Ostatecznym celem nie powinno być bowiem zastępowanie ludzkiego myślenia przez sztuczną inteligencję, lecz tworzenie takich warunków, w których technologia wspiera rozwój samodzielności, refleksyjności i odpowiedzialności poznawczej człowieka. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać narzędzia AI jako wsparcie procesu analizy i refleksji, a nie źródło gotowych odpowiedzi. 2. Rozwijać kompetencje związane z krytyczną oceną, weryfikacją i porównywaniem informacji pochodzących z różnych źródeł. 3. Wzmacniać umiejętność formułowania pytań problemowych oraz prowadzenia samodzielnych poszukiwań poznawczych. 4. Łączyć edukację dotyczącą sztucznej inteligencji z kształtowaniem odpowiedzialności etycznej i społecznej. 5. Wspierać rolę nauczyciela jako mentora rozwijającego refleksyjność, argumentację i samodzielność intelektualną uczniów.

From Technology to Reflection: Developing Critical Thinking Through AI Tools

Challenge The development of artificial intelligence is one of the most significant processes transforming contemporary education. Generative AI tools increasingly support information retrieval, data analysis, content creation, problem-solving, and learning management. Their widespread availability provides learners and educators with new opportunities, but it also creates new challenges. One of the most important of these challenges is fostering critical thinking in environments where answers generated by artificial intelligence are readily available. Critical thinking has long been recognised as one of the most important competencies of contemporary society. It encompasses the ability to analyse information, evaluate its credibility, identify causal relationships, recognise logical fallacies, and formulate independent judgments. In a world characterised by information overload, critical thinking becomes an essential condition for meaningful participation in social, professional, and civic life. The rise of artificial intelligence simplifies access to information, creating opportunities both to strengthen and to weaken critical thinking skills. One major challenge involves the risk of unreflective reliance on AI-generated content. Generative systems can produce coherent, persuasive, and linguistically sophisticated responses that may appear entirely reliable. In reality, however, such content is not always accurate and may contain errors, oversimplifications, or information lacking appropriate context. Users who lack critical analytical competencies may treat AI-generated responses as unquestionable sources of knowledge, increasing the risk of adopting inaccurate beliefs and assumptions. Particular importance should be attached to the ability to formulate meaningful questions. Contemporary education increasingly

emphasises that the value of learning lies not only in obtaining answers but also in asking relevant and insightful questions. Artificial intelligence can support this competency by enabling dialogue, exploring multiple perspectives, and testing alternative solutions. Effective use of these technologies, however, requires active engagement and a willingness to critically examine generated outputs. Another important challenge concerns the evaluation of information credibility. Contemporary learners should be able to compare AI-generated content with other sources of knowledge, verify facts, and identify inaccuracies. These competencies are becoming increasingly important in a context where vast amounts of content are automatically generated and where distinguishing reliable information from misinformation is often difficult. The development of reflective thinking represents another essential dimension of this challenge. Critical thinking extends beyond information analysis and includes self-reflection, questioning one's own assumptions, and openness to alternative perspectives. AI tools can support reflective learning by presenting diverse viewpoints, generating problem-based questions, and encouraging independent inquiry. At the same time, excessive dependence on technology may reduce intellectual autonomy and weaken reflective habits. The issue of responsibility in decision-making is equally significant. Contemporary societies increasingly rely on algorithms to support decisions in education, healthcare, administration, and business. This creates a need for competencies enabling individuals to critically evaluate AI-generated recommendations and make informed decisions that consider social, ethical, and cultural contexts. The role of teachers becomes particularly important in this environment. Within AI-supported educational settings, teachers are not merely providers of information but facilitators of intellectual development. Their task is to support learners in analysing information, asking questions, engaging in discussion, and developing argumentation skills. Educational relationships may therefore serve as a crucial safeguard against passive and uncritical reliance on technology. Looking ahead, the importance of critical thinking will continue to grow. The development of artificial intelligence, automation, and advanced information systems means that the ability to independently evaluate information will become one of the most valuable human competencies. Education should therefore focus not only on teaching how to use technology but also on developing the capacities needed to understand, assess, and responsibly employ technological tools. The path from technology to reflection represents one of the most important directions for the future of education. The ultimate goal should not be to replace human thinking with artificial intelligence but to create conditions in which technology supports the development of intellectual independence, reflective awareness, and responsible reasoning. **Recommendations** 1. Use AI tools as support for analysis and reflection rather than as providers of ready-made answers. 2. Develop competencies related to the critical evaluation, verification, and comparison of information from multiple sources. 3. Strengthen the ability to formulate meaningful questions and engage in independent inquiry. 4. Integrate AI education with the development of ethical and social responsibility. 5. Support the role of teachers as mentors fostering reflection, argumentation, and intellectual independence.

O edukacji włączającej...

Joanna Leśniak

Polski, English

Wyzwanie Edukacja włączająca należy obecnie do najważniejszych idei wyznaczających kierunki rozwoju współczesnych systemów edukacyjnych. Jej podstawowym celem jest zapewnienie wszystkim uczniom możliwości pełnego uczestnictwa w procesie kształcenia, niezależnie od ich indywidualnych cech, możliwości, ograniczeń, pochodzenia społecznego, kulturowego czy ekonomicznego. Inkluzja nie odnosi się wyłącznie do organizacji procesu nauczania, lecz stanowi szerszą koncepcję społeczną opartą na wartościach równości, sprawiedliwości, poszanowania godności człowieka oraz uznania różnorodności za naturalny element życia społecznego. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się budowanie szkoły, która nie tylko deklaruje otwartość, ale rzeczywiście umożliwia uczestnictwo wszystkim uczniom. Współczesne społeczeństwa charakteryzują się rosnącą różnorodnością. W szkołach spotykają się uczniowie reprezentujący odmienne doświadczenia życiowe, kultury, języki, systemy wartości oraz potrzeby edukacyjne. Obecne są w nich osoby z niepełnosprawnościami, uczniowie o szczególnych uzdolnieniach, dzieci z doświadczeniem migracji, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym oraz uczniowie wymagający specjalistycznego wsparcia. Edukacja włączająca zakłada, że różnorodność ta nie powinna być traktowana jako problem wymagający eliminacji, lecz jako wartość wzbogacająca środowisko edukacyjne i rozwijająca kompetencje społeczne wszystkich uczestników procesu kształcenia. Jednym z podstawowych wyzwań jest przejście od formalnej obecności ucznia w szkole do jego rzeczywistego uczestnictwa. Sam fakt uczęszczania do tej samej klasy nie oznacza jeszcze pełnej inkluzji. Kluczowe znaczenie ma możliwość aktywnego udziału w zajęciach, budowania relacji społecznych, rozwijania własnego potencjału oraz doświadczania poczucia przynależności do społeczności szkolnej. Edukacja włączająca wymaga więc tworzenia takich warunków, które umożliwiają każdemu uczniowi pełne korzystanie z oferowanych możliwości edukacyjnych. Istotnym wyzwaniem pozostaje również zmiana sposobu myślenia o edukacji. Tradycyjne modele szkolne często opierały się na założeniu jednolitości wymagań, metod nauczania i sposobów oceniania. Współczesna inkluzja zakłada natomiast konieczność uwzględniania indywidualnych potrzeb, możliwości oraz stylów uczenia się uczniów. Oznacza to odejście od koncentracji na brakach i ograniczeniach na rzecz dostrzegania potencjału, zasobów i mocnych stron każdego człowieka. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela. W edukacji włączającej nauczyciel staje się organizatorem środowiska edukacyjnego sprzyjającego uczestnictwu wszystkich uczniów. Jego zadaniem jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również budowanie atmosfery akceptacji, wspieranie współpracy, przeciwdziałanie wykluczeniu oraz rozwijanie postaw otwartości i empatii. Wymaga to wysokich kompetencji pedagogicznych, społecznych i komunikacyjnych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest współpraca pomiędzy szkołą, rodziną oraz środowiskiem lokalnym. Skuteczna edukacja włączająca wymaga zaangażowania wielu podmiotów odpowiedzialnych za rozwój dziecka. Rodzice, nauczyciele, specjaliści, organizacje społeczne i instytucje publiczne powinni tworzyć spójny system wsparcia umożliwiający uczniowi pełne uczestnictwo w życiu edukacyjnym i społecznym. Nie bez znaczenia pozostaje również kwestia dostępności. Współczesna szkoła powinna eliminować bariery architektoniczne, komunikacyjne, organizacyjne i cyfrowe, które mogą ograniczać udział uczniów w procesie kształcenia. Dostępność oznacza nie tylko możliwość wejścia do budynku czy korzystania z materiałów edukacyjnych, ale także tworzenie warunków

sprzyjających samodzielności, aktywności i poczuciu sprawstwa. Szczególnego znaczenia nabierają także przemiany społeczne i technologiczne. Rozwój nowych technologii, migracje, zmiany demograficzne oraz rosnąca świadomość praw człowieka sprawiają, że edukacja musi nieustannie dostosowywać się do nowych warunków funkcjonowania społeczeństwa. Edukacja włączająca staje się odpowiedzią na potrzebę budowania społeczeństwa opartego na współpracy, solidarności i poszanowaniu różnorodności. W perspektywie przyszłości inkluzja nie będzie jedynie jednym z kierunków rozwoju edukacji, lecz jednym z jej podstawowych fundamentów. Współczesna szkoła nie może być skuteczna, jeśli nie uwzględnia różnorodności swoich uczniów. Oznacza to konieczność tworzenia systemów edukacyjnych zdolnych do elastycznego reagowania na potrzeby wszystkich uczestników procesu kształcenia. Edukacja włączająca jest więc nie tylko koncepcją pedagogiczną, ale także projektem społecznym dotyczącym budowania bardziej sprawiedliwego i otwartego świata. Jej realizacja wymaga zmiany postaw, rozwijania kompetencji oraz tworzenia rozwiązań systemowych wspierających uczestnictwo każdego człowieka. Od skuteczności tych działań zależy jakość współczesnej edukacji oraz zdolność społeczeństw do budowania wspólnot opartych na równości i wzajemnym szacunku. **Rekomendacje** 1. Traktować różnorodność uczniów jako wartość wzbogacającą środowisko edukacyjne. 2. Tworzyć warunki umożliwiające rzeczywiste uczestnictwo wszystkich uczniów w życiu szkoły. 3. Rozwijać kompetencje nauczycieli w zakresie edukacji włączającej i pracy w zróżnicowanych zespołach klasowych. 4. Wzmacniać współpracę pomiędzy szkołą, rodziną i środowiskiem lokalnym. 5. Eliminować bariery ograniczające dostępność edukacji oraz budować kulturę opartą na równości i szacunku.

On Inclusive Education…

Challenge Inclusive education is currently one of the most influential ideas shaping the development of contemporary educational systems. Its primary objective is to ensure that all learners can participate fully in education regardless of their individual characteristics, abilities, limitations, social backgrounds, cultural identities, or economic circumstances. Inclusion is not limited to the organisation of teaching and learning processes; rather, it represents a broader social concept grounded in equality, justice, respect for human dignity, and recognition of diversity as a natural feature of society. Consequently, one of the most important challenges facing contemporary education is creating schools that not only declare openness but genuinely enable participation for all learners. Modern societies are characterised by increasing diversity. Schools bring together students with different life experiences, cultures, languages, values, and educational needs. They include learners with disabilities, gifted students, children with migration backgrounds, individuals at risk of social exclusion, and students requiring specialised support. Inclusive education assumes that such diversity should not be viewed as a problem to be eliminated but as a value that enriches educational environments and promotes the social development of all participants. One of the key challenges is moving beyond mere physical presence towards genuine participation. Simply attending the same classroom does not automatically constitute inclusion. What matters is the opportunity to participate actively in learning, build social relationships, develop personal potential, and experience a sense of belonging within the school community. Inclusive education therefore requires the creation of conditions that enable every learner to benefit fully from educational opportunities. Another important challenge concerns changing the way education is conceptualised. Traditional educational models often relied on uniform expectations, teaching methods, and assessment practices. Contemporary inclusion emphasises the need to recognise individual needs, abilities, and learning styles. This involves shifting attention away from deficits and limitations towards strengths, resources, and developmental potential. The

role of teachers becomes particularly significant within this framework. In inclusive education, teachers act as facilitators of learning environments that encourage participation by all students. Their responsibilities extend beyond knowledge transmission and include fostering acceptance, supporting cooperation, preventing exclusion, and promoting openness and empathy. These tasks require advanced pedagogical, social, and communication competencies. Cooperation among schools, families, and local communities also represents a crucial aspect of this challenge. Effective inclusive education depends on the involvement of multiple stakeholders responsible for supporting learners' development. Parents, teachers, specialists, community organisations, and public institutions should work together to create coherent support systems enabling full educational and social participation. Accessibility is another essential consideration. Contemporary schools should remove architectural, communication, organisational, and digital barriers that may restrict participation. Accessibility involves not only physical access to buildings and learning materials but also creating conditions that promote independence, engagement, and a sense of agency. Social and technological transformations further increase the importance of inclusion. Technological development, migration processes, demographic changes, and growing awareness of human rights require education to adapt continuously to changing social realities. Inclusive education provides a response to the need for societies based on cooperation, solidarity, and respect for diversity. Looking towards the future, inclusion will become not merely one direction of educational development but one of its fundamental principles. Contemporary schools cannot function effectively without recognising the diversity of their learners. This requires educational systems capable of responding flexibly to the needs of all participants in the learning process. Inclusive education should therefore be viewed not only as a pedagogical concept but also as a social project aimed at building a more equitable and open society. Its implementation requires changes in attitudes, the development of competencies, and the creation of systemic solutions supporting the participation of every individual. The effectiveness of these efforts will determine both the quality of contemporary education and the ability of societies to build communities based on equality and mutual respect. **Recommendations** 1. Treat learner diversity as a value that enriches educational environments. 2. Create conditions enabling the genuine participation of all students in school life. 3. Develop teachers' competencies in inclusive education and working with diverse learner groups. 4. Strengthen cooperation among schools, families, and local communities. 5. Remove barriers to educational accessibility and build cultures based on equality and respect.

O potrzebie kształtowania terapeutycznej obecności nauczyciela we współczesnej szkole

Teresa Zubrzycka-Maciąg

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja funkcjonuje w warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych, technologicznych i cywilizacyjnych, które wpływają nie tylko na organizację procesu kształcenia, lecz także na kondycję psychiczną i społeczną uczniów. Coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, że szkoła nie jest wyłącznie miejscem przekazywania wiedzy i rozwijania kompetencji poznawczych, ale również przestrzenią budowania relacji, kształtowania postaw oraz wspierania dobrostanu młodego człowieka. W związku z tym jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się rozwijanie terapeutycznej obecności nauczyciela, rozumianej jako zdolność do tworzenia relacji opartych na empatii, zaufaniu, autentyczności i odpowiedzialności za rozwój ucznia. Potrzeba podejmowania tego wyzwania wynika między innymi z obserwowanego wzrostu problemów emocjonalnych i psychicznych wśród dzieci i młodzieży. Badania prowadzone w wielu krajach wskazują na zwiększającą się skalę zaburzeń lękowych, depresyjnych, problemów adaptacyjnych oraz trudności związanych z budowaniem relacji społecznych. Jednocześnie uczniowie funkcjonują w środowisku charakteryzującym się wysoką dynamiką zmian, nieustannym przepływem informacji, presją osiągnięć oraz rosnącym wpływem mediów cyfrowych na codzienne życie. W takich warunkach szkoła staje się jednym z kluczowych miejsc wspierania rozwoju psychospołecznego młodego pokolenia. Zmieniają się również oczekiwania wobec nauczyciela. Tradycyjny model oparty przede wszystkim na przekazywaniu wiedzy ustępuje miejsca podejściu, w którym nauczyciel pełni funkcję przewodnika, mentora i osoby wspierającej proces całościowego rozwoju ucznia. Oznacza to konieczność rozwijania kompetencji wykraczających poza przygotowanie merytoryczne i dydaktyczne. Coraz większego znaczenia nabierają kompetencje komunikacyjne, emocjonalne, społeczne i relacyjne, umożliwiające budowanie atmosfery bezpieczeństwa oraz wspieranie uczniów w radzeniu sobie z wyzwaniami codziennego życia. Terapeutyczna obecność nauczyciela nie oznacza przejmowania funkcji psychologa czy terapeuty. Jej istotą jest umiejętność bycia uważnym na potrzeby ucznia, dostrzegania jego trudności oraz tworzenia warunków sprzyjających poczuciu bezpieczeństwa, akceptacji i sprawstwa. Nauczyciel wyposażony w tego rodzaju kompetencje potrafi budować relacje oparte na wzajemnym szacunku, wspierać rozwój samoświadomości uczniów oraz wzmacniać ich odporność psychiczną. Tak rozumiana obecność może mieć istotne znaczenie zarówno dla osiągnięć edukacyjnych, jak i dla jakości funkcjonowania społecznego uczniów. Wyzwanie to należy rozpatrywać również w kontekście rosnącej różnorodności środowisk szkolnych. Współczesne szkoły stają się miejscem spotkania uczniów o zróżnicowanych doświadczeniach społecznych, kulturowych i edukacyjnych. Coraz częściej nauczyciele pracują z uczniami posiadającymi specjalne potrzeby edukacyjne, doświadczenia migracyjne, problemy adaptacyjne czy trudności wynikające z kryzysów rodzinnych. W takich warunkach budowanie relacji opartych na zrozumieniu i indywidualnym podejściu staje się jednym z podstawowych warunków skutecznego procesu edukacyjnego. Istotnym elementem omawianego wyzwania jest również troska o dobrostan samych nauczycieli. Trudno oczekiwać od pedagogów tworzenia wspierającego środowiska edukacyjnego, jeśli sami doświadczają przeciążenia zawodowego, wypalenia czy chronicznego stresu. Dlatego rozwijanie terapeutycznej obecności nauczyciela powinno być wspierane przez odpowiednie rozwiązania systemowe obejmujące doskonalenie zawodowe, wsparcie psychologiczne oraz budowanie kultury organizacyjnej szkoły opartej na współpracy i wzajemnym szacunku. W perspektywie przyszłości znaczenie terapeutycznej obecności

nauczyciela może jeszcze wzrosnąć. Rozwój sztucznej inteligencji i technologii cyfrowych powoduje, że przekazywanie informacji staje się coraz łatwiejsze do zautomatyzowania. Tym samym relacyjny, emocjonalny i humanistyczny wymiar pracy nauczyciela staje się jednym z najważniejszych obszarów, których nie można zastąpić technologią. To właśnie zdolność do budowania autentycznych relacji, wspierania rozwoju człowieka oraz tworzenia bezpiecznej przestrzeni edukacyjnej może stanowić o wyjątkowej wartości nauczyciela w szkole przyszłości. Kształtowanie terapeutycznej obecności nauczyciela należy zatem postrzegać jako jedno z kluczowych zadań współczesnych systemów edukacyjnych. Od jakości relacji tworzonych przez nauczycieli zależy nie tylko skuteczność procesu dydaktycznego, lecz także rozwój społeczny, emocjonalny i obywatelski młodego pokolenia. W świecie pełnym zmian, niepewności i nowych wyzwań szkoła potrzebuje nauczycieli, którzy potrafią łączyć profesjonalizm zawodowy z wrażliwością na potrzeby drugiego człowieka. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać kompetencje społeczne, emocjonalne i komunikacyjne nauczycieli w procesie kształcenia oraz doskonalenia zawodowego. 2. Uwzględniać dobrostan psychiczny uczniów jako ważny element działań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych szkoły. 3. Rozwijać kulturę szkoły opartą na relacjach, zaufaniu, dialogu, empatii i wzajemnym szacunku. 4. Wspierać nauczycieli w zakresie profilaktyki, wczesnego rozpoznawania trudności uczniów oraz współpracy ze specjalistami. 5. Wzmacniać humanistyczny wymiar edukacji w warunkach cyfryzacji i rozwoju sztucznej inteligencji.

On the Need to Foster the Therapeutic Presence of Teachers in Contemporary Schools

Challenge Contemporary education operates in the context of dynamic social, cultural, technological, and civilisational transformations that affect not only the organisation of the teaching process but also the psychological and social condition of students. Increasingly, attention is being drawn to the fact that school is not merely a place for transmitting knowledge and developing cognitive competencies, but also a space for building relationships, shaping attitudes, and supporting the well-being of young people. In this context, one of the most important challenges of contemporary education is to develop the therapeutic presence of teachers, understood as the ability to create relationships based on empathy, trust, authenticity, and responsibility for students' development. The need to address this challenge results, among other things, from the observed increase in emotional and mental health problems among children and adolescents. Research conducted in many countries indicates a growing scale of anxiety disorders, depressive symptoms, adaptation problems, and difficulties related to building social relationships. At the same time, students function in an environment characterised by rapid change, constant information flow, pressure to achieve, and the increasing influence of digital media on everyday life. Under such conditions, school becomes one of the key spaces for supporting the psychosocial development of the younger generation. Expectations towards teachers are also changing. The traditional model based primarily on knowledge transmission is giving way to an approach in which the teacher acts as a guide, mentor, and person supporting the holistic development of the student. This requires the development of competencies that go beyond subject-specific and didactic preparation. Communication, emotional, social, and relational competencies are becoming increasingly important, as they enable teachers to build an atmosphere of safety and support students in coping with everyday challenges. The therapeutic presence of the teacher does not mean taking over the role of a psychologist or therapist. Its essence lies in the ability to be attentive to students' needs, notice their difficulties, and create conditions that foster a sense of safety, acceptance, and agency. A teacher equipped with such competencies is able to build relationships based on mutual respect, support students' self-awareness, and

strengthen their psychological resilience. Such presence may be significant both for educational achievement and for the quality of students' social functioning. This challenge should also be considered in the context of the growing diversity of school environments. Contemporary schools are places where students with diverse social, cultural, and educational experiences meet. Increasingly, teachers work with students with special educational needs, migration experiences, adaptation difficulties, or problems resulting from family crises. In such circumstances, building relationships based on understanding and individualised support becomes one of the fundamental conditions for an effective educational process. An important element of this challenge is also concern for teachers' own well-being. It is difficult to expect teachers to create a supportive educational environment if they themselves experience professional overload, burnout, or chronic stress. Therefore, developing teachers' therapeutic presence should be supported by appropriate systemic solutions, including professional development, psychological support, and the creation of a school organisational culture based on cooperation and mutual respect. In the future, the importance of teachers' therapeutic presence may increase even further. The development of artificial intelligence and digital technologies means that the transmission of information is becoming increasingly easy to automate. Therefore, the relational, emotional, and humanistic dimension of teachers' work is becoming one of the most important areas that cannot be replaced by technology. The ability to build authentic relationships, support human development, and create a safe educational space may constitute the unique value of teachers in the school of the future. Developing teachers' therapeutic presence should therefore be perceived as one of the key tasks of contemporary educational systems. The quality of relationships created by teachers determines not only the effectiveness of the teaching process, but also the social, emotional, and civic development of the younger generation. In a world marked by change, uncertainty, and new challenges, schools need teachers who are able to combine professional competence with sensitivity to the needs of others. **Recommendations** 1. Strengthen teachers' social, emotional, and communication competencies in teacher education and professional development. 2. Recognise students' mental well-being as an important element of the school's teaching, educational, and care-related activities. 3. Develop a school culture based on relationships, trust, dialogue, empathy, and mutual respect. 4. Support teachers in prevention, early identification of students' difficulties, and cooperation with specialists. 5. Strengthen the humanistic dimension of education in the context of digitalisation and the development of artificial intelligence.

O strategiach rodzicielskich w wyborze szkoły podstawowej dla dziecka

Wojciech Kubica

Polski, English

Wyzwanie Wybór szkoły podstawowej należy do najważniejszych decyzji podejmowanych przez rodziców na początku ścieżki edukacyjnej dziecka. Decyzja ta wykracza poza kwestie organizacyjne i administracyjne, ponieważ może wpływać na rozwój poznawczy, społeczny, emocjonalny oraz edukacyjny ucznia przez wiele kolejnych lat. Współczesne społeczeństwo oferuje rodzicom coraz większą liczbę możliwości wyboru placówki edukacyjnej, co z jednej strony zwiększa zakres autonomii rodzin, z drugiej zaś generuje nowe dylematy i wyzwania związane z podejmowaniem decyzji. W rezultacie jednym z istotnych zagadnień współczesnej pedagogiki staje się analiza strategii rodzicielskich stosowanych przy wyborze szkoły podstawowej dla dziecka. Współczesny system edukacyjny charakteryzuje się rosnącą różnorodnością oferty edukacyjnej. Rodzice mogą wybierać pomiędzy szkołami publicznymi i niepublicznymi, placówkami o określonych profilach edukacyjnych, szkołami integracyjnymi, społecznymi czy międzynarodowymi. Wybór ten coraz częściej nie ogranicza się do szkoły rejonowej, lecz staje się efektem świadomego poszukiwania środowiska edukacyjnego odpowiadającego oczekiwaniom rodziny. Jednym z najważniejszych wyzwań jest określenie kryteriów wyboru szkoły. Rodzice podejmują decyzje w oparciu o różnorodne przesłanki, takie jak poziom nauczania, wyniki egzaminacyjne, opinie innych rodziców, bezpieczeństwo uczniów, lokalizacja szkoły, oferta zajęć dodatkowych czy atmosfera panująca w placówce. Różnorodność tych czynników sprawia, że strategie wyboru mogą znacząco różnić się pomiędzy rodzinami. Szczególnego znaczenia nabiera rosnąca konkurencja pomiędzy szkołami. W wielu środowiskach edukacyjnych placówki podejmują działania mające na celu przyciągnięcie uczniów i rodziców poprzez budowanie określonego wizerunku, rozwijanie specjalistycznych programów nauczania czy promowanie osiągnięć uczniów. Powoduje to, że rodzice coraz częściej funkcjonują jako świadomi odbiorcy usług edukacyjnych, analizujący dostępne informacje i porównujący oferty różnych szkół. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ kapitału społecznego i kulturowego rodziny na proces podejmowania decyzji. Rodzice dysponujący większymi zasobami informacyjnymi, edukacyjnymi i ekonomicznymi często mają większe możliwości poszukiwania oraz oceny ofert edukacyjnych. Może to prowadzić do pogłębiania nierówności edukacyjnych wynikających z różnic społecznych i ekonomicznych pomiędzy rodzinami. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest uwzględnianie potrzeb i predyspozycji dziecka. Coraz częściej podkreśla się, że wybór szkoły powinien uwzględniać nie tylko oczekiwania rodziców, ale również indywidualne możliwości, zainteresowania oraz potrzeby rozwojowe ucznia. Dobrze dopasowane środowisko edukacyjne może sprzyjać budowaniu motywacji do nauki, poczucia bezpieczeństwa i satysfakcji z uczestnictwa w życiu szkolnym. Szczególnego znaczenia nabiera również rola informacji i komunikacji. Rodzice podejmują decyzje na podstawie danych pochodzących z różnych źródeł, takich jak strony internetowe szkół, rankingi edukacyjne, media społecznościowe, dni otwarte czy opinie znajomych. Współczesne technologie zwiększają dostęp do informacji, ale jednocześnie mogą utrudniać ocenę ich wiarygodności i rzeczywistej wartości. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ lokalnych uwarunkowań społecznych i demograficznych. W niektórych regionach rodzice mają szeroki wybór placówek edukacyjnych, podczas gdy w innych możliwości te są znacznie ograniczone. Proces wyboru szkoły jest więc silnie związany z kontekstem miejsca zamieszkania oraz dostępnością określonych form edukacji. Istotną rolę odgrywa także współpraca pomiędzy rodziną a szkołą. Coraz częściej rodzice oczekują

od placówek edukacyjnych nie tylko wysokiej jakości nauczania, lecz również otwartości na dialog, partnerskich relacji oraz wspierania rozwoju dziecka w wymiarze społecznym i emocjonalnym. Jakość współpracy staje się ważnym kryterium oceny szkoły. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie świadomego i odpowiedzialnego podejścia do wyboru szkoły. Decyzje edukacyjne podejmowane przez rodziców powinny uwzględniać zarówno potrzeby dziecka, jak i długofalowe cele związane z jego rozwojem oraz funkcjonowaniem w społeczeństwie. Strategie rodzicielskie związane z wyborem szkoły podstawowej stanowią ważny element współczesnych procesów edukacyjnych. Od jakości podejmowanych decyzji zależy nie tylko przebieg edukacji dziecka, ale również jego późniejsze doświadczenia szkolne, społeczne i rozwojowe. **Rekomendacje** 1. Wspierać rodziców w dostępie do rzetelnych informacji dotyczących ofert edukacyjnych szkół. 2. Uwzględniać indywidualne potrzeby i predyspozycje dziecka w procesie wyboru szkoły. 3. Wzmacniać przejrzystość komunikacji pomiędzy szkołami a rodzicami. 4. Ograniczać nierówności edukacyjne wynikające z różnic w kapitale społecznym i kulturowym rodzin. 5. Promować partnerskie relacje pomiędzy szkołą a rodziną jako ważny element jakości edukacji.

On Parental Strategies in Choosing a Primary School for a Child

Challenge Choosing a primary school is one of the most important educational decisions made by parents at the beginning of a child’s educational journey. This decision extends beyond organisational considerations, as it may significantly influence a child’s cognitive, social, emotional, and academic development for many years. Contemporary societies offer families an increasingly diverse range of educational options, creating both opportunities and challenges in the decision-making process. Consequently, one of the important issues in contemporary educational research concerns the strategies parents use when selecting primary schools for their children. Modern educational systems are characterised by growing diversity. Parents may choose among public and private schools, specialised institutions, inclusive schools, community schools, and international educational settings. School choice increasingly involves active searching for educational environments that align with family expectations and values rather than simply attending the nearest local school. One of the key challenges concerns determining the criteria used in selecting schools. Parents often base their decisions on factors such as academic quality, examination results, safety, school reputation, location, extracurricular opportunities, and the overall atmosphere within the institution. Because these factors vary in importance among families, school-choice strategies differ significantly across social groups. Particular attention should be paid to increasing competition among schools. Educational institutions frequently engage in activities aimed at attracting students and parents by developing distinctive profiles, promoting achievements, and enhancing their public image. As a result, parents increasingly act as informed consumers of educational services, comparing available options and evaluating competing offers. Another important challenge involves the influence of family social and cultural capital. Families with greater educational, informational, and financial resources often possess stronger capacities to gather information, assess school quality, and access preferred educational opportunities. This may contribute to the reproduction of educational inequalities associated with broader social and economic differences. An important aspect of this issue is the need to consider children’s individual needs and abilities. Contemporary educational perspectives increasingly emphasise that school choice should not only reflect parental expectations but also take into account children's interests, developmental characteristics, and learning needs. A well-matched educational environment may enhance motivation, well-being, and educational success. The role of information and communication is equally significant.

Parents gather information from school websites, educational rankings, social media, open days, and recommendations from relatives or friends. While digital technologies increase access to information, they may also create difficulties in evaluating the reliability and relevance of available data. Local social and demographic conditions also influence school-choice processes. In some regions, families have access to a wide range of educational options, whereas in others choices are considerably more limited. Consequently, parental strategies are strongly shaped by the educational opportunities available within specific local contexts. Cooperation between schools and families represents another important factor. Increasingly, parents expect schools not only to provide high-quality education but also to foster dialogue, partnership, and support for children's social and emotional development. The quality of school-family relationships therefore becomes an important criterion in school evaluation. Looking towards the future, promoting informed and responsible educational decision-making will become increasingly important. Parents' choices should balance immediate educational considerations with long-term developmental goals and the future needs of children in changing social environments. Parental strategies related to primary school choice constitute an important aspect of contemporary educational processes. The quality of these decisions influences not only children's academic pathways but also their broader social and developmental experiences. **Recommendations** 1. Support parents' access to reliable information about educational opportunities and school programmes. 2. Consider children's individual needs and abilities when making school-choice decisions. 3. Strengthen transparency and communication between schools and families. 4. Reduce educational inequalities resulting from differences in family social and cultural capital. 5. Promote partnership-based relationships between schools and families as a key element of educational quality.

O (współczesnym) znaczeniu autorytetów

Katarzyna M. Cwynar

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznymi przemianami społecznymi, kulturowymi i technologicznymi, które wpływają na sposób postrzegania wartości, norm oraz relacji międzyludzkich. Rozwój mediów cyfrowych, powszechny dostęp do informacji oraz zmieniające się wzorce społeczne sprawiają, że tradycyjne źródła autorytetu podlegają coraz częściej weryfikacji, a niekiedy także kwestionowaniu. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji i wychowania staje się refleksja nad znaczeniem autorytetów oraz ich rolą w kształtowaniu postaw młodego pokolenia. Autorytet odgrywa ważną rolę w procesie socjalizacji i wychowania. Stanowi punkt odniesienia dla jednostki, wspiera proces podejmowania decyzji, kształtowania wartości oraz budowania własnej tożsamości. Autorytet nie opiera się wyłącznie na formalnej pozycji społecznej, lecz przede wszystkim na wiarygodności, kompetencjach, odpowiedzialności i spójności pomiędzy głoszonymi wartościami a codziennym postępowaniem. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zmieniający się charakter autorytetu we współczesnym społeczeństwie. W przeszłości autorytet często wynikał z pełnionej funkcji społecznej, wieku lub statusu zawodowego. Współcześnie coraz większego znaczenia nabiera autorytet oparty na autentyczności, kompetencjach oraz zdolności do budowania relacji opartych na szacunku i dialogu. Młodzi ludzie coraz częściej oczekują uzasadnienia norm i wartości, a nie jedynie ich przekazywania. Szczególnego znaczenia nabiera wpływ mediów cyfrowych i społecznościowych. Współczesna młodzież funkcjonuje w środowisku, w którym wzorce osobowe są kształtowane nie tylko przez rodzinę, szkołę czy lokalną społeczność, ale również przez influencerów, twórców internetowych i osoby obecne w przestrzeni medialnej. Powoduje to konieczność rozwijania umiejętności krytycznej oceny źródeł informacji oraz świadomego wyboru osób, które stają się punktami odniesienia w procesie kształtowania postaw. Istotnym wyzwaniem pozostaje kryzys zaufania społecznego obserwowany w wielu współczesnych społeczeństwach. Podważanie autorytetów publicznych, instytucjonalnych i eksperckich może prowadzić do dezorientacji aksjologicznej oraz trudności w budowaniu trwałych systemów wartości. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabiera rola edukacji wspierającej rozwój odpowiedzialnego i krytycznego myślenia. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola rodziny jako pierwszego środowiska kształtowania autorytetów. To właśnie w rodzinie dzieci po raz pierwszy obserwują wzorce zachowań, uczą się relacji społecznych oraz poznają wartości regulujące życie społeczne. Jakość relacji rodzinnych oraz postawy rodziców mają istotny wpływ na sposób postrzegania autorytetów w późniejszych etapach życia. Szczególnego znaczenia nabiera także rola nauczycieli i wychowawców. Współczesny nauczyciel nie jest już wyłącznie źródłem wiedzy, lecz przewodnikiem wspierającym uczniów w poruszaniu się po świecie informacji, wartości i relacji społecznych. Autorytet pedagogiczny budowany jest poprzez kompetencje merytoryczne, uczciwość, sprawiedliwość oraz zdolność do prowadzenia dialogu z uczniami. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ autorytetów na rozwój społeczny młodych ludzi. Obecność pozytywnych wzorców może wspierać rozwój odpowiedzialności, zaangażowania społecznego, empatii oraz gotowości do podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego. Brak takich wzorców może natomiast utrudniać proces kształtowania tożsamości i orientacji aksjologicznej. Istotną rolę odgrywa również edukacja obywatelska i aksjologiczna. Współczesna szkoła powinna tworzyć przestrzeń do refleksji nad wartościami, znaczeniem autorytetów oraz odpowiedzialnością społeczną. Celem nie jest bezkrytyczne podporządkowanie się autorytetom, lecz rozwijanie zdolności do świadomego

wyboru osób i idei godnych zaufania. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie autorytetów opartych na kompetencjach, etyce i odpowiedzialności społecznej. W świecie nadmiaru informacji i szybko zmieniających się wzorców kulturowych młodzi ludzie potrzebują osób, które mogą stanowić wiarygodne punkty odniesienia w procesie rozwoju osobistego i społecznego. Współczesne znaczenie autorytetów nie polega na bezwzględnym podporządkowaniu, lecz na inspirowaniu, wspieraniu rozwoju oraz pomaganiu w odnajdywaniu sensu i wartości. Od jakości autorytetów obecnych w życiu młodych ludzi zależy w dużej mierze ich zdolność do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz budowania dojrzałych relacji z innymi. **Rekomendacje** 1. Wspierać rozwój autorytetów opartych na kompetencjach, odpowiedzialności i autentyczności. 2. Rozwijać edukację medialną i krytyczne myślenie umożliwiające świadomą ocenę wzorców społecznych. 3. Wzmacniać rolę rodziny i szkoły jako środowisk kształtujących wartości i postawy młodych ludzi. 4. Tworzyć przestrzeń do dialogu na temat wartości, odpowiedzialności i znaczenia autorytetów. 5. Promować wzorce osobowe sprzyjające rozwojowi empatii, zaangażowania społecznego i odpowiedzialności obywatelskiej.

On the (Contemporary) Significance of Authorities

Challenge Contemporary society is characterised by rapid social, cultural, and technological transformations that influence how values, norms, and interpersonal relationships are perceived. The development of digital media, widespread access to information, and changing social patterns have led to increasing scrutiny and re-evaluation of traditional sources of authority. Consequently, one of the important challenges facing contemporary education is reflecting on the significance of authority and its role in shaping the attitudes and identities of younger generations. Authority plays a fundamental role in socialisation and educational processes. It provides points of reference that support decision-making, value formation, and identity development. Authority is not based solely on formal status or social position but increasingly on credibility, competence, responsibility, and consistency between declared values and everyday actions. One of the key challenges concerns the changing nature of authority in contemporary society. In the past, authority was often associated with age, social status, or institutional roles. Today, greater importance is attached to authenticity, expertise, and the ability to establish relationships based on respect and dialogue. Young people increasingly expect values and norms to be justified and explained rather than simply imposed. Particular attention should be paid to the influence of digital and social media. Contemporary youth encounter role models not only within families, schools, and local communities but also through influencers, online creators, and public figures operating in digital spaces. This creates a need for developing critical media literacy and the ability to evaluate the credibility of individuals who become influential sources of guidance. Another significant challenge concerns the crisis of social trust observed in many societies. The questioning of public, institutional, and expert authorities may contribute to value uncertainty and difficulties in establishing coherent systems of beliefs and principles. In this context, education has an important role in promoting responsible and critical thinking. The family remains the first environment in which authority is experienced and understood. Children initially encounter values, behavioural models, and social expectations within family relationships. The quality of these relationships and the attitudes displayed by parents significantly influence how authority is perceived later in life. Teachers and educators also play a particularly important role. Contemporary educators are no longer viewed solely as transmitters of knowledge but as guides helping students navigate complex worlds of information, values, and social relationships. Educational authority is built through professional competence, integrity, fairness, and openness to dialogue. Positive authorities contribute significantly to

young people’s social development. Meaningful role models can encourage responsibility, civic engagement, empathy, and commitment to the common good. Conversely, the absence of trustworthy authorities may make identity formation and value development more difficult. Citizenship and values education represent another important dimension of this challenge. Schools should provide opportunities for reflection on values, authority, and social responsibility. The goal is not unquestioning obedience but rather the development of the ability to identify trustworthy individuals and ideas worthy of respect and consideration. Looking towards the future, increasing importance should be attached to authorities grounded in competence, ethics, and social responsibility. In a world characterised by information overload and rapidly changing cultural patterns, young people need credible individuals who can provide guidance and support in personal and social development. The contemporary significance of authority lies not in unquestioned submission but in inspiration, guidance, and support. The quality of authorities present in the lives of young people significantly influences their ability to function responsibly within society and build meaningful relationships with others. **Recommendations** 1. Support the development of authorities based on competence, responsibility, and authenticity. 2. Promote media literacy and critical thinking to enable informed evaluation of social role models. 3. Strengthen the role of families and schools as environments shaping values and attitudes. 4. Create opportunities for dialogue about values, responsibility, and the significance of authority. 5. Promote role models that foster empathy, civic engagement, and social responsibility.

Pedagogika zmiany wyzwaniem dla edukacji przyszłości

Katarzyna Potyrała

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat podlega nieustannym przemianom technologicznym, społecznym, kulturowym i gospodarczym. Tempo tych zmian sprawia, że edukacja coraz częściej staje przed koniecznością redefiniowania swoich celów, metod oraz sposobów organizacji procesu kształcenia. Tradycyjne modele edukacyjne, projektowane dla względnie stabilnych warunków społecznych, okazują się niewystarczające wobec wyzwań związanych z cyfryzacją, sztuczną inteligencją, globalizacją, zmianami klimatycznymi czy dynamicznie zmieniającym się rynkiem pracy. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesności staje się rozwijanie pedagogiki zmiany jako podejścia przygotowującego uczniów i nauczycieli do funkcjonowania w rzeczywistości ciągłej transformacji. Pedagogika zmiany koncentruje się na rozumieniu, przewidywaniu oraz świadomym współtworzeniu procesów transformacyjnych zachodzących w edukacji i społeczeństwie. Jej celem nie jest jedynie adaptacja do zmian, lecz również rozwijanie kompetencji umożliwiających aktywne uczestnictwo w ich kreowaniu. Oznacza to przygotowanie uczących się do krytycznej refleksji, odpowiedzialnego działania oraz podejmowania decyzji w warunkach niepewności. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie gotowości do uczenia się przez całe życie. W świecie, w którym wiedza szybko się dezaktualizuje, kluczowe staje się nie tyle opanowanie określonego zasobu informacji, ile umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy, aktualizowania kompetencji oraz elastycznego reagowania na nowe sytuacje. Pedagogika zmiany podkreśla znaczenie samodzielności poznawczej i odpowiedzialności za własny rozwój. Szczególnego znaczenia nabiera kształtowanie kompetencji przyszłości. Obejmują one krytyczne myślenie, kreatywność, współpracę, komunikację, odporność psychiczną, kompetencje cyfrowe oraz zdolność rozwiązywania złożonych problemów. Kompetencje te stają się niezbędne zarówno w życiu zawodowym, jak i społecznym, umożliwiając funkcjonowanie w warunkach nieprzewidywalności i ciągłych zmian. Istotnym wyzwaniem pozostaje zmiana roli nauczyciela. W pedagogice zmiany nauczyciel nie jest wyłącznie źródłem wiedzy, lecz przewodnikiem, mentorem i projektantem środowiska uczenia się. Jego zadaniem staje się wspieranie uczniów w rozwijaniu samodzielności, krytycznej refleksji oraz umiejętności współpracy. Wymaga to nowych kompetencji pedagogicznych i gotowości do ciągłego doskonalenia zawodowego. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest wykorzystanie nowych technologii. Cyfrowe środowiska uczenia się, sztuczna inteligencja, rzeczywistość rozszerzona czy analityka edukacyjna zmieniają sposób zdobywania wiedzy i organizowania procesu dydaktycznego. Pedagogika zmiany nie koncentruje się jednak wyłącznie na technologii, lecz na świadomym i odpowiedzialnym wykorzystywaniu jej potencjału dla wspierania rozwoju człowieka. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kultury innowacyjności. Szkoła przyszłości powinna być miejscem eksperymentowania, poszukiwania nowych rozwiązań i uczenia się na błędach. Pedagogika zmiany promuje postawy otwartości, odwagi intelektualnej oraz gotowości do podejmowania inicjatyw służących rozwiązywaniu problemów społecznych i edukacyjnych. Nie bez znaczenia pozostaje problem niepewności i złożoności współczesnego świata. Kryzysy społeczne, zdrowotne, ekonomiczne i środowiskowe pokazują, że edukacja powinna przygotowywać do funkcjonowania w sytuacjach trudnych i niejednoznacznych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie odporności psychicznej, umiejętności współpracy oraz odpowiedzialnego podejmowania decyzji. Istotną rolę odgrywa także edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Pedagogika zmiany wskazuje na potrzebę kształtowania świadomości globalnych współzależności oraz odpowiedzialności za przyszłość społeczeństw i środowiska

naturalnego. Edukacja powinna wspierać przygotowanie młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w procesach transformacji społecznej i ekologicznej. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera zdolność systemów edukacyjnych do uczenia się i adaptacji. Szkoła przyszłości powinna być organizacją uczącą się, zdolną do refleksji nad własnym funkcjonowaniem oraz gotową do ciągłego doskonalenia. Pedagogika zmiany dostarcza ram teoretycznych i praktycznych umożliwiających realizację tego celu. Pedagogika zmiany staje się zatem jednym z najważniejszych kierunków rozwoju współczesnej edukacji. Jej zadaniem jest przygotowanie człowieka nie tylko do przystosowania się do zmian, lecz także do świadomego i odpowiedzialnego współtworzenia przyszłości. **Rekomendacje** 1. Rozwijać programy kształcenia ukierunkowane na kompetencje przyszłości i uczenie się przez całe życie. 2. Wzmacniać rolę nauczyciela jako mentora, przewodnika i projektanta środowiska uczenia się. 3. Wykorzystywać nowe technologie w sposób wspierający rozwój krytycznego myślenia i samodzielności uczniów. 4. Budować kulturę innowacyjności, refleksyjności i gotowości do eksperymentowania w edukacji. 5. Przygotowywać uczniów do odpowiedzialnego funkcjonowania w warunkach niepewności, złożoności i ciągłych zmian.

The Pedagogy of Change as a Challenge for the Education of the Future

Challenge Contemporary societies are experiencing continuous technological, social, cultural, and economic transformations. The pace of these changes requires education to redefine its goals, methods, and organisational models. Traditional educational approaches designed for relatively stable environments are increasingly insufficient in addressing challenges associated with digitalisation, artificial intelligence, globalisation, climate change, and rapidly evolving labour markets. Consequently, one of the key challenges of the present era is the development of a pedagogy of change that prepares learners and educators to function effectively within conditions of constant transformation. The pedagogy of change focuses on understanding, anticipating, and actively shaping transformation processes occurring within education and society. Its purpose is not merely to help individuals adapt to change but also to equip them with the competencies necessary to participate in creating and directing change. This involves fostering critical reflection, responsible action, and decision-making under conditions of uncertainty. One of the most important challenges concerns developing readiness for lifelong learning. In a world where knowledge quickly becomes outdated, the ability to acquire new knowledge independently, update competencies, and respond flexibly to emerging situations is more important than mastering a fixed body of information. The pedagogy of change therefore emphasises learner autonomy and responsibility for personal development. Particular attention should be devoted to future-oriented competencies. These include critical thinking, creativity, collaboration, communication, resilience, digital literacy, and complex problem-solving. Such competencies are increasingly essential for functioning successfully in both professional and social contexts characterised by uncertainty and rapid change. Another significant challenge involves redefining the role of teachers. Within the pedagogy of change, teachers are no longer viewed solely as providers of knowledge but as mentors, facilitators, and designers of learning environments. Their role is to support learners in developing independence, reflective thinking, and collaborative skills. This requires continuous professional development and new pedagogical competencies. The use of emerging technologies also plays a crucial role. Digital learning environments, artificial intelligence, augmented reality, and learning analytics are transforming educational processes. However, the pedagogy of change focuses not only on technology itself but also on its thoughtful and responsible application in support of human development. Building a culture of innovation represents another important challenge. Future-oriented schools

should encourage experimentation, creativity, and learning from mistakes. The pedagogy of change promotes openness, intellectual courage, and initiative in addressing educational and social problems. The growing complexity and uncertainty of contemporary life further highlight the importance of preparing learners to cope with ambiguous and challenging situations. Social, economic, health, and environmental crises demonstrate the need for resilience, cooperation, adaptability, and responsible decision-making. Education for sustainable development is equally important. The pedagogy of change emphasises awareness of global interdependencies and responsibility for the future of societies and the natural environment. Educational institutions should prepare learners to participate actively in social and ecological transformation processes. Looking towards the future, educational systems themselves must become capable of learning and adaptation. Schools should function as learning organisations that continuously reflect on their practices and seek improvement. The pedagogy of change provides theoretical and practical frameworks for achieving this goal. The pedagogy of change therefore represents one of the most important directions in the development of contemporary education. Its central mission is to prepare individuals not only to adapt to change but also to participate consciously and responsibly in shaping the future. **Recommendations** 1. Develop curricula focused on future competencies and lifelong learning. 2. Strengthen the role of teachers as mentors, facilitators, and designers of learning environments. 3. Use emerging technologies to support critical thinking, autonomy, and learner development. 4. Foster a culture of innovation, reflection, and experimentation within educational institutions. 5. Prepare learners to function responsibly in conditions of uncertainty, complexity, and continuous change.

Podmiotowe uwarunkowania asertywnej obrony swoich praw pedagogów specjalnych

Janusz Kirenko, Marta Uberman

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stawia przed pedagogami specjalnymi coraz bardziej złożone wymagania związane z organizacją procesu kształcenia, wsparciem uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych oraz współpracą z rodzinami, specjalistami i instytucjami. W warunkach rosnącej odpowiedzialności zawodowej szczególnego znaczenia nabiera zdolność nauczycieli do skutecznego reprezentowania własnych potrzeb, wyrażania opinii oraz obrony swoich praw. Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest zatem rozwijanie asertywności pedagogów specjalnych jako kompetencji sprzyjającej zarówno efektywności zawodowej, jak i dobrostanowi psychicznemu. Asertywność jest rozumiana jako umiejętność wyrażania własnych poglądów, emocji, potrzeb i oczekiwań w sposób otwarty, szczery i respektujący prawa innych osób. Nie oznacza zachowań agresywnych ani uległych, lecz opiera się na równowadze pomiędzy troską o własne interesy a poszanowaniem granic innych uczestników relacji społecznych. W środowisku edukacyjnym kompetencja ta odgrywa szczególnie ważną rolę, ponieważ nauczyciele funkcjonują w sieci licznych zależności organizacyjnych, interpersonalnych i instytucjonalnych. Pedagodzy specjalni należą do grup zawodowych, które często mierzą się z wysokim poziomem obciążeń emocjonalnych i organizacyjnych. Ich praca wymaga indywidualnego podejścia do uczniów, współpracy z wieloma podmiotami oraz podejmowania decyzji w sytuacjach wymagających szczególnej odpowiedzialności. Jednocześnie oczekiwania społeczne wobec tej grupy zawodowej systematycznie rosną. W takich warunkach brak umiejętności asertywnego komunikowania swoich potrzeb może prowadzić do przeciążenia zawodowego, frustracji oraz obniżenia satysfakcji z wykonywanej pracy. Jednym z podstawowych wyzwań jest wzmacnianie poczucia sprawstwa i podmiotowości nauczycieli. Współczesne systemy edukacyjne często koncentrują się na wymaganiach stawianych nauczycielom, natomiast rzadziej zwracają uwagę na ich potrzeby oraz prawa. Tymczasem skuteczna edukacja inkluzyjna i specjalna wymaga tworzenia warunków, w których nauczyciele mają możliwość aktywnego uczestniczenia w procesach decyzyjnych, wyrażania własnych opinii oraz wpływania na organizację swojej pracy. Istotnym problemem pozostaje również umiejętność wyznaczania granic zawodowych. Pedagodzy specjalni często angażują się w działania wykraczające poza formalny zakres obowiązków, kierując się troską o dobro ucznia i jego rozwój. Chociaż postawa taka świadczy o wysokim poziomie zaangażowania zawodowego, może jednocześnie prowadzić do przeciążenia oraz trudności związanych z zachowaniem równowagi pomiędzy życiem zawodowym i prywatnym. Asertywność pozwala na świadome określanie granic odpowiedzialności oraz ochronę własnych zasobów psychicznych. Szczególnego znaczenia nabiera także komunikacja interpersonalna. Pedagog specjalny funkcjonuje w relacjach z uczniami, rodzicami, nauczycielami, dyrekcją szkoły oraz przedstawicielami różnych instytucji wspierających proces edukacyjny. W wielu sytuacjach konieczne jest prezentowanie własnego stanowiska, negocjowanie rozwiązań lub reagowanie na sytuacje konfliktowe. Kompetencje asertywne umożliwiają prowadzenie dialogu opartego na wzajemnym szacunku oraz skuteczne rozwiązywanie problemów pojawiających się w środowisku pracy. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu. Liczne badania wskazują, że brak poczucia wpływu na warunki pracy oraz trudności w wyrażaniu własnych potrzeb mogą zwiększać ryzyko chronicznego stresu i wyczerpania emocjonalnego. Rozwijanie asertywności sprzyja budowaniu odporności psychicznej, wzmacnia poczucie kontroli nad

własnym życiem zawodowym oraz wspiera zachowanie dobrostanu psychicznego. Nie bez znaczenia pozostaje także kwestia ochrony praw zawodowych nauczycieli. Współczesna szkoła jest środowiskiem, w którym mogą pojawiać się sytuacje wymagające obrony własnych kompetencji, autonomii zawodowej czy prawa do godnych warunków pracy. Umiejętność konstruktywnego wyrażania sprzeciwu oraz prezentowania własnego stanowiska stanowi ważny element profesjonalizmu nauczycielskiego. W perspektywie przyszłości znaczenie kompetencji asertywnych będzie systematycznie wzrastać. Rosnąca złożoność procesów edukacyjnych, rozwój edukacji włączającej oraz zwiększające się oczekiwania wobec nauczycieli sprawiają, że umiejętność świadomego reprezentowania własnych praw i potrzeb staje się jednym z warunków skutecznego funkcjonowania zawodowego. Szkoła przyszłości potrzebuje nauczycieli kompetentnych, zaangażowanych i świadomych swojej wartości zawodowej. Podmiotowe uwarunkowania asertywnej obrony swoich praw przez pedagogów specjalnych należy zatem postrzegać jako ważny element jakości współczesnej edukacji. Od poziomu tych kompetencji zależy nie tylko dobrostan nauczycieli, ale również efektywność ich pracy, jakość relacji zawodowych oraz zdolność systemu edukacji do wspierania uczniów wymagających specjalistycznej pomocy. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać kompetencje asertywne nauczycieli w ramach kształcenia i doskonalenia zawodowego. 2. Tworzyć warunki sprzyjające podmiotowości oraz aktywnemu udziałowi pedagogów w procesach decyzyjnych. 3. Rozwijać umiejętności wyznaczania granic zawodowych i dbania o równowagę pomiędzy pracą a życiem prywatnym. 4. Wspierać działania służące ochronie dobrostanu psychicznego oraz przeciwdziałaniu wypaleniu zawodowemu. 5. Budować kulturę organizacyjną opartą na dialogu, wzajemnym szacunku i poszanowaniu praw nauczycieli.

Personal Determinants of Assertive Self-Advocacy Among Special Education Teachers

Challenge Contemporary education places increasingly complex demands on special education teachers in relation to teaching, supporting learners with diverse educational needs, and cooperating with families, specialists, and educational institutions. Under conditions of growing professional responsibility, the ability to effectively represent one’s own needs, express opinions, and defend professional rights becomes particularly important. Consequently, one of the significant challenges facing contemporary education is the development of assertiveness among special education teachers as a competency that supports both professional effectiveness and psychological well-being. Assertiveness can be understood as the ability to express one’s views, emotions, needs, and expectations openly and honestly while respecting the rights of others. It differs from both aggressive and passive behaviour, being based instead on a balance between protecting one’s own interests and recognising the boundaries of other individuals. Within educational environments, this competency is especially important because teachers operate within complex organisational, interpersonal, and institutional networks. Special education teachers belong to a professional group frequently exposed to high levels of emotional and organisational demands. Their work requires individualised support for learners, cooperation with multiple stakeholders, and decision-making in situations involving considerable responsibility. At the same time, societal expectations towards this profession continue to increase. Under such conditions, a lack of assertive communication skills may contribute to professional overload, frustration, and reduced job satisfaction. One of the key challenges involves strengthening teachers’ sense of agency and professional autonomy. Contemporary educational systems often focus on expectations placed upon teachers while paying less attention to their rights and needs. However, effective inclusive and special education requires environments in which educators can participate actively in decision-making processes, express their opinions, and influence the organisation of their

work. Another important issue concerns the ability to establish professional boundaries. Special education teachers frequently undertake responsibilities extending beyond their formal duties because of their commitment to supporting learners. Although such dedication reflects high professional engagement, it may also lead to overload and difficulties maintaining a healthy balance between professional and personal life. Assertiveness enables teachers to define professional boundaries consciously and protect their psychological resources. Interpersonal communication also plays a crucial role. Special education teachers interact with students, parents, colleagues, school leaders, and representatives of support institutions. Many situations require them to present their views, negotiate solutions, or respond to conflicts. Assertive competencies facilitate respectful dialogue and support effective problem-solving within educational environments. Another important aspect concerns the prevention of professional burnout. Research consistently indicates that a lack of influence over working conditions and difficulties expressing personal needs may increase the risk of chronic stress and emotional exhaustion. Developing assertiveness contributes to resilience, strengthens the sense of professional control, and supports psychological well-being. The protection of teachers' professional rights should also be emphasised. Educational settings may involve situations in which teachers need to defend their professional autonomy, expertise, or entitlement to appropriate working conditions. The ability to express disagreement constructively and advocate for one's position constitutes an important dimension of professional competence. Looking towards the future, the importance of assertive competencies is likely to increase. The growing complexity of educational processes, the expansion of inclusive education, and increasing expectations directed at teachers make the ability to represent one's rights and needs a crucial condition for effective professional functioning. Schools of the future require educators who are competent, engaged, and aware of their professional value. The personal determinants of assertive self-advocacy among special education teachers should therefore be regarded as an important component of educational quality. These competencies influence not only teacher well-being but also professional effectiveness, the quality of workplace relationships, and the capacity of educational systems to support learners requiring specialised assistance. **Recommendations** 1. Strengthen assertiveness competencies through teacher education and professional development programmes. 2. Create conditions that support teacher agency and active participation in decision-making processes. 3. Develop skills related to establishing professional boundaries and maintaining work–life balance. 4. Support initiatives aimed at protecting psychological well-being and preventing professional burnout. 5. Build organisational cultures based on dialogue, mutual respect, and recognition of teachers' rights.

Populistyczne narracje wokół reformy oświaty w Polsce: analiza dyskursu

Anna Pięta-Szawara

Polski, English

Wyzwanie Edukacja odgrywa szczególną rolę w życiu społecznym, ponieważ stanowi jeden z podstawowych obszarów kształtowania wartości, postaw obywatelskich, tożsamości kulturowej oraz wizji przyszłości społeczeństwa. Z tego względu reformy oświatowe bardzo często stają się przedmiotem intensywnych debat publicznych, sporów politycznych oraz działań komunikacyjnych mających na celu zdobycie społecznego poparcia. W Polsce lata 2017–2025 były okresem szczególnie dynamicznych dyskusji dotyczących kierunków zmian w systemie edukacji. Reformy oświatowe stały się nie tylko przedmiotem analiz eksperckich, lecz również elementem szerszych narracji politycznych i społecznych. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się zrozumienie wpływu populistycznych narracji na sposób postrzegania szkoły, nauczycieli, uczniów oraz samej idei reformowania systemu edukacyjnego. Populizm jako zjawisko polityczne i komunikacyjne opiera się często na przedstawianiu rzeczywistości społecznej poprzez uproszczone podziały, przeciwstawianie sobie różnych grup społecznych oraz odwoływanie się do silnych emocji. W obszarze edukacji narracje populistyczne mogą wykorzystywać kwestie związane z programami nauczania, wartościami wychowawczymi, rolą szkoły czy tożsamością narodową jako elementy mobilizacji społecznej i politycznej. W takich warunkach edukacja przestaje być wyłącznie przestrzenią debaty eksperckiej, a staje się obszarem rywalizacji ideologicznej i symbolicznej. Jednym z podstawowych wyzwań jest analiza sposobu konstruowania narracji dotyczących reform edukacyjnych. Dyskurs publiczny wokół zmian w oświacie bardzo często opiera się nie tylko na argumentach merytorycznych, ale również na odwołaniach do emocji, poczucia zagrożenia, potrzeby ochrony tradycji czy wizji odzyskiwania kontroli nad określonymi obszarami życia społecznego. W takich warunkach reformy edukacyjne przedstawiane są często jako działania mające przywrócić „właściwy porządek", chronić określone wartości lub przeciwdziałać zagrożeniom identyfikowanym przez uczestników debaty publicznej. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia wpływu narracji populistycznych na postrzeganie nauczycieli i środowiska edukacyjnego. Debaty dotyczące reform oświaty mogą prowadzić do polaryzacji opinii społecznych oraz wzmacniania podziałów pomiędzy różnymi grupami uczestniczącymi w procesie edukacyjnym. Nauczyciele, dyrektorzy szkół, rodzice oraz uczniowie stają się uczestnikami sporów wykraczających poza kwestie organizacyjne czy dydaktyczne. W efekcie szkoła może być postrzegana nie tylko jako instytucja edukacyjna, lecz również jako przestrzeń konfliktu ideologicznego. Istotnym wyzwaniem pozostaje również wpływ populistycznych narracji na zaufanie społeczne wobec instytucji edukacyjnych. Narracje oparte na podziale społeczeństwa na przeciwstawne grupy mogą prowadzić do osłabienia autorytetu ekspertów, naukowców oraz instytucji odpowiedzialnych za kształtowanie polityki edukacyjnej. W konsekwencji debata o edukacji może coraz częściej opierać się na emocjach i przekonaniach zamiast na wynikach badań, analizach oraz długofalowych strategiach rozwoju systemu oświaty. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola mediów tradycyjnych i cyfrowych. Współczesne środowisko komunikacyjne sprzyja szybkiemu rozpowszechnianiu przekazów uproszczonych, emocjonalnych i łatwo przyswajalnych. Media społecznościowe umożliwiają błyskawiczne rozpowszechnianie narracji dotyczących edukacji, jednocześnie wzmacniając zjawisko polaryzacji oraz tworzenia zamkniętych wspólnot informacyjnych. W takich warunkach coraz trudniejsze staje się prowadzenie pogłębionej debaty na temat rzeczywistych problemów i potrzeb systemu edukacji. Szczególnego znaczenia nabiera

również kwestia tożsamości narodowej i kulturowej. Edukacja często staje się przestrzenią sporów dotyczących historii, patriotyzmu, wychowania obywatelskiego czy miejsca wartości kulturowych w procesie kształcenia. Narracje populistyczne mogą wykorzystywać te zagadnienia jako narzędzia budowania poparcia społecznego, przedstawiając szkołę jako instytucję odpowiedzialną za ochronę określonej wizji wspólnoty narodowej. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ takich narracji na proces tworzenia polityki edukacyjnej. Reformy realizowane w warunkach silnej polaryzacji społecznej mogą być bardziej podatne na zmiany wynikające z bieżących interesów politycznych niż z długofalowych analiz potrzeb edukacyjnych. Powoduje to ryzyko niestabilności systemu oświaty oraz ogranicza możliwość prowadzenia konsekwentnej polityki edukacyjnej. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji obywatelskich, medialnych i krytycznych zarówno wśród uczniów, jak i uczestników debaty publicznej. Edukacja powinna wspierać zdolność analizowania przekazów medialnych, rozpoznawania mechanizmów manipulacji oraz prowadzenia dialogu opartego na argumentach i wzajemnym szacunku. Analiza populistycznych narracji wokół reformy oświaty pozwala dostrzec, że współczesne spory edukacyjne dotyczą nie tylko organizacji szkoły, ale również sposobów definiowania wartości społecznych, obywatelskich i kulturowych. Od jakości debaty publicznej wokół edukacji zależy zdolność społeczeństwa do budowania systemu oświaty odpowiadającego na wyzwania przyszłości, przy jednoczesnym zachowaniu zaufania społecznego oraz poszanowania pluralizmu poglądów. **Rekomendacje** 1. Rozwijać edukację obywatelską i medialną wspierającą krytyczną analizę przekazów publicznych. 2. Wzmacniać rolę badań naukowych i ekspertyz w procesie projektowania polityki edukacyjnej. 3. Promować kulturę dialogu i debaty opartej na argumentach oraz wzajemnym szacunku. 4. Wspierać kompetencje nauczycieli i uczniów w zakresie rozpoznawania manipulacji oraz dezinformacji. 5. Budować długofalowe strategie reform edukacyjnych uwzględniające potrzeby różnych grup społecznych.

2017–2025) (Populist Narratives Surrounding Educational Reform in Poland: A Discourse Analysis (2017–2025)

Challenge Education plays a fundamental role in shaping social values, civic attitudes, cultural identity, and visions of the future. For this reason, educational reforms often become subjects of intense public debate, political conflict, and communication strategies aimed at gaining social support. In Poland, the years 2017–2025 were marked by particularly dynamic discussions concerning educational change. Educational reforms became not only matters of expert analysis but also central elements of broader political and social narratives. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education is understanding how populist narratives influence perceptions of schools, teachers, students, and the very idea of educational reform. Populism as a political and communicative phenomenon frequently relies on simplified social divisions, oppositions between groups, and emotionally charged messages. Within educational debates, populist narratives may utilise issues related to curricula, values education, national identity, and the role of schools as instruments of political mobilisation. Under such conditions, education becomes not only a field of expert discussion but also a space of ideological and symbolic contestation. One of the primary challenges involves analysing how narratives surrounding educational reform are constructed. Public discourse often extends beyond substantive policy arguments and incorporates references to threats, cultural values, social fears, and visions of restoring social order. Educational reforms may therefore be presented as mechanisms for protecting tradition, strengthening national identity, or counteracting perceived social dangers. Particular attention should be paid to the impact of populist narratives on perceptions of teachers and educational communities. Debates

surrounding reform may intensify social polarisation and deepen divisions among teachers, school leaders, parents, students, and policymakers. As a result, schools may increasingly be viewed not only as educational institutions but also as arenas of ideological conflict. Another important challenge concerns public trust in educational institutions. Narratives based on social divisions may weaken confidence in experts, researchers, and institutions responsible for educational policy. Consequently, discussions about education may become driven more by emotions and political convictions than by research evidence, long-term planning, and professional expertise. The role of traditional and digital media is equally significant. Contemporary communication environments facilitate the rapid spread of simplified and emotionally engaging messages. Social media platforms amplify educational narratives while simultaneously increasing polarisation and creating information bubbles. Under such conditions, meaningful discussion about the actual needs and challenges of educational systems becomes increasingly difficult. Questions of national and cultural identity also occupy a central place within these debates. Education frequently becomes a field of conflict concerning history, patriotism, citizenship education, and the transmission of cultural values. Populist narratives may use these themes to build political support by portraying schools as institutions responsible for safeguarding a particular vision of national community. The influence of such narratives on policymaking processes should also be recognised. Educational reforms implemented under conditions of strong social polarisation may become more responsive to short-term political interests than to long-term educational needs. This increases the risk of policy instability and may hinder the development of coherent educational strategies. Looking ahead, strengthening civic, media, and critical-thinking competencies will become increasingly important. Education should support the ability to analyse public discourse, recognise manipulation, and engage in constructive dialogue based on evidence and mutual respect. The analysis of populist narratives surrounding educational reform demonstrates that contemporary educational debates concern not only institutional structures but also broader questions of social values, citizenship, and cultural identity. The quality of public discourse about education will significantly influence society’s capacity to build educational systems capable of responding to future challenges while preserving social trust and democratic pluralism. **Recommendations** 1. Develop civic and media education that supports critical analysis of public discourse. 2. Strengthen the role of research and expert knowledge in educational policymaking. 3. Promote a culture of dialogue based on evidence, argumentation, and mutual respect. 4. Support teachers’ and students’ competencies in recognising manipulation and disinformation. 5. Build long-term educational reform strategies that consider the needs of diverse social groups.

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe w kontekście wyzwań współczesności

Jolanta Lenart

Polski, English

Wyzwanie Jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji jest przygotowanie człowieka do świadomego planowania własnej ścieżki edukacyjnej i zawodowej w rzeczywistości charakteryzującej się wysoką dynamiką zmian społecznych, gospodarczych i technologicznych. Współczesny świat pracy podlega nieustannym przeobrażeniom związanym z rozwojem cyfryzacji, sztucznej inteligencji, automatyzacji procesów zawodowych oraz globalizacją gospodarki. W takich warunkach tradycyjne modele wyboru zawodu i planowania kariery stają się niewystarczające, a poradnictwo edukacyjno-zawodowe nabiera nowego znaczenia jako proces wspierający człowieka w podejmowaniu decyzji oraz zarządzaniu własnym rozwojem przez całe życie. Jeszcze niedawno ścieżki zawodowe były stosunkowo stabilne i przewidywalne. Wiele osób wykonywało jeden zawód przez większość życia zawodowego, a system edukacyjny przygotowywał do realizacji jasno określonych ról społecznych i zawodowych. Współcześnie sytuacja ta ulega zasadniczej zmianie. Pojawiają się nowe zawody, zmieniają się oczekiwania pracodawców, a część dotychczasowych profesji ulega automatyzacji lub zanika. Oznacza to, że współczesny człowiek musi być przygotowany nie tylko do wyboru zawodu, ale także do wielokrotnego modyfikowania swojej ścieżki kariery, aktualizowania kompetencji oraz funkcjonowania w warunkach niepewności zawodowej. W tym kontekście poradnictwo edukacyjno-zawodowe nie może ograniczać się wyłącznie do dostarczania informacji o szkołach, kierunkach studiów czy zawodach. Jego zadaniem staje się rozwijanie kompetencji pozwalających jednostce samodzielnie analizować własne możliwości, rozpoznawać zainteresowania, planować rozwój oraz podejmować odpowiedzialne decyzje dotyczące przyszłości. Szczególnego znaczenia nabiera wspieranie uczniów i studentów w budowaniu świadomości własnych zasobów, mocnych stron oraz potencjału rozwojowego. Współczesny rynek pracy coraz wyraźniej podkreśla znaczenie kompetencji transferowalnych, które mogą być wykorzystywane w różnych środowiskach zawodowych. Obok kwalifikacji specjalistycznych rośnie znaczenie umiejętności komunikacyjnych, współpracy zespołowej, kreatywności, przedsiębiorczości, rozwiązywania problemów oraz zdolności adaptacyjnych. Zadaniem poradnictwa edukacyjno-zawodowego staje się przygotowanie młodych ludzi do świadomego rozwijania takich kompetencji oraz rozumienia ich znaczenia dla przyszłego funkcjonowania zawodowego. Istotnym wyzwaniem pozostaje również przeciwdziałanie nierównościom edukacyjnym i społecznym. Dostęp do informacji, wsparcia doradczego oraz możliwości rozwojowych nie jest jednakowy dla wszystkich uczniów. Sytuacja społeczna, ekonomiczna, środowisko rodzinne czy miejsce zamieszkania mogą wpływać na poziom aspiracji edukacyjnych oraz możliwości podejmowania określonych decyzji zawodowych. Współczesne poradnictwo powinno wspierać wyrównywanie szans oraz umożliwiać wszystkim uczniom dostęp do profesjonalnej pomocy w planowaniu własnej przyszłości. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwój technologii cyfrowych wykorzystywanych w procesach doradczych. Internetowe platformy edukacyjne, systemy informacji zawodowej, narzędzia diagnostyczne oraz rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji stwarzają nowe możliwości wspierania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Jednocześnie pojawia się potrzeba rozwijania kompetencji pozwalających na krytyczną ocenę informacji oraz świadome korzystanie z zasobów cyfrowych. Ważnym aspektem współczesnego poradnictwa jest także wspieranie idei uczenia się przez całe życie. W świecie szybkich przemian zawodowych człowiek nie może opierać swojego rozwoju wyłącznie na wiedzy zdobytej na

etapie edukacji formalnej. Konieczne staje się ciągłe aktualizowanie kompetencji, zdobywanie nowych kwalifikacji oraz gotowość do podejmowania nowych wyzwań zawodowych. Poradnictwo edukacyjno-zawodowe powinno więc przygotowywać jednostkę do świadomego zarządzania własnym rozwojem przez całe życie. Nie bez znaczenia pozostaje również współpraca pomiędzy szkołą, rodziną, pracodawcami, instytucjami rynku pracy oraz środowiskiem lokalnym. Skuteczne poradnictwo wymaga tworzenia sieci wsparcia umożliwiającej uczniom poznawanie różnych ścieżek kariery, zdobywanie doświadczeń praktycznych oraz budowanie realistycznych planów rozwoju. Dzięki współpracy różnych środowisk możliwe staje się lepsze przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w zmieniającym się świecie pracy. W perspektywie przyszłości znaczenie poradnictwa edukacyjno-zawodowego będzie systematycznie wzrastać. Rosnąca złożoność rynku pracy, rozwój nowych technologii oraz konieczność wielokrotnego aktualizowania kompetencji sprawiają, że umiejętność planowania własnego rozwoju staje się jedną z podstawowych kompetencji człowieka XXI wieku. Poradnictwo powinno być traktowane nie jako jednorazowa pomoc w wyborze zawodu, lecz jako proces wspierający rozwój jednostki przez całe życie. Wyzwanie związane z poradnictwem edukacyjno-zawodowym należy postrzegać jako ważny element współczesnej edukacji. Od jakości wsparcia udzielanego uczniom i studentom zależy nie tylko trafność podejmowanych decyzji edukacyjnych i zawodowych, ale również poziom ich aktywności społecznej, satysfakcji zawodowej oraz zdolności do funkcjonowania w warunkach ciągłych zmian cywilizacyjnych. **Rekomendacje** 1. Rozwijać systemowe i długofalowe poradnictwo edukacyjno-zawodowe obejmujące wszystkie etapy edukacji. 2. Wzmacniać kompetencje uczniów w zakresie planowania kariery, samooceny oraz zarządzania własnym rozwojem. 3. Zapewniać równy dostęp do profesjonalnego wsparcia doradczego niezależnie od sytuacji społecznej i miejsca zamieszkania uczniów. 4. Wykorzystywać nowoczesne technologie cyfrowe i narzędzia sztucznej inteligencji w procesach doradczych z zachowaniem zasad etycznych. 5. Rozwijać współpracę pomiędzy szkołami, rodzinami, pracodawcami i instytucjami rynku pracy w celu skuteczniejszego przygotowania młodych ludzi do funkcjonowania zawodowego.

Educational and Career Guidance in the Context of Contemporary Challenges

Challenge One of the key challenges of contemporary education is preparing individuals to consciously plan their educational and professional pathways in a reality characterised by rapid social, economic, and technological change. The modern world of work is undergoing continuous transformation due to digitalisation, artificial intelligence, automation, and global economic processes. Under such conditions, traditional models of career choice and professional planning are no longer sufficient. Educational and career guidance therefore gains new importance as a process supporting individuals in making decisions and managing their development throughout life. In the past, career paths were relatively stable and predictable. Many people remained in one profession throughout most of their working lives, while educational systems prepared learners for clearly defined social and occupational roles. Today, this situation has changed fundamentally. New professions emerge, labour market expectations evolve, and some occupations are transformed or replaced by technological solutions. As a result, contemporary individuals must be prepared not only to choose a profession but also to repeatedly modify their career paths, update competencies, and function effectively in conditions of professional uncertainty. In this context, educational and career guidance cannot be limited to providing information about schools, study programmes, or occupations. Its role increasingly involves developing competencies that enable individuals to analyse their own potential, recognise interests, plan personal development, and make responsible decisions

concerning their future. Supporting learners in building awareness of their strengths, resources, and developmental potential becomes particularly important. Contemporary labour markets increasingly emphasise transferable competencies that can be applied across different professional environments. Alongside specialised qualifications, communication skills, teamwork, creativity, entrepreneurship, problem-solving abilities, and adaptability are becoming more significant. Educational and career guidance should therefore help young people consciously develop these competencies and understand their importance for future professional functioning. An important challenge also concerns reducing educational and social inequalities. Access to information, guidance services, and developmental opportunities is not equal for all learners. Social background, economic circumstances, family environment, and place of residence may influence educational aspirations and career opportunities. Contemporary guidance should contribute to equalising opportunities and ensuring that all learners have access to professional support in planning their futures. Particular significance should be attached to the growing role of digital technologies in guidance processes. Online educational platforms, career information systems, diagnostic tools, and artificial intelligence-based solutions create new opportunities for supporting educational and occupational decision-making. At the same time, there is a growing need to develop competencies related to critical information evaluation and responsible use of digital resources. Another important aspect of contemporary guidance involves promoting lifelong learning. In a rapidly changing labour market, individuals cannot rely solely on knowledge acquired during formal education. Continuous competence development, acquisition of new qualifications, and readiness to face new professional challenges become essential. Educational and career guidance should therefore prepare individuals to manage their own development throughout life. The importance of cooperation among schools, families, employers, labour market institutions, and local communities should also be emphasised. Effective guidance requires the creation of support networks enabling learners to explore different career paths, gain practical experience, and develop realistic development plans. Cooperation among various stakeholders contributes to better preparation of young people for functioning in changing professional environments. Looking ahead, the significance of educational and career guidance will continue to increase. The growing complexity of labour markets, technological development, and the need for constant competence updating make career management one of the fundamental competencies of the twenty-first century. Guidance should therefore be viewed not as a one-time intervention but as a lifelong developmental process. The challenge of educational and career guidance should be regarded as an important element of contemporary education. The quality of support provided to learners significantly influences not only the appropriateness of their educational and professional decisions but also their social participation, career satisfaction, and ability to function successfully in conditions of ongoing civilisational change. **Recommendations** 1. Develop systemic and long-term educational and career guidance programmes covering all stages of education. 2. Strengthen students’ competencies in career planning, self-assessment, and self-development management. 3. Ensure equal access to professional guidance services regardless of students’ social circumstances or place of residence. 4. Use modern digital technologies and artificial intelligence tools in guidance processes while maintaining ethical standards. 5. Strengthen cooperation among schools, families, employers, and labour market institutions to better prepare young people for professional life.

Positive Psychology and Teacher Education

Kathrin Dahlhaus

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stoi przed licznymi wyzwaniami związanymi z dynamicznymi zmianami społecznymi, technologicznymi i kulturowymi. Nauczyciele coraz częściej mierzą się z rosnącymi wymaganiami zawodowymi, przeciążeniem obowiązkami, problemami zdrowia psychicznego uczniów oraz koniecznością dostosowywania się do szybko zmieniającej się rzeczywistości edukacyjnej. W rezultacie coraz większego znaczenia nabiera troska o dobrostan nauczycieli oraz rozwijanie kompetencji umożliwiających skuteczne funkcjonowanie w środowisku pełnym wyzwań. W tym kontekście psychologia pozytywna staje się ważnym źródłem inspiracji dla współczesnych programów kształcenia nauczycieli. Psychologia pozytywna koncentruje się na badaniu czynników sprzyjających dobrostanowi, rozwojowi osobistemu, satysfakcji z życia oraz efektywnemu funkcjonowaniu jednostek i społeczności. W przeciwieństwie do podejść skupiających się głównie na problemach i deficytach, zwraca uwagę na mocne strony człowieka, zasoby psychologiczne, poczucie sensu oraz możliwości rozwoju. W obszarze edukacji podejście to może wspierać zarówno nauczycieli, jak i uczniów. Jednym z najważniejszych wyzwań jest wzmacnianie dobrostanu nauczycieli. Badania pokazują, że wysoki poziom stresu zawodowego oraz wypalenie zawodowe należą do najczęściej występujących problemów w środowisku edukacyjnym. Kształcenie nauczycieli powinno obejmować rozwijanie umiejętności dbania o własne zdrowie psychiczne, budowania równowagi między życiem zawodowym i prywatnym oraz skutecznego radzenia sobie z trudnościami. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie odporności psychicznej (resilience). Nauczyciele funkcjonują w środowisku wymagającym elastyczności, adaptacji do zmian oraz umiejętności radzenia sobie z niepowodzeniami. Psychologia pozytywna dostarcza narzędzi wspierających rozwój odporności psychicznej, optymizmu, poczucia sprawczości i wytrwałości. Istotnym wyzwaniem pozostaje budowanie pozytywnych relacji edukacyjnych. Relacje nauczyciel–uczeń stanowią jeden z najważniejszych czynników wpływających na efektywność procesu kształcenia oraz dobrostan uczniów. Programy przygotowujące nauczycieli powinny rozwijać kompetencje komunikacyjne, empatię oraz umiejętność tworzenia wspierającego środowiska uczenia się. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest rozwijanie mocnych stron nauczycieli. Psychologia pozytywna podkreśla znaczenie identyfikowania i wykorzystywania indywidualnych zasobów, talentów oraz predyspozycji. Kształcenie nauczycieli może wspierać refleksję nad własnym potencjałem zawodowym i budowanie poczucia kompetencji. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwijanie poczucia sensu wykonywanej pracy. Nauczyciele, którzy postrzegają swoją pracę jako wartościową i znaczącą społecznie, częściej wykazują zaangażowanie zawodowe oraz większą satysfakcję z wykonywanych obowiązków. Psychologia pozytywna wskazuje, że poczucie sensu jest jednym z kluczowych elementów dobrostanu i motywacji. Nie bez znaczenia pozostaje tworzenie pozytywnej kultury organizacyjnej szkoły. Współpraca, wzajemne wsparcie, docenianie osiągnięć oraz budowanie atmosfery zaufania wpływają zarówno na dobrostan nauczycieli, jak i jakość procesu edukacyjnego. Kształcenie nauczycieli powinno przygotowywać do aktywnego współtworzenia takich środowisk pracy. Istotną rolę odgrywa także edukacja emocjonalna. Nauczyciele coraz częściej pełnią funkcję osób wspierających rozwój społeczno-emocjonalny uczniów. Wymaga to rozwijania kompetencji związanych z rozpoznawaniem emocji, regulacją emocjonalną oraz wspieraniem dobrostanu dzieci i młodzieży. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie nauczycieli do funkcjonowania w świecie niepewności i ciągłych zmian. Kompetencje

związane z odpornością psychiczną, optymizmem, współpracą oraz zdolnością do uczenia się przez całe życie stają się równie ważne jak wiedza merytoryczna i dydaktyczna. Psychologia pozytywna wnosi do kształcenia nauczycieli perspektywę skoncentrowaną na zasobach, możliwościach rozwoju oraz budowaniu dobrostanu. Wspieranie tych obszarów może przyczyniać się do tworzenia bardziej efektywnych, odpornych i zaangażowanych środowisk edukacyjnych odpowiadających na wyzwania współczesności i przyszłości. **Rekomendacje** 1. Włączać elementy psychologii pozytywnej do programów kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli. 2. Rozwijać kompetencje związane z odpornością psychiczną, dobrostanem i samoregulacją emocjonalną. 3. Wspierać nauczycieli w identyfikowaniu i wykorzystywaniu własnych mocnych stron. 4. Budować kulturę szkoły opartą na współpracy, wsparciu i docenianiu osiągnięć. 5. Traktować dobrostan nauczycieli jako jeden z kluczowych warunków jakości edukacji.

Positive Psychology and Teacher Education

Challenge Contemporary education faces numerous challenges resulting from rapid social, technological, and cultural change. Teachers increasingly encounter growing professional demands, workload pressures, student mental health concerns, and the necessity to adapt continuously to evolving educational environments. Consequently, promoting teacher well-being and developing competencies that support effective functioning in complex educational settings have become important priorities. Within this context, positive psychology offers valuable insights for teacher education and professional development. Positive psychology focuses on the factors that contribute to well-being, personal growth, life satisfaction, and optimal functioning. Rather than concentrating exclusively on problems and deficits, it emphasises strengths, psychological resources, meaning, and human potential. In educational contexts, these principles can support both teachers and learners. One of the most important challenges concerns strengthening teacher well-being. Research consistently demonstrates that occupational stress and burnout are significant issues within the teaching profession. Teacher education programmes should therefore include strategies for maintaining mental health, achieving work-life balance, and coping effectively with professional challenges. Particular attention should be devoted to resilience development. Teachers operate in environments that require flexibility, adaptability, and the ability to manage setbacks. Positive psychology provides tools that foster resilience, optimism, self-efficacy, and perseverance, enabling educators to respond constructively to challenges. Building positive educational relationships represents another crucial challenge. Teacher–student relationships are among the most influential factors affecting learning outcomes and student well-being. Teacher education should therefore strengthen communication skills, empathy, and the ability to create supportive learning environments. Developing teachers’ strengths is equally important. Positive psychology highlights the value of recognising and utilising individual talents, competencies, and personal resources. Teacher education can encourage reflective practice and help educators identify their unique professional strengths. The development of meaning and purpose in teaching also deserves attention. Educators who perceive their work as meaningful and socially valuable tend to demonstrate higher levels of engagement, motivation, and professional satisfaction. Positive psychology identifies purpose as a key component of well-being and sustainable professional commitment. School culture plays a significant role as well. Collaboration, mutual support, recognition, and trust contribute to both teacher well-being and educational quality. Teacher preparation programmes should equip future educators to contribute actively to positive organisational cultures. Emotional education has become increasingly important. Teachers are expected not only to deliver academic content but

also to support students’ social and emotional development. This requires competencies related to emotional awareness, emotional regulation, and the promotion of student well-being. Looking towards the future, preparing teachers to function effectively in conditions of uncertainty and continuous change becomes increasingly important. Resilience, optimism, collaboration, adaptability, and lifelong learning competencies are emerging as essential elements of teacher professionalism. Positive psychology offers a resource-oriented perspective for teacher education, emphasising strengths, well-being, and human flourishing. Integrating these principles into teacher preparation can contribute to the development of more resilient, effective, and engaged educational communities capable of responding to contemporary and future challenges. **Recommendations** 1. Integrate positive psychology principles into teacher education and professional development programmes. 2. Develop competencies related to resilience, well-being, and emotional self-regulation. 3. Support teachers in recognising and applying their individual strengths. 4. Foster school cultures based on collaboration, support, and recognition. 5. Treat teacher well-being as a fundamental condition for educational quality.

Poza wydarzeniami: system REACT wykorzystujący warstwę sztucznej inteligencji

Anna Kanabrocka

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja funkcjonuje w warunkach dynamicznych przemian technologicznych, społecznych i organizacyjnych. Jednym z najważniejszych wyzwań staje się tworzenie środowisk umożliwiających skuteczne zarządzanie przepływem wiedzy, komunikacją oraz aktywnością uczestników procesów edukacyjnych. Tradycyjne modele organizacji wydarzeń edukacyjnych, naukowych i szkoleniowych coraz częściej okazują się niewystarczające wobec rosnącej liczby informacji, różnorodności potrzeb uczestników oraz oczekiwań związanych z personalizacją doświadczeń edukacyjnych. W rezultacie rozwój inteligentnych systemów wspieranych przez sztuczną inteligencję staje się jednym z kluczowych kierunków transformacji współczesnej edukacji. Przez wiele lat wydarzenia edukacyjne, konferencje naukowe, szkolenia czy warsztaty były postrzegane jako pojedyncze aktywności realizowane w określonym czasie i miejscu. Uczestnictwo w nich często ograniczało się do biernego odbioru treści oraz sporadycznych kontaktów pomiędzy uczestnikami. Współczesne technologie umożliwiają jednak przekształcenie takich wydarzeń w elementy znacznie szerszych ekosystemów komunikacji i współpracy. Coraz większego znaczenia nabierają rozwiązania pozwalające na utrzymywanie relacji przed wydarzeniem, w jego trakcie oraz po jego zakończeniu. Jednym z najważniejszych wyzwań jest personalizacja doświadczeń edukacyjnych. Współcześni uczestnicy oczekują dostępu do treści odpowiadających ich zainteresowaniom, poziomowi wiedzy oraz indywidualnym potrzebom rozwojowym. W warunkach dużej liczby uczestników oraz rozbudowanych programów edukacyjnych realizacja takiego podejścia staje się trudna bez wsparcia zaawansowanych narzędzi cyfrowych. Sztuczna inteligencja umożliwia analizowanie preferencji użytkowników, identyfikowanie obszarów zainteresowań oraz rekomendowanie treści, osób i aktywności najlepiej odpowiadających indywidualnym potrzebom. Istotnym wyzwaniem pozostaje również zarządzanie komunikacją. Współczesne środowiska edukacyjne generują ogromne ilości informacji pochodzących z różnych źródeł. Uczestnicy wydarzeń, studenci, nauczyciele i organizatorzy muszą funkcjonować w przestrzeni komunikacyjnej charakteryzującej się dużą dynamiką oraz złożonością. Inteligentne systemy wspierane przez sztuczną inteligencję mogą pomagać w filtrowaniu informacji, dostarczaniu spersonalizowanych komunikatów oraz wspieraniu efektywnej współpracy pomiędzy użytkownikami. Szczególnego znaczenia nabiera również problem budowania społeczności uczących się. Współczesna edukacja coraz częściej podkreśla znaczenie współpracy, wymiany doświadczeń oraz uczenia się w sieciach społecznych. Systemy cyfrowe wyposażone w rozwiązania AI mogą wspierać proces identyfikowania osób o podobnych zainteresowaniach, ułatwiać nawiązywanie kontaktów oraz tworzyć warunki sprzyjające współpracy między uczestnikami. Takie podejście sprzyja budowaniu trwałych relacji edukacyjnych i naukowych wykraczających poza pojedyncze wydarzenia. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również wykorzystanie danych do doskonalenia procesów edukacyjnych. Nowoczesne systemy mogą analizować aktywność użytkowników, poziom zaangażowania, uczestnictwo w wydarzeniach oraz efektywność różnych form komunikacji. Pozwala to lepiej rozumieć potrzeby odbiorców i projektować bardziej skuteczne działania edukacyjne. Jednocześnie pojawiają się pytania dotyczące ochrony prywatności, bezpieczeństwa danych oraz etycznego wykorzystywania informacji gromadzonych przez systemy cyfrowe. Nie bez znaczenia pozostaje także problem przeciążenia informacyjnego. Współcześni uczestnicy procesów edukacyjnych mają dostęp do ogromnej liczby materiałów, wydarzeń i możliwości rozwojowych. Nadmiar informacji

może prowadzić do trudności w podejmowaniu decyzji oraz ograniczać efektywność uczenia się. Narzędzia sztucznej inteligencji mogą wspierać użytkowników poprzez inteligentne rekomendacje, automatyczne porządkowanie treści oraz wskazywanie najbardziej wartościowych zasobów. Szczególnego znaczenia nabiera także rozwój komunikacji naukowej i edukacyjnej. Współczesna nauka coraz częściej opiera się na współpracy międzynarodowej, interdyscyplinarności oraz tworzeniu sieci kontaktów. Inteligentne platformy mogą wspierać proces wymiany wiedzy, identyfikowania potencjalnych partnerów badawczych oraz budowania społeczności skupionych wokół określonych problemów naukowych i edukacyjnych. W perspektywie przyszłości znaczenie systemów wspieranych przez sztuczną inteligencję będzie systematycznie wzrastać. Edukacja będzie coraz częściej wykorzystywać rozwiązania umożliwiające personalizację, automatyzację wybranych procesów oraz analizę danych wspierającą podejmowanie decyzji. Kluczowe pozostanie jednak zachowanie równowagi pomiędzy możliwościami technologicznymi a potrzebami człowieka. Technologie powinny wspierać rozwój relacji, współpracy i komunikacji, a nie zastępować ich znaczenie. Wyzwanie związane z budowaniem inteligentnych systemów edukacyjnych wykraczających poza pojedyncze wydarzenia należy postrzegać jako jeden z ważnych kierunków rozwoju współczesnej edukacji. Od jakości takich rozwiązań zależeć będzie skuteczność przepływu wiedzy, poziom zaangażowania uczestników oraz zdolność instytucji edukacyjnych do odpowiadania na potrzeby społeczeństwa cyfrowego. **Rekomendacje** 1. Projektować systemy edukacyjne wspierające personalizację doświadczeń użytkowników przy wykorzystaniu sztucznej inteligencji. 2. Rozwijać rozwiązania umożliwiające budowanie trwałych społeczności uczących się wykraczających poza pojedyncze wydarzenia. 3. Wykorzystywać analizę danych do doskonalenia procesów komunikacji, współpracy i zaangażowania uczestników. 4. Zapewniać wysoki poziom ochrony prywatności oraz etycznego zarządzania danymi użytkowników. 5. Traktować technologie AI jako narzędzia wspierające relacje międzyludzkie, komunikację i wymianę wiedzy.

Beyond Events: The React System with AI Layer

Challenge Contemporary education operates in a context of rapid technological, social, and organisational transformation. One of its most important challenges is the creation of environments that enable effective knowledge exchange, communication, and participant engagement. Traditional models of educational events, scientific conferences, workshops, and training activities are increasingly insufficient in addressing growing information volumes, diverse participant needs, and expectations regarding personalised learning experiences. Consequently, the development of intelligent systems supported by artificial intelligence has become a significant direction in the transformation of contemporary education. For many years, educational events and conferences were perceived as isolated activities taking place at a specific time and location. Participation was often limited to passive content consumption and occasional interaction among attendees. Modern technologies now make it possible to transform such events into components of broader ecosystems of communication and collaboration. Increasing importance is attached to solutions that support relationships before, during, and after educational events. One of the major challenges involves the personalisation of educational experiences. Contemporary participants expect access to content that reflects their interests, knowledge levels, and developmental needs. In large educational environments, achieving such personalisation is difficult without advanced digital tools. Artificial intelligence makes it possible to analyse user preferences, identify areas of interest, and recommend content, people, and activities most relevant to individual users. Another important challenge concerns communication management. Contemporary educational environments generate

vast amounts of information from multiple sources. Students, educators, organisers, and participants operate within increasingly complex communication systems. AI-supported platforms can assist in filtering information, delivering personalised messages, and facilitating effective collaboration among users. Particular significance should also be attached to the development of learning communities. Contemporary education increasingly emphasises cooperation, knowledge sharing, and network-based learning. Digital systems enhanced with artificial intelligence can support the identification of individuals with similar interests, facilitate networking, and create opportunities for collaboration. Such approaches contribute to the development of long-term educational and scientific relationships that extend beyond individual events. An important aspect of this challenge is the use of data to improve educational processes. Modern systems can analyse user activity, engagement levels, participation patterns, and communication effectiveness. This enables institutions to better understand participant needs and design more effective educational strategies. At the same time, questions arise concerning privacy protection, data security, and the ethical use of information collected through digital systems. Information overload represents another significant issue. Contemporary learners have access to vast numbers of resources, events, and development opportunities. Excessive information may hinder decision-making and reduce learning effectiveness. Artificial intelligence tools can support users through intelligent recommendations, content organisation, and identification of the most relevant resources. The development of scientific and educational communication is equally important. Contemporary research increasingly relies on international cooperation, interdisciplinarity, and networking. Intelligent platforms can facilitate knowledge exchange, identify potential research partners, and support the creation of communities focused on specific scientific and educational challenges. Looking ahead, the importance of AI-supported systems will continue to increase. Education will increasingly rely on solutions enabling personalisation, automation, and data-informed decision-making. However, maintaining a balance between technological capabilities and human needs will remain essential. Technologies should support relationships, collaboration, and communication rather than replace them. The challenge of developing intelligent educational systems that extend beyond individual events should therefore be regarded as one of the key directions of contemporary educational development. The quality of such solutions will influence knowledge circulation, participant engagement, and the ability of educational institutions to respond effectively to the needs of digital societies. **Recommendations** 1. Design educational systems that support personalised user experiences through artificial intelligence. 2. Develop solutions that foster sustainable learning communities extending beyond individual events. 3. Use data analytics to improve communication, collaboration, and participant engagement. 4. Ensure high standards of privacy protection and ethical data management. 5. Treat AI technologies as tools that support human relationships, communication, and knowledge exchange.

Prawda zagubiona w chaosie: młodzież wobec dezinformacji i lęku o przyszłość

Krystian Mularz

Polski, English

Wyzwanie Współczesna młodzież dorasta w świecie, w którym dostęp do informacji jest niemal nieograniczony. Internet, media społecznościowe, komunikatory oraz narzędzia wykorzystujące sztuczną inteligencję sprawiają, że młodzi ludzie każdego dnia odbierają tysiące komunikatów dotyczących wydarzeń społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturowych. Jednocześnie coraz trudniejsze staje się odróżnianie informacji wiarygodnych od treści manipulacyjnych, niepełnych lub celowo fałszywych. W efekcie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się przygotowanie młodzieży do funkcjonowania w warunkach chaosu informacyjnego oraz wspieranie jej w radzeniu sobie z narastającym lękiem dotyczącym przyszłości. Problem ten jest szczególnie aktualny w kontekście rosnącej skali dezinformacji oraz spadku społecznego zaufania do źródeł informacji. Dezinformacja nie ogranicza się wyłącznie do rozpowszechniania nieprawdziwych wiadomości. Coraz częściej przyjmuje postać półprawd, zmanipulowanych interpretacji, wyrwanych z kontekstu informacji, materiałów generowanych przez sztuczną inteligencję czy treści odwołujących się do emocji zamiast faktów. Młodzi ludzie funkcjonują w środowisku, w którym szybkość przekazu często okazuje się ważniejsza niż jego wiarygodność. W rezultacie pojawia się ryzyko podejmowania decyzji opartych na błędnych przesłankach oraz utraty zdolności krytycznej oceny rzeczywistości. Jednym z podstawowych wyzwań jest rozwijanie kompetencji informacyjnych. Współczesna edukacja nie może ograniczać się do przekazywania wiedzy, lecz powinna przygotowywać młodych ludzi do samodzielnej analizy źródeł, weryfikowania informacji oraz rozpoznawania mechanizmów manipulacji. Szczególnego znaczenia nabiera umiejętność zadawania pytań o źródło informacji, intencje autora oraz wiarygodność prezentowanych danych. Krytyczne myślenie staje się dziś nie tylko kompetencją edukacyjną, ale również warunkiem odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym. Istotnym problemem jest wpływ dezinformacji na poczucie bezpieczeństwa młodych ludzi. W przestrzeni medialnej dominują często przekazy dotyczące konfliktów zbrojnych, kryzysów gospodarczych, zmian klimatycznych, zagrożeń zdrowotnych oraz napięć społecznych. Stała ekspozycja na tego rodzaju treści może prowadzić do poczucia zagrożenia, bezradności oraz przekonania o braku wpływu na własną przyszłość. Młodzi ludzie coraz częściej doświadczają niepewności związanej z perspektywami edukacyjnymi, zawodowymi i społecznymi, co może prowadzić do wzrostu poziomu lęku i obniżenia dobrostanu psychicznego. Szczególnego znaczenia nabiera zjawisko przeciążenia informacyjnego. Współczesny odbiorca nie zmaga się z brakiem informacji, lecz z ich nadmiarem. Nieustanny przepływ wiadomości utrudnia selekcję treści, refleksję oraz budowanie spójnego obrazu rzeczywistości. Chaos informacyjny może prowadzić do zjawiska określanego jako cynizm informacyjny, polegającego na przekonaniu, że nie istnieją wiarygodne źródła wiedzy i że każda informacja jest formą manipulacji. Taka postawa osłabia zaufanie społeczne i utrudnia podejmowanie racjonalnych decyzji. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest funkcjonowanie mediów społecznościowych. Algorytmy promujące treści wywołujące silne emocje zwiększają ryzyko rozpowszechniania sensacyjnych i niezweryfikowanych informacji. Młodzi ludzie stają się uczestnikami środowiska komunikacyjnego, w którym popularność przekazu bywa utożsamiana z jego prawdziwością. W konsekwencji liczba reakcji, polubień czy udostępnień może być traktowana jako wyznacznik wiarygodności informacji, mimo że nie stanowi dowodu jej prawdziwości. Istotnym wyzwaniem pozostaje również budowanie odporności psychicznej młodzieży. Funkcjonowanie w warunkach

niepewności wymaga rozwijania umiejętności radzenia sobie ze stresem, tolerowania niejednoznaczności oraz zachowywania równowagi emocjonalnej. Edukacja powinna wspierać młodych ludzi w rozwijaniu poczucia sprawstwa, odpowiedzialności oraz przekonania, że mimo występowania zagrożeń możliwe jest aktywne kształtowanie własnej przyszłości. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja medialna i obywatelska. Młodzi ludzie potrzebują kompetencji umożliwiających świadome uczestnictwo w życiu społecznym, rozpoznawanie manipulacji informacyjnych oraz odpowiedzialne korzystanie z wolności słowa. Edukacja powinna rozwijać nie tylko umiejętności techniczne związane z korzystaniem z mediów, ale również postawy oparte na odpowiedzialności, dialogu i szacunku dla faktów. W perspektywie przyszłości problem dezinformacji może się nasilać wraz z rozwojem sztucznej inteligencji, technologii generatywnych oraz nowych form komunikacji cyfrowej. Oznacza to konieczność systematycznego wzmacniania kompetencji informacyjnych młodzieży oraz rozwijania działań wspierających zdrowie psychiczne młodych ludzi. Prawda zagubiona w chaosie informacyjnym staje się jednym z najważniejszych wyzwań edukacyjnych XXI wieku. Od zdolności młodych ludzi do krytycznej oceny informacji, odróżniania faktów od manipulacji oraz radzenia sobie z niepewnością zależy nie tylko jakość ich indywidualnych decyzji, ale również przyszłość społeczeństw opartych na wiedzy, zaufaniu i odpowiedzialności obywatelskiej. **Rekomendacje** 1. Rozwijać edukację medialną i informacyjną na wszystkich poziomach kształcenia. 2. Wzmacniać kompetencje krytycznego myślenia oraz umiejętności weryfikowania źródeł informacji. 3. Wspierać rozwój odporności psychicznej i umiejętności radzenia sobie z niepewnością dotyczącą przyszłości. 4. Uczyć świadomego i odpowiedzialnego korzystania z mediów społecznościowych oraz narzędzi cyfrowych. 5. Budować kulturę dialogu, zaufania społecznego i odpowiedzialności obywatelskiej opartą na faktach.

Truth Lost in Chaos: Young People Facing Disinformation and Anxiety About the Future

Challenge Contemporary young people are growing up in a world characterised by unprecedented access to information. The internet, social media platforms, instant communication tools, and artificial intelligence technologies expose adolescents to vast amounts of content every day. At the same time, distinguishing reliable information from manipulation, misinformation, and intentionally deceptive content has become increasingly difficult. Consequently, one of the most significant challenges facing contemporary education is preparing young people to function effectively in an environment of information chaos while supporting them in coping with growing anxiety about the future. The challenge is intensified by the spread of disinformation and declining trust in information sources. Disinformation extends beyond the dissemination of false information. It increasingly involves half-truths, manipulated narratives, misleading interpretations, AI-generated content, and emotionally driven messages that obscure factual reality. Young people operate within communication environments where speed often takes precedence over accuracy. As a result, they may make decisions based on incomplete or distorted information and struggle to develop coherent understandings of social reality. One of the key challenges involves strengthening information literacy. Contemporary education should not focus solely on transmitting knowledge but also on equipping learners with the ability to evaluate sources, verify information, and identify manipulation. The ability to question information, examine its origins, and assess its credibility has become a fundamental competence for responsible citizenship. Another important challenge concerns the impact of disinformation on young people’s sense of security. Media environments are often dominated by reports about wars, economic crises, climate change, social tensions, and global uncertainty. Continuous exposure to such

content may contribute to anxiety, helplessness, and concerns about future prospects. Many young people experience uncertainty regarding education, employment, and social stability, which may negatively affect their well-being. Information overload further complicates the situation. Contemporary learners face not a lack of information but an excess of it. Constant exposure to messages from multiple sources makes selection, reflection, and critical analysis increasingly difficult. Information chaos may contribute to informational cynicism, characterised by the belief that no source can be trusted and that all information is potentially manipulative. Such attitudes weaken social trust and undermine informed decision-making. Social media environments play a particularly important role. Algorithms often prioritise emotionally engaging content, increasing the visibility of sensational and unverified information. Young people may become accustomed to equating popularity with credibility, treating likes, shares, and reactions as indicators of truth rather than evidence-based verification. Psychological resilience therefore becomes increasingly important. Living in conditions of uncertainty requires the ability to manage stress, tolerate ambiguity, and maintain emotional balance. Education should support the development of agency, responsibility, and confidence in one’s ability to influence personal and social outcomes despite existing challenges. Media and civic education are equally significant. Young people require competencies that enable them to participate responsibly in democratic societies, recognise manipulation, and exercise freedom of expression ethically. Educational efforts should focus not only on technical media skills but also on values such as responsibility, dialogue, and respect for evidence. Looking towards the future, the challenge of disinformation is likely to intensify with the continued development of artificial intelligence, generative technologies, and new forms of digital communication. This highlights the need for systematic development of information literacy and programmes supporting young people’s mental well-being. Truth increasingly risks becoming lost within information chaos. The ability of young people to distinguish facts from manipulation, evaluate information critically, and cope with uncertainty will influence not only their personal decisions but also the quality of democratic societies built upon knowledge, trust, and civic responsibility. **Recommendations** 1. Develop media and information literacy education across all educational levels. 2. Strengthen critical-thinking competencies and source-verification skills. 3. Support the development of resilience and the ability to cope with future uncertainty. 4. Teach responsible and reflective use of social media and digital technologies. 5. Foster a culture of dialogue, social trust, and civic responsibility grounded in factual information.

Preferencje i predyspozycje kandydatów jako komponenty decyzji edukacyjnej: analiza procesu wyboru kierunku studiów

Barbara Worek, Marcin Kocór, Dorota Micek, Tomasz Pełech-Pilichowski

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwo charakteryzuje się rosnącą złożonością ścieżek edukacyjnych i zawodowych. Dynamiczne zmiany rynku pracy, rozwój nowych zawodów, postępująca cyfryzacja oraz globalizacja powodują, że młodzi ludzie stają przed coraz trudniejszymi decyzjami dotyczącymi swojej przyszłości edukacyjnej. Jedną z najważniejszych decyzji podejmowanych na początku dorosłości jest wybór kierunku studiów, który może wpływać na dalszy rozwój zawodowy, społeczny i osobisty. W rezultacie coraz większego znaczenia nabiera zrozumienie czynników determinujących proces podejmowania decyzji edukacyjnych przez kandydatów na studia. Wybór kierunku studiów jest procesem wielowymiarowym, na który wpływają zarówno indywidualne preferencje, jak i predyspozycje kandydatów. Preferencje odnoszą się do zainteresowań, aspiracji, wartości oraz oczekiwań dotyczących przyszłej kariery zawodowej. Predyspozycje obejmują natomiast zdolności, kompetencje, cechy osobowości oraz potencjał umożliwiający skuteczne funkcjonowanie w określonych obszarach aktywności zawodowej. Analiza wzajemnych relacji między tymi elementami pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy podejmowania decyzji edukacyjnych. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zapewnienie trafności wyborów edukacyjnych. Badania wskazują, że decyzje podejmowane wyłącznie na podstawie popularności kierunku, opinii otoczenia czy chwilowych trendów mogą prowadzić do niezadowolenia ze studiów, obn iżonej motywacji oraz trudności w późniejszym funkcjonowaniu zawodowym. Istotne znaczenie ma zatem dopasowanie kierunku kształcenia do indywidualnych zainteresowań i możliwości kandydata. Szczególnego znaczenia nabiera rola samoświadomości. Kandydaci na studia często dysponują ograniczoną wiedzą dotyczącą własnych kompetencji, predyspozycji i potencjału rozwojowego. Współczesna edukacja powinna wspierać młodych ludzi w procesie poznawania w łasnych mocnych stron, zainteresowań oraz preferowanych sposobów uczenia się i pracy. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ rynku pracy na decyzje edukacyjne. Wybory kandydatów coraz częściej uwzględniają przewidywane możliwości zatrudnienia, poziom wynagrodzeń oraz perspektywy rozwoju zawodowego. Jednocześnie prognozowanie przyszłych potrzeb rynku pracy staje się coraz trudniejsze ze względu na szybkie tempo zmian technologicznych i społecznych. Powoduje to konieczność równoważenia aktualnych trendów rynkowych z indywidualnymi aspiracjami edukacyjnymi. 410 Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest dostęp do informacji edukacyjnej. Kandydaci podejmują decyzje na podstawie danych pozyskiwanych z różnych źródeł: uczelni, mediów społecznościowych, rankingów, opinii absolwentów oraz doświadczeń rodzinnych. Jako ść i wiarygodność tych informacji mogą istotnie wpływać na przebieg procesu decyzyjnego. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwój doradztwa edukacyjno -zawodowego. Profesjonalne wsparcie może pomagać kandydatom w analizie własnych predyspozycji, interpretacji wyników badań kompetencyjnych oraz ocenie zgodności planów edukacyjnych z indywid ualnym potencjałem. W efekcie zwiększa się prawdopodobieństwo podejmowania bardziej świadomych decyzji. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ czynników społecznych i rodzinnych. Oczekiwania rodziców, wzorce środowiskowe, status społeczno-ekonomiczny oraz doświadczenia edukacyjne najbliższego otoczenia mogą oddziaływać na wybory młodych ludzi. W niektórych przypa dkach wpływy te wspierają proces decyzyjny, w innych mogą ograniczać autonomię podejmowanych decyzji. Istotną rolę odgrywają również zmieniające się modele kariery zawodowej. Coraz częściej absolwenci wykonują zawody niezwiązane bezpośrednio z ukończonym kierunkiem

studiów lub wielokrotnie zmieniają ścieżki zawodowe w ciągu życia. W związku z tym wybór kierunku studiów należy postrzegać nie jako ostateczną decyzję zawodową, lecz jako jeden z etapów długofalowego procesu rozwoju kompetencji. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji związanych z podejmowaniem decyzji edukacyjnych. Umiejętność analizy własnych predyspozycji, oceny dostępnych możliwości oraz świadomego planowania rozwoju staje się istotnym elementem przygotowania młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy. Analiza procesu wyboru kierunku studiów pokazuje, że preferencje i predyspozycje kandydatów stanowią kluczowe komponenty decyzji edukacyjnej. Skuteczne wspieranie młodych ludzi w rozpoznawaniu własnego potencjału oraz świadomym podejmowaniu decyzji może przyczyniać się do zwiększania satysfakcji ze studiów, efektywności kształcenia oraz sukcesów zawodowych w przyszłości. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać systemy doradztwa edukacyjno-zawodowego na wcześniejszych etapach edukacji. 412 2. Rozwijać narzędzia wspierające diagnozę zainteresowań, kompetencji i predyspozycji kandydatów. 3. Zapewniać kandydatom dostęp do rzetelnych informacji dotyczących kierunków studiów i perspektyw zawodowych. 4. Wspierać rozwój kompetencji związanych z podejmowaniem świadomych decyzji edukacyjnych. 5. Promować podejście traktujące wybór kierunku studiów jako element długofalowego procesu rozwoju zawodowego i osobistego.

Preferences and Predispositions of Candidates as Components of Educational Decision-Making: An Analysis of the Higher Education Programme Choice Process

Challenge One of the key challenges concerns ensuring the appropriateness of educational choices. Research indicates that decisions based solely on programme popularity, external opinions, or temporary trends may result in dissatisfaction, reduced motivation, and difficulties in future professional development. Therefore, aligning educational choices with individual interests and capabilities becomes essential. Particular attention should be paid to self -awareness. Many prospective students possess limited knowledge about their own competencies, strengths, and developmental potential. Educational systems should therefore support young people in identifying their talents, interests, and preferred learning and working styles before making educational decisions. Another important challenge involves the influence of labour market conditions. Educational choices are increasingly shaped by employment prospects, salary expectations, and perceived career opportunities. At the same time, forecasting future labour market demands has become more difficult due to rapid technological and social transformations. This creates a need to balance labour market considerations with personal aspirations and interests. Access to educational information also plays a crucial role. Prospective students rely on multiple sources, including universities, rankings, social media, family members, graduates, and peers. The quality, reliability, and accessibility of such information significantly influence educational choices and expectations. Educational and career guidance services have become increasingly important in this context. Professional guidance can help candidates assess their predispositions, interpret competency assessments, and evaluate the alignment between educational pathways and personal potential. Such support contributes to more informed and reflective decision-making. Social and family influences should not be overlooked. Parental expectations, social background, cultural norms, and economic conditions often shape educational aspirations and choices. While these influences can provide valuable support, they may also limit the autonomy of educational decisions. Changing career models represent another significant factor. Many graduates eventually work in professions unrelated to their original fields of study, while others change career paths multiple times during their lives. Consequently, choosing a study progr amme should not be viewed as a

final career decision but rather as one stage in a lifelong process of competence development and professional adaptation. Looking towards the future, developing educational decision -making competencies becomes increasingly important. The ability to assess personal strengths, analyse available opportunities, and plan educational development strategically represents a key competence in contemporary knowledgebased societies. Research on higher education programme choice demonstrates that individual preferences and predispositions constitute fundamental components of educational decision -making. Supporting young people in recognising their potential and making informed educatio nal choices can contribute to higher levels of academic satisfaction, educational success, and future career fulfilment. Rekomendacje 1. Wzmacniać systemy doradztwa edukacyjno-zawodowego na wcześniejszych etapach edukacji. 412 2. Rozwijać narzędzia wspierające diagnozę zainteresowań, kompetencji i predyspozycji kandydatów. 3. Zapewniać kandydatom dostęp do rzetelnych informacji dotyczących kierunków studiów i perspektyw zawodowych. 4. Wspierać rozwój kompetencji związanych z podejmowaniem świadomych decyzji edukacyjnych. 5. Promować podejście traktujące wybór kierunku studiów jako element długofalowego procesu rozwoju zawodowego i osobistego. **Recommendations** 1. Strengthen educational and career guidance systems at earlier stages of education. 2. Develop tools supporting the assessment of students’ interests, competencies, and predispositions. 3. Ensure access to reliable information about study programmes and career opportunities. 4. Foster competencies related to informed educational decision-making. 5. Promote an understanding of higher education choices as part of a lifelong personal and professional development process.

Profesjonalizm i jego znaczenie w sytuacji utraty i poszukiwania zatrudnienia

Beata Jakimiuk

Polski, English

Wyzwanie Współczesny rynek pracy charakteryzuje się wysoką dynamiką zmian, rosnącą nieprzewidywalnością oraz koniecznością nieustannego dostosowywania się do nowych warunków społecznych, technologicznych i gospodarczych. Zmiany organizacyjne, rozwój automatyzacji, transformacja cyfrowa, kryzysy ekonomiczne oraz zmieniające się wymagania pracodawców sprawiają, że utrata zatrudnienia przestaje być sytuacją wyjątkową, a staje się jednym z możliwych doświadczeń zawodowych współczesnego człowieka. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabiera profesjonalizm rozumiany nie tylko jako wysoki poziom kompetencji zawodowych, lecz również jako postawa umożliwiająca skuteczne funkcjonowanie w warunkach zmiany. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji i poradnictwa zawodowego staje się przygotowanie jednostek do radzenia sobie z utratą pracy oraz skutecznego poszukiwania nowych możliwości zatrudnienia. Profesjonalizm jest pojęciem wielowymiarowym. Obejmuje wiedzę specjalistyczną, kompetencje praktyczne, etykę zawodową, odpowiedzialność, samodzielność oraz gotowość do ciągłego rozwoju. Współcześnie coraz częściej podkreśla się, że profesjonalizm nie jest jedynie cechą wykonywanego zawodu, lecz również zdolnością do świadomego zarządzania własną karierą zawodową. Oznacza to, że osoba profesjonalna potrafi nie tylko skutecznie realizować obowiązki zawodowe, ale także reagować na zmieniające się warunki rynku pracy. Jednym z najważniejszych wyzwań jest radzenie sobie z konsekwencjami utraty zatrudnienia. Dla wielu osób praca stanowi nie tylko źródło dochodu, ale również element tożsamości, poczucia własnej wartości oraz przynależności społecznej. Utrata zatrudnienia może prowadzić do poczucia niepewności, obniżenia samooceny, stresu oraz trudności w planowaniu przyszłości. W takich sytuacjach profesjonalizm przejawia się między innymi w zdolności do zachowania aktywności zawodowej, gotowości do poszukiwania nowych rozwiązań oraz umiejętności konstruktywnego reagowania na trudności. Szczególnego znaczenia nabiera zdolność adaptacji zawodowej. Współczesne kariery zawodowe coraz rzadziej mają charakter liniowy i przewidywalny. Coraz częściej wymagają zmiany stanowisk, przekwalifikowania, zdobywania nowych kwalifikacji oraz funkcjonowania w różnych środowiskach pracy. Profesjonalizm oznacza w tym kontekście gotowość do uczenia się przez całe życie oraz otwartość na rozwój kompetencji odpowiadających potrzebom rynku pracy. Istotnym wyzwaniem pozostaje również umiejętność aktywnego poszukiwania zatrudnienia. W warunkach rosnącej konkurencji na rynku pracy kluczowego znaczenia nabierają kompetencje związane z planowaniem kariery, prezentowaniem własnych kwalifikacji, budowaniem sieci kontaktów zawodowych oraz korzystaniem z nowoczesnych narzędzi rekrutacyjnych. Profesjonalizm przejawia się nie tylko w posiadaniu kompetencji zawodowych, ale także w umiejętności ich komunikowania potencjalnym pracodawcom. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rozwój kompetencji psychospołecznych. Odporność psychiczna, samodyscyplina, umiejętność współpracy, komunikacja interpersonalna oraz zdolność radzenia sobie ze stresem stają się równie ważne jak kwalifikacje formalne. W sytuacji utraty pracy to właśnie te zasoby często decydują o skuteczności działań związanych z ponownym wejściem na rynek pracy. Szczególnego znaczenia nabiera także rozwój technologiczny. Cyfryzacja procesów rekrutacyjnych, wykorzystanie sztucznej inteligencji w zarządzaniu zasobami ludzkimi oraz zmiany dotyczące sposobu wykonywania pracy wymagają od pracowników nieustannego aktualizowania kompetencji. Osoby poszukujące zatrudnienia muszą być przygotowane do

funkcjonowania w środowisku zawodowym opartym na nowych technologiach oraz elastycznych formach organizacji pracy. Nie bez znaczenia pozostaje rola edukacji i poradnictwa zawodowego. Szkoły, uczelnie oraz instytucje wspierające rozwój kariery powinny przygotowywać młodych ludzi nie tylko do wykonywania określonych zawodów, ale również do zarządzania własnym rozwojem zawodowym. Kształtowanie profesjonalizmu powinno obejmować rozwijanie kompetencji związanych z planowaniem kariery, adaptacją do zmian oraz odpowiedzialnością za własny rozwój. W perspektywie przyszłości znaczenie profesjonalizmu będzie systematycznie wzrastać. Rynek pracy staje się coraz bardziej elastyczny, a kariery zawodowe coraz częściej obejmują okresy zmiany, przekwalifikowania i poszukiwania nowych ścieżek rozwoju. Profesjonalizm staje się zatem nie tylko warunkiem osiągania sukcesu zawodowego, ale również ważnym zasobem umożliwiającym skuteczne radzenie sobie z niepewnością i zmianą. Profesjonalizm w sytuacji utraty i poszukiwania zatrudnienia należy postrzegać jako kompetencję przyszłości. Łączy on wiedzę, umiejętności, postawy oraz gotowość do ciągłego rozwoju, umożliwiając jednostce zachowanie aktywności zawodowej i budowanie poczucia sprawstwa nawet w warunkach niepewności rynku pracy. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje związane z zarządzaniem karierą i planowaniem rozwoju zawodowego. 2. Wzmacniać gotowość do uczenia się przez całe życie oraz zdobywania nowych kwalifikacji. 3. Kształtować odporność psychiczną i umiejętność radzenia sobie z niepewnością zawodową. 4. Rozwijać kompetencje cyfrowe i umiejętności korzystania z nowoczesnych narzędzi rekrutacyjnych. 5. Wzmacniać rolę edukacji i poradnictwa zawodowego w przygotowaniu do zmian na rynku pracy.

Professionalism and Its Importance in the Context of Job Loss and Job Seeking

Challenge Contemporary labour markets are characterised by rapid change, growing uncertainty, and the need for continuous adaptation to evolving social, technological, and economic conditions. Organisational restructuring, digital transformation, automation, economic crises, and changing employer expectations mean that job loss is no longer an exceptional event but rather a potential experience within many professional careers. Under such circumstances, professionalism becomes increasingly important not only as a set of occupational competencies but also as an attitude that enables effective functioning in conditions of change. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education and career guidance is preparing individuals to cope with job loss and successfully navigate the search for new employment opportunities. Professionalism is a multidimensional concept encompassing specialised knowledge, practical competencies, ethical conduct, responsibility, autonomy, and commitment to continuous development. Increasingly, professionalism is understood not merely as expertise within a specific occupation but also as the ability to manage one’s career proactively. A professional individual is capable not only of performing job-related tasks effectively but also of responding constructively to changing labour market conditions. One of the most important challenges involves coping with the consequences of job loss. For many individuals, employment represents not only a source of income but also an important element of identity, self-esteem, and social belonging. Losing a job may result in uncertainty, reduced confidence, stress, and difficulties in planning the future. In such situations, professionalism is reflected in maintaining vocational activity, seeking alternative opportunities, and responding constructively to adversity. Particular attention should be given to career adaptability. Contemporary career paths are increasingly non-linear and unpredictable. Many individuals are required to change positions, acquire new qualifications, retrain, or work in different professional environments. Professionalism therefore includes openness to lifelong learning and readiness to develop competencies

aligned with labour market demands. Another significant challenge concerns active job searching. In highly competitive labour markets, competencies related to career planning, self-presentation, networking, and the use of modern recruitment tools become increasingly important. Professionalism is demonstrated not only through possessing qualifications but also through effectively communicating one’s competencies to potential employers. Psychosocial competencies also play a crucial role. Resilience, self-discipline, teamwork, interpersonal communication, and stress-management skills are often as important as formal qualifications. During periods of unemployment, these personal resources frequently determine the effectiveness of efforts aimed at re-entering the labour market. Technological development further transforms the nature of professional careers. Digital recruitment processes, artificial intelligence applications in human resource management, and changing forms of work organisation require continuous competence development. Individuals seeking employment must be prepared to function effectively within technology-driven professional environments. The role of education and career guidance is equally important. Schools, universities, and career-support institutions should prepare individuals not only for specific professions but also for managing their long-term professional development. Professionalism should therefore include competencies related to career planning, adaptation to change, and responsibility for lifelong learning. Looking towards the future, the importance of professionalism is likely to increase further. Labour markets are becoming more flexible, while careers increasingly involve transitions, retraining, and the exploration of new professional pathways. Professionalism should therefore be regarded not only as a prerequisite for career success but also as a crucial resource enabling individuals to cope effectively with uncertainty and change. Professionalism in the context of job loss and job seeking can be understood as a future-oriented competence combining knowledge, skills, attitudes, and commitment to development. It enables individuals to remain professionally active and maintain a sense of agency even in uncertain labour market conditions. **Recommendations** 1. Develop competencies related to career management and professional development planning. 2. Strengthen readiness for lifelong learning and continuous skill acquisition. 3. Foster resilience and the ability to cope with professional uncertainty. 4. Develop digital competencies and skills for using modern recruitment tools. 5. Strengthen the role of education and career guidance in preparing individuals for labour market transitions.

Program Good Behavior Game – edukacyjno-profilaktyczny potencjał w edukacji 4K

Anna Kwatera

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja coraz częściej wykracza poza tradycyjne przekazywanie wiedzy, koncentrując się na rozwijaniu kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie XXI wieku. Szczególne znaczenie przypisuje się kompetencjom określanym jako 4K: krytyczne myślenie, kreatywność, komunikacja oraz kooperacja. Jednocześnie szkoły mierzą się z wyzwaniami związanymi z zachowaniami problemowymi uczniów, trudnościami w budowaniu relacji społecznych, obniżoną koncentracją uwagi oraz potrzebą wzmacniania dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się poszukiwanie rozwiązań łączących cele edukacyjne i profilaktyczne. Przykładem takiego podejścia jest program Good Behavior Game (GBG), który może wspierać rozwój kompetencji 4K oraz budowanie pozytywnego klimatu klasy. Good Behavior Game jest programem profilaktycznym opartym na wzmacnianiu pożądanych zachowań uczniów podczas codziennych zajęć szkolnych. Jego istotą jest organizowanie pracy zespołowej, w której uczniowie uczą się przestrzegania wspólnie ustalonych zasad, współpracy oraz odpowiedzialności za funkcjonowanie grupy. Program koncentruje się nie na karaniu zachowań niepożądanych, lecz na wzmacnianiu zachowań sprzyjających uczeniu się i budowaniu relacji społecznych. Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej szkoły jest rozwijanie kompetencji współpracy. Kooperacja stanowi jeden z filarów edukacji 4K, a jednocześnie jest podstawowym mechanizmem funkcjonowania programu Good Behavior Game. Uczniowie uczą się osiągać cele wspólnie, wspierać się nawzajem oraz ponosić odpowiedzialność za wyniki całego zespołu. Takie doświadczenia wzmacniają poczucie wspólnoty i ograniczają zachowania wykluczające. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji komunikacyjnych. Program sprzyja kształtowaniu umiejętności słuchania, wyrażania własnych potrzeb, rozwiązywania konfliktów oraz respektowania ustalonych zasad współżycia społecznego. Dzięki temu uczniowie rozwijają kompetencje niezbędne zarówno w środowisku szkolnym, jak i w późniejszym życiu społecznym. Istotnym wyzwaniem pozostaje wzmacnianie samoregulacji i odpowiedzialności. Good Behavior Game pomaga uczniom rozwijać zdolność kontrolowania własnych zachowań, emocji i impulsów. Kompetencje te stanowią ważny fundament skutecznego uczenia się oraz funkcjonowania w grupie. Jednocześnie rozwijają odpowiedzialność za własne działania oraz ich wpływ na innych członków społeczności szkolnej. Ważnym aspektem programu jest jego profilaktyczny charakter. Wieloletnie badania wskazują, że systematyczne stosowanie Good Behavior Game może przyczyniać się do ograniczania zachowań problemowych, poprawy klimatu klasy oraz wzmacniania kompetencji społecznych uczniów. Program wpisuje się tym samym w działania profilaktyczne ukierunkowane na wspieranie zdrowia psychicznego i dobrostanu dzieci. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwój krytycznego myślenia i kreatywności. Choć Good Behavior Game koncentruje się przede wszystkim na zachowaniach społecznych, tworzy jednocześnie warunki sprzyjające aktywnemu uczestnictwu uczniów w procesie uczenia się. Dobra atmosfera, poczucie bezpieczeństwa oraz umiejętność współpracy zwiększają gotowość do zadawania pytań, podejmowania inicjatywy oraz poszukiwania nowych rozwiązań. Nie bez znaczenia pozostaje rola nauczyciela. Skuteczna realizacja programu wymaga konsekwencji, umiejętności wzmacniania pozytywnych zachowań oraz budowania relacji opartych na szacunku. Nauczyciel staje się organizatorem środowiska sprzyjającego rozwojowi kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów. Istotnym wyzwaniem jest

także trwałość efektów edukacyjnych i profilaktycznych. Program Good Behavior Game pokazuje, że działania profilaktyczne nie muszą być realizowane wyłącznie podczas specjalnych zajęć, lecz mogą stanowić integralny element codziennej praktyki szkolnej. Dzięki temu rozwijanie kompetencji społecznych odbywa się w naturalnym środowisku edukacyjnym. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie szkół wspierających zarówno rozwój poznawczy, jak i społeczno-emocjonalny uczniów. Edukacja 4K wymaga bowiem nie tylko odpowiednich metod dydaktycznych, ale również środowiska sprzyjającego współpracy, odpowiedzialności i aktywnemu uczestnictwu. Program Good Behavior Game stanowi przykład rozwiązania, które skutecznie łączy cele edukacyjne i profilaktyczne. Jego wykorzystanie może wspierać rozwój kompetencji przyszłości oraz budowanie szkoły odpowiadającej na potrzeby współczesnych uczniów. **Rekomendacje** 1. Włączać program Good Behavior Game do codziennej praktyki edukacyjnej i wychowawczej. 2. Wykorzystywać program do rozwijania kompetencji 4K, szczególnie współpracy i komunikacji. 3. Wzmacniać samoregulację, odpowiedzialność i umiejętności społeczne uczniów. 4. Traktować działania profilaktyczne jako integralny element procesu dydaktycznego. 5. Przygotowywać nauczycieli do konsekwentnego stosowania metod opartych na pozytywnym wzmacnianiu zachowań.

Program Good Behavior Game – edukacyjno-profilaktyczny potencjał w edukacji 4K

Challenge Contemporary education increasingly extends beyond knowledge transmission and focuses on developing competencies required for functioning effectively in the twenty-first century. Particular attention is devoted to the so-called 4K competencies: critical thinking, creativity, communication, and collaboration. At the same time, schools face challenges related to behavioural difficulties, social relationship building, reduced attention spans, and the need to support students' mental well-being. Consequently, one of the important challenges of modern education is identifying approaches that combine educational and preventive objectives. The Good Behavior Game (GBG) represents one such approach, offering opportunities to strengthen 4K competencies while promoting positive classroom environments. The Good Behavior Game is a preventive programme based on reinforcing positive student behaviours during everyday classroom activities. Its core principle involves organising students into teams that work together to follow agreed-upon rules and achieve common goals. Rather than focusing on punishment, the programme emphasises the reinforcement of behaviours that support learning, cooperation, and positive social relationships. One of the key challenges in contemporary education is developing collaboration skills. Collaboration constitutes one of the pillars of 4K education and is simultaneously a fundamental component of the Good Behavior Game. Students learn to achieve goals collectively, support one another, and take shared responsibility for group outcomes. Such experiences strengthen social cohesion and reduce exclusionary behaviours. Particular attention should be paid to communication competencies. The programme supports the development of listening skills, constructive self-expression, conflict resolution, and respect for shared rules. These competencies are essential both within educational settings and in broader social life. Another important challenge concerns strengthening self-regulation and responsibility. The Good Behavior Game helps students develop the ability to manage their behaviour, emotions, and impulses. These competencies are fundamental for successful learning and effective participation in group activities. At the same time, students learn to recognise the impact of their actions on others and assume responsibility for their behaviour. The preventive dimension of the programme is equally significant. Long-term studies indicate that systematic implementation of the Good Behavior Game may contribute to reducing behavioural problems, improving classroom climate, and strengthening social

competencies. The programme therefore aligns closely with preventive initiatives that support mental health and student well-being. The development of critical thinking and creativity should also be considered. Although the programme primarily focuses on social behaviour, it simultaneously creates conditions that support active participation in learning. A positive classroom climate, a sense of safety, and effective cooperation increase students' willingness to ask questions, take initiative, and explore new ideas. The role of teachers is particularly important. Effective implementation requires consistency, the ability to reinforce positive behaviours, and the development of respectful relationships. Teachers become facilitators of learning environments that support students' social and emotional growth. The sustainability of educational and preventive outcomes also represents an important challenge. The Good Behavior Game demonstrates that preventive activities do not need to be limited to specialised programmes but can become integral elements of everyday classroom practice. This allows social and emotional competencies to be developed in authentic educational contexts. Looking towards the future, increasing attention should be devoted to creating schools that support both cognitive and socio-emotional development. Education based on 4K competencies requires not only effective teaching methods but also environments that promote collaboration, responsibility, and active participation. The Good Behavior Game provides an example of an approach that successfully integrates educational and preventive objectives. Its implementation can support the development of future-oriented competencies while helping schools respond effectively to the needs of contemporary learners. **Recommendations** 1. Integrate the Good Behavior Game into everyday educational and classroom practice. 2. Use the programme to develop 4K competencies, particularly collaboration and communication. 3. Strengthen students' self-regulation, responsibility, and social skills. 4. Treat preventive activities as an integral part of teaching and learning processes. 5. Prepare teachers to apply positive behaviour reinforcement strategies consistently.

Projektowanie pętli uczenia się wspomaganych sztuczną inteligencją w oparciu o cztery filary uczenia się Dehaene’a

Wojciech Ratajek

Polski, English

Wyzwanie Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest tworzenie takich środowisk uczenia się, które pozwalają skutecznie rozwijać uwagę, zaangażowanie poznawcze oraz trwałość efektów kształcenia. W świecie charakteryzującym się nadmiarem informacji, szybkim tempem komunikacji oraz rosnącą liczbą bodźców cyfrowych coraz trudniejsze staje się utrzymanie koncentracji niezbędnej do efektywnego uczenia się. Jednocześnie rozwój sztucznej inteligencji otwiera nowe możliwości projektowania procesów edukacyjnych dostosowanych do indywidualnych potrzeb ucznia. W rezultacie współczesna edukacja staje przed zadaniem połączenia wiedzy o funkcjonowaniu ludzkiego mózgu z potencjałem nowoczesnych technologii. Badania nad procesami uczenia się coraz wyraźniej wskazują, że skuteczna edukacja wymaga uwzględniania mechanizmów poznawczych odpowiedzialnych za koncentrację uwagi, aktywne zaangażowanie, informację zwrotną oraz utrwalanie wiedzy. Współczesna neurodydaktyka podkreśla, że uczenie się nie jest wyłącznie procesem przekazywania informacji, lecz złożonym zjawiskiem angażującym uwagę, emocje, pamięć i motywację. Oznacza to konieczność projektowania takich doświadczeń edukacyjnych, które odpowiadają naturalnym mechanizmom funkcjonowania człowieka. Jednym z największych problemów współczesnej edukacji jest rozproszenie uwagi. Młodzi ludzie funkcjonują w środowisku wielozadaniowości, ciągłych powiadomień, mediów społecznościowych oraz nieustannego dostępu do informacji. Nadmiar bodźców utrudnia koncentrację na zadaniach wymagających pogłębionej refleksji i systematycznej pracy intelektualnej. W konsekwencji wielu uczniów i studentów doświadcza trudności związanych z utrzymaniem uwagi przez dłuższy czas oraz efektywnym przetwarzaniem informacji. Edukacja przyszłości musi zatem uwzględniać strategie wspierające rozwój koncentracji oraz świadome zarządzanie uwagą. Szczególnego znaczenia nabiera możliwość wykorzystania sztucznej inteligencji do personalizacji procesu uczenia się. Systemy AI mogą analizować postępy uczniów, identyfikować obszary wymagające wsparcia oraz dostosowywać poziom trudności zadań do indywidualnych potrzeb. Dzięki temu możliwe staje się tworzenie dynamicznych środowisk edukacyjnych reagujących na tempo uczenia się, poziom zaangażowania oraz preferencje poznawcze użytkownika. Takie rozwiązania mogą zwiększać efektywność kształcenia oraz wspierać rozwój samodzielności uczących się. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również rola informacji zwrotnej. Proces uczenia się staje się bardziej skuteczny, gdy uczestnik otrzymuje szybkie i precyzyjne informacje dotyczące swoich postępów. Sztuczna inteligencja umożliwia tworzenie systemów oferujących natychmiastową informację zwrotną, wskazujących błędy oraz proponujących indywidualnie dopasowane ścieżki rozwoju. Jednocześnie konieczne jest zachowanie równowagi pomiędzy automatyzacją wsparcia a znaczeniem relacji nauczyciel–uczeń. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwijanie aktywnego zaangażowania uczących się. Badania pokazują, że wiedza jest trwale przyswajana przede wszystkim wtedy, gdy uczeń uczestniczy w procesie odkrywania, eksperymentowania i samodzielnego rozwiązywania problemów. Technologie cyfrowe powinny więc wspierać aktywność poznawczą, a nie zastępować ją gotowymi rozwiązaniami. W przeciwnym razie istnieje ryzyko ograniczenia samodzielności intelektualnej oraz osłabienia motywacji do podejmowania wysiłku poznawczego. Nie bez znaczenia pozostaje również problem etycznego wykorzystywania danych edukacyjnych. Personalizacja oparta na sztucznej inteligencji wymaga gromadzenia informacji dotyczących zachowań, postępów i

aktywności uczących się. Powstają więc pytania dotyczące ochrony prywatności, przejrzystości działania algorytmów oraz odpowiedzialności za podejmowane decyzje edukacyjne. Współczesna edukacja powinna rozwijać rozwiązania technologiczne zgodne z zasadami etyki i poszanowania praw użytkowników. Ważnym aspektem pozostaje również zmieniająca się rola nauczyciela. W środowisku edukacyjnym wspieranym przez sztuczną inteligencję nauczyciel nie traci znaczenia, lecz przejmuje nowe funkcje. Staje się projektantem doświadczeń edukacyjnych, mentorem, przewodnikiem oraz osobą wspierającą rozwój kompetencji wyższego rzędu. Jego zadaniem jest tworzenie warunków sprzyjających refleksji, współpracy, kreatywności i odpowiedzialnemu korzystaniu z technologii. W perspektywie przyszłości rozwój sztucznej inteligencji będzie coraz silniej wpływał na procesy edukacyjne. Kluczowym wyzwaniem pozostanie jednak zachowanie równowagi pomiędzy potencjałem technologii a wiedzą o człowieku i jego potrzebach rozwojowych. Skuteczna edukacja nie może opierać się wyłącznie na możliwościach technicznych, lecz powinna uwzględniać mechanizmy uczenia się, dobrostan uczących się oraz znaczenie relacji społecznych. Projektowanie procesów uczenia się wspieranych przez sztuczną inteligencję należy zatem postrzegać jako ważny kierunek rozwoju współczesnej edukacji. Od jakości tworzonych rozwiązań zależeć będzie skuteczność kształcenia, rozwój kompetencji przyszłości oraz zdolność systemów edukacyjnych do odpowiadania na wyzwania społeczeństwa cyfrowego. **Rekomendacje** 1. Łączyć rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji z wiedzą neurodydaktyczną dotyczącą procesów uczenia się. 2. Projektować środowiska edukacyjne wspierające koncentrację uwagi i aktywne zaangażowanie uczących się. 3. Wykorzystywać sztuczną inteligencję do personalizacji nauczania przy zachowaniu autonomii ucznia. 4. Zapewniać etyczne i transparentne wykorzystywanie danych edukacyjnych oraz algorytmów AI. 5. Wzmacniać rolę nauczyciela jako mentora, projektanta doświadczeń edukacyjnych i przewodnika w świecie nowych technologii.

Focus Mode On! Designing AI-Powered Learning Loops with Dehaene's 4 Pillars

Challenge One of the most important challenges facing contemporary education is the creation of learning environments that effectively support attention, cognitive engagement, and long-term learning outcomes. In a world characterised by information overload, rapid communication, and an increasing number of digital stimuli, maintaining the concentration necessary for effective learning has become increasingly difficult. At the same time, the development of artificial intelligence offers new opportunities for designing educational processes tailored to individual learner needs. As a result, contemporary education faces the task of combining knowledge about human cognition with the potential of advanced technologies. Research on learning processes increasingly demonstrates that effective education requires consideration of cognitive mechanisms responsible for attention, active engagement, feedback, and knowledge consolidation. Contemporary neuroeducation emphasises that learning is not merely a process of information transmission but a complex phenomenon involving attention, emotions, memory, and motivation. Consequently, educational experiences should be designed in ways that correspond to natural mechanisms of human learning. One of the most significant challenges of contemporary education is attention fragmentation. Young people operate in environments characterised by multitasking, constant notifications, social media engagement, and uninterrupted access to information. This abundance of stimuli often makes it difficult to concentrate on activities requiring sustained reflection and intellectual effort. As a result, many learners struggle to maintain focus and process information effectively. Future-oriented education must therefore incorporate strategies supporting attention management and concentration development. Particular importance should be

attached to the potential of artificial intelligence in personalising learning processes. AI systems can analyse student progress, identify areas requiring support, and adjust learning tasks to individual needs. Such capabilities enable the creation of dynamic educational environments responsive to learning pace, engagement levels, and cognitive preferences. These solutions may increase educational effectiveness while fostering learner autonomy. Another important aspect concerns the role of feedback. Learning becomes more effective when individuals receive timely and accurate information regarding their performance and progress. Artificial intelligence makes it possible to create systems that provide immediate feedback, identify errors, and suggest personalised developmental pathways. However, it remains essential to maintain a balance between automated support and the educational value of teacher–student relationships. Developing active learner engagement is also a major challenge. Research consistently demonstrates that knowledge is retained more effectively when learners actively explore, experiment, and solve problems independently. Digital technologies should therefore support cognitive activity rather than replace it with ready-made solutions. Otherwise, there is a risk of reducing intellectual independence and weakening motivation for sustained cognitive effort. The ethical use of educational data constitutes another important issue. AI-driven personalisation requires the collection and analysis of information related to learner behaviour, progress, and engagement. This raises questions regarding privacy protection, algorithmic transparency, and accountability for educational decisions. Contemporary education should therefore promote technological solutions aligned with ethical principles and respect for individual rights. The changing role of teachers should also be emphasised. In AI-supported educational environments, teachers do not lose their importance; rather, their functions evolve. They become designers of learning experiences, mentors, facilitators, and guides supporting the development of higher-order competencies. Their role includes creating conditions that encourage reflection, collaboration, creativity, and responsible use of technology. Looking towards the future, artificial intelligence will increasingly influence educational processes. Nevertheless, the central challenge will remain maintaining a balance between technological capabilities and knowledge about human development and learning needs. Effective education cannot rely solely on technological solutions but must also take into account learning mechanisms, learner well-being, and the significance of social relationships. The design of AI-supported learning processes should therefore be viewed as a major direction for the development of contemporary education. The quality of these solutions will significantly influence educational effectiveness, the development of future competencies, and the ability of educational systems to respond to the demands of digital societies. **Recommendations** 1. Integrate artificial intelligence solutions with neuroeducational knowledge about learning processes. 2. Design learning environments that support attention, focus, and active learner engagement. 3. Use artificial intelligence to personalise education while preserving learner autonomy. 4. Ensure ethical and transparent use of educational data and AI-based algorithms. 5. Strengthen the role of teachers as mentors, learning designers, and guides in technology-rich educational environments.

Przemoc domowa w Polsce w latach 2012-2024 – skala zjawiska i działania zapobiegawcze

Zofia Frączek

Polski, English

Wyzwanie Przemoc domowa pozostaje jednym z najpoważniejszych problemów społecznych współczesnej Polski, wpływając na bezpieczeństwo, zdrowie psychiczne oraz jakość życia tysięcy osób. Mimo rozwoju systemów wsparcia, zmian legislacyjnych oraz wzrostu świadomości społecznej zjawisko przemocy nadal dotyka znaczną liczbę dzieci, kobiet, mężczyzn i osób starszych. Analizy prowadzone w ostatnich latach wskazują, że problem ten ma charakter trwały i wymaga systematycznych działań profilaktycznych, edukacyjnych oraz interwencyjnych. Dane dotyczące procedury „Niebieskie Karty" pokazują, że w latach 2012–2021 liczba osób, wobec których istniało podejrzenie doświadczania przemocy domowej, utrzymywała się na bardzo wysokim poziomie. W 2014 roku odnotowano ponad 105 tysięcy osób objętych procedurą, natomiast w kolejnych latach liczba ta stopniowo spadała, osiągając ponad 75 tysięcy osób w 2021 roku. Jednocześnie eksperci podkreślają, że statystyki nie odzwierciedlają pełnej skali zjawiska, ponieważ wiele przypadków przemocy nie jest zgłaszanych odpowiednim służbom. Jednym z najważniejszych wyzwań pozostaje ukryty charakter przemocy domowej. Przemoc najczęściej ma miejsce w przestrzeni prywatnej, a osoby jej doświadczające często obawiają się zgłoszenia problemu z powodu lęku, zależności ekonomicznej, poczucia wstydu lub braku wiary w skuteczność instytucjonalnej pomocy. W rezultacie rzeczywista liczba osób doświadczających przemocy może być znacznie wyższa niż dane rejestrowane przez instytucje publiczne. Szczególnego znaczenia nabiera problem przemocy wobec dzieci i młodzieży. Doświadczenie przemocy w środowisku domowym może prowadzić do długotrwałych konsekwencji emocjonalnych, społecznych i zdrowotnych, wpływając na rozwój psychiczny, funkcjonowanie edukacyjne oraz budowanie relacji interpersonalnych. Dzieci wychowujące się w środowisku przemocy częściej doświadczają problemów adaptacyjnych, trudności emocjonalnych oraz obniżonego poczucia bezpieczeństwa. Istotnym wyzwaniem pozostaje również wielowymiarowy charakter przemocy domowej. Współcześnie coraz częściej zwraca się uwagę nie tylko na przemoc fizyczną, ale także psychiczną, ekonomiczną, seksualną oraz zaniedbanie. Część tych form przemocy pozostaje trudna do identyfikacji, ponieważ nie pozostawia widocznych śladów, a jej skutki mogą ujawniać się dopiero po dłuższym czasie. Edukacja społeczna odgrywa kluczową rolę w rozpoznawaniu różnych przejawów przemocy i przeciwdziałaniu ich normalizacji. Ważnym aspektem omawianego wyzwania są działania instytucjonalne podejmowane w Polsce w latach 2012–2024. Rozwijano procedurę „Niebieskie Karty", wzmacniano współpracę służb społecznych, policji i instytucji pomocowych, a także wprowadzano rozwiązania umożliwiające szybszą ochronę osób doświadczających przemocy. Szczególne znaczenie miały przepisy pozwalające na natychmiastowe nakazanie sprawcy opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania oraz zakaz zbliżania się do ofiary. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja społeczna i profilaktyka. Skuteczne przeciwdziałanie przemocy nie może ograniczać się wyłącznie do działań interwencyjnych. Kluczowe znaczenie ma budowanie świadomości społecznej dotyczącej mechanizmów przemocy, rozwijanie kompetencji wychowawczych rodziców, promowanie relacji opartych na szacunku oraz wzmacnianie umiejętności rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy. Programy edukacyjne realizowane w szkołach, instytucjach społecznych i środowiskach lokalnych mogą odgrywać ważną rolę w ograniczaniu ryzyka występowania przemocy. Nie bez znaczenia pozostaje również kwestia wsparcia osób doświadczających przemocy. Skuteczna pomoc wymaga zapewnienia dostępu do specjalistycznego poradnictwa

psychologicznego, prawnego i socjalnego oraz tworzenia bezpiecznych miejsc schronienia dla osób zagrożonych. Badania pokazują, że osoby korzystające ze wsparcia instytucjonalnego często oceniają je jako skuteczne, jednak nadal istnieje potrzeba rozwijania systemu pomocy oraz zwiększania jego dostępności. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie działań opartych na współpracy różnych instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo społeczne. Skuteczne przeciwdziałanie przemocy domowej wymaga zaangażowania szkoły, rodziny, służb społecznych, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych oraz organów ścigania. Tylko działania prowadzone równocześnie na poziomie profilaktyki, edukacji i interwencji mogą przyczyniać się do ograniczania skali zjawiska. Przemoc domowa w Polsce pozostaje problemem wymagającym systematycznej diagnozy i wielowymiarowych działań zapobiegawczych. Od skuteczności polityki społecznej, jakości systemów wsparcia oraz poziomu świadomości społecznej zależy możliwość tworzenia środowiska sprzyjającego bezpieczeństwu, ochronie praw człowieka i budowaniu relacji wolnych od przemocy. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać edukację społeczną dotyczącą różnych form przemocy domowej oraz sposobów reagowania na jej przejawy. 2. Rozwijać systemy wsparcia psychologicznego, prawnego i socjalnego dla osób doświadczających przemocy. 3. Zwiększać skuteczność współpracy pomiędzy szkołami, służbami społecznymi, ochroną zdrowia i organami ścigania. 4. Realizować programy profilaktyczne wspierające kompetencje wychowawcze i budowanie relacji opartych na szacunku. 5. Doskonalić procedury szybkiej ochrony ofiar oraz monitorowania skuteczności działań przeciwdziałających przemocy domowej.

Domestic Violence in Poland in the Years 2012–2024: The Scale of the Phenomenon and Preventive Measures

Challenge Domestic violence remains one of the most serious social problems in contemporary Poland, affecting safety, mental health, and quality of life for thousands of individuals. Despite the development of support systems, legal reforms, and increased public awareness, domestic violence continues to affect children, women, men, and older adults. Analyses conducted in recent years indicate that the phenomenon remains persistent and requires systematic preventive, educational, and intervention-based actions. Data related to the “Blue Card” procedure show that between 2012 and 2021 the number of individuals suspected of experiencing domestic violence remained very high. In 2014, more than 105,000 individuals were covered by the procedure, while in subsequent years the number gradually declined, reaching over 75,000 in 2021. At the same time, experts emphasise that official statistics do not fully reflect the scale of the phenomenon because many incidents of violence remain unreported. One of the most significant challenges is the hidden nature of domestic violence. Violence usually occurs within private spaces, and victims often hesitate to seek help due to fear, economic dependency, shame, or a lack of confidence in institutional support. Consequently, the actual number of individuals experiencing domestic violence may be substantially higher than official records indicate. Particular attention should be paid to violence affecting children and adolescents. Exposure to domestic violence may result in long-term emotional, social, and health-related consequences, influencing psychological development, educational functioning, and interpersonal relationships. Young people raised in violent environments are more likely to experience emotional difficulties, adaptation problems, and reduced feelings of safety. Another important challenge concerns the multidimensional nature of domestic violence. Contemporary discussions increasingly address not only physical violence but also psychological, economic, and sexual abuse as well as neglect. Some forms of violence are difficult to identify because they leave no visible signs, while their consequences may emerge only over time. Social education therefore plays a crucial role

in recognising different forms of violence and preventing their normalisation. Institutional responses implemented in Poland between 2012 and 2024 represent an important aspect of this issue. Efforts included strengthening the “Blue Card” procedure, improving cooperation among social services, law enforcement agencies, and support institutions, and introducing measures that provide more immediate protection for victims. Particularly significant were regulations allowing the immediate removal of perpetrators from shared residences and prohibiting contact with victims. Education and prevention are equally important. Effective responses to domestic violence cannot rely solely on intervention. Long-term success requires raising public awareness of violence mechanisms, strengthening parenting competencies, promoting relationships based on respect, and developing non-violent conflict-resolution skills. Educational programmes implemented in schools, community institutions, and local environments can play a significant role in reducing the risk of violence. Support for victims remains another crucial area. Effective assistance requires access to psychological, legal, and social counselling as well as safe shelters for individuals experiencing violence. Research indicates that many people receiving institutional support evaluate it positively, although there is still a need to expand support systems and improve accessibility. Looking ahead, particular importance should be attached to strengthening cooperation among institutions responsible for social safety and support. Effective prevention of domestic violence requires coordinated actions involving schools, families, social services, healthcare institutions, non-governmental organisations, and law enforcement agencies. Only integrated approaches combining prevention, education, and intervention can contribute to reducing the scale of the phenomenon. Domestic violence in Poland remains a significant social challenge requiring continuous diagnosis and multidimensional preventive action. The effectiveness of social policy, the quality of support systems, and the level of public awareness will determine the ability to create environments that promote safety, human dignity, and relationships free from violence. **Recommendations** 1. Strengthen public education concerning different forms of domestic violence and appropriate response strategies. 2. Expand psychological, legal, and social support systems for victims of violence. 3. Improve cooperation among schools, social services, healthcare institutions, and law enforcement agencies. 4. Implement preventive programmes that support parenting competencies and respectful interpersonal relationships. 5. Enhance rapid protection procedures for victims and improve monitoring of domestic violence prevention measures.

Przestrzeń szkolna z perspektywy rodziców uczniów szkół podstawowych jako czynnik warunkujący współpracę szkoły z rodziną

Barbara Lulek

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła jest nie tylko instytucją realizującą proces dydaktyczny, lecz także ważnym środowiskiem społecznym, w którym kształtują się relacje pomiędzy uczniami, nauczycielami i rodzicami. Coraz częściej podkreśla się, że jakość edukacji zależy nie tylko od programów nauczania czy kompetencji nauczycieli, ale również od warunków, w jakich przebiega proces uczenia się i współpracy. Jednym z istotnych elementów tego środowiska jest przestrzeń szkolna, rozumiana zarówno jako fizyczne otoczenie szkoły, jak i przestrzeń społeczna sprzyjająca komunikacji, budowaniu relacji oraz angażowaniu rodziców w życie placówki. W rezultacie ważnym wyzwaniem współczesnej edukacji staje się tworzenie takiej przestrzeni szkolnej, która wspiera współpracę szkoły z rodziną. Przestrzeń szkolna obejmuje nie tylko sale lekcyjne, korytarze czy infrastrukturę techniczną, ale również sposób organizacji miejsc przeznaczonych do spotkań, rozmów i wspólnych działań. Rodzice coraz częściej zwracają uwagę na to, czy szkoła jest miejscem przyjaznym, bezpiecznym i otwartym na ich obecność. Fizyczne warunki funkcjonowania szkoły wpływają na pierwsze wrażenia rodziców, poziom ich zaangażowania oraz gotowość do podejmowania współpracy z nauczycielami i dyrekcją. Jednym z najważniejszych wyzwań jest budowanie poczucia otwartości szkoły. Rodzice oczekują, że będą traktowani jako partnerzy procesu edukacyjnego, a nie wyłącznie odbiorcy informacji o postępach lub trudnościach swoich dzieci. Przestrzeń szkolna może sprzyjać takiemu podejściu poprzez tworzenie warunków do swobodnej komunikacji, organizowania spotkań, konsultacji oraz wspólnych inicjatyw angażujących rodziny. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia bezpieczeństwa. Rodzice postrzegają szkołę przez pryzmat bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego swoich dzieci. Odpowiednio zaprojektowana przestrzeń może ograniczać ryzyko zachowań agresywnych, wspierać integrację uczniów oraz sprzyjać budowaniu pozytywnego klimatu społecznego. Bezpieczeństwo staje się jednym z podstawowych kryteriów oceny jakości środowiska szkolnego. Istotnym wyzwaniem pozostaje dostępność i funkcjonalność przestrzeni. Rodzice zwracają uwagę na warunki lokalowe, wyposażenie szkoły, dostęp do nowoczesnych technologii oraz możliwości organizacji zajęć dodatkowych. Przestrzeń szkolna wpływa na sposób realizacji procesu dydaktycznego oraz na możliwości rozwijania zainteresowań i talentów uczniów. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest znaczenie przestrzeni jako miejsca budowania wspólnoty. Szkoła może tworzyć warunki sprzyjające integracji rodziców, uczniów i nauczycieli poprzez organizowanie wydarzeń, spotkań, warsztatów czy działań społecznych. Takie inicjatywy wzmacniają poczucie przynależności i współodpowiedzialności za funkcjonowanie społeczności szkolnej. Szczególnego znaczenia nabiera komunikacyjny wymiar przestrzeni szkolnej. Miejsca przeznaczone do rozmów indywidualnych, spotkań grupowych czy konsultacji mogą ułatwiać budowanie relacji opartych na dialogu i zaufaniu. Brak odpowiednich warunków komunikacyjnych może utrudniać współpracę i ograniczać zaangażowanie rodziców w życie szkoły. Nie bez znaczenia pozostaje estetyka i atmosfera szkoły. Rodzice często oceniają placówkę nie tylko przez pryzmat wyników nauczania, ale również klimatu panującego w szkole. Przyjazna, zadbana i funkcjonalna przestrzeń może wzmacniać poczucie bezpieczeństwa, budować pozytywne doświadczenia oraz zachęcać rodziny do aktywnego uczestnictwa w życiu szkoły. Istotną rolę odgrywa także rozwój technologii cyfrowych. Współczesna przestrzeń szkolna obejmuje nie tylko wymiar fizyczny, ale również cyfrowy. Dzienniki elektroniczne, platformy komunikacyjne i

narzędzia wspierające kontakt szkoły z rodzicami stają się integralnym elementem środowiska edukacyjnego. Ich jakość wpływa na efektywność współpracy pomiędzy szkołą a rodziną. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera projektowanie szkół jako środowisk sprzyjających współpracy i budowaniu relacji. Nowoczesna szkoła powinna uwzględniać potrzeby wszystkich uczestników procesu edukacyjnego, tworząc przestrzeń wspierającą dialog, zaangażowanie oraz współodpowiedzialność za rozwój dziecka. Przestrzeń szkolna z perspektywy rodziców nie jest jedynie tłem procesu edukacyjnego. Stanowi ważny czynnik wpływający na jakość współpracy szkoły z rodziną, poziom zaangażowania rodziców oraz skuteczność działań podejmowanych na rzecz rozwoju uczniów. **Rekomendacje** 1. Projektować przestrzeń szkolną w sposób sprzyjający komunikacji i współpracy z rodzicami. 2. Tworzyć miejsca przeznaczone do spotkań, konsultacji i wspólnych działań społeczności szkolnej. 3. Wzmacniać poczucie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego uczniów oraz rodziców. 4. Rozwijać zarówno fizyczną, jak i cyfrową przestrzeń wspierającą współpracę szkoły z rodziną. 5. Budować kulturę szkoły opartą na partnerstwie, otwartości i współodpowiedzialności za rozwój dziecka.

School Space from the Perspective of Parents of Primary School Students as a Factor Influencing School–Family Cooperation

Challenge Contemporary schools are not only institutions responsible for teaching and learning but also important social environments in which relationships among students, teachers, and parents are developed. Increasingly, educational quality is understood as depending not only on curricula and teacher competencies but also on the conditions in which learning and cooperation take place. One significant element of this environment is school space, understood both as the physical setting of the school and as a social space that supports communication, relationship-building, and parental engagement. Consequently, one of the important challenges facing contemporary education is creating school environments that effectively support cooperation between schools and families. School space includes not only classrooms, corridors, and infrastructure but also the organisation of places designed for meetings, conversations, and collaborative activities. Parents increasingly pay attention to whether schools are welcoming, safe, and open to their presence. Physical conditions influence parents’ first impressions, their level of engagement, and their willingness to cooperate with teachers and school leaders. One of the key challenges involves creating a sense of openness. Parents increasingly expect to be treated as partners in the educational process rather than merely recipients of information about their children’s achievements or difficulties. School environments can support such partnerships by creating opportunities for communication, consultations, meetings, and collaborative initiatives involving families. Particular attention should be paid to safety. Parents often evaluate schools through the lens of their children’s physical and psychological well-being. Well-designed school spaces can reduce the risk of aggressive behaviour, support student integration, and contribute to a positive school climate. Safety remains one of the most important criteria used by families when assessing educational environments. Another important challenge concerns accessibility and functionality. Parents consider the quality of facilities, educational resources, technological infrastructure, and opportunities for extracurricular activities. The physical environment significantly influences both learning processes and students’ opportunities to develop their interests and talents. School space also plays an important role in building a sense of community. Schools can create opportunities for integration among parents, students, and teachers through events, workshops, community projects, and other collaborative activities. Such initiatives strengthen belonging and shared responsibility for the

functioning of the school community. The communicative dimension of school space is equally significant. Areas designated for individual conversations, group meetings, and consultations facilitate relationship-building based on dialogue and trust. Conversely, a lack of appropriate communication spaces may hinder cooperation and reduce parental involvement. The aesthetic and emotional atmosphere of schools should not be overlooked. Parents frequently evaluate schools not only according to academic outcomes but also according to the climate experienced by students and families. Welcoming, well-maintained, and functional environments contribute to positive experiences and encourage active participation in school life. Digital technologies also play an increasingly important role. Contemporary school space extends beyond physical buildings to include digital environments such as electronic gradebooks, communication platforms, and online collaboration tools. The quality of these systems influences the effectiveness of communication and cooperation between schools and families. Looking towards the future, particular attention should be devoted to designing schools as environments that actively support cooperation and relationship-building. Modern educational institutions should respond to the needs of all stakeholders by creating spaces that encourage dialogue, participation, and shared responsibility for children's development. From the perspective of parents, school space is far more than a backdrop for educational activities. It constitutes an important factor influencing the quality of school-family cooperation, parental engagement, and the effectiveness of efforts undertaken to support students' development. **Recommendations** 1. Design school spaces that facilitate communication and cooperation with parents. 2. Create areas dedicated to meetings, consultations, and collaborative community activities. 3. Strengthen both physical and psychological safety for students and families. 4. Develop physical and digital environments that support school-family cooperation. 5. Foster a school culture based on partnership, openness, and shared responsibility for children's development.

Przyczyny trudności szkolnych w perspektywie uczniów szkoły podstawowej

Bożena Dusza

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest rozpoznawanie oraz ograniczanie przyczyn trudności szkolnych doświadczanych przez uczniów. Pomimo rozwoju systemów wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, nowych metod nauczania oraz rosnącej świadomości znaczenia indywidualizacji procesu kształcenia, wielu uczniów nadal napotyka bariery utrudniające osiąganie sukcesów edukacyjnych. Trudności szkolne nie są zjawiskiem jednowymiarowym, lecz rezultatem współwystępowania wielu czynników związanych zarówno z funkcjonowaniem ucznia, jak i środowiskiem rodzinnym, szkolnym oraz społecznym. Szczególnego znaczenia nabiera spojrzenie na problem trudności szkolnych z perspektywy samych uczniów. Współczesna pedagogika coraz częściej podkreśla potrzebę uwzględniania głosu dzieci i młodzieży w analizie procesów edukacyjnych. Uczniowie są bezpośrednimi uczestnikami życia szkolnego i posiadają własne doświadczenia dotyczące przyczyn niepowodzeń, trudności w uczeniu się oraz barier utrudniających rozwój edukacyjny. Poznanie ich perspektywy pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy wpływające na funkcjonowanie ucznia w szkole oraz projektować skuteczniejsze działania wspierające. Trudności szkolne mogą mieć charakter poznawczy, emocjonalny, społeczny lub organizacyjny. Wśród najczęściej występujących problemów znajdują się trudności w koncentracji uwagi, problemy z opanowaniem określonych treści edukacyjnych, obniżona motywacja do nauki, lęk szkolny, trudności adaptacyjne oraz problemy w relacjach rówieśniczych. Współczesna szkoła coraz częściej spotyka się również z konsekwencjami przeciążenia informacyjnego, nadmiernej obecności technologii cyfrowych w życiu dzieci oraz problemów związanych z dobrostanem psychicznym uczniów. Istotnym źródłem trudności szkolnych mogą być również czynniki środowiskowe. Sytuacja rodzinna, warunki materialne, poziom wsparcia ze strony opiekunów, doświadczenia kryzysowe czy ograniczony dostęp do zasobów edukacyjnych wpływają na możliwości rozwojowe dziecka. Współczesna edukacja powinna uwzględniać fakt, że sukces szkolny nie zależy wyłącznie od indywidualnych zdolności ucznia, lecz jest rezultatem oddziaływania wielu wzajemnie powiązanych czynników społecznych i środowiskowych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również organizacja procesu dydaktycznego. Tempo pracy, sposoby oceniania, metody nauczania oraz klimat szkoły mogą sprzyjać rozwojowi uczniów lub stawać się źródłem dodatkowych trudności. W sytuacji, gdy edukacja koncentruje się głównie na wynikach, ocenach i rywalizacji, część uczniów może doświadczać obniżenia poczucia własnej wartości, lęku przed popełnianiem błędów oraz utraty motywacji do nauki. Dlatego współczesna szkoła powinna dążyć do tworzenia środowiska wspierającego rozwój każdego ucznia, niezależnie od poziomu osiągnięć edukacyjnych. Szczególnego znaczenia nabiera problem dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży. W ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby uczniów doświadczających stresu, przeciążenia emocjonalnego, problemów adaptacyjnych oraz trudności związanych z funkcjonowaniem społecznym. Czynniki te bezpośrednio wpływają na proces uczenia się oraz poziom osiągnięć szkolnych. W rezultacie skuteczne przeciwdziałanie trudnościom szkolnym wymaga nie tylko wsparcia dydaktycznego, ale również troski o zdrowie psychiczne i emocjonalne uczniów. Współczesne wyzwania obejmują także konieczność indywidualizacji procesu edukacyjnego. Uczniowie różnią się tempem rozwoju, stylem uczenia się, zainteresowaniami oraz możliwościami poznawczymi. Jednolite modele nauczania mogą nie odpowiadać potrzebom wszystkich dzieci, prowadząc do narastania trudności edukacyjnych. Dlatego coraz większego znaczenia nabierają

rozwiązania umożliwiające dostosowanie metod pracy do indywidualnych potrzeb uczniów. Nie bez znaczenia pozostaje również współpraca pomiędzy szkołą, rodziną i specjalistami. Skuteczne wspieranie uczniów doświadczających trudności wymaga współdziałania nauczycieli, pedagogów, psychologów oraz rodziców. Tylko kompleksowe podejście pozwala trafnie diagnozować źródła problemów oraz tworzyć warunki sprzyjające ich przezwyciężaniu. W perspektywie przyszłości ograniczanie trudności szkolnych będzie jednym z kluczowych zadań edukacji. W świecie rosnących wymagań społecznych i edukacyjnych szczególnego znaczenia nabiera tworzenie szkoły wspierającej rozwój, dobrostan oraz poczucie sprawstwa uczniów. Edukacja powinna nie tylko przekazywać wiedzę, ale także pomagać dzieciom skutecznie radzić sobie z wyzwaniami, budować odporność psychiczną oraz rozwijać wiarę we własne możliwości. Wyzwanie związane z przyczynami trudności szkolnych należy zatem postrzegać jako ważny element budowania edukacji bardziej inkluzyjnej, wspierającej i wrażliwej na potrzeby uczniów. Zrozumienie perspektywy dzieci pozwala lepiej odpowiadać na ich potrzeby oraz tworzyć warunki sprzyjające osiąganiu sukcesów edukacyjnych i osobistych. **Rekomendacje** 1. Uwzględniać perspektywę uczniów w diagnozowaniu przyczyn trudności szkolnych oraz projektowaniu działań wspierających. 2. Wzmacniać działania na rzecz dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym. 3. Rozwijać indywidualizację procesu nauczania z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb i możliwości uczniów. 4. Budować współpracę pomiędzy szkołą, rodziną oraz specjalistami w zakresie wspierania uczniów doświadczających trudności edukacyjnych. 5. Tworzyć środowisko edukacyjne oparte na wsparciu, bezpieczeństwie i wzmacnianiu motywacji do uczenia się.

Causes of School Difficulties from the Perspective of Primary School Students

Challenge One of the significant challenges of contemporary education is identifying and reducing the causes of school difficulties experienced by students. Despite the development of psychological and pedagogical support systems, innovative teaching methods, and growing awareness of the importance of individualising education, many students continue to face barriers that hinder their academic success. School difficulties are not a one-dimensional phenomenon but rather the result of multiple interacting factors related to the student, family environment, school context, and broader social conditions. Particular importance should be attached to understanding school difficulties from the perspective of students themselves. Contemporary educational approaches increasingly emphasise the need to consider children’s and young people’s voices when analysing educational processes. Students are direct participants in school life and possess unique insights into the causes of their educational struggles, learning barriers, and experiences of failure. Understanding their perspectives makes it possible to identify mechanisms influencing educational functioning more accurately and to design more effective support strategies. School difficulties may have cognitive, emotional, social, or organisational dimensions. Common challenges include concentration problems, difficulties mastering educational content, reduced learning motivation, school-related anxiety, adaptation problems, and peer relationship difficulties. Contemporary schools increasingly encounter additional challenges resulting from information overload, excessive exposure to digital technologies, and growing concerns related to students’ mental well-being. Environmental factors may also contribute significantly to school difficulties. Family circumstances, material conditions, parental support, crisis experiences, and access to educational resources all influence children’s developmental opportunities. Contemporary education should recognise that academic success depends not only on individual abilities but also on a complex interaction of social and environmental factors. An important aspect of this challenge concerns the organisation of educational processes. Teaching methods,

assessment systems, learning pace, and school climate may either support students' development or become additional sources of difficulty. When education focuses primarily on grades, results, and competition, some students may experience reduced self-esteem, fear of failure, and declining motivation. Therefore, contemporary schools should strive to create environments that support the development of every student, regardless of academic achievement levels. The issue of students' mental well-being has become particularly significant. In recent years, there has been an increase in the number of children and adolescents experiencing stress, emotional overload, adaptation problems, and social functioning difficulties. Such factors directly affect learning processes and academic performance. Consequently, addressing school difficulties effectively requires not only educational support but also systematic attention to students' emotional and psychological health. Contemporary educational challenges also require greater individualisation of learning processes. Students differ in developmental pace, learning styles, interests, and cognitive abilities. Uniform teaching approaches may fail to meet the needs of all learners, contributing to the intensification of educational difficulties. Therefore, increasing importance is attached to solutions that enable adaptation of teaching methods to individual student needs. The role of cooperation among schools, families, and specialists should also be emphasised. Effective support for students experiencing difficulties requires collaboration among teachers, pedagogues, psychologists, and parents. Only a comprehensive approach makes it possible to identify the sources of problems accurately and create conditions that facilitate overcoming them. Looking towards the future, reducing school difficulties will remain one of the key tasks of education. In a world characterised by increasing educational and social demands, creating schools that support development, well-being, and students' sense of agency becomes especially important. Education should not only provide knowledge but also help children cope effectively with challenges, build resilience, and develop confidence in their abilities. The challenge of understanding and addressing the causes of school difficulties should therefore be regarded as an important element of creating more inclusive, supportive, and student-centred educational systems. Recognising children's perspectives makes it possible to respond more effectively to their needs and create conditions that foster both educational and personal success. **Recommendations** 1. Include students' perspectives in diagnosing the causes of school difficulties and designing support measures. 2. Strengthen initiatives promoting the mental well-being of children and adolescents within school environments. 3. Develop individualised teaching approaches that address students' diverse needs and capabilities. 4. Build cooperation among schools, families, and specialists in supporting students experiencing educational difficulties. 5. Create educational environments based on support, safety, and the strengthening of learning motivation.

Rola stylów rodzicielskich w kształtowaniu wdzięczności Pokolenia Z

Grzegorz Godawa

Polski, English

Wyzwanie Współczesne społeczeństwa doświadczają dynamicznych przemian społecznych, kulturowych i technologicznych, które wpływają na funkcjonowanie rodzin oraz proces wychowania młodego pokolenia. Szczególną uwagę badaczy i praktyków edukacji zwraca Pokolenie Z, obejmujące osoby dorastające w świecie powszechnej cyfryzacji, mediów społecznościowych oraz nieustannego dostępu do informacji. W takich warunkach coraz częściej pojawiają się pytania dotyczące wartości, postaw i kompetencji społecznych młodych ludzi. Jednym z istotnych zagadnień jest rozwój wdzięczności jako cechy wspierającej dobrostan psychiczny, budowanie relacji społecznych oraz odpowiedzialne funkcjonowanie w społeczeństwie. W rezultacie ważnym wyzwaniem współczesnej pedagogiki staje się zrozumienie roli stylów rodzicielskich w kształtowaniu postawy wdzięczności u przedstawicieli Pokolenia Z. Wdzięczność jest rozumiana jako zdolność dostrzegania dobra otrzymywanego od innych osób, doceniania wsparcia oraz pozytywnego odnoszenia się do relacji międzyludzkich. W literaturze psychologicznej i pedagogicznej wskazuje się, że wdzięczność sprzyja rozwojowi empatii, satysfakcji z życia, odporności psychicznej oraz jakości relacji społecznych. Nie jest ona jednak wyłącznie cechą indywidualną, lecz rozwija się w określonych warunkach wychowawczych i społecznych. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zrozumienie wpływu środowiska rodzinnego na rozwój wdzięczności. Rodzina stanowi pierwsze i najważniejsze środowisko socjalizacyjne, w którym dziecko uczy się norm, wartości i sposobów budowania relacji z innymi ludźmi. Styl wychowania stosowany przez rodziców wpływa na sposób postrzegania świata społecznego, relacji interpersonalnych oraz własnego miejsca wśród innych ludzi. Szczególnego znaczenia nabierają style rodzicielskie oparte na bliskości emocjonalnej, wsparciu i dialogu. Badania wskazują, że dzieci wychowywane w atmosferze akceptacji, szacunku oraz jasno określonych granic częściej rozwijają kompetencje społeczne sprzyjające wdzięczności. Doświadczanie troski i zainteresowania ze strony rodziców pozwala młodym ludziom lepiej rozumieć wartość relacji oraz dostrzegać znaczenie wzajemnej pomocy i wsparcia. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ współczesnej kultury konsumpcyjnej. Pokolenie Z dorasta w środowisku promującym indywidualizm, natychmiastową gratyfikację oraz koncentrację na posiadaniu dóbr materialnych. W takich warunkach rozwijanie wdzięczności może być utrudnione przez przekonanie, że określone dobra czy przywileje są czymś oczywistym i należnym. Rodzina odgrywa kluczową rolę w przeciwdziałaniu takim tendencjom poprzez kształtowanie postaw refleksyjności, odpowiedzialności i doceniania wysiłku innych osób. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest modelowanie zachowań przez rodziców. Dzieci uczą się wdzięczności nie tylko poprzez bezpośrednie oddziaływania wychowawcze, ale również przez obserwację codziennych postaw dorosłych. Rodzice okazujący szacunek, uznanie i wdzięczność wobec innych ludzi dostarczają młodym osobom wzorców zachowań sprzyjających budowaniu podobnych postaw. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwijanie kompetencji emocjonalnych. Wdzięczność wiąże się ze zdolnością rozpoznawania emocji, refleksji nad własnymi doświadczeniami oraz dostrzegania perspektywy innych ludzi. Style rodzicielskie wspierające otwartą komunikację, rozmowę o emocjach oraz wspólne rozwiązywanie problemów mogą sprzyjać rozwojowi tych kompetencji. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska cyfrowego. Media społecznościowe stwarzają nowe możliwości komunikacji, ale jednocześnie mogą wzmacniać zjawiska związane z porównywaniem się z innymi, koncentracją na własnym wizerunku oraz oczekiwaniem natychmiastowej gratyfikacji. W

takich warunkach rodzice stają przed wyzwaniem wspierania młodych ludzi w budowaniu postaw opartych na autentycznych relacjach i docenianiu wartości niematerialnych. Istotną rolę odgrywa także edukacja szkolna i wychowanie społeczne. Rozwijanie wdzięczności nie powinno być wyłącznie zadaniem rodziny. Szkoła może wspierać kształtowanie tej postawy poprzez działania wychowawcze, projekty społeczne, wolontariat oraz promowanie kultury wzajemnego szacunku i współpracy. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie środowisk wychowawczych wspierających rozwój wdzięczności jako ważnego zasobu społecznego i psychologicznego. W świecie coraz częściej koncentrującym się na indywidualnych osiągnięciach i rywalizacji wdzięczność może pełnić funkcję czynnika wzmacniającego relacje społeczne, dobrostan psychiczny oraz odpowiedzialność za innych ludzi. Rola stylów rodzicielskich w kształtowaniu wdzięczności Pokolenia Z wykracza poza obszar relacji rodzinnych. Od jakości wychowania, wzorców przekazywanych przez rodziców oraz sposobu budowania relacji w rodzinie zależy zdolność młodych ludzi do dostrzegania dobra, budowania trwałych więzi oraz odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym. **Rekomendacje** 1. Wspierać style rodzicielskie oparte na dialogu, bliskości emocjonalnej i wzajemnym szacunku. 2. Rozwijać u dzieci umiejętność dostrzegania i doceniania pomocy oraz zaangażowania innych osób. 3. Wzmacniać kompetencje emocjonalne i społeczne sprzyjające rozwojowi wdzięczności. 4. Promować działania wychowawcze i edukacyjne rozwijające empatię, wolontariat i odpowiedzialność społeczną. 5. Kształtować krytyczne podejście do kultury konsumpcyjnej i nadmiernego indywidualizmu.

The Role of Parenting Styles in Shaping Gratitude Among Generation Z

Challenge Contemporary societies are experiencing rapid social, cultural, and technological transformations that significantly influence family life and child-rearing practices. Particular attention has been devoted to Generation Z, a cohort that has grown up in an environment characterised by digital technologies, social media, and constant access to information. Within this context, increasing interest has emerged regarding the values, attitudes, and social competencies of young people. One important issue concerns the development of gratitude as a quality that supports psychological well-being, social relationships, and responsible participation in society. Consequently, a significant challenge for contemporary education is understanding the role of parenting styles in shaping gratitude among members of Generation Z. Gratitude can be understood as the ability to recognise and appreciate benefits received from others, value support, and develop positive attitudes toward interpersonal relationships. Psychological and educational research suggests that gratitude contributes to empathy, life satisfaction, resilience, and the quality of social interactions. However, gratitude is not merely an individual characteristic; it develops within specific family and social contexts. One of the key challenges involves understanding the influence of family environments on gratitude development. The family serves as the primary socialisation context in which children learn values, norms, and patterns of social interaction. Parenting styles significantly influence how young people perceive social relationships, other individuals, and their own place within society. Particular attention should be paid to parenting approaches based on emotional closeness, support, and dialogue. Research suggests that children raised in environments characterised by acceptance, respect, and clearly defined boundaries are more likely to develop social competencies associated with gratitude. Experiencing care and attention from parents helps young people understand the value of relationships and recognise the importance of mutual support and cooperation. Another important challenge concerns the influence of contemporary consumer culture. Generation Z grows up in environments that frequently promote individualism, immediate gratification, and material

success. Under such conditions, developing gratitude may become more difficult when certain benefits or privileges are perceived as automatic entitlements. Families therefore play a crucial role in fostering reflection, responsibility, and appreciation for the efforts of others. Parental role modelling is equally significant. Children learn gratitude not only through direct instruction but also through observing the behaviours and attitudes of adults. Parents who demonstrate appreciation, respect, and gratitude towards others provide important examples that encourage the development of similar attitudes among their children. The development of emotional competencies is another essential aspect. Gratitude requires the ability to recognise emotions, reflect upon personal experiences, and appreciate the perspectives of others. Parenting styles that encourage open communication, emotional expression, and collaborative problem-solving may significantly support the development of these competencies. The influence of digital environments also deserves attention. Social media platforms offer new opportunities for communication but may simultaneously encourage social comparison, self-presentation, and expectations of immediate rewards. In such circumstances, parents face the challenge of helping young people build authentic relationships and appreciate non-material aspects of life. Schools and broader educational environments also play an important role. The development of gratitude should not be viewed solely as a family responsibility. Educational institutions can support this process through character education, community projects, volunteering, and the promotion of cultures based on cooperation, respect, and mutual support. Looking towards the future, creating educational environments that foster gratitude as a valuable social and psychological resource becomes increasingly important. In a world often focused on individual achievement and competition, gratitude may serve as a factor that strengthens social relationships, enhances well-being, and encourages responsibility towards others. The role of parenting styles in shaping gratitude among Generation Z therefore extends beyond family relationships. The quality of parenting, the values communicated within families, and the nature of family interactions significantly influence young people’s ability to recognise kindness, build meaningful relationships, and participate responsibly in social life. **Recommendations** 1. Support parenting styles based on dialogue, emotional closeness, and mutual respect. 2. Encourage children to recognise and appreciate the support and efforts of others. 3. Strengthen emotional and social competencies that foster gratitude. 4. Promote educational initiatives that develop empathy, volunteering, and social responsibility. 5. Foster critical awareness of consumer culture and excessive individualism.

Rola transwiedzy (transknowledging) w rozwijaniu kompetencji wielojęzycznych i świadomości kulturowej uczących się języka angielskiego jako obcego – perspektywa saudyjskich klas EFL

Maha Sourani, Usman Shah, Michael Suss, Issa AlQurashi

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat charakteryzuje się rosnącą mobilnością społeczną, intensyfikacją kontaktów międzykulturowych oraz dynamicznym przepływem wiedzy i informacji. W takich warunkach edukacja językowa nie może ograniczać się wyłącznie do rozwijania kompetencji komunikacyjnych w jednym języku. Coraz większego znaczenia nabiera umiejętność funkcjonowania w środowisku wielojęzycznym i wielokulturowym, w którym jednostki wykorzystują różnorodne zasoby językowe i kulturowe do budowania znaczeń oraz komunikowania się. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej dydaktyki języków obcych staje się poszukiwanie metod wspierających rozwój kompetencji wielojęzycznych i świadomości kulturowej. Koncepcja transknowledging (transwiedzy) zakłada, że proces uczenia się języka nie odbywa się w izolacji od innych języków, doświadczeń i zasobów poznawczych ucznia. Wiedza tworzona jest poprzez łączenie różnych systemów językowych, kulturowych i społecznych, co pozwala uczącym się efektywniej interpretować rzeczywistość oraz budować nowe znaczenia. W przeciwieństwie do tradycyjnych modeli edukacji językowej, podejście to dostrzega wartość wielojęzyczności jako zasobu wspierającego proces uczenia się. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przełamywanie monolingwalnego podejścia do nauczania języków obcych. W wielu systemach edukacyjnych uczniowie są zachęcani do używania wyłącznie języka docelowego, podczas gdy ich wcześniejsze doświadczenia językowe pozostają niewykorzystane. Koncepcja transknowledging wskazuje, że odwoływanie się do różnych języków może wzmacniać proces uczenia się i rozwijać kompetencje komunikacyjne. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji wielojęzycznych. Współczesny uczeń coraz częściej funkcjonuje w środowisku obejmującym kilka języków oraz różnorodne formy komunikacji. Wykorzystywanie wszystkich dostępnych zasobów językowych pozwala skuteczniej rozumieć teksty, budować wypowiedzi oraz rozwijać elastyczność komunikacyjną. Istotnym wyzwaniem pozostaje kształtowanie świadomości kulturowej. Nauka języka obcego wiąże się nie tylko z opanowaniem struktur gramatycznych i słownictwa, ale również z poznawaniem odmiennych sposobów myślenia, wartości i wzorców zachowań. Transknowledging wspiera rozwój kompetencji międzykulturowych poprzez porównywanie i integrowanie różnych perspektyw kulturowych. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest kontekst saudyjskich klas języka angielskiego jako obcego (EFL). Uczniowie funkcjonują tam w środowisku, w którym język arabski stanowi podstawowy środek komunikacji, natomiast język angielski pełni funkcję języka międzynarodowego. W takich warunkach wykorzystywanie doświadczeń związanych z językiem ojczystym może wspierać proces uczenia się języka angielskiego oraz rozwijanie kompetencji wielojęzycznych. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela jako mediatora między językami i kulturami. Nauczyciel nie powinien jedynie przekazywać wiedzy językowej, lecz także tworzyć warunki umożliwiające uczniom wykorzystywanie posiadanych zasobów językowych i kulturowych. Takie podejście sprzyja bardziej świadomemu i aktywnemu uczestnictwu w procesie uczenia się. Nie bez znaczenia pozostaje rozwijanie kompetencji globalnych. Współczesny rynek pracy oraz społeczeństwo informacyjne wymagają zdolności współpracy z osobami reprezentującymi różne kultury i języki. Wielojęzyczność oraz świadomość międzykulturowa stają się istotnymi elementami kapitału społecznego i zawodowego. Istotną rolę odgrywa również budowanie tożsamości

językowej uczniów. Podejście oparte na transknowledging pozwala postrzegać wielojęzyczność jako wartość i zasób, a nie jako przeszkodę w nauce języka obcego. Dzięki temu uczniowie mogą rozwijać bardziej pozytywny stosunek do własnego dziedzictwa językowego i kulturowego. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie modeli edukacji językowej odpowiadających realiom globalnego świata. Nauczanie języków obcych powinno wspierać nie tylko rozwój kompetencji komunikacyjnych, lecz również zdolność integrowania wiedzy, funkcjonowania w środowisku wielokulturowym oraz budowania dialogu między różnymi społecznościami. Analiza roli transknowledging w saudyjskich klasach EFL pokazuje, że wykorzystanie wielojęzycznych zasobów uczniów może skutecznie wspierać rozwój kompetencji językowych, świadomości kulturowej oraz otwartości na różnorodność. Stanowi to ważny kierunek rozwoju współczesnej edukacji językowej w świecie globalnych przepływów wiedzy i kultury. **Rekomendacje** 1. Wykorzystywać zasoby wielojęzyczne uczniów jako element wspierający naukę języków obcych. 2. Rozwijać programy nauczania integrujące kompetencje językowe i międzykulturowe. 3. Przygotowywać nauczycieli do stosowania strategii opartych na transknowledging i translanguaging. 4. Wzmacniać świadomość kulturową poprzez porównywanie i analizowanie różnych perspektyw językowych oraz społecznych. 5. Traktować wielojęzyczność jako wartość edukacyjną wspierającą rozwój kompetencji globalnych.

Exploring the Role of Transknowledging in Enhancing EFL Learners' Multilingual Competence and Cultural Awareness: Perspectives from Saudi EFL Classrooms

Challenge Contemporary societies are characterised by increasing mobility, intercultural interaction, and the rapid exchange of knowledge and information. In such contexts, language education can no longer focus solely on developing communicative competence in a single language. The ability to function effectively in multilingual and multicultural environments has become increasingly important. Consequently, one of the major challenges in foreign language education is identifying approaches that support multilingual competence and intercultural awareness. The concept of transknowledging emphasises that language learning does not occur in isolation from learners’ existing linguistic, cultural, and cognitive resources. Knowledge is constructed through the integration of multiple languages, experiences, and perspectives, enabling learners to create meaning more effectively. Unlike traditional monolingual approaches, transknowledging views multilingualism as a valuable resource rather than a challenge. One of the key challenges involves overcoming monolingual approaches to foreign language teaching. In many educational settings, learners are encouraged to use only the target language, while their existing linguistic knowledge remains underutilised. Transknowledging suggests that drawing upon multiple linguistic resources can strengthen learning processes and enhance communicative competence. Particular attention should be devoted to the development of multilingual competence. Contemporary learners often operate within environments involving multiple languages and diverse communication practices. The ability to mobilise and integrate linguistic resources from different languages supports comprehension, expression, and communicative flexibility. Another important challenge concerns the development of cultural awareness. Learning a foreign language involves not only acquiring vocabulary and grammar but also understanding diverse perspectives, values, and cultural practices. Transknowledging contributes to intercultural competence by encouraging learners to compare, connect, and integrate different cultural viewpoints. The context of Saudi Arabian EFL classrooms provides a particularly valuable setting for examining these issues. Learners typically operate in an Arabic-speaking environment while studying English as an international language. In such

contexts, drawing upon first-language experiences and cultural knowledge may support English language acquisition and multilingual development. The role of teachers becomes especially important. Teachers should act not only as language instructors but also as facilitators who encourage learners to use their full linguistic and cultural repertoires. Such practices support deeper engagement, greater learner confidence, and more meaningful language learning experiences. Global competence represents another significant dimension. Contemporary societies and labour markets increasingly require individuals to collaborate across linguistic and cultural boundaries. Multilingualism and intercultural awareness therefore constitute valuable social and professional resources. The development of linguistic identity is equally important. Transknowledging allows learners to view their multilingual backgrounds as strengths rather than obstacles. This can foster positive attitudes towards linguistic diversity and strengthen learners' confidence in their own cultural and linguistic heritage. Looking towards the future, language education must respond to the realities of an interconnected world. Educational models should support not only communicative competence but also the ability to integrate knowledge, navigate cultural diversity, and contribute to intercultural dialogue. The exploration of transknowledging in Saudi EFL classrooms demonstrates that leveraging learners' multilingual resources can significantly enhance language learning, cultural awareness, and openness to diversity. This approach represents an important direction for the future of language education in a globally connected world. **Recommendations** 1. Use learners' multilingual resources as assets in foreign language education. 2. Develop curricula that integrate language learning with intercultural competence. 3. Prepare teachers to implement transknowledging and translanguaging strategies. 4. Foster cultural awareness through the comparison of diverse linguistic and cultural perspectives. 5. Recognise multilingualism as an educational resource supporting the development of global competencies.

Samowychowanie miarą efektywności współczesnej edukacji

Andrzej Sowiński

Polski, English

Wyzwanie Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest przygotowanie człowieka do samodzielnego kierowania własnym rozwojem oraz odpowiedzialnego kształtowania swojej osobowości, postaw i kompetencji. W świecie charakteryzującym się szybkim tempem zmian społecznych, technologicznych, gospodarczych i kulturowych coraz większego znaczenia nabiera zdolność jednostki do świadomego uczenia się, refleksji nad sobą oraz podejmowania działań służących własnemu rozwojowi. W tym kontekście samowychowanie staje się nie tylko ważnym elementem procesu edukacyjnego, ale również jednym z najistotniejszych wskaźników jego skuteczności. Tradycyjnie edukacja była postrzegana przede wszystkim jako proces oddziaływań podejmowanych przez nauczycieli, wychowawców, rodziców oraz instytucje edukacyjne wobec ucznia. Współczesne podejścia pedagogiczne coraz wyraźniej podkreślają jednak aktywną rolę samego uczącego się. Człowiek nie jest wyłącznie odbiorcą działań wychowawczych i dydaktycznych, lecz staje się podmiotem odpowiedzialnym za własny rozwój. Oznacza to, że rzeczywista efektywność edukacji nie powinna być oceniana jedynie na podstawie wyników egzaminów czy poziomu opanowania wiedzy, ale także przez zdolność uczniów do samodzielnego doskonalenia siebie i świadomego kierowania własnym życiem. Samowychowanie można rozumieć jako proces dobrowolnego, świadomego i celowego oddziaływania człowieka na samego siebie. Obejmuje ono rozwijanie wiedzy, umiejętności, kompetencji społecznych, postaw moralnych, systemu wartości oraz zdolności do autorefleksji. Jest ono związane z podejmowaniem wysiłku na rzecz własnego rozwoju oraz gotowością do ciągłego doskonalenia. W warunkach współczesnego świata, w którym wiedza szybko się dezaktualizuje, a nowe wyzwania pojawiają się niemal codziennie, zdolność do samowychowania staje się jedną z najważniejszych kompetencji człowieka. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie autonomii ucznia. Współczesna edukacja coraz częściej odchodzi od modelu opartego na biernym przyswajaniu wiedzy na rzecz aktywnego uczestnictwa uczniów w procesie uczenia się. Oznacza to konieczność tworzenia takich warunków edukacyjnych, które sprzyjają samodzielności, odpowiedzialności za własne decyzje oraz rozwijaniu umiejętności planowania własnego rozwoju. Uczeń powinien być przygotowywany do samodzielnego wyznaczania celów, monitorowania postępów oraz dokonywania refleksji nad własnym funkcjonowaniem. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również rozwój kompetencji autorefleksyjnych. Samowychowanie wymaga umiejętności krytycznego spojrzenia na własne działania, rozpoznawania swoich mocnych i słabych stron oraz gotowości do wprowadzania zmian. Współczesna szkoła powinna wspierać uczniów w rozwijaniu samoświadomości oraz umiejętności dokonywania oceny własnych doświadczeń. Dzięki temu możliwe staje się budowanie dojrzałej postawy odpowiedzialności za własny rozwój i podejmowane decyzje. Nie bez znaczenia pozostaje także wymiar aksjologiczny samowychowania. Współczesny świat stawia przed człowiekiem liczne dylematy moralne, społeczne i kulturowe. Umiejętność samodzielnego kształtowania własnego systemu wartości, podejmowania odpowiedzialnych decyzji oraz kierowania się zasadami etycznymi staje się ważnym elementem funkcjonowania w społeczeństwie. Edukacja nie może ograniczać się wyłącznie do przekazywania wiedzy, lecz powinna wspierać rozwój człowieka zdolnego do świadomego kształtowania własnej tożsamości. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwijanie motywacji wewnętrznej. Samowychowanie wymaga aktywności podejmowanej z własnej inicjatywy, a nie wyłącznie pod wpływem zewnętrznych oczekiwań czy systemów kontroli. Współczesna edukacja powinna tworzyć

warunki sprzyjające odkrywaniu zainteresowań, rozwijaniu pasji oraz budowaniu przekonania o sensie uczenia się. Tylko wówczas możliwe jest kształtowanie trwałej gotowości do samodzielnego rozwoju. W perspektywie przyszłości znaczenie samowychowania będzie stale wzrastać. Społeczeństwo wiedzy, gospodarka oparta na innowacjach oraz dynamiczne zmiany cywilizacyjne wymagają od człowieka ciągłego uczenia się, aktualizowania kompetencji oraz adaptacji do nowych warunków. Nie jest możliwe przygotowanie jednostki do wszystkich przyszłych wyzwań poprzez formalną edukację szkolną. Możliwe jest natomiast wyposażenie jej w kompetencje pozwalające samodzielnie rozwijać się przez całe życie. Samowychowanie jako miara efektywności współczesnej edukacji oznacza zatem spojrzenie na edukację jako proces prowadzący do osiągania przez człowieka coraz większej autonomii, odpowiedzialności i zdolności do kierowania własnym rozwojem. Ostatecznym celem edukacji nie jest bowiem jedynie przekazanie wiedzy, ale przygotowanie człowieka do świadomego i odpowiedzialnego kształtowania samego siebie. **Rekomendacje** 1. Tworzyć środowiska edukacyjne wspierające autonomię, samodzielność i odpowiedzialność uczniów za własny rozwój. 2. Rozwijać kompetencje autorefleksji, samooceny i planowania własnego uczenia się. 3. Wzmacniać motywację wewnętrzną poprzez wspieranie zainteresowań, pasji i indywidualnych celów rozwojowych uczniów. 4. Łączyć proces kształcenia z rozwojem wartości, postaw etycznych i odpowiedzialności społecznej. 5. Traktować zdolność do samowychowania jako jeden z kluczowych efektów i wskaźników jakości współczesnej edukacji.

Self-Education as a Measure of the Effectiveness of Contemporary Education

Challenge One of the most important challenges of contemporary education is preparing individuals to take responsibility for their own development and to consciously shape their personalities, attitudes, and competencies. In a world characterised by rapid social, technological, economic, and cultural transformations, the ability to learn independently, reflect on oneself, and engage in continuous self-improvement is becoming increasingly important. In this context, self-education is not only a valuable component of the educational process but also one of the most significant indicators of its effectiveness. Traditionally, education was understood primarily as a process of influence exerted by teachers, educators, parents, and educational institutions upon learners. Contemporary pedagogical approaches increasingly emphasise the active role of learners themselves. Individuals are no longer viewed merely as recipients of educational interventions but as subjects responsible for their own development. Consequently, the effectiveness of education should be assessed not only through examination results or acquired knowledge but also through learners' ability to improve themselves and consciously direct their own lives. Self-education can be understood as a voluntary, conscious, and purposeful process through which individuals influence and develop themselves. It includes the development of knowledge, skills, social competencies, moral attitudes, values, and reflective capacities. It is closely connected with personal effort, self-discipline, and readiness for continuous improvement. In contemporary societies, where knowledge rapidly becomes outdated and new challenges emerge constantly, the ability to engage in self-education becomes one of the most important human competencies. Particular importance should be attached to the development of learner autonomy. Contemporary education increasingly moves away from models based on passive knowledge acquisition towards active learner participation. This requires creating educational environments that foster independence, responsibility for personal decisions, and the ability to plan one's own development. Learners should be prepared to set goals independently, monitor their progress, and critically reflect on their experiences and achievements. Another important aspect concerns the development of

reflective competencies. Self-education requires the ability to critically analyse one’s own actions, recognise strengths and weaknesses, and demonstrate readiness for change. Contemporary schools should support students in developing self-awareness and the ability to evaluate their own experiences. Such competencies contribute to mature responsibility for personal development and decision-making. The axiological dimension of self-education is equally important. Contemporary societies confront individuals with numerous moral, social, and cultural dilemmas. The ability to shape one’s own value system, make responsible choices, and act according to ethical principles becomes an essential element of social functioning. Education should therefore go beyond knowledge transmission and support the development of individuals capable of consciously constructing their identities and life orientations. An additional challenge concerns fostering intrinsic motivation. Self-education requires activity initiated from within rather than solely in response to external expectations or systems of control. Contemporary educational environments should encourage learners to discover their interests, develop passions, and recognise the value of learning. Only under such conditions can a lasting commitment to self-development emerge. Looking ahead, the importance of self-education is likely to increase. Knowledge societies, innovation-driven economies, and rapidly changing civilisational conditions require individuals to continuously learn, update competencies, and adapt to new circumstances. It is impossible to prepare learners for all future challenges through formal education alone. What education can provide, however, are the competencies necessary for lifelong self-directed development. Viewing self-education as a measure of educational effectiveness means understanding education as a process leading individuals towards greater autonomy, responsibility, and capacity for self-development. The ultimate goal of education is therefore not merely the transmission of knowledge but the preparation of individuals for the conscious and responsible shaping of themselves throughout life. **Recommendations** 1. Create educational environments that support learner autonomy, independence, and responsibility for personal development. 2. Develop competencies related to self-reflection, self-assessment, and self-directed learning. 3. Strengthen intrinsic motivation by supporting learners’ interests, passions, and individual developmental goals. 4. Integrate educational processes with the development of values, ethical attitudes, and social responsibility. 5. Recognise the capacity for self-education as one of the key outcomes and indicators of the quality of contemporary education.

Stosunek przedsiębiorcy do zadań edukacji

Agnieszka Drewniak

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat gospodarczy podlega nieustannym przemianom wynikającym z globalizacji, rozwoju nowych technologii, cyfryzacji oraz rosnącej konkurencji. W takich warunkach przedsiębiorcy coraz częściej zwracają uwagę na znaczenie edukacji jako czynnika warunkującego rozwój gospodarczy, innowacyjność oraz konkurencyjność organizacji. Jednocześnie oczekiwania środowiska biznesowego wobec systemu edukacji ulegają zmianom. Coraz większego znaczenia nabiera pytanie o to, jakie zadania powinna realizować współczesna edukacja oraz w jaki sposób może skutecznie przygotowywać młodych ludzi do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się świecie pracy. Przedsiębiorcy postrzegają edukację nie tylko jako proces przekazywania wiedzy, lecz także jako mechanizm rozwijania kompetencji umożliwiających efektywne funkcjonowanie jednostek i organizacji. W ich opinii szkoły i uczelnie powinny przygotowywać absolwentów do rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji, współpracy w zespołach oraz uczenia się przez całe życie. Oznacza to konieczność odejścia od modelu edukacji skoncentrowanego wyłącznie na reprodukowaniu wiedzy na rzecz rozwijania kompetencji praktycznych i społecznych. Jednym z najważniejszych wyzwań jest dopasowanie efektów kształcenia do potrzeb rynku pracy. Przedsiębiorcy często wskazują na rozbieżności pomiędzy kompetencjami absolwentów a oczekiwaniami pracodawców. Dotyczy to zarówno umiejętności zawodowych, jak i kompetencji miękkich, takich jak komunikacja, samodzielność, odpowiedzialność czy umiejętność współpracy. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji przyszłości. W warunkach automatyzacji i sztucznej inteligencji coraz większą wartość zyskują kompetencje trudne do zastąpienia przez technologie. Należą do nich kreatywność, krytyczne myślenie, zdolność adaptacji, inteligencja emocjonalna oraz umiejętność rozwiązywania złożonych problemów. Przedsiębiorcy coraz częściej wskazują, że to właśnie te kompetencje będą decydowały o sukcesie zawodowym w nadchodzących dekadach. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie postaw przedsiębiorczych. Współczesna edukacja powinna wspierać inicjatywę, odpowiedzialność, samodzielność oraz gotowość do podejmowania ryzyka i poszukiwania nowych rozwiązań. Przedsiębiorczość jest postrzegana nie tylko jako przygotowanie do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, lecz także jako uniwersalna kompetencja przydatna w różnych obszarach życia zawodowego i społecznego. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest współpraca edukacji z otoczeniem gospodarczym. Przedsiębiorcy podkreślają znaczenie praktyk zawodowych, staży, projektów realizowanych we współpracy z biznesem oraz bezpośredniego kontaktu uczniów i studentów z rzeczywistym środowiskiem pracy. Takie działania umożliwiają lepsze poznanie wymagań rynku oraz ułatwiają przejście z edukacji do zatrudnienia. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwijanie kompetencji cyfrowych. Transformacja cyfrowa obejmuje praktycznie wszystkie sektory gospodarki, dlatego przedsiębiorcy oczekują od absolwentów umiejętności efektywnego wykorzystywania technologii, analizy danych oraz funkcjonowania w środowisku cyfrowym. Kompetencje te stają się podstawowym warunkiem aktywności zawodowej. Nie bez znaczenia pozostaje kształtowanie postaw etycznych. Współczesny biznes coraz częściej funkcjonuje w oparciu o zasady społecznej odpowiedzialności, zrównoważonego rozwoju oraz transparentności działań. Przedsiębiorcy zwracają uwagę na potrzebę rozwijania uczciwości, odpowiedzialności społecznej, zaangażowania oraz szacunku wobec innych uczestników życia gospodarczego. Istotną rolę odgrywa również zdolność do uczenia się przez całe życie. Dynamiczne zmiany gospodarcze sprawiają, że zdobyte kwalifikacje szybko się dezaktualizują. W opinii

przedsiębiorców jednym z najważniejszych zadań edukacji jest przygotowanie jednostki do ciągłego doskonalenia kompetencji oraz elastycznego reagowania na zmieniające się warunki zawodowe. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie partnerstwa pomiędzy edukacją a biznesem. Współpraca ta nie powinna ograniczać się do konsultowania programów nauczania, lecz obejmować wspólne projektowanie działań edukacyjnych, rozwijanie innowacji oraz tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi kapitału ludzkiego. Stosunek przedsiębiorców do zadań edukacji wskazuje, że współczesne instytucje edukacyjne powinny przygotowywać młodych ludzi nie tylko do wykonywania określonych zawodów, lecz również do funkcjonowania w świecie niepewności, zmian i ciągłego uczenia się. Edukacja postrzegana jest jako inwestycja w rozwój człowieka, społeczeństwa i gospodarki, której efekty mają znaczenie zarówno dla jednostek, jak i dla całych społeczności. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać współpracę pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a środowiskiem przedsiębiorców. 2. Rozwijać kompetencje przyszłości, szczególnie kreatywność, krytyczne myślenie i zdolność adaptacji. 3. Włączać elementy przedsiębiorczości do programów kształcenia na wszystkich poziomach edukacji. 4. Łączyć rozwój kompetencji zawodowych z kształtowaniem postaw etycznych i społecznej odpowiedzialności. 5. Przygotowywać uczniów i studentów do uczenia się przez całe życie oraz funkcjonowania w warunkach dynamicznych zmian rynku pracy.

Entrepreneurs’ Attitudes Towards the Objectives of Education

Challenge Contemporary economies are shaped by continuous transformations resulting from globalisation, technological innovation, digitalisation, and increasing market competition. In such circumstances, entrepreneurs increasingly recognise education as a key factor influencing economic development, innovation, and organisational competitiveness. At the same time, expectations regarding the role of education are evolving. An important challenge concerns understanding how educational institutions can effectively prepare individuals for participation in rapidly changing labour markets and societies. Entrepreneurs tend to perceive education not only as a process of knowledge transmission but also as a mechanism for developing competencies that support effective individual and organisational performance. From this perspective, schools and universities should prepare graduates to solve problems, make decisions, collaborate with others, and engage in lifelong learning. This requires moving beyond educational models focused primarily on memorisation towards approaches that develop practical and transferable competencies. One of the most significant challenges involves aligning educational outcomes with labour market needs. Employers frequently point to discrepancies between graduate competencies and workplace expectations. These concerns relate not only to technical knowledge but also to communication skills, responsibility, adaptability, independence, and teamwork. Particular attention should be devoted to future-oriented competencies. In the context of automation and artificial intelligence, skills that are difficult to replace technologically become increasingly valuable. Creativity, critical thinking, adaptability, emotional intelligence, and complex problem-solving abilities are among the competencies most frequently highlighted by entrepreneurs as essential for future success. Another important challenge concerns the development of entrepreneurial attitudes. Education should encourage initiative, responsibility, independence, innovation, and willingness to explore new opportunities. Entrepreneurship is increasingly viewed not merely as preparation for business ownership but as a universal competence supporting active participation in professional and social life. Cooperation between educational institutions and the business sector also plays a crucial role. Entrepreneurs emphasise the value of internships, workplace learning experiences, project-based collaboration, and

direct exposure to professional environments. Such initiatives facilitate smoother transitions from education to employment and improve the relevance of learning experiences. Digital competencies have become equally important. As digital transformation affects virtually every sector of the economy, employers expect graduates to possess skills related to technology use, data analysis, digital communication, and information management. These competencies increasingly constitute fundamental requirements for labour market participation. Ethical development remains another important aspect. Contemporary businesses operate within frameworks of social responsibility, sustainability, and transparency. Entrepreneurs therefore value honesty, accountability, social awareness, and ethical decision-making alongside professional expertise and technical skills. The capacity for lifelong learning is also highly significant. Rapid economic and technological changes mean that knowledge and qualifications quickly become outdated. Consequently, one of the most important objectives of education is preparing individuals to continuously update their competencies and adapt to changing professional environments. Looking towards the future, building sustainable partnerships between education and business becomes increasingly important. Such cooperation should extend beyond curriculum consultation to include joint educational initiatives, innovation projects, and activities supporting human capital development. Entrepreneurs' attitudes towards education indicate that contemporary educational institutions should prepare individuals not only for specific occupations but also for functioning effectively in a world characterised by uncertainty, change, and continuous learning. Education is therefore viewed as an investment in individual, social, and economic development, generating benefits for both people and societies. **Recommendations** 1. Strengthen cooperation between educational institutions and the entrepreneurial community. 2. Develop future competencies, particularly creativity, critical thinking, and adaptability. 3. Integrate entrepreneurship education across all levels of education. 4. Combine professional competency development with ethical and socially responsible attitudes. 5. Prepare learners for lifelong learning and functioning in rapidly changing labour markets.

Studenci wobec wykorzystania sztucznej inteligencji w edukacji akademickiej

Sławomir Koziej, Izabela Jaros

Polski, English

Wyzwanie Rozwój sztucznej inteligencji należy do najważniejszych procesów transformujących współczesną edukację. Szczególnie widoczne jest to w szkolnictwie wyższym, gdzie narzędzia wykorzystujące algorytmy sztucznej inteligencji coraz częściej wspierają proces uczenia się, prowadzenia badań naukowych, analizowania danych, tworzenia tekstów oraz komunikacji akademickiej. Dynamiczny wzrost dostępności takich rozwiązań powoduje, że studenci stają się jedną z pierwszych grup społecznych funkcjonujących w środowisku edukacyjnym, w którym sztuczna inteligencja stanowi codzienne narzędzie pracy intelektualnej. W rezultacie przed współczesną edukacją akademicką pojawia się nowe wyzwanie związane z odpowiedzialnym, świadomym i efektywnym wykorzystaniem potencjału sztucznej inteligencji. Jeszcze kilka lat temu podstawowym źródłem wiedzy dla studentów były podręczniki, publikacje naukowe, zasoby biblioteczne oraz materiały przygotowywane przez nauczycieli akademickich. Obecnie coraz większą rolę odgrywają inteligentne systemy umożliwiające szybkie wyszukiwanie informacji, generowanie tekstów, tłumaczenie materiałów, analizę danych czy wspomaganie rozwiązywania problemów. Narzędzia te mogą znacząco zwiększać efektywność procesu uczenia się, skracać czas potrzebny na wykonywanie zadań oraz wspierać rozwój indywidualnych ścieżek edukacyjnych. Jednocześnie wykorzystanie sztucznej inteligencji rodzi liczne pytania dotyczące jakości kształcenia akademickiego. Jednym z najważniejszych problemów jest zachowanie równowagi pomiędzy korzystaniem z technologii a rozwijaniem samodzielności intelektualnej studentów. Edukacja akademicka od zawsze opierała się na krytycznym myśleniu, analizie źródeł, argumentacji oraz samodzielnym formułowaniu wniosków. W sytuacji, gdy część tych działań może być realizowana przez narzędzia AI, pojawia się ryzyko ograniczenia aktywności poznawczej studentów oraz osłabienia kompetencji związanych z samodzielnym dochodzeniem do wiedzy. Istotnym wyzwaniem pozostaje również problem wiarygodności informacji generowanych przez sztuczną inteligencję. Systemy AI mogą tworzyć treści przekonujące pod względem językowym, które nie zawsze są zgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej. Zjawisko to wymaga rozwijania kompetencji pozwalających na krytyczną ocenę uzyskiwanych informacji, weryfikację źródeł oraz identyfikowanie błędów i uproszczeń. Współczesny student powinien umieć korzystać ze sztucznej inteligencji nie jako bezkrytyczny odbiorca gotowych odpowiedzi, lecz jako świadomy użytkownik zdolny do oceny jakości otrzymanych rezultatów. Szczególnego znaczenia nabierają kwestie związane z etyką akademicką. Wykorzystanie narzędzi generatywnej sztucznej inteligencji rodzi pytania dotyczące autorstwa prac, uczciwości akademickiej oraz odpowiedzialności za tworzone treści. W wielu przypadkach granica pomiędzy wspomaganiem procesu uczenia się a zastępowaniem własnej aktywności intelektualnej staje się niejednoznaczna. Uczelnie stoją przed koniecznością wypracowania nowych standardów postępowania, które pozwolą zachować wartości akademickie przy jednoczesnym wykorzystaniu potencjału nowych technologii. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również rozwój kompetencji cyfrowych. Współczesny student powinien nie tylko potrafić korzystać z narzędzi AI, ale także rozumieć zasady ich działania, ograniczenia oraz możliwe konsekwencje społeczne. Kompetencje te obejmują umiejętność formułowania zapytań, analizowania wyników, oceny jakości informacji oraz świadomego zarządzania procesem uczenia się przy wsparciu technologii. Rozwój sztucznej inteligencji wpływa także na zmianę roli nauczyciela akademickiego. W świecie łatwego dostępu do informacji

nauczyciel coraz częściej staje się przewodnikiem, mentorem oraz organizatorem procesu uczenia się. Jego zadaniem nie jest wyłącznie przekazywanie wiedzy, ale wspieranie studentów w rozwijaniu umiejętności krytycznej analizy, refleksji oraz odpowiedzialnego wykorzystywania technologii. W rezultacie edukacja akademicka coraz bardziej koncentruje się na rozwijaniu kompetencji wyższego rzędu, takich jak kreatywność, rozwiązywanie problemów, współpraca i myślenie krytyczne. Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ sztucznej inteligencji na przyszłość rynku pracy. Absolwenci uczelni będą funkcjonować w środowisku zawodowym, w którym AI stanie się integralnym elementem wielu profesji. Oznacza to konieczność przygotowania studentów do współpracy z inteligentnymi systemami, rozumienia ich możliwości oraz odpowiedzialnego wykorzystywania technologii w praktyce zawodowej. W perspektywie przyszłości sztuczna inteligencja będzie odgrywać coraz większą rolę w edukacji akademickiej. Wyzwanie nie polega więc na ograniczaniu jej obecności, lecz na budowaniu takich modeli kształcenia, które pozwolą wykorzystać jej potencjał przy jednoczesnym zachowaniu wysokiej jakości edukacji, samodzielności intelektualnej studentów oraz fundamentalnych wartości akademickich. Od sposobu rozwiązania tego problemu zależeć będzie przyszły kształt szkolnictwa wyższego oraz przygotowanie młodego pokolenia do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na wiedzy i nowych technologiach. **Rekomendacje** 1. Opracować przejrzyste zasady wykorzystywania sztucznej inteligencji w procesie studiowania i oceny osiągnięć studentów. 2. Rozwijać kompetencje krytycznej analizy i weryfikacji treści generowanych przez systemy AI. 3. Wzmacniać edukację w zakresie etyki akademickiej, własności intelektualnej i odpowiedzialnego korzystania z technologii. 4. Przygotowywać studentów do współpracy ze sztuczną inteligencją w przyszłym środowisku zawodowym. 5. Wykorzystywać AI jako narzędzie wspierające rozwój samodzielności, kreatywności i myślenia krytycznego, a nie zastępujące aktywność intelektualną.

Students and the Use of Artificial Intelligence in Higher Education

Challenge The development of artificial intelligence is among the most significant processes transforming contemporary education. This transformation is particularly visible in higher education, where AI-based tools increasingly support learning, research activities, data analysis, content creation, and academic communication. The rapid growth in the availability of such solutions means that students are among the first social groups functioning in educational environments where artificial intelligence has become an everyday intellectual tool. Consequently, contemporary higher education faces a new challenge related to the responsible, conscious, and effective use of AI’s potential. Only a few years ago, the primary sources of knowledge for students were textbooks, academic publications, library resources, and materials prepared by university teachers. Today, intelligent systems capable of searching information, generating texts, translating materials, analysing data, and supporting problem-solving play an increasingly important role. These tools may significantly enhance learning efficiency, reduce the time required to complete academic tasks, and support personalised educational pathways. At the same time, the use of artificial intelligence raises numerous questions concerning the quality of higher education. One of the most important issues is maintaining a balance between technological support and the development of students’ intellectual independence. Higher education has traditionally been based on critical thinking, source analysis, argumentation, and independent knowledge construction. When some of these activities can be performed by AI systems, there is a risk of reducing students’ cognitive engagement and weakening competencies related to autonomous learning and reasoning. Another significant challenge concerns the reliability of AI-generated information. Artificial intelligence systems may produce linguistically convincing content that is not always consistent with current

scientific knowledge. This phenomenon requires the development of competencies enabling students to critically evaluate information, verify sources, and identify inaccuracies, biases, or oversimplifications. Contemporary students should learn to use artificial intelligence not as passive recipients of ready-made answers but as informed users capable of assessing the quality of generated outputs. Particular importance should be attached to issues of academic ethics. The use of generative artificial intelligence raises questions concerning authorship, academic integrity, and responsibility for created content. In many cases, the boundary between supporting learning and replacing intellectual effort becomes blurred. Universities therefore face the challenge of developing new standards and policies that preserve academic values while enabling the effective use of innovative technologies. An important aspect of this challenge is the development of digital competencies. Contemporary students should not only know how to use AI tools but also understand their principles, limitations, and potential social consequences. Such competencies include the ability to formulate effective prompts, evaluate generated responses, assess information quality, and manage learning processes supported by technology. Artificial intelligence also contributes to changing the role of academic teachers. In an environment characterised by easy access to information, educators increasingly function as mentors, facilitators, and organisers of learning processes. Their role extends beyond knowledge transmission to supporting students in developing critical thinking, reflection, and responsible technology use. As a result, higher education increasingly focuses on higher-order competencies such as creativity, problem-solving, collaboration, and critical analysis. The influence of artificial intelligence on the future labour market is equally significant. University graduates will work in professional environments where AI becomes an integral component of many occupations. This requires preparing students to collaborate with intelligent systems, understand their capabilities, and use them responsibly within professional practice. Looking ahead, artificial intelligence will play an increasingly important role in higher education. The challenge is therefore not to limit its presence but to develop educational models that harness its potential while preserving educational quality, intellectual independence, and fundamental academic values. How this challenge is addressed will significantly influence the future shape of higher education and the preparation of younger generations for participation in knowledge-based and technologically advanced societies. **Recommendations** 1. Develop transparent policies regarding the use of artificial intelligence in learning and student assessment. 2. Strengthen competencies related to the critical evaluation and verification of AI-generated content. 3. Promote education in academic ethics, intellectual property, and responsible technology use. 4. Prepare students to collaborate effectively with artificial intelligence in future professional environments. 5. Use AI as a tool supporting independence, creativity, and critical thinking rather than replacing intellectual effort.

Stwarzanie warunków w szkole do autoedukacji uczniów

Walentyna Wróblewska

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznymi zmianami społecznymi, technologicznymi i gospodarczymi, które powodują, że wiedza szybko się dezaktualizuje, a uczenie się staje się procesem trwającym przez całe życie. W takich warunkach szkoła nie może ograniczać się jedynie do przekazywania określonego zasobu wiadomości. Coraz większego znaczenia nabiera przygotowanie uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy, rozwijania zainteresowań oraz świadomego kierowania własnym rozwojem. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji staje się stwarzanie warunków sprzyjających autoedukacji uczniów. Autoedukacja oznacza świadome, dobrowolne i samodzielne podejmowanie działań prowadzących do zdobywania wiedzy, rozwijania umiejętności oraz kształtowania własnej osobowości. Nie jest ona przeciwieństwem edukacji szkolnej, lecz jej naturalnym uzupełnieniem i rozwinięciem. Współczesna szkoła powinna przygotowywać uczniów nie tylko do zdawania egzaminów, ale również do samodzielnego uczenia się i funkcjonowania w społeczeństwie uczącym się przez całe życie. Badania nad autoedukacją wskazują, że szkoła odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu motywacji do samodzielnego uczenia się oraz rozwijaniu umiejętności organizowania własnego procesu poznawczego. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie motywacji wewnętrznej uczniów. Autoedukacja wymaga ciekawości poznawczej, poczucia sprawstwa oraz przekonania o wartości zdobywanej wiedzy. Uczniowie znacznie chętniej podejmują samodzielne działania edukacyjne wtedy, gdy dostrzegają sens uczenia się oraz możliwość wykorzystania zdobytych kompetencji w życiu codziennym. Szczególnego znaczenia nabiera kształtowanie umiejętności uczenia się. Wiele osób kończy edukację formalną bez wystarczającego przygotowania do samodzielnego planowania nauki, wyszukiwania informacji, oceny ich wiarygodności czy organizowania własnego rozwoju. Tymczasem współczesny uczeń powinien posiadać kompetencje pozwalające mu samodzielnie zdobywać wiedzę oraz aktualizować ją w odpowiedzi na zmieniające się warunki społeczne i zawodowe. Istotnym wyzwaniem pozostaje tworzenie środowiska edukacyjnego wspierającego aktywność poznawczą. Szkoła może sprzyjać autoedukacji poprzez stosowanie metod aktywizujących, projektów badawczych, pracy problemowej oraz działań wymagających samodzielnego poszukiwania informacji. Takie podejście rozwija odpowiedzialność za własne uczenie się oraz wzmacnia samodzielność intelektualną uczniów. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rola nauczyciela. W modelu wspierającym autoedukację nauczyciel nie pełni wyłącznie funkcji przekaziciela wiedzy, lecz staje się przewodnikiem, mentorem i organizatorem środowiska uczenia się. Jego zadaniem jest inspirowanie uczniów do samodzielnych poszukiwań, rozwijania zainteresowań oraz podejmowania inicjatyw edukacyjnych. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie zainteresowań i pasji uczniów. Autoedukacja najczęściej rozwija się wokół obszarów, które budzą autentyczne zaangażowanie. Szkoła powinna stwarzać możliwości odkrywania własnych zainteresowań poprzez koła naukowe, projekty, konkursy, działalność społeczną oraz indywidualne ścieżki rozwoju. Nie bez znaczenia pozostaje wykorzystanie technologii cyfrowych. Internet, platformy edukacyjne, otwarte zasoby wiedzy i narzędzia sztucznej inteligencji stwarzają ogromne możliwości samodzielnego uczenia się. Jednocześnie wymagają rozwijania kompetencji informacyjnych i krytycznego myślenia, które pozwalają uczniom świadomie korzystać z dostępnych zasobów. Istotną rolę odgrywa również klimat szkoły. Autoedukacja rozwija się skuteczniej w środowisku opartym na zaufaniu, szacunku oraz wspieraniu samodzielności. Uczniowie powinni mieć możliwość podejmowania własnych inicjatyw, eksperymentowania, popełniania błędów i

wyciągania z nich wniosków bez obawy przed nadmierną oceną czy krytyką. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie uczącym się przez całe życie. Zdolność do samodzielnego zdobywania wiedzy i rozwijania kompetencji staje się jednym z najważniejszych warunków sukcesu zawodowego, społecznego i osobistego. Stwarzanie warunków do autoedukacji uczniów należy zatem postrzegać jako jedno z podstawowych zadań współczesnej szkoły. Od jakości tych działań zależy, czy młodzi ludzie będą potrafili samodzielnie rozwijać się i odpowiadać na wyzwania szybko zmieniającego się świata. **Rekomendacje** 1. Rozwijać u uczniów motywację wewnętrzną i odpowiedzialność za własne uczenie się. 2. Uczyć strategii samodzielnego zdobywania, organizowania i oceny informacji. 3. Stosować metody aktywizujące sprzyjające samodzielności poznawczej. 4. Wspierać rozwijanie zainteresowań, pasji i indywidualnych ścieżek rozwoju uczniów. 5. Tworzyć kulturę szkoły opartą na zaufaniu, autonomii i uczeniu się przez całe życie.

Creating Conditions for Students’ Self-Education at School

Challenge Contemporary societies are characterised by rapid social, technological, and economic changes that make knowledge quickly outdated and transform learning into a lifelong process. Under such conditions, schools can no longer focus solely on transmitting predefined bodies of knowledge. Increasing importance is attached to preparing students for independent learning, developing their interests, and consciously directing their own development. Consequently, one of the most important challenges facing modern education is creating conditions that support students’ self-education. Self-education refers to conscious, voluntary, and independent activities aimed at acquiring knowledge, developing skills, and shaping personal growth. It is not an alternative to formal education but rather its natural extension. Modern schools should prepare students not only for examinations but also for lifelong learning and active participation in knowledge-based societies. Research on self-education highlights the significant role of schools in fostering motivation for independent learning and developing students’ capacity to organise their own learning processes. One of the key challenges concerns developing intrinsic motivation. Self-education requires curiosity, personal agency, and an understanding of the value of knowledge. Students are more likely to engage in independent learning when they perceive educational activities as meaningful and relevant to their lives. Particular attention should be paid to learning-to-learn competencies. Many students complete formal education without sufficient preparation for planning their own learning, searching for information, evaluating sources, or managing their personal development. Contemporary learners need competencies that enable them to acquire knowledge independently and continuously update it in response to changing social and professional conditions. Another important challenge involves creating educational environments that stimulate cognitive activity. Schools can support self-education through active learning methods, inquiry-based projects, problem-solving tasks, and activities requiring independent information seeking. Such approaches strengthen responsibility for learning and foster intellectual autonomy. The role of teachers is equally important. In educational models that support self-education, teachers are not merely transmitters of knowledge but also mentors, facilitators, and organisers of learning environments. Their role includes inspiring students to undertake independent inquiry, develop interests, and engage in educational initiatives. The development of interests and passions deserves special attention. Self-education often emerges around areas that genuinely engage learners. Schools should therefore provide opportunities for discovering interests through clubs, projects, competitions, community activities, and personalised learning pathways. Digital technologies also play a crucial role. The internet, educational platforms, open educational

resources, and artificial intelligence tools create unprecedented opportunities for independent learning. At the same time, they require students to develop information literacy and critical thinking skills that enable them to use available resources responsibly. School climate is another important factor. Self-education flourishes in environments characterised by trust, respect, and support for autonomy. Students should be encouraged to initiate projects, experiment, make mistakes, and learn from experience without excessive fear of judgement or failure. Looking towards the future, preparing young people for lifelong learning becomes increasingly important. The ability to learn independently and continuously develop competencies is one of the most significant determinants of personal, social, and professional success. Creating conditions for students' self-education should therefore be regarded as one of the fundamental responsibilities of contemporary schools. The quality of these efforts will influence whether young people are able to respond effectively to the challenges of an increasingly complex and rapidly changing world. **Recommendations** 1. Foster intrinsic motivation and responsibility for learning among students. 2. Teach strategies for independently acquiring, organising, and evaluating information. 3. Use active learning methods that promote cognitive autonomy. 4. Support the development of students' interests, passions, and individual learning pathways. 5. Build a school culture based on trust, autonomy, and lifelong learning.

Style komunikacyjne nauczyciela w zmieniającej się rzeczywistości szkolnej

Beata Cieśleńska, Joanna Winiarska

Polski, English

Wyzwanie Jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji jest rozwijanie skutecznej komunikacji pomiędzy nauczycielami a uczniami w warunkach dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej i edukacyjnej. Komunikacja stanowi fundament procesu dydaktycznego, wychowawczego i opiekuńczego, wpływając zarówno na efektywność uczenia się, jak i na jakość relacji budowanych w środowisku szkolnym. Współczesna szkoła funkcjonuje jednak w warunkach coraz większej różnorodności doświadczeń, potrzeb, oczekiwań i sposobów komunikowania się uczestników procesu edukacyjnego, co wymaga od nauczycieli świadomego i elastycznego doboru stylów komunikacyjnych. Przemiany społeczne, rozwój technologii cyfrowych oraz zmiany pokoleniowe powodują, że uczniowie coraz częściej funkcjonują w świecie szybkiej wymiany informacji, komunikacji sieciowej i wielokanałowego przekazu treści. W efekcie tradycyjne modele komunikacji szkolnej oparte na jednostronnym przekazie wiedzy i dominującej pozycji nauczyciela stają się niewystarczające. Współczesny uczeń oczekuje dialogu, partnerstwa, możliwości wyrażania własnych opinii oraz aktywnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym. Powoduje to konieczność poszukiwania nowych sposobów komunikowania się, które będą odpowiadały zarówno potrzebom uczniów, jak i wymaganiom współczesnej szkoły. Szczególnego znaczenia nabiera umiejętność dostosowywania stylu komunikacji do sytuacji edukacyjnej oraz indywidualnych potrzeb uczniów. Nauczyciele coraz częściej pracują w klasach zróżnicowanych pod względem społecznym, kulturowym, językowym i edukacyjnym. Spotykają się również z uczniami posiadającymi specjalne potrzeby edukacyjne, doświadczenia migracyjne, trudności emocjonalne czy problemy adaptacyjne. W takich warunkach skuteczna komunikacja wymaga nie tylko jasnego przekazywania informacji, ale również aktywnego słuchania, empatii, otwartości oraz gotowości do uwzględniania różnych perspektyw. Współczesne style komunikacyjne nauczyciela powinny sprzyjać budowaniu relacji opartych na wzajemnym szacunku, zaufaniu i odpowiedzialności. Coraz większe znaczenie przypisuje się komunikacji dialogicznej, która umożliwia uczniom współtworzenie procesu uczenia się i rozwijanie poczucia sprawstwa. Jednocześnie nauczyciel musi zachować swoją rolę organizatora procesu edukacyjnego, co wymaga umiejętnego łączenia partnerskiego podejścia z odpowiedzialnością za realizację celów dydaktycznych i wychowawczych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest również komunikacja w środowisku cyfrowym. Współczesna edukacja coraz częściej wykorzystuje platformy edukacyjne, komunikatory, media społecznościowe oraz narzędzia sztucznej inteligencji. Powoduje to konieczność rozwijania nowych kompetencji komunikacyjnych zarówno po stronie nauczycieli, jak i uczniów. Szczególnego znaczenia nabierają kwestie związane z etyką komunikacji, bezpieczeństwem cyfrowym, odpowiedzialnością za publikowane treści oraz umiejętnością budowania relacji w przestrzeni wirtualnej. Nie można również pominąć znaczenia komunikacji nauczyciela z rodzicami i innymi uczestnikami środowiska szkolnego. Współczesna szkoła funkcjonuje jako sieć powiązanych relacji, a skuteczna współpraca pomiędzy nauczycielami, rodzicami, specjalistami i uczniami stanowi jeden z warunków efektywnego wspierania rozwoju młodego człowieka. Styl komunikacji nauczyciela wpływa zatem nie tylko na atmosferę w klasie, ale również na poziom zaangażowania rodziców oraz jakość współpracy całej społeczności szkolnej. W perspektywie przyszłości kompetencje komunikacyjne nauczycieli będą odgrywać coraz większą rolę w procesach edukacyjnych. Postępująca cyfryzacja, rozwój sztucznej

inteligencji oraz zmiany społeczne sprawiają, że relacyjny wymiar edukacji staje się jednym z najważniejszych obszarów pracy nauczyciela. Skuteczna komunikacja nie tylko wspiera osiąganie celów dydaktycznych, ale również buduje zaufanie, poczucie bezpieczeństwa i zaangażowanie uczniów. Rozwijanie adekwatnych stylów komunikacyjnych należy zatem traktować jako jedno z podstawowych zadań współczesnej edukacji. Od jakości komunikacji zależy nie tylko skuteczność nauczania, lecz również poziom integracji społecznej, dobrostan uczniów oraz zdolność szkoły do odpowiadania na wyzwania zmieniającego się świata. Współczesny nauczyciel powinien być nie tylko ekspertem w swojej dziedzinie, ale także świadomym i kompetentnym komunikatorem zdolnym do budowania relacji wspierających rozwój każdego ucznia. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje komunikacyjne nauczycieli jako integralny element przygotowania i doskonalenia zawodowego. 2. Wzmacniać w szkołach kulturę dialogu, aktywnego słuchania i wzajemnego szacunku. 3. Dostosowywać style komunikacji do zróżnicowanych potrzeb, możliwości i doświadczeń uczniów. 4. Rozwijać kompetencje komunikacyjne związane z funkcjonowaniem w środowisku cyfrowym i wykorzystaniem nowych technologii. 5. Wspierać efektywną komunikację pomiędzy nauczycielami, uczniami, rodzicami i specjalistami na rzecz wspólnego wspierania rozwoju ucznia.

Teachers’ Communication Styles in a Changing School Reality

Challenge One of the key challenges of contemporary education is the development of effective communication between teachers and students in the context of a rapidly changing social and educational reality. Communication constitutes the foundation of teaching, educational, and care-related processes, influencing both the effectiveness of learning and the quality of relationships established within the school environment. Contemporary schools operate in conditions of increasing diversity in experiences, needs, expectations, and communication patterns among participants in the educational process, which requires teachers to consciously and flexibly adapt their communication styles. Social transformations, technological development, and generational changes have resulted in students increasingly functioning in a world characterised by rapid information exchange, network-based communication, and multi-channel content delivery. As a consequence, traditional models of school communication based on one-way knowledge transmission and the dominant position of the teacher are becoming insufficient. Contemporary students expect dialogue, partnership, opportunities to express their opinions, and active participation in the educational process. This creates a need to seek new forms of communication that respond both to students’ needs and to the requirements of modern education. Particular importance is attached to the ability to adapt communication styles to educational situations and individual student needs. Teachers increasingly work in classrooms that are socially, culturally, linguistically, and educationally diverse. They also encounter students with special educational needs, migration experiences, emotional difficulties, or adaptation problems. Under such conditions, effective communication requires not only clear information delivery but also active listening, empathy, openness, and readiness to consider different perspectives. Contemporary teacher communication styles should promote relationships based on mutual respect, trust, and responsibility. Increasing attention is being given to dialogical communication, which enables students to co-create the learning process and develop a sense of agency. At the same time, teachers must maintain their role as organisers of educational processes, requiring a balance between a partnership-oriented approach and responsibility for achieving educational objectives. An important aspect of this challenge is communication within digital environments. Contemporary education increasingly relies on educational platforms, communication applications, social media, and artificial intelligence

tools. This requires the development of new communication competencies among both teachers and students. Issues related to communication ethics, digital safety, responsibility for published content, and the ability to build relationships in virtual spaces are becoming increasingly important. The significance of communication between teachers, parents, and other members of the school community should also be emphasised. Contemporary schools function as networks of interconnected relationships, and effective cooperation among teachers, parents, specialists, and students is one of the conditions for successfully supporting young people’s development. Teachers’ communication styles therefore influence not only classroom atmosphere but also parental engagement and the quality of cooperation within the entire school community. In the future, teachers’ communication competencies will play an even more important role in educational processes. Ongoing digitalisation, the development of artificial intelligence, and social transformations mean that the relational dimension of education is becoming one of the most significant areas of teachers’ work. Effective communication not only supports educational goals but also fosters trust, safety, and student engagement. Developing appropriate communication styles should therefore be regarded as one of the fundamental tasks of contemporary education. The quality of communication affects not only teaching effectiveness but also social integration, student well-being, and the ability of schools to respond to the challenges of a changing world. Contemporary teachers should be not only experts in their fields but also conscious and competent communicators capable of building relationships that support the development of every learner. **Recommendations** 1. Develop teachers’ communication competencies as an integral part of teacher education and professional development. 2. Strengthen a culture of dialogue, active listening, and mutual respect within schools. 3. Adapt communication styles to the diverse needs, abilities, and experiences of students. 4. Develop communication competencies related to functioning in digital environments and the use of new technologies. 5. Support effective communication among teachers, students, parents, and specialists to enhance student development.

Świadek, ofiara, bezradny obserwator? Postawy uczniów wobec nienawiści i agresji

Beata Mydłowska

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła funkcjonuje w rzeczywistości naznaczonej dynamicznymi przemianami społecznymi, kulturowymi i technologicznymi, które wpływają na sposób budowania relacji międzyludzkich. Obok wielu pozytywnych zjawisk coraz częściej obserwuje się jednak wzrost zachowań agresywnych, przejawów mowy nienawiści, wykluczenia społecznego oraz przemocy psychicznej zarówno w środowisku szkolnym, jak i w przestrzeni cyfrowej. Szczególne znaczenie ma przy tym nie tylko analiza zachowań sprawców i doświadczeń ofiar, lecz również postaw osób, które stają się świadkami takich zdarzeń. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest kształtowanie postaw młodych ludzi wobec nienawiści i agresji oraz wzmacnianie ich gotowości do odpowiedzialnego reagowania na sytuacje krzywdzenia innych. Agresja i mowa nienawiści mogą przyjmować różnorodne formy. Obejmują nie tylko przemoc fizyczną, ale również wyśmiewanie, poniżanie, ośmieszanie, wykluczanie, rozpowszechnianie obraźliwych treści czy stosowanie przemocy słownej. Współczesne technologie sprawiają, że tego rodzaju działania mogą być realizowane nie tylko w bezpośrednich kontaktach interpersonalnych, ale również za pośrednictwem internetu i mediów społecznościowych. Powoduje to, że doświadczenie agresji może towarzyszyć młodym ludziom przez dłuższy czas i obejmować różne obszary ich funkcjonowania. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zrozumienie roli świadka przemocy. W wielu sytuacjach agresji obecne są osoby obserwujące zdarzenie, które mogą reagować w różny sposób. Część uczniów podejmuje działania wspierające ofiarę, inni pozostają bierni, a niektórzy wzmacniają zachowania agresywne poprzez aprobatę lub brak sprzeciwu. Postawa świadka ma istotne znaczenie dla przebiegu sytuacji przemocy oraz dla poczucia bezpieczeństwa osób doświadczających krzywdzenia. Szczególnego znaczenia nabiera problem obojętności społecznej. Młodzi ludzie często nie reagują na agresję nie dlatego, że ją akceptują, lecz z powodu lęku przed odrzuceniem, obawy przed konsekwencjami lub przekonania, że interwencja nie przyniesie efektu. Takie postawy mogą prowadzić do utrwalania zachowań agresywnych i osłabiania norm społecznych opartych na wzajemnym szacunku. Współczesna edukacja powinna wspierać rozwój odwagi cywilnej oraz poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ mowy nienawiści na funkcjonowanie społeczne młodych ludzi. Przekazy oparte na uprzedzeniach, stereotypach i dyskryminacji mogą prowadzić do marginalizacji określonych grup społecznych oraz pogłębiania podziałów. Uczniowie stykają się z tego rodzaju treściami zarówno w środowisku szkolnym, jak i w mediach społecznościowych. Brak odpowiednich kompetencji społecznych i obywatelskich może utrudniać rozpoznawanie takich zjawisk oraz skuteczne przeciwstawianie się im. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest rozwijanie empatii. Umiejętność dostrzegania emocji i potrzeb innych ludzi stanowi jeden z najważniejszych czynników ograniczających zachowania agresywne. Uczniowie, którzy potrafią spojrzeć na sytuację z perspektywy drugiego człowieka, częściej podejmują działania wspierające oraz wykazują większą gotowość do reagowania na przejawy niesprawiedliwości. Szczególnego znaczenia nabiera również budowanie kultury bezpieczeństwa w szkole. Przeciwdziałanie agresji nie powinno ograniczać się do reagowania na incydenty przemocy. Kluczowe znaczenie ma tworzenie środowiska edukacyjnego opartego na szacunku, współpracy, odpowiedzialności i wzajemnym zaufaniu. Uczniowie powinni mieć poczucie, że mogą zgłaszać trudne sytuacje oraz liczyć na wsparcie nauczycieli i innych pracowników szkoły. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska cyfrowego. Anonimowość internetu, szybkość

rozpowszechniania treści oraz ograniczona odpowiedzialność za publikowane komentarze mogą sprzyjać agresji słownej i cyberprzemocy. Edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi do odpowiedzialnego korzystania z mediów cyfrowych oraz rozwijać kompetencje związane z etyką komunikacji online. Istotną rolę odgrywa również współpraca szkoły, rodziny i środowiska lokalnego. Kształtowanie postaw wobec agresji i nienawiści wymaga spójnych działań wychowawczych realizowanych przez różne podmioty odpowiedzialne za rozwój młodego człowieka. Tylko konsekwentne wzmacnianie postaw opartych na szacunku i odpowiedzialności może przyczyniać się do ograniczania zjawisk przemocy. W perspektywie przyszłości wyzwaniem będzie przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w coraz bardziej zróżnicowanym społeczeństwie. Wymaga to rozwijania kompetencji społecznych, obywatelskich i komunikacyjnych umożliwiających budowanie relacji opartych na dialogu oraz pokojowym rozwiązywaniu konfliktów. Postawy uczniów wobec nienawiści i agresji mają istotne znaczenie nie tylko dla bezpieczeństwa szkoły, ale również dla jakości życia społecznego. Od tego, czy młodzi ludzie pozostaną biernymi obserwatorami, czy staną się aktywnymi obrońcami wartości opartych na szacunku i solidarności, zależy kształt przyszłych wspólnot i relacji społecznych. **Rekomendacje** 1. Rozwijać programy edukacyjne wzmacniające empatię, odpowiedzialność i odwagę cywilną uczniów. 2. Kształtować kompetencje społeczne i komunikacyjne umożliwiające pokojowe rozwiązywanie konfliktów. 3. Wzmacniać działania profilaktyczne dotyczące przeciwdziałania agresji, mowie nienawiści i cyberprzemocy. 4. Budować kulturę szkoły opartą na szacunku, bezpieczeństwie i reagowaniu na przejawy krzywdzenia. 5. Rozwijać współpracę szkoły, rodziny i środowiska lokalnego w zakresie promowania postaw prospołecznych.

Witness, Victim, or Helpless Observer? Students’ Attitudes Towards Hate and Aggression

Challenge Contemporary schools operate within a reality shaped by rapid social, cultural, and technological transformations that significantly influence interpersonal relationships. Alongside many positive developments, increasing attention is being paid to aggression, hate speech, social exclusion, and psychological violence occurring both in educational environments and digital spaces. Understanding these phenomena requires not only analysing perpetrators and victims but also examining the attitudes of those who witness acts of aggression. Consequently, one of the major challenges facing contemporary education is fostering responsible student attitudes towards hate and aggression while encouraging active responses to situations involving harm and injustice. Aggression and hate speech may take many forms. They include not only physical violence but also ridicule, humiliation, exclusion, verbal abuse, and the dissemination of offensive content. Digital technologies have expanded the reach of such behaviours, allowing them to occur through social media, online platforms, and other virtual environments. As a result, experiences of aggression may extend beyond school walls and affect multiple dimensions of young people’s lives. One of the key challenges concerns understanding the role of bystanders. In many situations involving aggression, witnesses are present and may respond in different ways. Some support victims, others remain passive, and some unintentionally reinforce harmful behaviours through silence or approval. The attitudes of witnesses significantly influence both the course of aggressive incidents and the well-being of those affected. Particular attention should be paid to social indifference. Many young people fail to react to aggression not because they accept it but because they fear rejection, social consequences, or believe that intervention will be ineffective. Such passivity may contribute to the normalisation of harmful behaviour and weaken social norms based on respect and responsibility. Education should therefore promote civic courage and a sense of accountability for the well-being of others. Another important

challenge involves the impact of hate speech on social functioning. Messages based on prejudice, stereotypes, and discrimination may contribute to the marginalisation of individuals and groups while deepening social divisions. Students encounter such content both in everyday interactions and online environments. Without adequate social and civic competencies, they may struggle to recognise and challenge these forms of hostility. Developing empathy is equally significant. The ability to understand the emotions and experiences of others represents one of the most important protective factors against aggression. Students who can adopt another person's perspective are more likely to offer support and respond constructively to situations involving injustice or exclusion. Building a culture of safety within schools is another crucial challenge. Preventing aggression should extend beyond responding to incidents after they occur. Schools should actively create environments based on respect, cooperation, trust, and responsibility. Students need confidence that they can report difficult situations and receive appropriate support from teachers and school staff. The influence of digital environments also requires attention. Online anonymity, rapid content dissemination, and reduced accountability may encourage hostile communication and cyberviolence. Education should therefore support responsible digital citizenship and promote ethical standards in online communication. Cooperation among schools, families, and local communities is essential. Developing constructive attitudes towards aggression and hate requires consistent educational efforts across different environments. Shared values and coordinated actions can strengthen respect, empathy, and social responsibility among young people. Looking ahead, one of the most important challenges will be preparing students to function within increasingly diverse societies. This requires the development of social, civic, and communication competencies that enable dialogue, mutual understanding, and peaceful conflict resolution. Students' attitudes towards hate and aggression influence not only school safety but also the quality of future social life. Whether young people remain passive observers or become active defenders of respect, dignity, and solidarity will shape the character of future communities and democratic societies. **Recommendations** 1. Develop educational programmes that strengthen empathy, responsibility, and civic courage among students. 2. Foster social and communication competencies that support peaceful conflict resolution. 3. Strengthen preventive initiatives addressing aggression, hate speech, and cyberviolence. 4. Build school cultures based on respect, safety, and active responses to harmful behaviour. 5. Enhance cooperation among schools, families, and local communities in promoting prosocial attitudes.

Szkoła jutra, czyli inkluzywność w praktyce

Katarzyna Mol-Galios

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stoi przed koniecznością tworzenia szkoły otwartej na potrzeby wszystkich uczniów, niezależnie od ich możliwości, ograniczeń, pochodzenia społecznego, kulturowego czy językowego. Idea edukacji inkluzyjnej, która jeszcze niedawno postrzegana była jako jeden z kierunków rozwoju systemów oświatowych, obecnie staje się jednym z podstawowych standardów organizacji edukacji. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesności jest przełożenie założeń inkluzji na codzienną praktykę funkcjonowania szkoły. Pytanie nie dotyczy już tego, czy edukacja włączająca jest potrzebna, lecz w jaki sposób skutecznie realizować ją w rzeczywistych warunkach szkolnych. Inkluzyjność opiera się na przekonaniu, że różnorodność jest naturalną cechą społeczeństwa oraz wartością wzbogacającą proces edukacyjny. Szkoła przyszłości powinna być miejscem, w którym każdy uczeń ma możliwość uczestniczenia w procesie kształcenia, rozwijania własnego potencjału oraz budowania poczucia przynależności do wspólnoty. Oznacza to odejście od modelu koncentrującego się na deficytach ucznia na rzecz podejścia uwzględniającego jego mocne strony, potrzeby i indywidualne możliwości rozwojowe. Jednym z podstawowych wyzwań pozostaje tworzenie warunków umożliwiających rzeczywisty dostęp do edukacji. Dostępność nie ogranicza się wyłącznie do usuwania barier architektonicznych. Obejmuje również dostosowanie metod nauczania, materiałów edukacyjnych, sposobów oceniania oraz organizacji procesu kształcenia do potrzeb zróżnicowanych grup uczniów. Współczesna szkoła powinna być przygotowana na pracę z uczniami posiadającymi specjalne potrzeby edukacyjne, uczniami pochodzącymi z innych kultur, osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym oraz wszystkimi tymi, którzy wymagają indywidualnego wsparcia. Istotnym wyzwaniem jest również budowanie kultury szkoły opartej na akceptacji i szacunku dla różnorodności. Inkluzja nie może być traktowana wyłącznie jako rozwiązanie organizacyjne czy administracyjne. Stanowi ona przede wszystkim określony sposób myślenia o człowieku, edukacji i społeczeństwie. W praktyce oznacza to konieczność tworzenia środowiska, w którym każdy uczeń czuje się zauważony, szanowany i bezpieczny. Szczególnego znaczenia nabierają działania przeciwdziałające stygmatyzacji, dyskryminacji i wykluczeniu społecznemu. Ważnym elementem realizacji edukacji inkluzyjnej jest przygotowanie nauczycieli do pracy w zróżnicowanych zespołach klasowych. Współczesny nauczyciel powinien posiadać kompetencje umożliwiające indywidualizację procesu nauczania, rozpoznawanie potrzeb uczniów oraz tworzenie warunków sprzyjających aktywnemu uczestnictwu wszystkich członków społeczności szkolnej. Wymaga to nie tylko wiedzy pedagogicznej, ale również rozwiniętych kompetencji społecznych, komunikacyjnych i emocjonalnych. Szczególnego znaczenia nabiera współpraca pomiędzy nauczycielami, specjalistami, rodzicami oraz instytucjami wspierającymi proces edukacyjny. Edukacja inkluzyjna wymaga podejścia zespołowego, w którym odpowiedzialność za rozwój ucznia jest dzielona pomiędzy różne osoby i środowiska. Skuteczne wsparcie staje się możliwe wtedy, gdy działania podejmowane przez szkołę są spójne i oparte na wspólnym rozumieniu potrzeb dziecka. Istotnym aspektem omawianego wyzwania jest również wykorzystanie nowoczesnych technologii. Rozwiązania cyfrowe mogą zwiększać dostępność edukacji, wspierać komunikację, umożliwiać indywidualizację nauczania oraz ułatwiać udział w procesie kształcenia uczniom napotykającym różnego rodzaju bariery. Jednocześnie technologie powinny być wykorzystywane w sposób odpowiedzialny i dostosowany do rzeczywistych potrzeb użytkowników. Nie bez znaczenia pozostaje także problem oceniania. Tradycyjne modele oceny często koncentrują się na porównywaniu

uczniów oraz mierzeniu osiągnięć według jednolitych kryteriów. Edukacja inkluzyjna wymaga bardziej elastycznego podejścia uwzględniającego indywidualny postęp, zaangażowanie oraz potencjał rozwojowy ucznia. Ocenianie powinno wspierać proces uczenia się, a nie prowadzić do wzmacniania nierówności edukacyjnych. W perspektywie przyszłości znaczenie edukacji inkluzyjnej będzie systematycznie wzrastać. Współczesne społeczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane pod względem kulturowym, społecznym i demograficznym. Szkoła przyszłości musi być przygotowana do funkcjonowania w warunkach tej różnorodności oraz traktować ją jako źródło rozwoju, a nie problem wymagający eliminacji. Oznacza to konieczność budowania systemów edukacyjnych opartych na zasadach dostępności, równości szans i poszanowania godności każdego człowieka. Szkoła jutra to szkoła, która nie pyta, kto może zostać włączony do wspólnoty edukacyjnej, lecz w jaki sposób stworzyć warunki umożliwiające pełne uczestnictwo wszystkim uczniom. Inkluzyjność należy zatem postrzegać nie jako dodatkowe zadanie edukacji, ale jako jeden z fundamentów jej przyszłego rozwoju. Od skuteczności działań podejmowanych w tym obszarze zależeć będzie jakość edukacji, poziom spójności społecznej oraz zdolność szkoły do odpowiadania na wyzwania współczesnego świata. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kulturę szkoły opartą na szacunku, akceptacji i docenianiu różnorodności. 2. Wzmacniać kompetencje nauczycieli w zakresie edukacji inkluzyjnej oraz indywidualizacji nauczania. 3. Zapewniać dostępność edukacji poprzez eliminowanie barier organizacyjnych, komunikacyjnych i dydaktycznych. 4. Budować systemową współpracę pomiędzy szkołą, rodziną, specjalistami i środowiskiem lokalnym. 5. Wykorzystywać technologie wspierające uczestnictwo i rozwój wszystkich uczniów.

The School of Tomorrow: Inclusion in Practice

Challenge Contemporary education faces the necessity of creating schools that are open to the needs of all learners, regardless of their abilities, limitations, social background, cultural identity, or language. The concept of inclusive education, once regarded as one of several directions for educational development, has now become a fundamental standard for organising educational systems. Consequently, one of the most important challenges of contemporary education is translating the principles of inclusion into everyday school practice. The question is no longer whether inclusive education is necessary, but how it can be effectively implemented in real educational settings. Inclusion is based on the belief that diversity is a natural characteristic of society and a value that enriches educational processes. The school of the future should be a place where every learner can participate fully in education, develop their potential, and experience a sense of belonging. This requires moving away from approaches focused on deficits and limitations toward perspectives that recognise strengths, needs, and individual developmental opportunities. One of the key challenges concerns ensuring genuine access to education. Accessibility extends beyond the removal of architectural barriers. It also includes adapting teaching methods, educational materials, assessment practices, and organisational structures to meet the needs of diverse groups of learners. Contemporary schools must be prepared to educate students with special educational needs, learners from different cultural backgrounds, individuals at risk of social exclusion, and all those requiring personalised support. Another important challenge involves building a school culture based on acceptance and respect for diversity. Inclusion should not be viewed merely as an organisational or administrative solution. It represents a broader philosophy concerning human dignity, education, and society. In practice, this means creating environments where every learner feels recognised, respected, and safe. Particular importance should be attached to efforts aimed at preventing stigmatisation,

discrimination, and social exclusion. Teacher preparation is also a crucial component of inclusive education. Contemporary educators need competencies that enable them to individualise instruction, identify learner needs, and create conditions that encourage active participation among all members of the school community. This requires not only pedagogical knowledge but also well-developed social, communication, and emotional competencies. Particular significance should be attached to cooperation among teachers, specialists, parents, and institutions supporting educational processes. Inclusive education requires a collaborative approach in which responsibility for learner development is shared among different individuals and environments. Effective support becomes possible when actions undertaken by schools are coherent and based on a shared understanding of learners' needs. The use of modern technologies constitutes another important aspect of this challenge. Digital solutions can increase educational accessibility, support communication, facilitate personalised learning, and enable participation among learners facing various barriers. At the same time, technologies should be used responsibly and in ways that genuinely respond to learners' needs. Assessment practices also require attention. Traditional models often focus on comparing students and measuring achievement according to uniform standards. Inclusive education calls for more flexible approaches that recognise individual progress, engagement, and developmental potential. Assessment should support learning rather than reinforce educational inequalities. Looking towards the future, the importance of inclusive education will continue to grow. Contemporary societies are becoming increasingly diverse in cultural, social, and demographic terms. Future schools must be prepared to function within this diversity and view it as a source of enrichment rather than a problem to be solved. This requires educational systems grounded in accessibility, equal opportunities, and respect for human dignity. The school of tomorrow is not a school that asks who can be included but rather how educational environments can be designed to ensure full participation for everyone. Inclusion should therefore be viewed not as an additional educational task but as one of the foundations of future educational development. The effectiveness of actions undertaken in this area will significantly influence educational quality, social cohesion, and schools' ability to respond to contemporary challenges. **Recommendations** 1. Develop school cultures based on respect, acceptance, and appreciation of diversity. 2. Strengthen teachers' competencies in inclusive education and personalised learning. 3. Ensure educational accessibility by eliminating organisational, communication, and instructional barriers. 4. Build systematic cooperation among schools, families, specialists, and local communities. 5. Use technologies that support participation and development for all learners.

Szkoła w przyszłości - edukacja spersonalizowana

Piotr Ipnar

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja stoi przed koniecznością odpowiedzi na potrzeby uczniów funkcjonujących w świecie dynamicznych zmian społecznych, technologicznych i gospodarczych. Tradycyjny model szkoły, oparty na jednolitych programach nauczania, standaryzacji oraz jednakowych wymaganiach wobec wszystkich uczniów, coraz częściej okazuje się niewystarczający wobec rosnącej różnorodności potrzeb, zainteresowań, stylów uczenia się i potencjałów rozwojowych. W rezultacie jednym z najważniejszych kierunków rozwoju edukacji staje się personalizacja procesu kształcenia. Edukacja spersonalizowana zakłada dostosowanie procesu nauczania do indywidualnych możliwości, potrzeb, zainteresowań i celów ucznia. Jej celem jest stworzenie warunków umożliwiających każdemu uczniowi osiąganie sukcesów edukacyjnych zgodnie z jego potencjałem. W takim podejściu uczeń staje się aktywnym uczestnikiem procesu uczenia się, współodpowiedzialnym za własny rozwój. Jednym z najważniejszych wyzwań jest odejście od modelu „jednego rozwiązania dla wszystkich". Uczniowie różnią się tempem pracy, sposobami przyswajania wiedzy, poziomem motywacji oraz zainteresowaniami. Szkoła przyszłości powinna uwzględniać tę różnorodność poprzez elastyczne ścieżki edukacyjne, indywidualne cele rozwojowe oraz różnorodne metody nauczania. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie autonomii ucznia. Edukacja spersonalizowana zakłada stopniowe przejmowanie przez uczniów odpowiedzialności za własne uczenie się. Obejmuje to umiejętność planowania działań, monitorowania postępów, dokonywania wyborów edukacyjnych oraz refleksji nad własnym rozwojem. Kompetencje te stają się podstawą uczenia się przez całe życie. Istotnym wyzwaniem pozostaje wykorzystanie technologii cyfrowych. Narzędzia oparte na sztucznej inteligencji, analityce edukacyjnej oraz platformach adaptacyjnych umożliwiają dostosowywanie treści, tempa pracy i sposobów oceniania do indywidualnych potrzeb uczniów. Jednocześnie technologia powinna pełnić funkcję wspierającą, a nie zastępującą relacje interpersonalne i wychowawcze. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest zmieniająca się rola nauczyciela. W modelu edukacji spersonalizowanej nauczyciel staje się mentorem, tutorem i przewodnikiem wspierającym indywidualny rozwój ucznia. Jego zadaniem jest diagnozowanie potrzeb edukacyjnych, projektowanie środowiska uczenia się oraz motywowanie do samodzielnego zdobywania wiedzy. Szczególnego znaczenia nabiera rozwój kompetencji przyszłości. W świecie nieustannych zmian kluczowe stają się kreatywność, krytyczne myślenie, współpraca, komunikacja, przedsiębiorczość oraz zdolność adaptacji. Personalizacja edukacji pozwala skuteczniej rozwijać te kompetencje poprzez angażowanie uczniów w działania odpowiadające ich zainteresowaniom i potencjałowi. Nie bez znaczenia pozostaje problem oceniania. Tradycyjne systemy ocen często koncentrują się na porównywaniu uczniów między sobą. Edukacja spersonalizowana promuje ocenianie wspierające rozwój, uwzględniające indywidualny postęp, informację zwrotną oraz budowanie motywacji wewnętrznej. Istotną rolę odgrywa również dobrostan uczniów. Szkoła przyszłości powinna tworzyć środowisko sprzyjające poczuciu bezpieczeństwa, sprawczości, przynależności oraz rozwoju emocjonalnego. Personalizacja umożliwia lepsze uwzględnianie potrzeb psychologicznych uczniów i przeciwdziałanie wykluczeniu edukacyjnemu. Ważnym wyzwaniem jest także zapewnienie równości szans. Personalizacja nie może prowadzić do pogłębiania nierówności edukacyjnych. Wręcz przeciwnie – powinna wspierać uczniów o różnych możliwościach, umożliwiając każdemu rozwój zgodny z własnym potencjałem i potrzebami. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie szkół zdolnych do elastycznego reagowania na zmieniające się potrzeby uczniów i

społeczeństwa. Personalizacja może stać się jednym z najważniejszych mechanizmów zwiększania skuteczności edukacji oraz przygotowywania młodych ludzi do życia w świecie niepewności, różnorodności i ciągłych zmian. Szkoła przyszłości oparta na edukacji spersonalizowanej stanowi odpowiedź na wyzwania XXI wieku. Łącząc indywidualne podejście do ucznia, wykorzystanie nowych technologii oraz rozwój kompetencji przyszłości, może skuteczniej wspierać rozwój każdego człowieka i przygotowywać go do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz zawodowym. **Rekomendacje** 1. Tworzyć elastyczne ścieżki edukacyjne dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. 2. Rozwijać kompetencje autonomicznego uczenia się oraz odpowiedzialności za własny rozwój. 3. Wykorzystywać technologie cyfrowe do wspierania personalizacji procesu kształcenia. 4. Wzmacniać rolę nauczyciela jako mentora i przewodnika procesu uczenia się. 5. Łączyć personalizację z troską o dobrostan, inkluzyjność i równość szans edukacyjnych.

The School of the Future – Personalised Education

Challenge Contemporary education faces the challenge of responding to the needs of learners living in a rapidly changing social, technological, and economic environment. Traditional educational models based on standardised curricula, uniform teaching methods, and identical expectations for all students are increasingly insufficient in addressing the diversity of learners' needs, interests, abilities, and aspirations. Consequently, personalised education has emerged as one of the most significant directions for the future development of schooling. Personalised education involves adapting learning processes to the individual needs, interests, competencies, and goals of each learner. Its objective is to create conditions that enable every student to achieve educational success according to their own potential. Within this model, students become active participants in their learning journeys and assume greater responsibility for their development. One of the major challenges concerns moving beyond the "one-size-fits-all" approach. Learners differ in learning styles, pace of work, motivation, interests, and prior experiences. Future schools should recognise this diversity by offering flexible learning pathways, personalised goals, and varied instructional strategies. Particular attention should be devoted to developing learner autonomy. Personalised education encourages students to take increasing responsibility for planning, monitoring, and evaluating their learning. These competencies support lifelong learning and prepare individuals to adapt to changing circumstances throughout their lives. Technology plays an important role in this transformation. Artificial intelligence, adaptive learning systems, educational analytics, and digital platforms offer new opportunities for tailoring content, learning activities, and assessment methods to individual needs. However, technology should support rather than replace human relationships and educational guidance. The role of teachers is also changing significantly. In personalised learning environments, teachers function as mentors, tutors, and facilitators who support students' individual development. Their responsibilities include diagnosing learning needs, designing personalised learning experiences, and fostering motivation and engagement. The development of future competencies is another crucial aspect. Creativity, critical thinking, collaboration, communication, entrepreneurship, and adaptability are increasingly recognised as essential competencies for success in contemporary societies. Personalised education creates opportunities for developing these competencies through meaningful and learner-centred experiences. Assessment practices also require reconsideration. Traditional grading systems often focus on comparing students with one another. Personalised education promotes assessment approaches that emphasise individual progress, constructive feedback, self-reflection, and intrinsic motivation. Student

well-being represents another important dimension. Future schools should provide environments that foster safety, belonging, agency, and emotional development. Personalisation allows educational systems to respond more effectively to learners' psychological and developmental needs. Ensuring equity remains a significant challenge. Personalised education should not contribute to educational inequalities. Instead, it should provide all learners with opportunities to develop according to their abilities and circumstances while supporting inclusion and equal access to educational opportunities. Looking towards the future, educational institutions must become more flexible and responsive to the evolving needs of learners and societies. Personalisation may become one of the key mechanisms for increasing educational effectiveness and preparing young people to thrive in a world characterised by uncertainty, diversity, and continuous change. The school of the future based on personalised education represents a response to the challenges of the twenty-first century. By combining individualised learning, technological innovation, and future-oriented competencies, it can support the holistic development of every learner and prepare them for active participation in social and professional life. **Recommendations** 1. Create flexible educational pathways adapted to individual learner needs and abilities. 2. Develop learner autonomy and responsibility for personal growth. 3. Use digital technologies to support personalised learning processes. 4. Strengthen the role of teachers as mentors and facilitators of learning. 5. Combine personalisation with well-being, inclusion, and educational equity.

Szkoła zawodowa i nauczyciel w społeczeństwie 5.0

Ryszard Gerlach

Polski, English

Wyzwanie Jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest dostosowanie kształcenia zawodowego do przemian związanych z rozwojem społeczeństwa 5.0. Koncepcja ta zakłada harmonijne połączenie zaawansowanych technologii cyfrowych z potrzebami człowieka oraz wykorzystanie innowacji technologicznych do rozwiązywania problemów społecznych i poprawy jakości życia. W takim ujęciu rozwój technologiczny nie stanowi celu samego w sobie, lecz narzędzie wspierające dobrostan jednostek i społeczności. Oznacza to konieczność nowego spojrzenia na rolę szkoły zawodowej oraz nauczyciela w przygotowywaniu młodego pokolenia do funkcjonowania w świecie intensywnych przemian technologicznych, gospodarczych i społecznych. Szkoła zawodowa odgrywa szczególną rolę w procesie przygotowywania uczniów do rynku pracy. Współczesne gospodarki coraz częściej opierają się na wiedzy, innowacjach oraz zdolności szybkiego reagowania na zmieniające się potrzeby społeczne i ekonomiczne. W rezultacie tradycyjne modele kształcenia zawodowego skoncentrowane głównie na przekazywaniu określonych umiejętności technicznych okazują się niewystarczające. Uczniowie muszą być przygotowywani nie tylko do wykonywania konkretnych zawodów, ale również do funkcjonowania w środowisku pracy charakteryzującym się ciągłymi zmianami, automatyzacją procesów oraz koniecznością stałego podnoszenia kwalifikacji. Społeczeństwo 5.0 stawia przed edukacją zawodową nowe wymagania dotyczące kompetencji absolwentów. Obok kwalifikacji technicznych coraz większego znaczenia nabierają kompetencje cyfrowe, umiejętność współpracy, kreatywność, przedsiębiorczość, zdolność rozwiązywania problemów oraz gotowość do uczenia się przez całe życie. Współczesny pracownik powinien umieć korzystać z nowych technologii, analizować informacje, współdziałać w zespołach interdyscyplinarnych oraz adaptować się do zmieniających się warunków zawodowych. Oznacza to konieczność przebudowy programów nauczania oraz metod pracy stosowanych w szkołach zawodowych. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela kształcenia zawodowego. W warunkach szybkiego postępu technologicznego nauczyciel nie może ograniczać się wyłącznie do przekazywania wiedzy zawodowej. Staje się mentorem, przewodnikiem i organizatorem środowiska uczenia się, wspierającym rozwój kompetencji przyszłości. Powinien posiadać nie tylko aktualną wiedzę branżową, ale także umiejętność integrowania technologii cyfrowych z procesem dydaktycznym oraz przygotowywania uczniów do funkcjonowania w środowisku pracy opartym na współpracy człowieka i technologii. Istotnym wyzwaniem jest również budowanie trwałych relacji pomiędzy szkołą zawodową a otoczeniem społeczno-gospodarczym. Społeczeństwo 5.0 wymaga ścisłej współpracy edukacji z przedsiębiorstwami, instytucjami publicznymi, organizacjami społecznymi oraz ośrodkami badawczo-rozwojowymi. Dzięki temu możliwe staje się lepsze dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy, rozwijanie innowacyjności oraz tworzenie warunków umożliwiających uczniom zdobywanie doświadczeń w rzeczywistych środowiskach zawodowych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest także humanistyczny wymiar kształcenia zawodowego. Społeczeństwo 5.0 podkreśla znaczenie człowieka jako centralnego podmiotu rozwoju technologicznego. W konsekwencji szkoła zawodowa nie powinna ograniczać się do przygotowania technicznego, lecz wspierać rozwój odpowiedzialności społecznej, kompetencji etycznych, świadomości ekologicznej oraz zdolności do podejmowania decyzji uwzględniających dobro wspólne. Rozwój technologii powinien być bowiem powiązany z rozwojem człowieka i społeczeństwa. Szczególnego znaczenia nabiera także problem szybkiej dezaktualizacji kwalifikacji zawodowych. W wielu sektorach

gospodarki wiedza techniczna oraz umiejętności praktyczne wymagają regularnej aktualizacji. Oznacza to, że szkoła zawodowa powinna przygotowywać uczniów nie tylko do pierwszego zatrudnienia, ale przede wszystkim do ciągłego uczenia się, przekwalifikowywania i funkcjonowania w warunkach wielokrotnych zmian zawodowych. Kształcenie zawodowe staje się zatem integralnym elementem idei uczenia się przez całe życie. Nie bez znaczenia pozostaje również kwestia prestiżu szkolnictwa zawodowego. W wielu krajach obserwuje się potrzebę wzmacniania społecznego znaczenia edukacji zawodowej jako równoprawnej ścieżki rozwoju edukacyjnego i zawodowego. W warunkach rosnącego zapotrzebowania na wysoko wykwalifikowanych specjalistów szkoły zawodowe mogą odgrywać kluczową rolę w rozwoju gospodarczym i społecznym, pod warunkiem zapewnienia wysokiej jakości kształcenia, nowoczesnej infrastruktury oraz silnych powiązań z rynkiem pracy. W perspektywie przyszłości szkoła zawodowa będzie jednym z najważniejszych ogniw przygotowujących społeczeństwo do funkcjonowania w rzeczywistości Przemysłu 5.0 i Społeczeństwa 5.0. Jej zadaniem stanie się nie tylko wyposażanie uczniów w kwalifikacje zawodowe, ale także rozwijanie kompetencji umożliwiających odpowiedzialne wykorzystywanie technologii, współpracę z innymi oraz aktywne uczestnictwo w procesach społecznych i gospodarczych. Wyzwanie związane z funkcjonowaniem szkoły zawodowej i nauczyciela w społeczeństwie 5.0 należy zatem postrzegać jako jeden z kluczowych obszarów współczesnej polityki edukacyjnej. Od jakości kształcenia zawodowego zależeć będzie zdolność społeczeństw do wykorzystywania potencjału nowych technologii w sposób służący zarówno rozwojowi gospodarczemu, jak i poprawie jakości życia obywateli. **Rekomendacje** 1. Modernizować programy kształcenia zawodowego poprzez integrację kompetencji technicznych, cyfrowych, społecznych i przedsiębiorczych. 2. Wspierać rozwój zawodowy nauczycieli kształcenia zawodowego w zakresie nowych technologii, sztucznej inteligencji i kompetencji przyszłości. 3. Rozwijać trwałe partnerstwa pomiędzy szkołami zawodowymi, przedsiębiorstwami i instytucjami badawczo-rozwojowymi. 4. Wzmacniać humanistyczny wymiar edukacji zawodowej poprzez kształtowanie odpowiedzialności społecznej, etycznej i ekologicznej. 5. Promować ideę uczenia się przez całe życie jako podstawowy warunek funkcjonowania w społeczeństwie 5.0.

Vocational School and the Teacher in Society 5.0

Challenge Society 5.0 represents one of the most significant challenges for contemporary vocational education. This concept assumes the integration of advanced digital technologies with human needs and the use of innovation to solve social problems and improve quality of life. In this vision, technological progress is not an end in itself but a tool serving human development and social well-being. Consequently, vocational schools and vocational teachers must be redefined as key actors preparing younger generations for a world shaped by rapid technological, economic, and social transformation. Vocational education plays a crucial role in preparing students for employment and participation in modern economies increasingly based on knowledge, innovation, and adaptability. Traditional models of vocational training focused mainly on technical skills are becoming insufficient. Learners must be equipped not only with occupational qualifications but also with the capacity to function in environments characterised by automation, digitalisation, and continuous change. Society 5.0 requires graduates to possess a broad range of competencies. In addition to technical expertise, digital literacy, creativity, collaboration, entrepreneurship, problem-solving abilities, and lifelong learning skills become increasingly important. Workers are expected to cooperate with intelligent technologies, analyse complex information, and adapt to evolving professional contexts. These expectations require substantial changes in vocational curricula and educational practices. The role of

the vocational teacher is therefore undergoing significant transformation. Teachers can no longer be perceived solely as transmitters of occupational knowledge. They increasingly function as mentors, facilitators, and guides supporting students in developing future-oriented competencies. Effective vocational teachers must combine professional expertise with digital competencies and the ability to prepare learners for workplaces characterised by cooperation between humans and advanced technologies. Another important challenge concerns strengthening cooperation between vocational schools and socio-economic stakeholders. Society 5.0 emphasises collaboration among educational institutions, businesses, public organisations, and research centres. Such partnerships enable vocational education to respond more effectively to labour market needs, stimulate innovation, and provide learners with authentic professional experiences. The human-centred nature of Society 5.0 also highlights the importance of ethical, social, and environmental dimensions of vocational education. Schools should support the development of responsibility, sustainability awareness, and ethical decision-making. Technological advancement should be accompanied by the cultivation of values that contribute to social well-being and responsible citizenship. An additional challenge involves the rapid obsolescence of professional qualifications. In many sectors, knowledge and technical skills require constant updating. Vocational schools must therefore prepare learners not only for their first job but also for continuous learning, reskilling, and career transitions. Vocational education becomes an essential component of lifelong learning systems. The social prestige of vocational education is another important issue. Many societies seek to strengthen the status of vocational pathways as valuable and attractive alternatives to general academic education. Given the increasing demand for highly skilled professionals, vocational schools can play a decisive role in economic and social development if they offer high-quality education, modern infrastructure, and strong links with employers. In the future, vocational schools will become key institutions supporting adaptation to Industry 5.0 and Society 5.0. Their mission will extend beyond providing occupational qualifications to fostering competencies that enable responsible use of technology, cooperation, innovation, and active participation in social and economic life. The challenge of vocational schools and teachers in Society 5.0 should therefore be regarded as a strategic priority for contemporary educational systems. The quality of vocational education will significantly influence societies’ capacity to harness technological progress while promoting human development and quality of life. **Recommendations** 1. Modernise vocational education curricula by integrating technical, digital, social, and entrepreneurial competencies. 2. Support the professional development of vocational teachers in emerging technologies, artificial intelligence, and future-oriented competencies. 3. Develop sustainable partnerships between vocational schools, businesses, and research institutions. 4. Strengthen the humanistic dimension of vocational education by fostering social, ethical, and environmental responsibility. 5. Promote lifelong learning as a fundamental condition for successful participation in Society 5.0.

Teacher Education and European Cooperation

Kathrin Richter

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja funkcjonuje w warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych, technologicznych i gospodarczych, które wykraczają poza granice poszczególnych państw. Globalizacja, mobilność społeczna, migracje oraz rozwój społeczeństwa wiedzy powodują, że nauczyciele coraz częściej pracują w środowiskach zróżnicowanych kulturowo i językowo. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się przygotowanie nauczycieli do funkcjonowania w europejskiej przestrzeni edukacyjnej oraz rozwijanie współpracy międzynarodowej wspierającej podnoszenie jakości kształcenia. Kształcenie nauczycieli odgrywa fundamentalną rolę w budowaniu nowoczesnych systemów edukacyjnych. To od kompetencji pedagogów zależy skuteczność realizacji celów edukacyjnych, rozwój uczniów oraz zdolność szkół do reagowania na zmieniające się potrzeby społeczne. Współczesny nauczyciel powinien być nie tylko specjalistą w swojej dziedzinie, ale również osobą przygotowaną do pracy w środowisku wielokulturowym, otwartą na innowacje oraz gotową do uczenia się przez całe życie. Jednym z najważniejszych wyzwań jest umiędzynarodowienie kształcenia nauczycieli. Współpraca europejska umożliwia wymianę doświadczeń, poznawanie różnych modeli edukacyjnych oraz rozwijanie dobrych praktyk wspierających rozwój zawodowy nauczycieli. Programy mobilności, wspólne projekty badawcze oraz partnerstwa międzyinstytucjonalne przyczyniają się do budowania wspólnej przestrzeni edukacyjnej opartej na współpracy i wzajemnym uczeniu się. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji międzykulturowych. Nauczyciele coraz częściej pracują z uczniami reprezentującymi różne narodowości, języki i tradycje kulturowe. Wymaga to umiejętności prowadzenia dialogu międzykulturowego, przeciwdziałania stereotypom oraz tworzenia środowiska edukacyjnego sprzyjającego integracji i wzajemnemu szacunkowi. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwój kompetencji językowych nauczycieli. Współpraca międzynarodowa, udział w projektach europejskich oraz korzystanie z międzynarodowych zasobów edukacyjnych wymagają umiejętności komunikowania się w językach obcych. Kompetencje językowe stają się nie tylko narzędziem komunikacji, ale także warunkiem aktywnego uczestnictwa w europejskiej wspólnocie edukacyjnej. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wymiana doświadczeń pedagogicznych. Europejska współpraca umożliwia nauczycielom poznawanie innowacyjnych metod nauczania, rozwiązań organizacyjnych oraz sposobów wspierania uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Dzięki temu możliwe jest wzbogacanie praktyki pedagogicznej oraz podnoszenie jakości pracy szkół. Szczególnego znaczenia nabiera rozwój kompetencji cyfrowych. Współczesna współpraca europejska coraz częściej odbywa się przy wykorzystaniu narzędzi cyfrowych umożliwiających komunikację, realizację projektów międzynarodowych oraz tworzenie wspólnych zasobów edukacyjnych. Nauczyciele powinni być przygotowani do efektywnego wykorzystywania tych technologii zarówno w pracy dydaktycznej, jak i we współpracy międzynarodowej. Nie bez znaczenia pozostaje budowanie europejskiej tożsamości obywatelskiej. Współpraca pomiędzy instytucjami edukacyjnymi różnych krajów pozwala rozwijać świadomość wspólnych wartości, takich jak demokracja, prawa człowieka, solidarność i poszanowanie różnorodności. Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w przekazywaniu tych wartości kolejnym pokoleniom. Istotną rolę odgrywa również wspieranie mobilności nauczycieli i studentów kierunków pedagogicznych. Bezpośredni kontakt z innymi systemami edukacyjnymi pozwala lepiej rozumieć różnorodność europejskich doświadczeń edukacyjnych oraz rozwijać kompetencje niezbędne do funkcjonowania w

międzynarodowym środowisku zawodowym. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie trwałych sieci współpracy pomiędzy uczelniami, szkołami oraz organizacjami edukacyjnymi. Wspólne działania badawcze, dydaktyczne i rozwojowe mogą przyczyniać się do skuteczniejszego reagowania na wyzwania stojące przed europejską edukacją. Kształcenie nauczycieli i współpraca europejska stanowią ważne elementy budowania nowoczesnej edukacji. Od jakości przygotowania nauczycieli oraz ich gotowości do współpracy międzynarodowej zależy zdolność systemów edukacyjnych do funkcjonowania w coraz bardziej zintegrowanym i zróżnicowanym świecie. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać umiędzynarodowienie programów kształcenia nauczycieli. 2. Rozwijać kompetencje międzykulturowe i językowe przyszłych oraz praktykujących nauczycieli. 3. Wspierać udział nauczycieli i studentów w programach mobilności oraz projektach europejskich. 4. Promować wymianę dobrych praktyk i współpracę pomiędzy instytucjami edukacyjnymi różnych krajów. 5. Rozwijać kompetencje cyfrowe umożliwiające efektywną współpracę międzynarodową.

Teacher Education and European Cooperation

Challenge Contemporary education operates within rapidly changing social, cultural, technological, and economic conditions that extend far beyond national borders. Globalisation, migration, social mobility, and the development of knowledge-based societies mean that teachers increasingly work in multicultural and multilingual environments. Consequently, one of the key challenges facing modern education is preparing teachers to function effectively within the European educational area and strengthening international cooperation that supports educational quality and innovation. Teacher education plays a fundamental role in the development of effective educational systems. The competencies of teachers directly influence educational quality, student development, and schools' ability to respond to changing social needs. Contemporary teachers must not only possess strong subject knowledge but also be prepared to work in culturally diverse environments, embrace innovation, and engage in lifelong learning. One of the most important challenges concerns the internationalisation of teacher education. European cooperation provides opportunities for exchanging experiences, learning about different educational systems, and sharing good practices that support professional development. Mobility programmes, joint research initiatives, and institutional partnerships contribute to the creation of a common educational space based on collaboration and mutual learning. Particular attention should be paid to the development of intercultural competencies. Teachers increasingly work with students from diverse linguistic, cultural, and national backgrounds. This requires the ability to engage in intercultural dialogue, challenge stereotypes, and create educational environments that promote inclusion and mutual respect. Language competencies are equally important. Participation in international projects, European programmes, and cross-border cooperation requires effective communication in foreign languages. Language skills are not only tools for communication but also essential conditions for active participation in European educational networks. Another important challenge involves the exchange of pedagogical experiences. European cooperation enables teachers to explore innovative teaching methods, organisational solutions, and approaches to supporting students with diverse educational needs. Such exchanges enrich professional practice and contribute to improving educational quality. The development of digital competencies is also increasingly significant. Contemporary European cooperation often relies on digital technologies that facilitate communication, international projects, and the creation of shared educational resources. Teachers need to be prepared to use these technologies effectively in both teaching and international collaboration. Building a sense of European

citizenship represents another important aspect of this challenge. Cooperation among educational institutions across Europe supports awareness of shared values such as democracy, human rights, solidarity, and respect for diversity. Teachers play a central role in transmitting these values to future generations. Teacher and student mobility also deserves special attention. Direct experience of different educational systems enables future and practising teachers to better understand educational diversity and develop competencies necessary for working in international environments. Looking towards the future, the development of sustainable cooperation networks among universities, schools, and educational organisations will become increasingly important. Joint research, teaching, and development initiatives can contribute to addressing the challenges facing European education more effectively. Teacher education and European cooperation are therefore essential elements of modern educational development. The quality of teacher preparation and their readiness to engage in international collaboration will significantly influence the capacity of educational systems to respond to the demands of an increasingly interconnected world. **Recommendations** 1. Strengthen the internationalisation of teacher education programmes. 2. Develop intercultural and language competencies among future and practising teachers. 3. Support participation in mobility programmes and European educational projects. 4. Promote the exchange of good practices and cooperation among educational institutions across countries. 5. Enhance digital competencies that facilitate effective international collaboration.

Terapia kobiet uzależnionych od narkotyków w warunkach izolacji penitencjarnej

Beata Zajęcka

Polski, English

Wyzwanie Uzależnienie od narkotyków należy do najpoważniejszych problemów zdrowotnych, społecznych i wychowawczych współczesnego świata. Szczególnego znaczenia nabiera ono w przypadku kobiet przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej, ponieważ doświadczenia związane z uzależnieniem bardzo często współwystępują z traumą, przemocą, wykluczeniem społecznym, problemami zdrowia psychicznego oraz trudnościami rodzinnymi. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnego systemu penitencjarnego staje się tworzenie skutecznych form terapii umożliwiających nie tylko ograniczenie uzależnienia, ale również odbudowę kompetencji społecznych, poczucia sprawstwa i gotowości do funkcjonowania poza zakładem karnym. Uzależnienie od substancji psychoaktywnych wśród kobiet osadzonych ma często charakter wielowymiarowy. Badania wskazują, że wiele kobiet uzależnionych doświadczało wcześniej przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej, a także trudnych warunków rodzinnych i społecznych. Uzależnienie bywa nie tylko problemem zdrowotnym, lecz również sposobem radzenia sobie z traumą, lękiem, samotnością czy poczuciem bezradności. W takich sytuacjach skuteczna terapia wymaga uwzględnienia zarówno biologicznych, psychologicznych, jak i społecznych uwarunkowań funkcjonowania kobiet. Jednym z najważniejszych wyzwań jest dostosowanie terapii do specyfiki doświadczeń kobiet. Tradycyjne modele leczenia uzależnień nie zawsze uwzględniają odmienne uwarunkowania społeczne i emocjonalne kobiet. W przypadku osadzonych szczególnego znaczenia nabierają zagadnienia związane z macierzyństwem, doświadczeniem przemocy, relacjami rodzinnymi oraz odbudową poczucia własnej wartości. Terapia powinna uwzględniać te aspekty, aby skutecznie wspierać proces zdrowienia i readaptacji społecznej. Szczególnego znaczenia nabiera wpływ izolacji penitencjarnej na proces terapeutyczny. Pobyt w zakładzie karnym może z jednej strony ograniczać dostęp do substancji psychoaktywnych i stwarzać warunki do podjęcia terapii, z drugiej jednak wiąże się z dodatkowymi obciążeniami psychicznymi. Izolacja od rodziny, utrata dotychczasowych ról społecznych, ograniczona autonomia oraz stres związany z pobytem w zakładzie karnym mogą wpływać na motywację do leczenia oraz przebieg procesu terapeutycznego. Istotnym wyzwaniem pozostaje również współwystępowanie uzależnień i problemów zdrowia psychicznego. Wśród kobiet odbywających karę pozbawienia wolności częściej obserwuje się objawy depresji, zaburzeń lękowych, zaburzeń pourazowych oraz innych trudności emocjonalnych. Skuteczna terapia uzależnień wymaga zatem podejścia interdyscyplinarnego obejmującego zarówno leczenie uzależnienia, jak i wsparcie psychologiczne oraz psychiatryczne. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest odbudowa kompetencji społecznych. Uzależnienie często prowadzi do osłabienia relacji rodzinnych, problemów zawodowych oraz marginalizacji społecznej. Proces terapeutyczny powinien wspierać rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, odpowiedzialności, rozwiązywania konfliktów oraz budowania zdrowych relacji interpersonalnych. Kompetencje te mają kluczowe znaczenie dla skutecznej readaptacji po opuszczeniu zakładu karnego. Szczególnego znaczenia nabiera również kwestia macierzyństwa. Wiele kobiet odbywających karę pozbawienia wolności pełni role rodzicielskie, a rozłąka z dziećmi stanowi jedno z najbardziej obciążających doświadczeń emocjonalnych. Terapia powinna uwzględniać wsparcie w zakresie odbudowy relacji rodzinnych, rozwijania kompetencji wychowawczych oraz przygotowania do pełnienia ról rodzicielskich po zakończeniu kary. Nie bez znaczenia pozostaje problem stygmatyzacji społecznej. Kobiety uzależnione i

jednocześnie karane pozbawieniem wolności często doświadczają podwójnego wykluczenia społecznego. Negatywne stereotypy mogą utrudniać powrót do życia społecznego, znalezienie zatrudnienia oraz odbudowę relacji interpersonalnych. Proces terapeutyczny powinien wspierać wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz przygotowanie do funkcjonowania w środowisku społecznym po opuszczeniu jednostki penitencjarnej. Istotną rolę odgrywa również przygotowanie do życia po zakończeniu kary. Skuteczność terapii nie powinna być oceniana wyłącznie przez pryzmat abstynencji w warunkach izolacji, ale także przez zdolność do utrzymania pozytywnych zmian po powrocie do społeczeństwa. Wymaga to rozwijania programów postpenitencjarnych oraz współpracy pomiędzy zakładami karnymi, instytucjami pomocy społecznej, terapeutami i organizacjami wspierającymi osoby opuszczające więzienia. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie terapii uwzględniającej doświadczenia traumy, potrzeby psychiczne kobiet oraz długofalowe wsparcie readaptacyjne. Coraz częściej podkreśla się, że skuteczna pomoc osobom uzależnionym wymaga podejścia skoncentrowanego nie tylko na eliminowaniu objawów uzależnienia, lecz również na odbudowie zasobów osobistych i społecznych. Terapia kobiet uzależnionych od narkotyków w warunkach izolacji penitencjarnej stanowi ważny element działań resocjalizacyjnych i profilaktycznych. Jej skuteczność zależy od zdolności do łączenia wsparcia terapeutycznego, psychologicznego i społecznego w sposób odpowiadający złożonym doświadczeniom kobiet odbywających karę pozbawienia wolności. **Rekomendacje** 1. Rozwijać programy terapeutyczne uwzględniające doświadczenia traumy oraz specyficzne potrzeby kobiet. 2. Łączyć terapię uzależnień ze wsparciem psychologicznym i psychiatrycznym. 3. Wzmacniać działania wspierające odbudowę relacji rodzinnych i kompetencji rodzicielskich. 4. Rozwijać kompetencje społeczne i zawodowe przygotowujące do readaptacji po opuszczeniu zakładu karnego. 5. Tworzyć systemy wsparcia postpenitencjarnego umożliwiające utrzymanie efektów terapii po zakończeniu kary.

Therapy for Women Addicted to Drugs in Conditions of Penitentiary Isolation

Challenge Drug addiction remains one of the most serious health, social, and educational challenges of the contemporary world. The issue becomes particularly significant in the case of women living under conditions of penitentiary isolation, as addiction frequently coexists with experiences of trauma, violence, social exclusion, mental health difficulties, and family-related problems. Consequently, one of the key challenges facing contemporary penitentiary systems is the development of effective therapeutic approaches that support not only recovery from addiction but also the rebuilding of social competencies, personal agency, and readiness for reintegration into society. Drug addiction among incarcerated women often has a multidimensional character. Research indicates that many women struggling with addiction have previously experienced physical, psychological, or sexual violence, as well as difficult family and social circumstances. Addiction may function not only as a health-related disorder but also as a coping mechanism for trauma, loneliness, fear, or helplessness. Effective therapy therefore requires attention to the biological, psychological, and social dimensions of women’s experiences. One of the most important challenges involves adapting therapeutic interventions to the specific experiences of women. Traditional addiction-treatment models do not always adequately address gender-specific social and emotional factors. Within penitentiary settings, issues related to motherhood, violence, family relationships, and self-esteem become particularly significant. Therapeutic programmes should address these dimensions in order to support both recovery and social reintegration. Particular attention should be paid to the influence of penitentiary isolation on therapeutic processes. On the one hand, imprisonment may reduce access to psychoactive substances and create

opportunities for treatment. On the other hand, incarceration often involves additional psychological burdens, including separation from family, loss of social roles, reduced autonomy, and stress associated with institutional life. These factors may affect both motivation for treatment and therapeutic outcomes. Another important challenge concerns the coexistence of addiction and mental health problems. Among incarcerated women, higher rates of depression, anxiety disorders, trauma-related difficulties, and emotional distress are frequently observed. Effective addiction treatment therefore requires interdisciplinary approaches that combine substance-use interventions with psychological and psychiatric support. The rebuilding of social competencies is equally significant. Addiction often contributes to weakened family relationships, employment difficulties, and social marginalisation. Therapeutic processes should therefore support the development of communication skills, responsibility, conflict-resolution abilities, and healthy interpersonal relationships. These competencies are essential for successful reintegration following release. Motherhood represents another particularly important area. Many incarcerated women are mothers, and separation from children is often one of the most emotionally challenging aspects of imprisonment. Therapeutic programmes should support the restoration of family relationships, the development of parenting competencies, and preparation for future caregiving responsibilities. The issue of social stigma also deserves attention. Women who experience both addiction and imprisonment often face double marginalisation. Negative stereotypes may hinder social reintegration, access to employment, and the rebuilding of personal relationships. Therapeutic support should therefore strengthen self-esteem and prepare women to cope with social challenges after release. Preparation for post-release life is equally important. The effectiveness of addiction therapy should not be evaluated solely through abstinence during imprisonment but also through the ability to maintain positive changes after returning to society. This requires the development of post-penitentiary support programmes and cooperation among correctional institutions, social services, therapists, and community organisations. Looking towards the future, increasing emphasis should be placed on trauma-informed approaches that recognise the psychological and social experiences of incarcerated women while providing long-term reintegration support. Contemporary perspectives increasingly highlight that effective addiction treatment involves not only reducing symptoms but also rebuilding personal and social resources necessary for sustainable recovery. Therapy for women addicted to drugs in conditions of penitentiary isolation represents an important component of rehabilitation and prevention efforts. Its effectiveness depends on integrating therapeutic, psychological, and social support in ways that respond to the complex realities of women serving prison sentences. **Recommendations** 1. Develop therapeutic programmes that address trauma and the specific needs of women. 2. Integrate addiction treatment with psychological and psychiatric support. 3. Strengthen initiatives supporting family relationships and parenting competencies. 4. Develop social and vocational competencies that facilitate successful reintegration after release. 5. Establish post-release support systems that help maintain long-term therapeutic outcomes.

The Impact of Resilient Policies and Regulations on Academic Institutions in the UAE

Mohammad Jammal

Polski, English

Wyzwanie Współczesne systemy szkolnictwa wyższego funkcjonują w warunkach rosnącej niepewności wynikającej z dynamicznych zmian społecznych, gospodarczych, technologicznych i geopolitycznych. Pandemia COVID-19, transformacja cyfrowa, globalna konkurencja o talenty, rozwój sztucznej inteligencji oraz zmieniające się potrzeby rynku pracy pokazują, że instytucje akademickie muszą być przygotowane na funkcjonowanie w warunkach ciągłych zmian i nieprzewidywalnych kryzysów. W rezultacie coraz większego znaczenia nabierają odporne (rezylientne) polityki i regulacje wspierające stabilność, elastyczność oraz zdolność adaptacji uczelni wyższych. Zjednoczone Emiraty Arabskie stanowią interesujący przykład kraju, który w ostatnich dekadach intensywnie inwestował w rozwój szkolnictwa wyższego jako element budowy gospodarki opartej na wiedzy. Tworzenie nowoczesnych ram regulacyjnych, rozwój międzynarodowych partnerstw akademickich oraz wspieranie innowacji edukacyjnych stały się ważnymi elementami strategii rozwoju kraju. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera analiza wpływu polityk i regulacji na funkcjonowanie instytucji akademickich. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zapewnienie ciągłości działania uczelni w sytuacjach kryzysowych. Doświadczenia ostatnich lat pokazały, że skuteczne regulacje powinny umożliwiać szybkie przechodzenie pomiędzy różnymi modelami kształcenia, wspierać cyfryzację procesów edukacyjnych oraz zapewniać bezpieczeństwo organizacyjne i finansowe instytucji. Rezylientne polityki pozwalają uczelniom utrzymywać wysoką jakość kształcenia nawet w warunkach zakłóceń. Szczególnego znaczenia nabiera zdolność do adaptacji technologicznej. Rozwój edukacji cyfrowej, sztucznej inteligencji oraz nowoczesnych środowisk uczenia się wymaga odpowiednich regulacji umożliwiających wdrażanie innowacji przy jednoczesnym zachowaniu standardów jakości, etyki i bezpieczeństwa danych. Polityki edukacyjne powinny wspierać elastyczność instytucji w reagowaniu na nowe wyzwania technologiczne. Istotnym wyzwaniem pozostaje umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego. Zjednoczone Emiraty Arabskie są miejscem funkcjonowania licznych międzynarodowych kampusów i partnerstw akademickich. Rezylientne regulacje powinny wspierać współpracę międzynarodową, mobilność studentów i pracowników oraz budowanie globalnej konkurencyjności uczelni przy jednoczesnym zachowaniu zgodności z krajowymi priorytetami rozwoju. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest jakość kształcenia. Odporne systemy regulacyjne powinny umożliwiać zachowanie wysokich standardów akademickich w warunkach zmian organizacyjnych i technologicznych. Obejmuje to rozwój systemów akredytacji, monitorowania jakości oraz ciągłego doskonalenia programów kształcenia. Szczególnego znaczenia nabiera rozwój kapitału ludzkiego. Polityki edukacyjne powinny wspierać przygotowanie absolwentów do funkcjonowania w gospodarce przyszłości poprzez rozwijanie kompetencji cyfrowych, przedsiębiorczych, międzykulturowych i innowacyjnych. Uczelnie stają się kluczowymi instytucjami odpowiedzialnymi za budowanie potencjału społecznego i gospodarczego kraju. Nie bez znaczenia pozostaje zarządzanie ryzykiem i planowanie strategiczne. Rezylientne instytucje akademickie charakteryzują się zdolnością do przewidywania zagrożeń, analizowania scenariuszy rozwoju oraz podejmowania działań minimalizujących skutki kryzysów. Odpowiednie regulacje mogą wspierać rozwój takich mechanizmów zarządzania. Istotną rolę odgrywa również współpraca pomiędzy sektorem edukacji, administracją publiczną i gospodarką. Skuteczne polityki pozwalają tworzyć środowisko sprzyjające transferowi wiedzy, innowacjom oraz rozwojowi badań naukowych

odpowiadających na potrzeby społeczne i gospodarcze. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie zdolności instytucjonalnej do funkcjonowania w warunkach niepewności. Rezyliencja uczelni nie oznacza jedynie zdolności do przetrwania kryzysów, lecz również umiejętność wykorzystywania zmian jako impulsu do rozwoju i innowacji. Wpływ odpornych polityk i regulacji na instytucje akademickie w Zjednoczonych Emiratach Arabskich pokazuje, że skuteczne zarządzanie szkolnictwem wyższym wymaga równoczesnego zapewnienia stabilności, jakości i elastyczności. Stanowi to jedno z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji wyższej w skali globalnej. **Rekomendacje** 1. Tworzyć elastyczne ramy regulacyjne umożliwiające szybkie reagowanie na kryzysy i zmiany technologiczne. 2. Wzmacniać systemy zapewniania jakości przy jednoczesnym wspieraniu innowacji edukacyjnych. 3. Rozwijać strategie zarządzania ryzykiem i budowania odporności instytucjonalnej uczelni. 4. Wspierać umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego oraz rozwój globalnych partnerstw akademickich. 5. Budować polityki edukacyjne ukierunkowane na rozwój kompetencji przyszłości i gospodarki opartej na wiedzy.

The Impact of Resilient Policies and Regulations on Academic Institutions in the UAE

Challenge Contemporary higher education systems operate in environments characterised by increasing uncertainty driven by social, economic, technological, and geopolitical change. The COVID-19 pandemic, digital transformation, artificial intelligence, global competition for talent, and evolving labour market demands have demonstrated that academic institutions must be prepared to function effectively under conditions of disruption and continuous change. Consequently, resilient policies and regulatory frameworks have become essential for ensuring institutional stability, adaptability, and long-term sustainability. The United Arab Emirates provides a particularly significant example of a nation that has invested extensively in higher education as part of its transition towards a knowledge-based economy. The development of modern regulatory frameworks, international academic partnerships, and innovation-oriented educational policies has become central to national development strategies. Within this context, understanding the impact of resilient policies and regulations on academic institutions is increasingly important. One of the most significant challenges concerns ensuring institutional continuity during periods of crisis. Recent experiences have demonstrated the importance of policies that enable rapid transitions between different modes of teaching and learning, support digital transformation, and maintain organisational and financial stability. Resilient regulatory systems help institutions preserve educational quality even under challenging circumstances. Particular attention should be devoted to technological adaptability. The growth of digital education, artificial intelligence, and innovative learning environments requires regulatory frameworks that facilitate innovation while maintaining standards related to quality assurance, ethics, and data protection. Educational policies must therefore support institutional flexibility in responding to technological change. Another important challenge relates to the internationalisation of higher education. The UAE hosts numerous international branch campuses and academic partnerships. Resilient regulations should facilitate international collaboration, student and staff mobility, and global competitiveness while ensuring alignment with national educational and development priorities. Educational quality remains a central concern. Effective regulatory systems must support the maintenance of academic standards during periods of organisational and technological transformation. This includes accreditation mechanisms, quality assurance systems, and continuous programme improvement processes. Human capital development also plays a crucial role. Educational policies should support the preparation of graduates for future economies by fostering digital, entrepreneurial,

intercultural, and innovation-related competencies. Universities serve as strategic institutions responsible for developing the intellectual and social capital necessary for national development. Risk management and strategic planning represent additional challenges. Resilient academic institutions are characterised by their ability to anticipate risks, analyse future scenarios, and implement measures that mitigate the effects of crises. Appropriate policy frameworks can strengthen these institutional capabilities. Collaboration between higher education institutions, government agencies, and industry is equally important. Effective policies create environments that support knowledge transfer, innovation, and research activities addressing societal and economic needs. Looking towards the future, building institutional capacity for functioning under conditions of uncertainty becomes increasingly significant. Resilience should not be understood merely as the ability to survive crises but also as the capacity to transform challenges into opportunities for growth and innovation. The impact of resilient policies and regulations on academic institutions in the United Arab Emirates demonstrates that successful higher education governance requires a balance between stability, quality, flexibility, and innovation. This remains one of the most important challenges for higher education systems worldwide. **Recommendations** 1. Develop flexible regulatory frameworks that enable rapid responses to crises and technological change. 2. Strengthen quality assurance systems while supporting educational innovation. 3. Enhance institutional resilience through strategic planning and risk management. 4. Promote internationalisation and the development of global academic partnerships. 5. Design educational policies that support future competencies and knowledge-based economic development.

The WAD Blueprint: Pięcioetapowy model rozwoju postawy sukcesu (zintegrowany model łączący growth mindset, inteligencję emocjonalną i nauki behawioralne dla transformacji osobistej i zawodowej)

Imran Rafiq

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat charakteryzuje się wysokim poziomem niepewności, ciągłymi zmianami technologicznymi oraz rosnącą złożonością wyzwań zawodowych i społecznych. Sukces jednostki coraz rzadziej zależy wyłącznie od wiedzy specjalistycznej czy formalnych kwalifikacji. Coraz większego znaczenia nabierają postawy, kompetencje psychospołeczne oraz zdolność adaptacji do zmieniających się warunków. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań edukacji i rozwoju zawodowego staje się kształtowanie postaw sprzyjających skutecznemu funkcjonowaniu w świecie dynamicznych przemian. Model WAD (Winning Attitude Development) stanowi próbę integracji dorobku psychologii pozytywnej, koncepcji growth mindset, inteligencji emocjonalnej oraz nauk behawioralnych. Zakłada on, że sukces osobisty i zawodowy nie jest wyłącznie rezultatem talentu lub predyspozycji, lecz wynika z rozwijania określonych postaw, nawyków i kompetencji możliwych do kształtowania przez całe życie. Jednym z najważniejszych wyzwań jest rozwijanie przekonania o możliwości rozwoju. Koncepcja growth mindset wskazuje, że osoby postrzegające swoje zdolności jako rozwijalne wykazują większą motywację do nauki, wyższą odporność na niepowodzenia oraz większą gotowość do podejmowania wyzwań. Współczesna edukacja powinna wspierać rozwój takiego sposobu myślenia już od najwcześniejszych etapów kształcenia. Szczególnego znaczenia nabiera inteligencja emocjonalna. Umiejętność rozpoznawania, rozumienia i regulowania emocji własnych oraz innych osób staje się kluczowym warunkiem efektywnej komunikacji, współpracy i przywództwa. W świecie pracy opartym na relacjach społecznych kompetencje emocjonalne są coraz częściej postrzegane jako równie istotne jak kompetencje techniczne. Istotnym wyzwaniem pozostaje kształtowanie trwałych zachowań. Nauki behawioralne pokazują, że sukces nie jest efektem pojedynczych działań, lecz wynikiem systematycznego budowania nawyków wspierających rozwój. Model WAD podkreśla znaczenie świadomego projektowania środowiska działania, monitorowania postępów oraz wzmacniania pożądanych zachowań. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest rozwijanie odporności psychicznej. Współczesne środowisko zawodowe wymaga umiejętności radzenia sobie ze stresem, niepewnością i porażkami. Osoby charakteryzujące się wysoką odpornością psychiczną są bardziej skłonne do podejmowania wyzwań, uczenia się na błędach oraz utrzymywania motywacji mimo trudności. Szczególnego znaczenia nabiera budowanie poczucia sprawczości. Jednostki przekonane o własnym wpływie na osiągane rezultaty częściej angażują się w działania rozwojowe i wykazują większą wytrwałość w realizacji celów. Współczesne programy edukacyjne i szkoleniowe powinny wspierać rozwój odpowiedzialności za własny rozwój i podejmowane decyzje. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój kompetencji społecznych. Sukces zawodowy i osobisty coraz częściej zależy od umiejętności współpracy, budowania relacji oraz funkcjonowania w zespołach wielokulturowych i interdyscyplinarnych. Model WAD wskazuje na potrzebę harmonijnego rozwoju kompetencji indywidualnych i społecznych. Istotną rolę odgrywa również refleksyjność. Skuteczna transformacja osobista wymaga zdolności do analizy własnych doświadczeń, identyfikowania obszarów wymagających rozwoju oraz świadomego korygowania zachowań. Proces uczenia się powinien obejmować nie tylko zdobywanie wiedzy, ale także rozwijanie samoświadomości. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie jednostek do funkcjonowania w

warunkach permanentnej zmiany. Rozwój sztucznej inteligencji, automatyzacji i nowych modeli pracy powoduje, że zdolność uczenia się, adaptacji i ciągłego doskonalenia staje się jedną z najważniejszych kompetencji XXI wieku. Model WAD pokazuje, że rozwój postawy sukcesu jest procesem wielowymiarowym, wymagającym integracji przekonań, emocji i zachowań. Połączenie growth mindset, inteligencji emocjonalnej i nauk behawioralnych może stanowić skuteczne narzędzie wspierające transformację osobistą i zawodową oraz przygotowujące jednostki do wyzwań współczesności i przyszłości. **Rekomendacje** 1. Włączać elementy growth mindset, inteligencji emocjonalnej i nauk behawioralnych do programów edukacyjnych oraz rozwojowych. 2. Rozwijać odporność psychiczną i zdolność radzenia sobie z niepewnością oraz zmianą. 3. Wspierać budowanie pozytywnych nawyków i trwałych zachowań sprzyjających rozwojowi. 4. Kształtować poczucie sprawczości, odpowiedzialności i refleksyjności u uczniów oraz pracowników. 5. Traktować rozwój postawy sukcesu jako integralny element przygotowania do życia zawodowego i społecznego.

zintegrowany model łączący growth mindset, inteligencję emocjonalną i nauki behawioralne dla transformacji osobistej i zawodowej) (The WAD Blueprint: A Five-Stage Framework for Winning Attitude Development (An Integrated Model Synthesizing Growth Mindset, Emotional Intelligence, and Behavioral Science for Personal and Professional Transformation)

Challenge Contemporary society is characterised by uncertainty, rapid technological change, and increasingly complex professional and social challenges. Success is no longer determined solely by technical expertise or formal qualifications. Attitudes, psychosocial competencies, adaptability, and resilience have become critical factors influencing individual and professional achievement. Consequently, one of the major challenges of education and professional development is fostering attitudes that support effective functioning in dynamic environments. The WAD (Winning Attitude Development) Blueprint represents an integrated framework combining insights from positive psychology, growth mindset theory, emotional intelligence, and behavioral science. The model assumes that success is not merely a product of talent or innate ability but can be achieved through the systematic development of attitudes, habits, and competencies throughout life. One of the most significant challenges involves cultivating a growth-oriented mindset. Growth mindset theory suggests that individuals who perceive abilities as developable are more motivated to learn, more resilient in the face of setbacks, and more willing to embrace challenges. Educational and professional development programmes should therefore encourage beliefs that support continuous growth and improvement. Particular attention should be devoted to emotional intelligence. The ability to recognise, understand, and regulate one’s own emotions as well as those of others is increasingly important for communication, teamwork, leadership, and relationship building. In modern workplaces, emotional competencies are often as valuable as technical expertise. Another important challenge concerns the development of sustainable behavioural patterns. Behavioral science demonstrates that long-term success is largely determined by habits rather than isolated actions. The WAD framework highlights the importance of designing supportive environments, monitoring progress, and reinforcing positive behaviours that contribute to personal and professional growth. Psychological resilience represents another critical component. Contemporary professional and social environments require individuals to cope effectively with stress, uncertainty, and failure. Resilient individuals are more likely to persevere through challenges, learn from mistakes, and maintain motivation despite obstacles. Building self-efficacy is equally important. People who believe they can influence outcomes through their actions tend to demonstrate greater persistence, initiative, and

engagement in developmental activities. Educational and training programmes should therefore strengthen personal responsibility and confidence in one’s capacity to achieve goals. Social competencies also play a vital role. Success increasingly depends on collaboration, relationship management, and the ability to work effectively within diverse and interdisciplinary teams. The WAD model emphasises the need to balance personal achievement with social and interpersonal development. Reflective practice constitutes another key element. Sustainable personal transformation requires the ability to analyse experiences, identify developmental needs, and adjust behaviours accordingly. Learning should therefore involve not only knowledge acquisition but also self-awareness and reflective growth. Looking towards the future, preparing individuals for continuous change becomes increasingly important. Advances in artificial intelligence, automation, and evolving work structures mean that adaptability, lifelong learning, and continuous self-development are becoming essential competencies. The WAD Blueprint demonstrates that developing a winning attitude is a multidimensional process requiring the integration of beliefs, emotions, and behaviours. By combining growth mindset, emotional intelligence, and behavioral science, the framework offers a comprehensive approach to personal and professional transformation capable of addressing contemporary and future challenges. **Recommendations** 1. Integrate growth mindset, emotional intelligence, and behavioral science into educational and development programmes. 2. Strengthen resilience and the ability to cope with uncertainty and change. 3. Promote the development of positive habits and sustainable growth-oriented behaviours. 4. Foster self-efficacy, responsibility, and reflective practice among learners and professionals. 5. Treat winning attitude development as a core component of preparation for professional and social life.

Transgraniczna współpraca edukacyjna jako narzędzie rozwiązywania globalnych wyzwań współczesności

Natalia Lazarenko

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat mierzy się z wieloma wyzwaniami o charakterze globalnym, których rozwiązanie wymaga współpracy ponad granicami państw, kultur i systemów społecznych. Zmiany klimatyczne, migracje, kryzysy zdrowotne, konflikty zbrojne, nierówności społeczne, transformacja cyfrowa czy rozwój sztucznej inteligencji wpływają na funkcjonowanie społeczeństw na całym świecie. W obliczu tych zjawisk edukacja coraz częściej postrzegana jest nie tylko jako narzędzie przekazywania wiedzy, lecz także jako przestrzeń budowania dialogu, współpracy i wspólnej odpowiedzialności za przyszłość. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesności staje się rozwijanie transgranicznej współpracy edukacyjnej jako mechanizmu wspierającego rozwiązywanie problemów globalnych. Transgraniczna współpraca edukacyjna obejmuje różnorodne formy współdziałania pomiędzy instytucjami edukacyjnymi, organizacjami społecznymi, jednostkami samorządowymi oraz partnerami międzynarodowymi. Może przyjmować formę wspólnych projektów badawczych, wymiany uczniów i studentów, programów mobilności, inicjatyw edukacyjnych, sieci współpracy czy międzynarodowych partnerstw służących rozwojowi kompetencji i wymianie doświadczeń. Jednym z najważniejszych wyzwań jest budowanie wzajemnego zrozumienia pomiędzy przedstawicielami różnych kultur. W świecie rosnącej mobilności społecznej i migracji edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi do funkcjonowania w środowiskach wielokulturowych. Współpraca transgraniczna umożliwia bezpośredni kontakt z przedstawicielami innych narodów i kultur, wspierając rozwój kompetencji międzykulturowych oraz postaw otwartości i szacunku. Szczególnego znaczenia nabiera wspólne poszukiwanie rozwiązań dla problemów globalnych. Wyzwania takie jak zmiany klimatyczne, bezpieczeństwo zdrowotne czy transformacja cyfrowa nie mogą być skutecznie rozwiązywane wyłącznie na poziomie lokalnym. Projekty edukacyjne realizowane przez partnerów z różnych krajów pozwalają na wymianę wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk, zwiększając skuteczność podejmowanych działań. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie kompetencji globalnych. Obejmują one umiejętność krytycznego analizowania problemów światowych, rozumienia współzależności pomiędzy społeczeństwami, odpowiedzialnego działania oraz współpracy z osobami reprezentującymi odmienne perspektywy kulturowe i społeczne. Kompetencje te stają się niezbędne w warunkach globalizującego się świata. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest umiędzynarodowienie edukacji. Współpraca transgraniczna wspiera podnoszenie jakości kształcenia poprzez wymianę doświadczeń, rozwijanie innowacji dydaktycznych oraz tworzenie nowych modeli współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi. Dzięki temu szkoły i uczelnie mogą skuteczniej odpowiadać na współczesne wyzwania. Szczególnego znaczenia nabiera również wspieranie solidarności społecznej. Edukacyjne partnerstwa międzynarodowe mogą odgrywać ważną rolę w budowaniu wzajemnego wsparcia pomiędzy społecznościami dotkniętymi konfliktami, kryzysami humanitarnymi lub skutkami katastrof naturalnych. W takich sytuacjach edukacja staje się narzędziem odbudowy więzi społecznych i wzmacniania odporności społecznej. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój technologii cyfrowych. Narzędzia komunikacji online umożliwiają realizację międzynarodowych projektów edukacyjnych niezależnie od odległości geograficznej. Cyfrowe środowiska współpracy zwiększają dostępność edukacji międzynarodowej i pozwalają angażować uczestników z różnych części świata. Istotną rolę odgrywa także współpraca szkół i uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Transgraniczne partnerstwa mogą wspierać rozwój innowacji,

przedsiębiorczości oraz kompetencji odpowiadających potrzebom współczesnego rynku pracy. Wspólne projekty realizowane przez instytucje edukacyjne, przedsiębiorstwa i organizacje społeczne przyczyniają się do budowania kapitału społecznego i intelektualnego. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie globalnej odpowiedzialności. Edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów wykraczających poza granice państw i regionów. Współpraca transgraniczna tworzy warunki do kształtowania postaw odpowiedzialności, solidarności i zaangażowania obywatelskiego. Transgraniczna współpraca edukacyjna stanowi ważne narzędzie budowania społeczeństwa zdolnego do odpowiadania na wyzwania współczesności i przyszłości. Łącząc ludzi, instytucje i doświadczenia z różnych krajów, wspiera rozwój kompetencji, wzajemnego zrozumienia oraz wspólnych działań na rzecz bardziej zrównoważonego i bezpiecznego świata. **Rekomendacje** 1. Rozwijać międzynarodowe partnerstwa edukacyjne na wszystkich poziomach kształcenia. 2. Wspierać projekty służące rozwijaniu kompetencji międzykulturowych i globalnych. 3. Wykorzystywać współpracę transgraniczną do wspólnego rozwiązywania problemów społecznych, środowiskowych i technologicznych. 4. Rozszerzać wykorzystanie narzędzi cyfrowych wspierających międzynarodową współpracę edukacyjną. 5. Kształtować postawy odpowiedzialności, solidarności i aktywnego obywatelstwa globalnego.

Cross-Border Educational Cooperation as a Tool for Addressing Contemporary Global Challenges

Challenge Contemporary societies face numerous global challenges that require cooperation across national, cultural, and institutional boundaries. Climate change, migration, public health crises, armed conflicts, social inequalities, digital transformation, and the development of artificial intelligence increasingly affect communities around the world. In response to these challenges, education is no longer viewed solely as a mechanism for transmitting knowledge but also as a platform for dialogue, collaboration, and shared responsibility for the future. Consequently, one of the important challenges of the twenty-first century is strengthening cross-border educational cooperation as a tool for addressing global issues. Cross-border educational cooperation encompasses a wide range of activities involving educational institutions, community organisations, local authorities, and international partners. These activities may include joint research projects, student and staff exchanges, mobility programmes, educational initiatives, international networks, and collaborative partnerships focused on competence development and knowledge sharing. One of the key challenges involves fostering mutual understanding among people from different cultural backgrounds. In an increasingly mobile and multicultural world, education should prepare learners to function effectively in diverse environments. Cross-border cooperation creates opportunities for direct interaction with people from different countries and cultures, supporting the development of intercultural competencies, openness, and respect. Particular importance should be attached to collaborative approaches to global problems. Challenges such as climate change, public health, and digital transformation cannot be effectively addressed at local levels alone. International educational projects enable the exchange of knowledge, experiences, and good practices, thereby strengthening the capacity of societies to respond to shared challenges. Another important challenge concerns the development of global competencies. These include the ability to critically analyse global issues, understand interdependencies between societies, act responsibly, and collaborate with people representing diverse perspectives. Such competencies are increasingly essential in a highly interconnected world. The internationalisation of education also plays a significant

role. Cross-border cooperation contributes to educational quality by facilitating innovation, sharing expertise, and developing new models of teaching and learning. Through international partnerships, schools and universities become better equipped to address contemporary educational and social challenges. Particular attention should also be paid to strengthening social solidarity. International educational partnerships can support communities affected by conflicts, humanitarian crises, and natural disasters. In such contexts, education becomes a tool for rebuilding social ties, fostering resilience, and supporting recovery processes. Digital technologies further enhance opportunities for international cooperation. Online communication tools enable educational projects to be conducted across geographical distances, increasing access to international learning experiences and expanding participation in global educational networks. Collaboration between educational institutions and socio-economic stakeholders is equally important. Cross-border partnerships can support innovation, entrepreneurship, and the development of competencies aligned with labour market needs. Joint initiatives involving schools, universities, businesses, and community organisations contribute to building social and intellectual capital. Looking towards the future, the development of global responsibility becomes increasingly significant. Education should prepare learners to participate actively in addressing challenges that transcend national and regional boundaries. Cross-border cooperation creates opportunities for cultivating responsibility, solidarity, and civic engagement. Cross-border educational cooperation represents a powerful instrument for building societies capable of responding to contemporary and future challenges. By connecting people, institutions, and experiences across borders, it supports competence development, mutual understanding, and collective action towards a more sustainable, inclusive, and secure world. **Recommendations** 1. Develop international educational partnerships at all levels of education. 2. Support initiatives that strengthen intercultural and global competencies. 3. Use cross-border cooperation to address social, environmental, and technological challenges collaboratively. 4. Expand the use of digital tools that facilitate international educational cooperation. 5. Foster responsibility, solidarity, and active global citizenship among learners.

Uczeń twórczy wyzwaniem edukacji w dobie globalizacji

Marzenna Magda-Adamowicz

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat podlega intensywnym procesom globalizacyjnym, które wpływają na wszystkie obszary życia społecznego, gospodarczego i kulturowego. Rozwój technologii cyfrowych, globalny przepływ informacji, wzrost mobilności społecznej oraz rosnąca konkurencja na rynku pracy powodują, że tradycyjne modele edukacji oparte głównie na przekazywaniu wiedzy stają się niewystarczające. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej szkoły staje się wspieranie twórczego potencjału uczniów oraz przygotowanie ich do funkcjonowania w świecie nieustannych zmian. Uczeń twórczy jest osobą zdolną do generowania nowych pomysłów, dostrzegania niestandardowych rozwiązań oraz elastycznego reagowania na pojawiające się problemy. Twórczość nie ogranicza się wyłącznie do działalności artystycznej, lecz obejmuje także umiejętność innowacyjnego myślenia, podejmowania inicjatywy oraz tworzenia nowych wartości w różnych obszarach życia. W społeczeństwie wiedzy kreatywność staje się jednym z najważniejszych zasobów jednostki. Jednym z najważniejszych wyzwań jest tworzenie środowiska edukacyjnego sprzyjającego rozwojowi twórczości. Tradycyjne modele nauczania często koncentrują się na odtwarzaniu wiedzy, poprawności odpowiedzi i standaryzacji osiągnięć. Tymczasem rozwój twórczego myślenia wymaga przestrzeni do eksperymentowania, zadawania pytań, popełniania błędów oraz poszukiwania własnych rozwiązań. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie kompetencji kreatywnych już od najwcześniejszych etapów edukacji. Badania wskazują, że dzieci naturalnie wykazują dużą ciekawość poznawczą i skłonność do twórczego działania. Zadaniem szkoły powinno być podtrzymywanie i rozwijanie tych predyspozycji poprzez stosowanie metod aktywizujących, projektowych oraz problemowych. Istotnym wyzwaniem pozostaje przygotowanie uczniów do funkcjonowania w globalnym środowisku. Globalizacja wymaga zdolności współpracy z osobami reprezentującymi różne kultury, elastyczności poznawczej oraz otwartości na nowe idee. Twórczość sprzyja rozwojowi takich kompetencji, umożliwiając efektywne funkcjonowanie w złożonym i wielokulturowym świecie. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest rola nauczyciela. Współczesny nauczyciel powinien nie tylko przekazywać wiedzę, lecz także inspirować uczniów do samodzielnego myślenia, wspierać ich inicjatywy oraz tworzyć warunki sprzyjające odkrywaniu indywidualnych talentów. Nauczyciel staje się organizatorem środowiska edukacyjnego wspierającego rozwój kreatywności. Szczególnego znaczenia nabiera rozwój kompetencji przyszłości. Kreatywność jest coraz częściej wymieniana obok krytycznego myślenia, komunikacji i współpracy jako jedna z kluczowych kompetencji XXI wieku. W warunkach automatyzacji i sztucznej inteligencji zdolność tworzenia nowych rozwiązań stanowi przewagę trudną do zastąpienia przez technologie. Nie bez znaczenia pozostaje wykorzystanie technologii cyfrowych. Narzędzia cyfrowe mogą wspierać twórczość uczniów poprzez umożliwianie eksperymentowania, projektowania, współtworzenia treści oraz realizacji innowacyjnych projektów edukacyjnych. Jednocześnie konieczne jest kształtowanie umiejętności krytycznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii. Istotną rolę odgrywa również motywacja wewnętrzna. Twórczość rozwija się najpełniej wtedy, gdy uczniowie odczuwają autonomię, poczucie sprawczości oraz możliwość realizacji własnych zainteresowań. Szkoła powinna wspierać indywidualne pasje i zainteresowania uczniów, traktując je jako ważny element procesu edukacyjnego. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury edukacyjnej promującej innowacyjność, otwartość i przedsiębiorczość. Edukacja nie powinna przygotowywać wyłącznie do odtwarzania istniejących rozwiązań, lecz do aktywnego

współtworzenia przyszłości. Uczeń twórczy staje się zatem nie tylko odbiorcą wiedzy, ale także jej współtwórcą. Uczeń twórczy stanowi jedno z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji. W dobie globalizacji rozwijanie kreatywności staje się warunkiem skutecznego funkcjonowania jednostek i społeczeństw w świecie nieustannych zmian, nowych technologii i rosnącej złożoności problemów społecznych oraz gospodarczych. **Rekomendacje** 1. Tworzyć środowiska edukacyjne sprzyjające eksperymentowaniu, innowacyjności i samodzielnemu myśleniu. 2. Stosować metody projektowe, problemowe i badawcze wspierające rozwój kreatywności uczniów. 3. Wzmacniać rolę nauczyciela jako mentora i inspiratora twórczych działań. 4. Wykorzystywać technologie cyfrowe do rozwijania twórczego potencjału uczniów. 5. Traktować kreatywność jako jedną z kluczowych kompetencji przygotowujących do życia i pracy w zglobalizowanym świecie.

The Creative Student as a Challenge for Education in the Era of Globalisation

Challenge Contemporary society is shaped by intensive globalisation processes affecting social, economic, technological, and cultural life. The rapid development of digital technologies, global information exchange, increased mobility, and growing labour market competition have challenged traditional educational models focused primarily on knowledge transmission. As a result, one of the key tasks of modern education is fostering students' creative potential and preparing them to thrive in a constantly changing world. A creative student is characterised by the ability to generate original ideas, identify innovative solutions, and respond flexibly to emerging challenges. Creativity extends beyond artistic expression and includes problem-solving, innovation, initiative, and the capacity to create value across different domains of life. In knowledge-based societies, creativity has become one of the most important individual resources. One of the major challenges involves creating educational environments that support creativity. Traditional approaches often emphasise correct answers, knowledge reproduction, and standardisation. However, creative thinking develops through experimentation, questioning, risk-taking, and opportunities to explore alternative solutions. Particular attention should be devoted to nurturing creativity from the earliest stages of education. Research indicates that children naturally possess curiosity and creative potential. Schools should therefore preserve and strengthen these abilities through active, project-based, and inquiry-oriented learning approaches. Preparing students for participation in a globalised world represents another significant challenge. Globalisation requires intercultural competence, cognitive flexibility, openness to diversity, and the ability to collaborate across cultural boundaries. Creativity supports the development of these competencies by encouraging innovation and adaptive thinking. The role of teachers is especially important in this context. Contemporary educators should not only transmit knowledge but also inspire independent thinking, support student initiatives, and create opportunities for discovering and developing individual talents. Teachers increasingly act as facilitators of creative learning environments. Future-oriented competencies also deserve attention. Creativity is frequently identified alongside critical thinking, communication, and collaboration as one of the most important competencies of the twenty-first century. In an era of automation and artificial intelligence, the ability to generate novel ideas and solutions represents a uniquely human advantage. Digital technologies can also contribute to creative development. Educational technologies provide opportunities for experimentation, design, collaboration, and innovative project work. At the same time, students need to develop critical and responsible approaches to technology use. Intrinsic motivation plays a crucial role in fostering creativity. Creative engagement flourishes when learners experience autonomy, agency, and opportunities to pursue their interests. Educational systems should therefore recognise and support students' passions as

important components of learning and development. Looking towards the future, education must promote cultures of innovation, openness, and entrepreneurship. Schools should prepare learners not only to adapt to existing realities but also to actively shape future developments. Creative students become co-creators of knowledge and social progress rather than passive recipients of information. The creative student represents one of the most important challenges and opportunities for contemporary education. In the era of globalisation, fostering creativity is essential for enabling individuals and societies to respond effectively to technological change, global challenges, and increasingly complex social realities. **Recommendations** 1. Create educational environments that encourage experimentation, innovation, and independent thinking. 2. Use project-based, inquiry-based, and problem-solving approaches to foster creativity. 3. Strengthen the role of teachers as mentors and facilitators of creative development. 4. Employ digital technologies to support students' creative potential. 5. Recognise creativity as a key competency for successful participation in a globalised society.

Uczeń z Zespołem Aspergera i jego potrzeby a rzeczywistość szkolna

Mirosław Babiarz

Polski, English

Wyzwanie Współczesna szkoła coraz częściej staje się miejscem edukacji uczniów o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych, społecznych i edukacyjnych. Wśród nich istotną grupę stanowią uczniowie z Zespołem Aspergera, których funkcjonowanie poznawcze często nie odbiega od normy intelektualnej, jednak którzy doświadczają specyficznych trudności w zakresie komunikacji społecznej, relacji interpersonalnych, elastyczności zachowań oraz adaptacji do wymagań środowiska szkolnego. W rezultacie jednym z ważnych wyzwań współczesnej edukacji staje się tworzenie takich warunków kształcenia, które umożliwią uczniom z Zespołem Aspergera pełne uczestnictwo w życiu szkoły oraz rozwój zgodny z ich możliwościami i potrzebami. Zespół Aspergera należy do spektrum autyzmu i wiąże się ze specyficznym sposobem postrzegania rzeczywistości, przetwarzania informacji oraz budowania relacji społecznych. Uczniowie z tym zaburzeniem często wykazują wysoki poziom wiedzy w wybranych obszarach zainteresowań, dużą dokładność, konsekwencję oraz zdolność koncentracji na określonych zadaniach. Jednocześnie mogą doświadczać trudności związanych z rozumieniem norm społecznych, interpretacją komunikatów niewerbalnych, odczytywaniem emocji innych osób oraz funkcjonowaniem w sytuacjach wymagających elastycznego reagowania na zmiany. Jednym z podstawowych wyzwań jest dostosowanie środowiska szkolnego do specyficznych potrzeb ucznia. Szkoła opiera się na licznych interakcjach społecznych, współpracy grupowej oraz funkcjonowaniu w dynamicznie zmieniających się sytuacjach. Dla ucznia z Zespołem Aspergera mogą to być obszary szczególnie trudne. Problemy związane z rozumieniem zasad funkcjonowania grupy, interpretacją zachowań rówieśników czy przewidywaniem konsekwencji społecznych własnych działań mogą prowadzić do nieporozumień, konfliktów oraz poczucia izolacji. Istotnym wyzwaniem pozostaje również budowanie relacji rówieśniczych. Uczniowie z Zespołem Aspergera często pragną uczestniczyć w życiu społecznym, jednak trudności komunikacyjne mogą utrudniać nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów. W rezultacie istnieje ryzyko wykluczenia społecznego, odrzucenia przez grupę lub stania się ofiarą przemocy rówieśniczej. Szkoła powinna podejmować działania sprzyjające budowaniu atmosfery akceptacji, wzajemnego zrozumienia i szacunku dla różnorodności. Szczególnego znaczenia nabiera rola nauczyciela. Skuteczne wspieranie ucznia z Zespołem Aspergera wymaga znajomości specyfiki jego funkcjonowania oraz umiejętności dostosowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb. Nauczyciel powinien tworzyć przewidywalne środowisko edukacyjne, jasno komunikować oczekiwania oraz wspierać ucznia w sytuacjach społecznie trudnych. Ważne jest również dostrzeganie mocnych stron ucznia oraz wykorzystywanie ich w procesie edukacyjnym. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest organizacja procesu dydaktycznego. Uczniowie z Zespołem Aspergera często lepiej funkcjonują w środowisku uporządkowanym i przewidywalnym. Nagłe zmiany planów, niejasne polecenia czy nadmierna liczba bodźców mogą powodować wzrost napięcia emocjonalnego oraz trudności w koncentracji. Dlatego istotne znaczenie ma stosowanie jasnych zasad, przejrzystej organizacji pracy oraz indywidualnych strategii wspierających funkcjonowanie ucznia. Nie bez znaczenia pozostaje także kwestia dobrostanu psychicznego. Uczniowie z Zespołem Aspergera często doświadczają stresu wynikającego z konieczności funkcjonowania w środowisku społecznym, które bywa dla nich trudne do przewidzenia i zrozumienia. Długotrwałe napięcie może prowadzić do obniżenia samooceny, problemów emocjonalnych oraz trudności adaptacyjnych. Wsparcie psychologiczne oraz budowanie poczucia bezpieczeństwa stają się zatem ważnym

elementem procesu edukacyjnego. Szczególnego znaczenia nabiera współpraca pomiędzy szkołą a rodziną. Rodzice często posiadają szczegółową wiedzę dotyczącą potrzeb, mocnych stron oraz trudności dziecka. Wymiana informacji i wspólne planowanie działań wspierających mogą znacząco zwiększyć skuteczność oddziaływań edukacyjnych. Ważną rolę odgrywa również współpraca ze specjalistami, którzy pomagają diagnozować potrzeby ucznia oraz opracowywać adekwatne formy wsparcia. W perspektywie przyszłości liczba uczniów ze spektrum autyzmu obecnych w szkołach ogólnodostępnych będzie prawdopodobnie wzrastać. Oznacza to konieczność dalszego rozwijania kompetencji nauczycieli, doskonalenia systemów wsparcia oraz budowania szkół przygotowanych do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach. Edukacja włączająca wymaga bowiem nie tylko obecności ucznia w klasie, lecz przede wszystkim stworzenia warunków umożliwiających jego rzeczywiste uczestnictwo i rozwój. Uczeń z Zespołem Aspergera stawia przed szkołą szczególne wyzwania, ale jednocześnie przypomina o podstawowej misji edukacji, jaką jest wspieranie każdego człowieka w jego indywidualnym rozwoju. Od jakości działań podejmowanych przez szkołę zależy nie tylko sukces edukacyjny ucznia, lecz również jego przyszłe funkcjonowanie społeczne, zawodowe i osobiste. **Rekomendacje** 1. Rozwijać kompetencje nauczycieli dotyczące pracy z uczniami ze spektrum autyzmu. 2. Tworzyć przewidywalne i bezpieczne środowiska edukacyjne sprzyjające funkcjonowaniu uczniów z Zespołem Aspergera. 3. Wzmacniać działania integracyjne oraz przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu i przemocy rówieśniczej. 4. Wspierać rozwój mocnych stron, zainteresowań i potencjału uczniów. 5. Budować skuteczną współpracę pomiędzy szkołą, rodziną i specjalistami.

A Student with Asperger Syndrome and Their Needs in the Context of School Reality

Challenge Contemporary schools increasingly educate students with diverse developmental, social, and educational needs. Among them are students with Asperger syndrome, whose intellectual abilities often remain within the typical range but who experience specific challenges related to social communication, interpersonal relationships, behavioural flexibility, and adaptation to school environments. Consequently, one of the major challenges of contemporary education is creating learning conditions that enable students with Asperger syndrome to participate fully in school life and develop according to their individual abilities and needs. Asperger syndrome, which belongs to the autism spectrum, is associated with distinctive ways of perceiving reality, processing information, and building social relationships. Students with Asperger syndrome often demonstrate advanced knowledge in selected areas of interest, high levels of accuracy, persistence, and concentration. At the same time, they may experience difficulties understanding social norms, interpreting non-verbal communication, recognising emotions, and adapting to changing social situations. One of the key challenges involves adapting school environments to students' specific needs. School life is based on social interactions, group work, and participation in dynamic situations. For students with Asperger syndrome, these areas may be particularly demanding. Difficulties in understanding group expectations, interpreting peer behaviour, and predicting social consequences may contribute to misunderstandings, conflicts, and feelings of isolation. Building peer relationships is another important challenge. Many students with Asperger syndrome wish to participate actively in social life, yet communication difficulties may hinder the development and maintenance of friendships. As a result, they may face social exclusion, rejection, or bullying. Schools should therefore promote environments characterised by acceptance, mutual understanding, and respect for diversity. The role of teachers is of particular importance. Effective support for students with Asperger syndrome requires understanding the characteristics of their functioning and adapting

teaching methods to individual needs. Teachers should create predictable educational environments, communicate expectations clearly, and provide support during socially challenging situations. Equally important is recognising and developing students' strengths and interests. The organisation of teaching and learning processes also plays a crucial role. Students with Asperger syndrome often function more effectively within structured and predictable environments. Sudden changes, unclear instructions, and excessive sensory stimulation may increase emotional stress and reduce concentration. Clear routines, transparent expectations, and personalised support strategies are therefore essential. Student well-being should also be emphasised. Learners with Asperger syndrome frequently experience stress associated with functioning in social environments that may be difficult to understand or predict. Long-term stress may contribute to reduced self-esteem, emotional difficulties, and adaptation challenges. Psychological support and the creation of safe learning environments therefore represent important components of educational practice. Cooperation between schools and families is another significant factor. Parents often possess detailed knowledge of their child's strengths, needs, and challenges. Effective communication and collaborative planning can substantially improve educational outcomes. Collaboration with specialists is equally important in identifying learner needs and designing appropriate support measures. Looking towards the future, the number of students on the autism spectrum attending mainstream schools is likely to increase. This will require continued development of teacher competencies, support systems, and school environments capable of responding effectively to diverse learner needs. Inclusive education involves not only physical presence in the classroom but also meaningful participation and personal development. Students with Asperger syndrome present schools with particular challenges, but they also remind educators of the fundamental mission of education: supporting every individual in their unique developmental journey. The quality of school-based support influences not only educational achievement but also future social, professional, and personal functioning. **Recommendations** 1. Develop teachers' competencies related to supporting students on the autism spectrum. 2. Create predictable and safe educational environments that facilitate effective functioning for students with Asperger syndrome. 3. Strengthen inclusion initiatives and prevent social exclusion and peer bullying. 4. Support the development of students' strengths, interests, and individual potential. 5. Build effective cooperation among schools, families, and specialist support services.

Uczestnicy kursu MOOC pt. „Przedsiębiorczość dla najmłodszych uczniów” o edukacji dla przedsiębiorczości

Renata Raszka

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat stawia przed systemami edukacji nowe wymagania związane z przygotowaniem młodych ludzi do funkcjonowania w warunkach niepewności, dynamicznych zmian oraz gospodarki opartej na wiedzy. Coraz większego znaczenia nabierają kompetencje przedsiębiorcze rozumiane nie tylko jako przygotowanie do prowadzenia działalności gospodarczej, lecz przede wszystkim jako zdolność do podejmowania inicjatywy, kreatywnego rozwiązywania problemów, współpracy oraz przekształcania pomysłów w działania. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się rozwijanie przedsiębiorczości już od najwcześniejszych etapów kształcenia. Edukacja dla przedsiębiorczości w edukacji wczesnoszkolnej zyskuje coraz większe znaczenie zarówno w polityce edukacyjnej, jak i praktyce szkolnej. Współczesne podejście do przedsiębiorczości podkreśla jej uniwersalny charakter i związek z kompetencjami przyszłości, takimi jak kreatywność, samodzielność, odpowiedzialność, współpraca oraz zdolność adaptacji do zmieniających się warunków. Rozwijanie tych kompetencji od najmłodszych lat może wspierać przygotowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zmiana sposobu postrzegania przedsiębiorczości w edukacji. Wielu nauczycieli i rodziców nadal utożsamia przedsiębiorczość głównie z ekonomią lub prowadzeniem firmy. Tymczasem współczesne koncepcje edukacji przedsiębiorczej wskazują, że obejmuje ona także inicjatywę, odpowiedzialność, zdolność współdziałania, twórcze myślenie oraz umiejętność rozpoznawania i wykorzystywania szans rozwojowych. Szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie nauczycieli do realizacji edukacji przedsiębiorczej. Kursy typu MOOC (Massive Open Online Course) stwarzają możliwość zdobywania wiedzy, wymiany doświadczeń oraz poznawania praktycznych metod pracy. Uczestnicy kursów poświęconych przedsiębiorczości dla najmłodszych uczniów wskazują na potrzebę dostarczania nauczycielom konkretnych narzędzi dydaktycznych umożliwiających rozwijanie kompetencji przedsiębiorczych w codziennej praktyce edukacyjnej. Istotnym wyzwaniem pozostaje integrowanie edukacji przedsiębiorczej z innymi obszarami kształcenia. Kompetencje przedsiębiorcze mogą być rozwijane podczas zajęć językowych, matematycznych, społecznych, artystycznych czy projektowych. Takie podejście sprzyja traktowaniu przedsiębiorczości jako kompetencji przekrojowej obecnej w różnych sytuacjach edukacyjnych. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest rozwijanie aktywności i sprawstwa uczniów. Edukacja przedsiębiorcza opiera się na angażowaniu dzieci w działania wymagające podejmowania decyzji, planowania, współpracy oraz realizowania własnych pomysłów. Dzięki temu uczniowie rozwijają poczucie wpływu na otaczającą rzeczywistość oraz uczą się odpowiedzialności za podejmowane działania. Szczególnego znaczenia nabiera wykorzystanie metod aktywizujących. Praca projektowa, gry edukacyjne, zadania problemowe, symulacje oraz działania zespołowe pozwalają uczniom doświadczać przedsiębiorczości w praktyce. Uczenie się poprzez działanie sprzyja trwałemu rozwijaniu kompetencji i wzmacnia motywację do podejmowania inicjatywy. Nie bez znaczenia pozostaje rola technologii cyfrowych. Kursy MOOC pokazują, że środowiska cyfrowe mogą skutecznie wspierać rozwój zawodowy nauczycieli oraz upowszechnianie innowacyjnych metod kształcenia. Jednocześnie kompetencje cyfrowe stają się ważnym elementem współczesnej przedsiębiorczości i aktywności zawodowej. Istotną rolę odgrywa również współpraca szkoły z otoczeniem społecznym i gospodarczym. Edukacja przedsiębiorcza może być wzmacniana poprzez angażowanie rodziców, lokalnych

przedsiębiorców, organizacji społecznych oraz instytucji kultury. Takie działania pozwalają uczniom lepiej rozumieć praktyczny wymiar przedsiębiorczości i jej znaczenie w codziennym życiu. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie uczniów do funkcjonowania w gospodarce opartej na innowacjach, kreatywności i ciągłym uczeniu się. Kompetencje przedsiębiorcze będą coraz bardziej potrzebne niezależnie od wybranej ścieżki zawodowej, wspierając zdolność do adaptacji, współpracy i samodzielnego rozwoju. Opinie uczestników kursu MOOC „Przedsiębiorczość dla najmłodszych uczniów" wskazują, że edukacja przedsiębiorcza powinna być postrzegana jako integralny element nowoczesnej edukacji. Jej rozwijanie od najwcześniejszych etapów kształcenia może wspierać budowanie kompetencji niezbędnych do aktywnego i odpowiedzialnego funkcjonowania we współczesnym świecie. **Rekomendacje** 1. Rozwijać edukację przedsiębiorczą już na etapie edukacji wczesnoszkolnej. 2. Wspierać nauczycieli poprzez kursy MOOC i inne formy doskonalenia zawodowego. 3. Traktować przedsiębiorczość jako kompetencję przekrojową obecną w różnych obszarach kształcenia. 4. Wykorzystywać aktywizujące metody pracy rozwijające inicjatywę, kreatywność i współpracę. 5. Budować partnerstwa szkoły z rodzicami, społecznością lokalną i otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Participants of the MOOC "Entrepreneurship for Young Learners" on Entrepreneurship Education

Challenge Contemporary societies require educational systems to prepare young people for functioning in conditions of uncertainty, rapid change, and knowledge-based economies. Increasing attention is being devoted to entrepreneurial competencies understood not merely as preparation for business activity but as the ability to take initiative, solve problems creatively, collaborate effectively, and transform ideas into action. Consequently, one of the important challenges facing contemporary education is developing entrepreneurial competencies from the earliest stages of schooling. Entrepreneurship education in early childhood and primary education is gaining importance in both educational policy and classroom practice. Contemporary approaches emphasise entrepreneurship as a broad competence connected with creativity, independence, responsibility, collaboration, and adaptability. Developing these competencies from an early age can support children's future participation in social, civic, and professional life. One of the key challenges concerns changing perceptions of entrepreneurship education. Many teachers and parents still associate entrepreneurship primarily with economics or running a business. However, contemporary educational frameworks present entrepreneurship as a broader competence encompassing initiative, responsibility, cooperation, creativity, and opportunity recognition. Particular attention should be paid to teacher preparation. Massive Open Online Courses (MOOCs) provide opportunities for professional development, exchange of experiences, and access to practical teaching strategies. Participants in MOOCs devoted to entrepreneurship for young learners frequently highlight the importance of providing teachers with concrete educational tools that can be integrated into everyday teaching practice. Another important challenge involves integrating entrepreneurship education across different curriculum areas. Entrepreneurial competencies can be developed during language, mathematics, social studies, arts, and project-based activities. Such integration supports the understanding of entrepreneurship as a transversal competence relevant across diverse educational contexts. Developing students' agency and initiative is equally important. Entrepreneurship education encourages children to make decisions, plan activities, collaborate with others, and implement their own ideas. Through these experiences, learners develop a sense of responsibility and confidence in their ability to

influence their environment. Active learning methods play a crucial role in this process. Project-based learning, educational games, problem-solving activities, simulations, and teamwork enable students to experience entrepreneurship in practice. Learning through action supports sustainable competence development and strengthens motivation to take initiative. Digital technologies also contribute significantly. MOOCs demonstrate how online learning environments can support teachers' professional development and facilitate the dissemination of innovative educational approaches. At the same time, digital competencies have become an integral part of entrepreneurship and contemporary professional life. Cooperation between schools and local communities represents another important factor. Entrepreneurship education can be strengthened through collaboration with parents, entrepreneurs, community organisations, and cultural institutions. Such partnerships help students understand the practical dimensions of entrepreneurship and its relevance in everyday life. Looking towards the future, preparing learners for innovation-driven and continuously changing economies becomes increasingly important. Entrepreneurial competencies will be valuable regardless of future career paths, supporting adaptability, creativity, cooperation, and lifelong learning. The opinions of participants in the MOOC "Entrepreneurship for Young Learners" suggest that entrepreneurship education should be recognised as an integral element of modern education. Developing entrepreneurial competencies from the earliest stages of schooling can contribute to preparing learners for active and responsible participation in contemporary society.

Uzależniania behawioralne młodzieży w aspekcie społecznym

Marzena Kruk

Polski, English

Wyzwanie Uzależnienia behawioralne należą do najważniejszych problemów społecznych i edukacyjnych współczesnego świata. Dynamiczny rozwój technologii cyfrowych, powszechny dostęp do internetu, mediów społecznościowych, gier komputerowych oraz urządzeń mobilnych sprawił, że młodzież funkcjonuje dziś w rzeczywistości znacząco różniącej się od tej, w której dorastały wcześniejsze pokolenia. Korzystanie z nowych technologii stało się naturalnym elementem codziennego życia, edukacji, komunikacji i rozrywki. Jednocześnie coraz częściej obserwuje się sytuacje, w których określone aktywności przestają pełnić funkcję użytkową, a zaczynają przybierać charakter kompulsywny, prowadząc do negatywnych konsekwencji społecznych, emocjonalnych i zdrowotnych. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się przeciwdziałanie uzależnieniom behawioralnym oraz wspieranie młodzieży w budowaniu zdrowych wzorców funkcjonowania społecznego. Uzależnienia behawioralne obejmują różnorodne zachowania wykonywane w sposób nadmierny i trudny do kontrolowania. Wśród młodzieży najczęściej wskazuje się problematyczne korzystanie z internetu, mediów społecznościowych, gier komputerowych, smartfonów czy innych aktywności realizowanych w środowisku cyfrowym. Choć aktywności te same w sobie nie są szkodliwe, ich nadmierna intensywność może prowadzić do zaburzenia równowagi pomiędzy światem wirtualnym a rzeczywistością społeczną. Jednym z podstawowych wyzwań jest zrozumienie społecznych uwarunkowań uzależnień behawioralnych. Współczesna kultura promuje natychmiastową gratyfikację, nieustanną dostępność oraz ciągłą obecność w przestrzeni cyfrowej. Młodzi ludzie funkcjonują w środowisku, w którym aktywność online jest często warunkiem uczestnictwa w życiu społecznym. Media społecznościowe umożliwiają budowanie relacji i prezentowanie własnego wizerunku, jednak jednocześnie mogą generować presję społeczną, potrzebę nieustannego porównywania się z innymi oraz uzależnienie od społecznej akceptacji. Szczególnego znaczenia nabiera wpływ uzależnień behawioralnych na relacje interpersonalne. Paradoksalnie technologie stworzone w celu ułatwiania komunikacji mogą prowadzić do osłabienia bezpośrednich kontaktów społecznych. Nadmierne zaangażowanie w aktywność online może ograniczać uczestnictwo w życiu rodzinnym, utrudniać budowanie trwałych relacji rówieśniczych oraz zmniejszać zaangażowanie w działania społeczne i obywatelskie. W konsekwencji młodzi ludzie mogą doświadczać poczucia osamotnienia, izolacji oraz trudności w rozwijaniu kompetencji społecznych. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ uzależnień behawioralnych na funkcjonowanie edukacyjne. Nadmierne korzystanie z urządzeń cyfrowych może prowadzić do problemów z koncentracją uwagi, organizacją czasu, systematycznością oraz motywacją do nauki. Coraz częściej wskazuje się również na zjawisko rozproszonej uwagi wynikające z równoczesnego korzystania z wielu źródeł informacji. W dłuższej perspektywie może to negatywnie wpływać na efektywność uczenia się oraz rozwój kompetencji poznawczych. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest zdrowie psychiczne młodzieży. Uzależnienia behawioralne często współwystępują z problemami emocjonalnymi, takimi jak lęk, obniżony nastrój, niska samoocena czy trudności w radzeniu sobie ze stresem. Część młodych ludzi traktuje aktywność cyfrową jako sposób ucieczki od problemów lub źródło chwilowej poprawy samopoczucia. W dłuższej perspektywie mechanizm ten może jednak prowadzić do pogłębiania trudności psychologicznych oraz utrwalania nieadaptacyjnych sposobów radzenia sobie z emocjami. Szczególnego znaczenia nabiera również rola środowiska rodzinnego i szkolnego. Rodzice oraz nauczyciele odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postaw związanych z

korzystaniem z technologii. Brak jasnych zasad, ograniczona kontrola oraz niedostateczna edukacja medialna mogą zwiększać ryzyko występowania problematycznych zachowań. Jednocześnie wsparcie emocjonalne, pozytywne relacje oraz promowanie alternatywnych form aktywności stanowią ważne czynniki chroniące. Nie bez znaczenia pozostaje także profilaktyka społeczna. Skuteczne przeciwdziałanie uzależnieniom behawioralnym nie powinno koncentrować się wyłącznie na ograniczaniu dostępu do technologii. Kluczowe znaczenie ma rozwijanie kompetencji społecznych, emocjonalnych i cyfrowych, które umożliwiają młodym ludziom świadome, odpowiedzialne i zrównoważone korzystanie z nowych mediów. W perspektywie przyszłości problem uzależnień behawioralnych może się nasilać wraz z rozwojem sztucznej inteligencji, technologii immersyjnych oraz coraz większą obecnością świata cyfrowego w codziennym życiu. Oznacza to konieczność rozwijania nowych strategii edukacyjnych i profilaktycznych odpowiadających na zmieniające się warunki funkcjonowania młodego pokolenia. Uzależnienia behawioralne młodzieży należy postrzegać nie tylko jako problem indywidualny, ale również jako wyzwanie społeczne. Od skuteczności działań podejmowanych przez rodzinę, szkołę i instytucje społeczne zależy zdolność młodych ludzi do zachowania równowagi pomiędzy światem cyfrowym a rzeczywistością społeczną oraz budowania zdrowych relacji z innymi ludźmi. **Rekomendacje** 1. Rozwijać edukację medialną i cyfrową ukierunkowaną na świadome korzystanie z technologii. 2. Wzmacniać kompetencje społeczne i emocjonalne młodzieży jako czynniki chroniące przed uzależnieniami behawioralnymi. 3. Promować aktywności pozacyfrowe wspierające rozwój zainteresowań i relacji interpersonalnych. 4. Wzmacniać współpracę szkoły i rodziny w zakresie kształtowania zdrowych nawyków korzystania z mediów. 5. Rozwijać programy profilaktyczne uwzględniające zarówno aspekty społeczne, jak i psychologiczne funkcjonowania młodzieży.

Behavioural Addictions Among Adolescents: A Social Perspective

Challenge Behavioural addictions represent one of the most significant social and educational challenges of the contemporary world. The rapid development of digital technologies, widespread internet access, social media platforms, online gaming, and mobile devices has created a social reality fundamentally different from that experienced by previous generations. Digital technologies have become an integral part of communication, education, entertainment, and everyday life. At the same time, increasing attention is being paid to situations in which certain activities evolve from useful tools into compulsive behaviours that generate negative social, emotional, and health-related consequences. Consequently, one of the major challenges of contemporary education is preventing behavioural addictions while supporting young people in developing healthy patterns of social functioning. Behavioural addictions involve activities performed excessively and with reduced self-control. Among adolescents, the most common forms include problematic internet use, excessive engagement with social media, online gaming, smartphone dependency, and other digitally mediated activities. Although these activities are not inherently harmful, their excessive use may disrupt the balance between virtual environments and real-world social life. One of the key challenges concerns understanding the social determinants of behavioural addictions. Contemporary culture promotes immediate gratification, constant connectivity, and continuous participation in digital environments. Young people increasingly experience social expectations that require online presence and interaction. Social media platforms facilitate communication and self-expression, yet they may also generate social pressure, encourage comparison with others, and foster dependence on external validation. Particular attention should be paid to the impact of behavioural addictions on interpersonal relationships. Paradoxically, technologies designed to facilitate communication may contribute to the weakening of

direct social interactions. Excessive online engagement may reduce participation in family life, hinder the development of meaningful peer relationships, and limit involvement in community activities. As a result, young people may experience loneliness, isolation, and difficulties developing social competencies. Another important challenge concerns educational functioning. Excessive use of digital devices may negatively affect concentration, time management, self-discipline, and motivation for learning. Researchers increasingly highlight the phenomenon of fragmented attention resulting from simultaneous engagement with multiple information sources. Over time, such patterns may undermine learning effectiveness and cognitive development. Mental health considerations are equally significant. Behavioural addictions often coexist with anxiety, low mood, low self-esteem, and difficulties coping with stress. Some young people use digital activities as a means of escaping problems or regulating emotions. However, such strategies may ultimately reinforce psychological difficulties and contribute to maladaptive coping mechanisms. The role of family and school environments is particularly important. Parents and teachers play a central role in shaping attitudes towards technology use. The absence of clear boundaries, insufficient supervision, and limited media education may increase vulnerability to problematic behaviours. Conversely, emotional support, positive relationships, and encouragement of alternative activities serve as important protective factors. Social prevention strategies are also essential. Effective responses to behavioural addictions should extend beyond restricting technology use. Greater emphasis should be placed on developing social, emotional, and digital competencies that enable young people to engage with technology consciously, responsibly, and in a balanced manner. Looking towards the future, behavioural addictions may become increasingly prevalent as artificial intelligence, immersive technologies, and digital environments become more integrated into everyday life. This highlights the need for innovative educational and preventive strategies adapted to the changing realities of contemporary youth. Behavioural addictions among adolescents should therefore be understood not only as individual difficulties but also as important social challenges. The effectiveness of actions undertaken by families, schools, and social institutions will influence young people’s ability to maintain balance between digital environments and social reality while building healthy and meaningful relationships. **Recommendations** 1. Develop media and digital literacy programmes promoting responsible technology use. 2. Strengthen adolescents’ social and emotional competencies as protective factors against behavioural addictions. 3. Promote offline activities that support personal interests and interpersonal relationships. 4. Enhance cooperation between schools and families in fostering healthy media-use habits. 5. Develop preventive programmes addressing both the social and psychological dimensions of adolescent functioning.

Wojciech Bogumił Jastrzębowski – prekursor współczesnych postępowych idei

Aleksander Marszałek

Polski, English

Wyzwanie Współczesny świat poszukuje odpowiedzi na wyzwania związane z pokojem społecznym, zrównoważonym rozwojem, odpowiedzialnością obywatelską oraz budowaniem ładu opartego na współpracy i poszanowaniu godności człowieka. W debatach dotyczących przyszłości edukacji coraz częściej podkreśla się znaczenie idei, które wyprzedzały swoją epokę i stanowiły inspirację dla późniejszych koncepcji społecznych, politycznych oraz pedagogicznych. Jedną z postaci, której dorobek zyskuje nowe znaczenie w kontekście współczesnych wyzwań, jest Wojciech Bogumił Jastrzębowski –uczony, przyrodnik, wynalazca, pedagog i autor wizjonerskich koncepcji dotyczących organizacji życia społecznego. W rezultacie ważnym zadaniem współczesnej edukacji staje się ponowne odczytanie jego myśli w perspektywie problemów XXI wieku. Wojciech Bogumił Jastrzębowski jest przede wszystkim kojarzony z opracowaną w XIX wieku koncepcją „Konstytucji dla Europy", zawartą w dziele Traktat o wiecznym przymierzu między narodami ucywilizowanymi. Dokument ten przedstawiał wizję pokojowej współpracy narodów europejskich, opartą na dialogu, poszanowaniu praw człowieka oraz rozwiązywaniu konfliktów drogą porozumienia. Idee te wyprzedzały o wiele dziesięcioleci późniejsze procesy integracji europejskiej oraz współczesne koncepcje współpracy międzynarodowej. Jednym z najważniejszych wyzwań współczesności pozostaje budowanie kultury pokoju. W świecie naznaczonym konfliktami, napięciami politycznymi oraz podziałami społecznymi myśl Jastrzębowskiego przypomina o znaczeniu dialogu, solidarności i odpowiedzialności za dobro wspólne. Jego wizja relacji międzynarodowych opierała się na przekonaniu, że trwały rozwój społeczeństw wymaga współpracy, a nie rywalizacji. Szczególnego znaczenia nabiera także jego wkład w rozwój nauk o pracy. Jastrzębowski uznawany jest za jednego z prekursorów ergonomii, wskazując na potrzebę dostosowania warunków pracy do możliwości człowieka. Współczesne koncepcje dobrostanu pracowników, humanizacji pracy oraz projektowania środowiska pracy przyjaznego człowiekowi pozostają zbieżne z wieloma założeniami jego myśli. Istotnym wyzwaniem pozostaje rozwijanie odpowiedzialności obywatelskiej. Jastrzębowski podkreślał znaczenie wychowania człowieka świadomego swoich obowiązków wobec społeczeństwa oraz gotowego do działania na rzecz dobra wspólnego. Współczesna edukacja obywatelska może odnajdywać w jego dorobku inspiracje do kształtowania postaw aktywności społecznej, odpowiedzialności i zaangażowania obywatelskiego. Ważnym aspektem jego myśli jest również holistyczne spojrzenie na relacje człowieka z przyrodą. Jako przyrodnik dostrzegał znaczenie harmonijnego współistnienia człowieka i środowiska naturalnego. W kontekście współczesnych wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi oraz edukacją dla zrównoważonego rozwoju jego poglądy nabierają szczególnej aktualności. Szczególnego znaczenia nabiera również idea edukacji służącej rozwojowi społecznemu. Jastrzębowski postrzegał wiedzę i wychowanie jako narzędzia doskonalenia człowieka oraz budowania lepszego społeczeństwa. Edukacja nie miała ograniczać się do przekazywania informacji, lecz powinna wspierać rozwój moralny, intelektualny i obywatelski jednostki. Nie bez znaczenia pozostaje jego wizjonerskie podejście do przyszłości Europy. Współczesne procesy integracyjne, rozwój współpracy międzynarodowej oraz działania na rzecz wspólnych wartości europejskich pokazują, że wiele idei Jastrzębowskiego zachowało swoją aktualność mimo upływu niemal dwóch stuleci. Istotną rolę odgrywa także refleksja nad znaczeniem postępowych idei w procesie zmian społecznych. Historia pokazuje, że koncepcje początkowo postrzegane jako utopijne często stają się inspiracją dla przyszłych

reform i przeobrażeń. Dorobek Jastrzębowskiego stanowi przykład myślenia wyprzedzającego swoją epokę i wskazującego kierunki rozwoju społeczeństwa opartego na współpracy, wiedzy i odpowiedzialności. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera umiejętność wykorzystywania dorobku wybitnych myślicieli do rozwiązywania współczesnych problemów. Analiza koncepcji Wojciecha Bogumiła Jastrzębowskiego może inspirować do poszukiwania nowych rozwiązań w obszarze edukacji, polityki społecznej, współpracy międzynarodowej oraz zrównoważonego rozwoju. Wojciech Bogumił Jastrzębowski pozostaje jednym z najbardziej interesujących polskich wizjonerów XIX wieku. Jego idee dotyczące pokoju, współpracy, odpowiedzialności społecznej, edukacji i relacji człowieka z przyrodą czynią go prekursorem wielu współczesnych postępowych koncepcji, które nadal zachowują swoją aktualność w obliczu wyzwań XXI wieku. **Rekomendacje** 1. Włączać dorobek Wojciecha Bogumiła Jastrzębowskiego do refleksji nad współczesną edukacją obywatelską i społeczną. 2. Wykorzystywać jego idee pokoju i współpracy w edukacji międzykulturowej oraz globalnej. 3. Rozwijać edukację dla zrównoważonego rozwoju inspirowaną holistycznym spojrzeniem na relacje człowieka z przyrodą. 4. Wzmacniać kształcenie postaw odpowiedzialności społecznej i zaangażowania obywatelskiego. 5. Promować analizę historycznych koncepcji wyprzedzających swoją epokę jako źródła inspiracji dla rozwiązywania współczesnych problemów.

Wojciech Bogumił Jastrzębowski – A Pioneer of Contemporary Progressive Ideas

Challenge Contemporary societies continue to search for solutions to challenges related to peace, sustainable development, civic responsibility, and the creation of social orders based on cooperation and human dignity. Discussions about the future of education increasingly recognise the importance of thinkers whose ideas anticipated later social, political, and educational developments. One such figure is Wojciech Bogumił Jastrzębowski – a scientist, naturalist, inventor, educator, and visionary whose work remains remarkably relevant in the context of twenty-first-century challenges. Consequently, one important task for contemporary education is the re-examination of his ideas through the lens of current global issues. Jastrzębowski is particularly known for his nineteenth-century vision of a peaceful and cooperative Europe, presented in his work Treatise on Eternal Alliance Among Civilised Nations. In this text, he proposed a model of international cooperation based on dialogue, human rights, and peaceful conflict resolution. His ideas anticipated by many decades later European integration processes and contemporary concepts of international cooperation. One of the most significant challenges of the modern era is building a culture of peace. In a world marked by conflicts, political tensions, and social divisions, Jastrzębowski’s thought reminds us of the importance of dialogue, solidarity, and responsibility for the common good. His vision of international relations was based on the belief that lasting social development requires cooperation rather than rivalry. Particular attention should also be paid to his contribution to the science of work. Jastrzębowski is regarded as one of the pioneers of ergonomics, emphasising the importance of adapting working conditions to human capabilities. Contemporary concepts of workplace well-being, human-centred design, and healthy work environments remain closely aligned with many of his ideas. Another important challenge concerns civic responsibility. Jastrzębowski stressed the importance of educating individuals who are aware of their obligations towards society and willing to contribute to the common good. His ideas continue to inspire contemporary approaches to civic education, social participation, and democratic engagement. His holistic view of the relationship between humans and nature is equally relevant. As a naturalist, he recognised the importance of harmonious coexistence between people and the natural environment.

In the context of climate change and education for sustainable development, his reflections have gained renewed significance. Education occupied a central place in his thought. Jastrzębowski viewed knowledge and education as tools for personal and social improvement. Education should not be limited to the transmission of information but should contribute to the moral, intellectual, and civic development of individuals. Particular importance should also be attached to his visionary perspective on Europe's future. Contemporary European cooperation, integration processes, and initiatives promoting shared values demonstrate the continuing relevance of many of his ideas despite the passage of nearly two centuries. His work also illustrates the broader significance of progressive ideas in social transformation. History demonstrates that concepts initially perceived as utopian often become sources of inspiration for future reforms and innovations. Jastrzębowski's legacy exemplifies forward-looking thinking that anticipated many later developments in social organisation, education, and international cooperation. Looking towards the future, the ability to draw inspiration from the work of visionary thinkers becomes increasingly important. Jastrzębowski's ideas can provide valuable insights for addressing contemporary challenges related to education, social policy, international relations, and sustainable development. Wojciech Bogumił Jastrzębowski remains one of the most remarkable Polish visionaries of the nineteenth century. His ideas concerning peace, cooperation, social responsibility, education, and the relationship between humanity and nature position him as a precursor of many progressive concepts that continue to shape debates about the future of society and education. **Recommendations** 1. Incorporate Jastrzębowski's legacy into contemporary civic and social education. 2. Use his ideas of peace and cooperation within intercultural and global education initiatives. 3. Develop sustainability education inspired by his holistic understanding of human–nature relationships. 4. Strengthen educational efforts aimed at fostering social responsibility and civic engagement. 5. Promote the study of visionary historical ideas as sources of inspiration for addressing contemporary challenges.

Wolność i odpowiedzialność. Wzajemna jedność czy niezależna odrębność?

Kazimierz Gryżenia

Polski, English

Wyzwanie Wolność i odpowiedzialność należą do fundamentalnych kategorii opisujących ludzkie funkcjonowanie w życiu indywidualnym i społecznym. Są one obecne w refleksji filozoficznej, pedagogicznej, etycznej i społecznej od stuleci, a jednocześnie pozostają niezwykle aktualne w kontekście współczesnych przemian kulturowych i edukacyjnych. W świecie coraz większej autonomii jednostki, pluralizmu wartości oraz dynamicznych zmian społecznych pytanie o relacje pomiędzy wolnością a odpowiedzialnością nabiera szczególnego znaczenia. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji staje się kształtowanie takich postaw, które pozwalają młodym ludziom korzystać z wolności w sposób odpowiedzialny i świadomy. Współczesna kultura często akcentuje znaczenie wolności jako prawa do samostanowienia, wyrażania własnych poglądów, podejmowania niezależnych decyzji oraz realizowania indywidualnych aspiracji. Wolność jest postrzegana jako jedna z podstawowych wartości demokratycznego społeczeństwa i warunek rozwoju człowieka. Jednocześnie pojawia się pytanie, czy wolność może istnieć w oderwaniu od odpowiedzialności oraz jakie konsekwencje społeczne niesie traktowanie jej wyłącznie jako prawa do nieograniczonego wyboru. Jednym z podstawowych wyzwań jest zrozumienie, że wolność nie oznacza braku granic ani całkowitej niezależności od innych ludzi. Człowiek funkcjonuje w sieci relacji społecznych, rodzinnych i obywatelskich, a jego decyzje wywierają wpływ na otoczenie. W takim ujęciu odpowiedzialność staje się naturalnym dopełnieniem wolności, ponieważ pozwala uwzględniać konsekwencje własnych działań oraz dobro innych osób. Edukacja powinna pomagać młodym ludziom dostrzegać tę zależność i rozumieć społeczny wymiar podejmowanych wyborów. Szczególnego znaczenia nabiera problem odpowiedzialności w świecie rosnącej indywidualizacji. Współczesne społeczeństwa coraz częściej podkreślają autonomię jednostki, samorealizację i prawo do indywidualnych decyzji. Jednocześnie obserwuje się osłabienie niektórych tradycyjnych autorytetów oraz zmianę sposobu postrzegania zobowiązań społecznych. W takich warunkach młodzi ludzie mogą doświadczać trudności w określaniu granic własnej wolności oraz rozumieniu odpowiedzialności za wspólnotę, w której żyją. Istotnym wyzwaniem pozostaje również rozwój moralny i aksjologiczny. Wolność nabiera pełnego znaczenia dopiero wtedy, gdy jest powiązana ze zdolnością dokonywania wyborów zgodnych z przyjętym systemem wartości. Edukacja nie może ograniczać się wyłącznie do przekazywania wiedzy, lecz powinna wspierać rozwój refleksji etycznej, umiejętności oceny konsekwencji działań oraz gotowości do podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest funkcjonowanie młodych ludzi w środowisku cyfrowym. Internet i media społecznościowe stworzyły przestrzeń niemal nieograniczonej ekspresji, umożliwiając publikowanie opinii, komentowanie wydarzeń i uczestnictwo w debacie publicznej. Jednocześnie pojawia się pytanie o odpowiedzialność za słowo, szacunek wobec innych użytkowników oraz konsekwencje działań podejmowanych w przestrzeni wirtualnej. Wolność komunikacji wymaga bowiem rozwijania kompetencji etycznych i obywatelskich. Szczególnego znaczenia nabiera również edukacja obywatelska. Demokratyczne społeczeństwo opiera się na założeniu, że wolni obywatele są jednocześnie odpowiedzialni za dobro wspólne. Odpowiedzialność za przestrzeganie prawa, uczestnictwo w życiu społecznym, poszanowanie praw innych osób oraz troskę o wspólnotę stanowi fundament funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu publicznym. Nie bez

znaczenia pozostaje kwestia odpowiedzialności za przyszłość. Współczesne wyzwania, takie jak zmiany klimatyczne, rozwój nowych technologii, konflikty społeczne czy procesy globalizacyjne, wymagają podejmowania decyzji uwzględniających długofalowe konsekwencje. Wolność rozumiana wyłącznie jako realizacja bieżących potrzeb może utrudniać dostrzeganie odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń. Dlatego edukacja powinna rozwijać zdolność myślenia perspektywicznego oraz świadomość współzależności społecznych. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera budowanie kultury odpowiedzialnej wolności. Oznacza to tworzenie takich warunków wychowawczych, które umożliwiają młodym ludziom doświadczenie autonomii, a jednocześnie uczą ich odpowiedzialności za własne decyzje i ich konsekwencje. Wolność i odpowiedzialność nie powinny być traktowane jako wartości konkurencyjne, lecz jako wzajemnie uzupełniające się elementy dojrzałego funkcjonowania człowieka. Pytanie o wzajemną jedność czy odrębność wolności i odpowiedzialności pozostaje jednym z fundamentalnych pytań współczesnej pedagogiki. Od sposobu, w jaki młode pokolenie będzie rozumiało relacje między tymi wartościami, zależy jakość życia społecznego, poziom zaangażowania obywatelskiego oraz zdolność budowania wspólnot opartych na szacunku, solidarności i trosce o dobro wspólne. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać wychowanie aksjologiczne wspierające świadome i odpowiedzialne korzystanie z wolności. 2. Rozwijać kompetencje etyczne umożliwiające ocenę konsekwencji własnych decyzji i działań. 3. Kształtować postawy obywatelskie oparte na odpowiedzialności za dobro wspólne. 4. Wspierać refleksję nad odpowiedzialnością w środowisku cyfrowym i przestrzeni publicznej. 5. Tworzyć sytuacje edukacyjne umożliwiające doświadczanie autonomii połączonej z odpowiedzialnością za podejmowane wybory.

Freedom and Responsibility: Mutual Unity or Independent Distinctiveness?

Challenge Freedom and responsibility are among the fundamental concepts describing human functioning in both individual and social life. They have occupied a central place in philosophical, pedagogical, ethical, and social reflection for centuries and remain highly relevant in the context of contemporary cultural and educational transformations. In a world characterised by increasing individual autonomy, value pluralism, and rapid social change, the relationship between freedom and responsibility becomes particularly significant. Consequently, one of the major challenges facing contemporary education is fostering attitudes that enable young people to exercise freedom in a conscious and responsible manner. Contemporary culture often emphasises freedom as the right to self-determination, self-expression, independent decision-making, and personal fulfilment. Freedom is regarded as a fundamental value of democratic societies and an essential condition for human development. At the same time, important questions arise concerning whether freedom can exist independently of responsibility and what social consequences may emerge when freedom is understood solely as unrestricted choice. One of the key challenges involves recognising that freedom does not imply the absence of limits or complete independence from others. Human beings exist within networks of social, family, and civic relationships, and their decisions affect the lives of other people. From this perspective, responsibility becomes a natural complement to freedom, enabling individuals to consider the consequences of their actions and the well-being of others. Education should help young people understand this interdependence and appreciate the social dimensions of personal choices. Particular attention should be paid to responsibility in an era of increasing individualisation. Contemporary societies often prioritise autonomy, self-realisation, and personal choice. At the same time, traditional authorities and collective obligations have become less influential. Under such conditions, young people may struggle to define the limits of their freedom and understand their responsibilities

towards others and the wider community. Another important challenge concerns moral and value-based development. Freedom acquires its full meaning only when connected with the capacity to make choices guided by values and ethical reflection. Education should therefore extend beyond knowledge transmission and support the development of moral judgement, awareness of consequences, and the willingness to make responsible decisions. The role of digital environments is equally significant. The internet and social media have created spaces for unprecedented levels of expression and participation in public discourse. However, they also raise questions about responsibility for one's words, respect for others, and accountability for actions undertaken online. Freedom of communication requires corresponding ethical and civic competencies. Civic education represents another important dimension of this challenge. Democratic societies rely on the assumption that free citizens are also responsible members of their communities. Respect for law, participation in public life, protection of others' rights, and commitment to the common good constitute essential foundations of civic society. Education should prepare young people for active and responsible citizenship. The issue of responsibility for the future also deserves attention. Contemporary challenges such as climate change, technological development, social conflicts, and global interdependence require decisions that take long-term consequences into account. Freedom understood solely as the pursuit of immediate interests may hinder recognition of responsibilities towards future generations. Educational processes should therefore encourage long-term thinking and awareness of social interconnectedness. Looking ahead, one of the most important educational tasks will be fostering a culture of responsible freedom. This requires creating environments that allow young people to experience autonomy while simultaneously learning accountability for their choices and their consequences. Freedom and responsibility should not be perceived as competing values but rather as complementary dimensions of mature human development. The question of whether freedom and responsibility constitute a unified whole or separate realities remains one of the fundamental issues of contemporary pedagogy. How future generations understand the relationship between these values will significantly influence social cohesion, civic engagement, and the ability to build communities based on respect, solidarity, and commitment to the common good. **Recommendations** 1. Strengthen values-based education that promotes conscious and responsible use of freedom. 2. Develop ethical competencies enabling the evaluation of personal decisions and their consequences. 3. Foster civic attitudes grounded in responsibility for the common good. 4. Encourage reflection on responsibility in digital environments and public discourse. 5. Create educational opportunities that combine autonomy with accountability for individual choices.

Wspieranie autonomii uczniów w klasach I–III: strategie nauczycielskie, wyzwania i wnioski z badań pilotażowych

Katarzyna Błażejewska

Polski, English

Wyzwanie Współczesna edukacja coraz częściej odchodzi od modelu skoncentrowanego wyłącznie na przekazywaniu wiedzy na rzecz podejścia wspierającego aktywność, samodzielność i odpowiedzialność uczniów za własny proces uczenia się. W świecie charakteryzującym się szybkim tempem zmian, nieustannym przyrostem informacji oraz koniecznością uczenia się przez całe życie szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie autonomii uczniów już od pierwszych lat edukacji szkolnej. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej szkoły staje się tworzenie warunków sprzyjających rozwijaniu autonomii dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Autonomia ucznia oznacza zdolność do samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących własnego uczenia się, przejmowania odpowiedzialności za działania oraz aktywnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym. Nie oznacza ona całkowitej niezależności od nauczyciela, lecz tworzenie takich warunków, w których dziecko stopniowo rozwija poczucie sprawstwa, samodzielności i kompetencji. Badania pilotażowe dotyczące wspierania autonomii uczniów edukacji wczesnoszkolnej wskazują, że nauczyciele najczęściej deklarują stosowanie stylu silnie wspierającego autonomię, natomiast najrzadziej wybierają podejście wysoce kontrolujące. Jednocześnie podkreśla się potrzebę dalszego rozwijania kompetencji nauczycieli w zakresie budowania relacji, motywowania uczniów i stosowania metod aktywizujących. Jednym z najważniejszych wyzwań jest równoważenie autonomii i wymagań edukacyjnych. Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej funkcjonują pomiędzy potrzebą zapewnienia uczniom swobody działania a koniecznością realizacji podstawy programowej i osiągania określonych efektów kształcenia. Skuteczne wspieranie autonomii wymaga znalezienia równowagi pomiędzy kierowaniem procesem edukacyjnym a pozostawianiem uczniom przestrzeni do podejmowania decyzji. Szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie motywacji wewnętrznej. Uczniowie chętniej angażują się w działania edukacyjne, gdy mają możliwość dokonywania wyborów, wyrażania własnych opinii oraz współdecydowania o sposobie realizacji zadań. Wspieranie autonomii sprzyja budowaniu poczucia kompetencji, odpowiedzialności i satysfakcji z uczenia się. Badania wskazują, że styl nauczania wspierający autonomię jest silnie związany z motywacją uczniów oraz ich aktywnością edukacyjną. Istotnym wyzwaniem pozostaje zmiana tradycyjnego modelu relacji nauczyciel–uczeń. W podejściu wspierającym autonomię nauczyciel nie pełni wyłącznie funkcji osoby kontrolującej przebieg zajęć, lecz staje się przewodnikiem, partnerem i organizatorem środowiska uczenia się. Taka zmiana wymaga rozwijania nowych kompetencji pedagogicznych oraz gotowości do budowania relacji opartych na zaufaniu i dialogu. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest stosowanie metod aktywizujących. Praca projektowa, rozwiązywanie problemów, eksperymentowanie, dyskusje czy zadania wymagające samodzielnego poszukiwania informacji pozwalają uczniom rozwijać odpowiedzialność za własne uczenie się. Badania dotyczące edukacji wczesnoszkolnej wskazują, że nauczyciele coraz częściej dostrzegają potrzebę koncentrowania się na procesie uczenia się ucznia, a nie wyłącznie na procesie nauczania. Szczególnego znaczenia nabiera również rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji. Dzieci już na pierwszym etapie edukacji mogą uczyć się planowania własnej pracy, wyboru sposobów realizacji zadań oraz oceniania efektów własnych działań. Takie doświadczenia wzmacniają samodzielność i przygotowują do uczenia się przez całe życie. Nie bez znaczenia pozostają wyzwania organizacyjne i systemowe. Duża liczebność klas, presja wyników edukacyjnych, ograniczenia czasowe oraz przywiązanie do tradycyjnych metod

nauczania mogą utrudniać rozwijanie autonomii uczniów. Wymaga to wsparcia nauczycieli oraz tworzenia kultury szkoły sprzyjającej podmiotowości ucznia. Istotną rolę odgrywa także współpraca z rodzicami. Rozwijanie autonomii uczniów jest bardziej skuteczne wtedy, gdy podobne podejście stosowane jest zarówno w szkole, jak i w środowisku rodzinnym. Rodzice mogą wspierać samodzielność dzieci poprzez powierzanie odpowiedzialności, zachęcanie do podejmowania decyzji oraz wzmacnianie poczucia sprawstwa. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie uczniów do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy. Kompetencje związane z autonomią, samoregulacją, odpowiedzialnością i uczeniem się przez całe życie będą coraz bardziej cenione zarówno w edukacji, jak i na rynku pracy. Wspieranie autonomii uczniów w klasach I–III należy postrzegać jako inwestycję w rozwój przyszłych kompetencji. Od jakości działań podejmowanych przez nauczycieli zależy, czy uczniowie staną się aktywnymi, odpowiedzialnymi i samodzielnymi uczestnikami procesu uczenia się. **Rekomendacje** 1. Tworzyć środowisko edukacyjne wspierające podejmowanie decyzji przez uczniów. 2. Rozwijać motywację wewnętrzną poprzez zwiększanie poczucia sprawstwa i odpowiedzialności dzieci. 3. Stosować metody aktywizujące sprzyjające samodzielnemu uczeniu się. 4. Wzmacniać kompetencje nauczycieli w zakresie wspierania autonomii i budowania relacji z uczniami. 5. Rozwijać współpracę szkoły i rodziny na rzecz kształtowania samodzielności uczniów.

Supporting Student Autonomy in Grades I–III: Teaching Strategies, Challenges and Conclusions from Pilot Studies

Challenge Contemporary education is increasingly moving away from models focused solely on knowledge transmission and towards approaches that support student activity, independence, and responsibility for learning. In a world characterised by rapid change, information overload, and the necessity of lifelong learning, fostering student autonomy from the earliest stages of schooling becomes particularly important. Consequently, one of the key challenges facing modern education is creating conditions that enable young learners to develop autonomy. Student autonomy refers to the ability to make decisions about one’s own learning, assume responsibility for actions, and actively participate in educational processes. It does not imply complete independence from teachers but rather the gradual development of agency, self-regulation, and competence. Pilot studies on supporting autonomy in early school education indicate that teachers most frequently demonstrate autonomy-supportive approaches and are least likely to adopt highly controlling styles. The findings also highlight the need for further professional development in motivating students, building relationships, and using active learning methods. One of the most significant challenges is balancing autonomy with educational requirements. Early school teachers must reconcile the need to provide students with freedom and choice while ensuring curriculum implementation and educational outcomes. Effective autonomy support requires maintaining an appropriate balance between guidance and independence. Particular attention should be paid to developing intrinsic motivation. Students are more willing to engage in learning when they can make choices, express opinions, and influence how tasks are completed. Supporting autonomy strengthens feelings of competence, responsibility, and satisfaction with learning. Research suggests that autonomy-supportive teaching styles are positively associated with student motivation and engagement. Another challenge concerns transforming traditional teacher-student relationships. In autonomy-supportive classrooms, teachers act not only as instructors but also as facilitators, mentors, and organisers of learning environments. Such a shift requires new pedagogical competencies and a commitment to building relationships based on trust and dialogue. Active learning methods play a crucial role in

this process. Project work, problem-solving activities, experiments, discussions, and inquiry-based tasks encourage students to take responsibility for their learning. Research in early childhood education indicates that teachers increasingly recognise the importance of focusing on learning processes rather than solely on teaching processes. The development of decision-making skills is equally important. Children can learn to plan their work, select strategies, and evaluate outcomes from the earliest stages of education. Such experiences strengthen independence and prepare learners for lifelong learning. Organisational and systemic barriers should not be overlooked. Large class sizes, pressure to achieve measurable results, limited time, and attachment to traditional teaching methods may hinder efforts to develop student autonomy. Supporting teachers and creating school cultures that value student agency are therefore essential. Cooperation with parents also plays an important role. Autonomy develops more effectively when similar approaches are adopted both at school and at home. Parents can support independence by encouraging decision-making, assigning responsibilities, and strengthening children’s sense of agency. Looking towards the future, preparing students for independent functioning within knowledge societies becomes increasingly important. Competencies related to autonomy, self-regulation, responsibility, and lifelong learning are likely to become even more valuable in both education and employment contexts. Supporting autonomy in grades I–III should therefore be viewed as an investment in future competencies. The quality of teachers’ actions will significantly influence whether students become active, responsible, and self-directed learners. **Recommendations** 1. Create learning environments that support student decision-making and agency. 2. Foster intrinsic motivation by strengthening children’s sense of responsibility and competence. 3. Use active learning methods that promote independent learning. 4. Enhance teachers’ competencies in autonomy-supportive teaching and relationship building. 5. Strengthen cooperation between schools and families in supporting student independence.

Współczesne uwarunkowania profesjonalizmu nauczyciela

Jolanta Wiśniewska

Polski, English

Wyzwanie Profesjonalizm nauczyciela stanowi jeden z fundamentalnych warunków jakości współczesnej edukacji. W warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych, technologicznych i gospodarczych rola nauczyciela ulega ciągłym przeobrażeniom, a oczekiwania wobec przedstawicieli tego zawodu stają się coraz bardziej złożone. Współczesny nauczyciel nie jest już wyłącznie osobą przekazującą wiedzę, lecz pełni jednocześnie funkcje wychowawcze, opiekuńcze, diagnostyczne, doradcze i społeczne. W konsekwencji profesjonalizm nauczycielski należy obecnie postrzegać jako kategorię wielowymiarową, obejmującą nie tylko kompetencje merytoryczne i dydaktyczne, ale również umiejętności społeczne, komunikacyjne, cyfrowe, organizacyjne oraz etyczne. Jednym z najważniejszych uwarunkowań współczesnego profesjonalizmu nauczyciela jest postępująca zmienność rzeczywistości edukacyjnej. Rozwój technologii cyfrowych, sztucznej inteligencji oraz nowych form komunikacji powoduje konieczność nieustannego aktualizowania wiedzy i metod pracy. Nauczyciele funkcjonują w środowisku, w którym dostęp do informacji jest niemal nieograniczony, a ich zadaniem staje się nie tyle przekazywanie wiedzy, ile wspieranie uczniów w jej selekcjonowaniu, interpretowaniu i krytycznej ocenie. Wymaga to rozwijania kompetencji pozwalających skutecznie funkcjonować w społeczeństwie informacyjnym oraz przygotowywać uczniów do odpowiedzialnego korzystania z zasobów wiedzy. Istotnym czynnikiem wpływającym na profesjonalizm nauczyciela jest również rosnąca różnorodność środowisk edukacyjnych. Współczesne szkoły obejmują uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, możliwościach rozwojowych, doświadczeniach kulturowych i społecznych. Coraz częściej nauczyciele pracują z uczniami posiadającymi specjalne potrzeby edukacyjne, doświadczenia migracyjne, trudności emocjonalne lub problemy wynikające z nierówności społecznych. W takich warunkach profesjonalizm wymaga umiejętności indywidualizacji procesu kształcenia oraz budowania środowiska edukacyjnego sprzyjającego integracji i równym szansom rozwojowym. Znaczącą rolę odgrywa również zmiana oczekiwań społecznych wobec szkoły i nauczyciela. Współczesne społeczeństwo oczekuje od edukacji nie tylko przygotowania uczniów do egzaminów czy rynku pracy, ale także rozwijania kompetencji społecznych, obywatelskich, emocjonalnych i etycznych. Nauczyciel staje się osobą odpowiedzialną za wspieranie wszechstronnego rozwoju ucznia, budowanie postaw odpowiedzialności społecznej oraz przygotowywanie młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu demokratycznym i obywatelskim. Ważnym elementem profesjonalizmu nauczycielskiego pozostaje również gotowość do uczenia się przez całe życie. Współczesna edukacja wymaga ciągłego doskonalenia zawodowego, podejmowania refleksji nad własną praktyką oraz otwartości na innowacje. Profesjonalizm nie może być traktowany jako zbiór raz zdobytych kwalifikacji, lecz jako proces ciągłego rozwoju kompetencji i dostosowywania się do zmieniających się warunków funkcjonowania szkoły. Szczególnego znaczenia nabierają umiejętności samokształcenia, współpracy w zespołach nauczycielskich oraz korzystania z wyników badań naukowych w praktyce edukacyjnej. Nie można również pominąć znaczenia etycznego wymiaru pracy nauczyciela. Profesjonalizm obejmuje odpowiedzialność za podejmowane decyzje pedagogiczne, poszanowanie godności ucznia, przestrzeganie zasad sprawiedliwości oraz troskę o dobro wspólne społeczności szkolnej. W świecie charakteryzującym się pluralizmem wartości i szybkim tempem zmian nauczyciel staje się ważnym przewodnikiem wspierającym młodych ludzi w rozwoju moralnym i społecznym. Współczesne uwarunkowania profesjonalizmu nauczyciela obejmują także troskę o dobrostan zawodowy pedagogów. Wysoki poziom

odpowiedzialności, presja związana z realizacją licznych obowiązków oraz konieczność reagowania na nowe wyzwania mogą prowadzić do przeciążenia i wypalenia zawodowego. Dlatego budowanie profesjonalizmu powinno być wspierane przez odpowiednie warunki pracy, możliwości rozwoju zawodowego oraz kulturę organizacyjną szkoły sprzyjającą współpracy i wzajemnemu wsparciu. W perspektywie przyszłości profesjonalizm nauczyciela będzie odgrywał coraz większą rolę w zapewnianiu jakości edukacji. Zmieniający się świat wymaga nauczycieli zdolnych do uczenia się, adaptacji, współpracy i odpowiedzialnego wykorzystywania nowych technologii. Profesjonalizm staje się zatem nie tylko cechą indywidualną nauczyciela, lecz także jednym z kluczowych zasobów współczesnego systemu edukacyjnego, warunkującym jego zdolność do odpowiadania na wyzwania teraźniejszości i przyszłości. **Rekomendacje** 1. Wspierać ciągły rozwój zawodowy nauczycieli poprzez dostęp do wysokiej jakości szkoleń, kursów i programów doskonalenia zawodowego. 2. Rozwijać kompetencje cyfrowe, komunikacyjne i społeczne jako integralne elementy profesjonalizmu nauczycielskiego. 3. Tworzyć warunki sprzyjające refleksyjnej praktyce pedagogicznej i współpracy pomiędzy nauczycielami. 4. Wzmacniać etyczny wymiar zawodu nauczyciela oraz odpowiedzialność za dobrostan i rozwój uczniów. 5. Podejmować działania wspierające dobrostan zawodowy nauczycieli oraz przeciwdziałające wypaleniu zawodowemu.

Contemporary Determinants of Teacher Professionalism

Challenge Teacher professionalism constitutes one of the fundamental conditions for the quality of contemporary education. In the context of dynamic social, cultural, technological, and economic transformations, the role of the teacher is constantly evolving, while expectations towards members of the teaching profession are becoming increasingly complex. Contemporary teachers are no longer merely providers of knowledge; they simultaneously perform educational, caregiving, diagnostic, advisory, and social functions. Consequently, teacher professionalism should be understood as a multidimensional concept encompassing not only subject knowledge and pedagogical expertise but also social, communication, digital, organisational, and ethical competencies. One of the most important determinants of teacher professionalism is the ongoing transformation of educational reality. The development of digital technologies, artificial intelligence, and new forms of communication requires teachers to continuously update their knowledge and teaching methods. Teachers operate in an environment where access to information is virtually unlimited, making their role increasingly focused on helping students select, interpret, and critically evaluate information rather than simply transmitting it. This requires competencies that enable effective functioning in an information society and support students in becoming responsible users of knowledge resources. Another significant factor influencing teacher professionalism is the growing diversity of educational environments. Contemporary schools include students with diverse educational needs, developmental capacities, cultural backgrounds, and social experiences. Teachers increasingly work with students who have special educational needs, migration experiences, emotional difficulties, or challenges resulting from social inequalities. Under such circumstances, professionalism requires the ability to individualise educational processes and create learning environments that promote inclusion and equal developmental opportunities. Changing social expectations regarding schools and teachers also play an important role. Contemporary societies expect education not only to prepare students for examinations and the labour market but also to foster social, civic, emotional, and ethical competencies. Teachers are increasingly responsible for supporting students' holistic development, cultivating social responsibility, and preparing young people for active participation in democratic and civic life. A crucial element of teacher

professionalism is the commitment to lifelong learning. Contemporary education requires continuous professional development, reflective practice, and openness to innovation. Professionalism should not be viewed as a set of qualifications acquired once and for all but rather as an ongoing process of competence development and adaptation to changing educational conditions. Particular importance is attached to self-directed learning, collaboration within professional communities, and the use of research findings in educational practice. The ethical dimension of teaching should not be overlooked. Professionalism includes responsibility for pedagogical decisions, respect for students' dignity, adherence to principles of fairness, and commitment to the common good of the school community. In a world characterised by value pluralism and rapid change, teachers become important guides supporting young people in their moral and social development. Contemporary determinants of teacher professionalism also include concern for teachers' professional well-being. High levels of responsibility, pressure associated with numerous duties, and the need to respond to new challenges may contribute to overload and professional burnout. Therefore, the development of professionalism should be supported through appropriate working conditions, opportunities for professional growth, and school cultures that foster cooperation and mutual support. Looking towards the future, teacher professionalism will play an increasingly important role in ensuring educational quality. A changing world requires teachers who are capable of learning, adapting, collaborating, and using new technologies responsibly. Professionalism thus becomes not only an individual characteristic of teachers but also one of the key resources of contemporary educational systems, determining their ability to respond effectively to present and future challenges. **Recommendations** 1. Support teachers' continuous professional development through access to high-quality training, courses, and professional learning programmes. 2. Develop digital, communication, and social competencies as integral components of teacher professionalism. 3. Create conditions that foster reflective pedagogical practice and collaboration among teachers. 4. Strengthen the ethical dimension of the teaching profession and responsibility for students' well-being and development. 5. Implement measures that support teachers' professional well-being and prevent professional burnout.

Wychowawca w instytucjonalnej pieczy zastępczej wobec wyzwań współczesności

Danuta Wosik-Kawala

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji i polityki społecznej jest zapewnienie skutecznego wsparcia dzieciom i młodzieży przebywającym w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Grupa ta należy do szczególnie wrażliwych społecznie, ponieważ jej członkowie często doświadczyli zaniedbania, przemocy, kryzysów rodzinnych, utraty poczucia bezpieczeństwa lub innych trudnych wydarzeń życiowych. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabiera rola wychowawcy, który staje się nie tylko organizatorem codziennego funkcjonowania wychowanków, ale również osobą wspierającą ich rozwój emocjonalny, społeczny i edukacyjny. Współczesna instytucjonalna piecza zastępcza funkcjonuje w warunkach dynamicznych przemian społecznych, kulturowych i prawnych. Z jednej strony oczekuje się od niej zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa i stabilizacji, z drugiej zaś tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi samodzielności, kompetencji społecznych oraz przygotowania do dorosłego życia. Oznacza to konieczność realizacji wielu złożonych zadań wychowawczych, opiekuńczych i edukacyjnych, które wymagają od wychowawców wysokich kompetencji zawodowych oraz dużej odporności psychicznej. Jednym z najważniejszych wyzwań jest budowanie relacji opartych na zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa. Dzieci przebywające w pieczy zastępczej często mają za sobą doświadczenia utraty więzi, odrzucenia lub niestabilności emocjonalnej. W konsekwencji mogą przejawiać trudności w nawiązywaniu relacji, obniżone poczucie własnej wartości oraz ograniczone zaufanie do dorosłych. Wychowawca staje się w takiej sytuacji osobą, która poprzez codzienną obecność, konsekwencję i zaangażowanie może wspierać proces odbudowywania poczucia bezpieczeństwa i stabilności emocjonalnej wychowanków. Szczególnego znaczenia nabiera również wspieranie rozwoju edukacyjnego dzieci i młodzieży objętych pieczą zastępczą. Wiele osób trafiających do placówek opiekuńczo-wychowawczych doświadcza trudności szkolnych wynikających zarówno z wcześniejszych zaniedbań edukacyjnych, jak i z obciążeń emocjonalnych. Współczesny wychowawca powinien więc nie tylko motywować do nauki, ale także wspierać rozwój zainteresowań, pomagać w przezwyciężaniu trudności edukacyjnych oraz współpracować ze szkołą i innymi specjalistami. Istotnym wyzwaniem jest również przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia. Proces usamodzielniania obejmuje nie tylko zdobywanie kompetencji praktycznych związanych z funkcjonowaniem na rynku pracy czy zarządzaniem finansami, ale także rozwijanie umiejętności społecznych, odpowiedzialności, zdolności podejmowania decyzji oraz budowania trwałych relacji interpersonalnych. W świecie charakteryzującym się szybkim tempem zmian i rosnącymi wymaganiami społecznymi zadanie to staje się coraz bardziej złożone. Współczesne wyzwania obejmują również kwestie związane ze zdrowiem psychicznym dzieci i młodzieży. Wychowawcy coraz częściej pracują z osobami doświadczającymi zaburzeń emocjonalnych, problemów adaptacyjnych, kryzysów tożsamościowych czy trudności wynikających z traumatycznych doświadczeń. Wymaga to odpowiedniego przygotowania w zakresie rozpoznawania potrzeb wychowanków oraz współpracy z psychologami, pedagogami, terapeutami i innymi specjalistami. Nie bez znaczenia pozostaje także dobrostan samych wychowawców. Praca w instytucjonalnej pieczy zastępczej wiąże się z wysokim poziomem odpowiedzialności emocjonalnej, koniecznością reagowania na sytuacje kryzysowe oraz podejmowaniem działań w warunkach często ograniczonych zasobów organizacyjnych. Długotrwałe obciążenie może prowadzić do stresu zawodowego i wypalenia, dlatego istotne staje się tworzenie systemów wsparcia dla kadry wychowawczej

oraz rozwijanie kultury organizacyjnej sprzyjającej współpracy i wzajemnej pomocy. W perspektywie przyszłości rola wychowawcy w instytucjonalnej pieczy zastępczej będzie prawdopodobnie nabierała jeszcze większego znaczenia. Zmieniające się warunki społeczne, rosnąca świadomość znaczenia zdrowia psychicznego oraz potrzeba zapewnienia dzieciom równych szans rozwojowych wymagają profesjonalnego i kompleksowego podejścia do pracy wychowawczej. Wychowawca staje się nie tylko opiekunem, ale również przewodnikiem, mentorem i rzecznikiem interesów dziecka. Wyzwanie związane z funkcjonowaniem wychowawcy w instytucjonalnej pieczy zastępczej należy zatem postrzegać jako jeden z ważnych elementów budowania systemu wsparcia dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym. Od jakości pracy wychowawczej zależą nie tylko bieżące warunki życia wychowanków, ale również ich przyszłe możliwości edukacyjne, zawodowe i społeczne. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać kompetencje wychowawców w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą doświadczającymi traumy oraz kryzysów rozwojowych. 2. Rozwijać współpracę pomiędzy placówkami pieczy zastępczej, szkołami, rodzinami oraz specjalistami. 3. Tworzyć programy wspierające proces usamodzielniania wychowanków i przygotowania do dorosłego życia. 4. Zapewniać systemowe wsparcie psychologiczne dla wychowawców oraz działania przeciwdziałające wypaleniu zawodowemu. 5. Wzmacniać działania ukierunkowane na rozwój edukacyjny, społeczny i emocjonalny dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Educators in Institutional Foster Care Facing Contemporary Challenges

Challenge Providing effective support to children and adolescents living in institutional foster care is one of the significant challenges facing contemporary education and social policy. This group is particularly vulnerable, as many children in foster care have experienced neglect, violence, family crises, loss of security, or other adverse life events. Under such circumstances, the role of the educator becomes especially important, extending beyond daily supervision to include support for emotional, social, and educational development. Contemporary institutional foster care operates within dynamic social, cultural, and legal environments. On the one hand, it is expected to provide safety and stability; on the other, it must create conditions that foster independence, social competencies, and preparation for adult life. This requires educators to perform complex educational, caregiving, and developmental tasks that demand both high professional competence and considerable psychological resilience. One of the most important challenges involves building relationships based on trust and security. Children in foster care often carry experiences of disrupted attachments, rejection, and emotional instability. As a result, they may struggle to establish relationships, experience low self-esteem, and show limited trust in adults. Through consistency, presence, and commitment, educators can help rebuild children’s sense of safety and emotional stability. Supporting educational development is another crucial task. Many children entering residential care experience learning difficulties resulting from previous educational neglect and emotional burdens. Educators therefore play an important role in motivating young people to learn, supporting the development of interests and talents, helping them overcome educational barriers, and cooperating with schools and specialists. Preparing young people for independent living also constitutes a major challenge. This process involves not only acquiring practical skills related to employment and financial management but also developing social competencies, responsibility, decision-making abilities, and interpersonal skills. In a rapidly changing world characterised by increasing social and economic demands, this task becomes increasingly complex. Contemporary foster care is also confronted with growing mental health challenges among children and adolescents. Educators increasingly work with young people experiencing emotional disorders, adaptation difficulties,

identity-related crises, and the consequences of traumatic experiences. This requires appropriate preparation for recognising children’s needs and close cooperation with psychologists, therapists, pedagogues, and other specialists. The well-being of educators themselves should not be overlooked. Working in institutional foster care involves high emotional responsibility, frequent crisis intervention, and functioning under conditions of limited organisational resources. Long-term exposure to such demands may lead to stress and professional burnout. Consequently, developing support systems for educators and creating organisational cultures based on cooperation and mutual support become essential. In the future, the role of educators in institutional foster care is likely to become even more important. Social changes, growing awareness of mental health issues, and the need to ensure equal developmental opportunities for all children require professional and comprehensive approaches to educational and caregiving work. Educators are increasingly expected to act not only as caregivers but also as mentors, guides, and advocates for children’s interests. The challenge of educators’ work in institutional foster care should therefore be viewed as an important component of broader systems supporting children and adolescents at risk of social exclusion. The quality of educational and caregiving work significantly influences not only the current living conditions of young people but also their future educational, professional, and social opportunities. **Recommendations** 1. Strengthen educators’ competencies in working with children and adolescents affected by trauma and developmental crises. 2. Develop cooperation among foster care institutions, schools, families, and specialists. 3. Create programmes supporting young people’s transition to independent adult life. 4. Provide systemic psychological support for educators and implement measures preventing professional burnout. 5. Enhance activities aimed at the educational, social, and emotional development of children living in institutional foster care.

Zachowania prozdrowotne dorastającej młodzieży. Wnioski w obszarze pedagogiczno-psychologicznego wsparcia oraz profilaktyki zagrożeń

Mariola Wojciechowska

Polski, English

Wyzwanie Zdrowie młodego pokolenia stanowi jeden z najważniejszych zasobów społecznych, od którego zależy jakość życia jednostek oraz przyszły rozwój społeczeństwa. Okres dorastania jest szczególnym etapem życia, w którym kształtują się nawyki, postawy i wzorce zachowań mające wpływ na zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne w perspektywie całego życia. Właśnie w tym czasie młodzi ludzie podejmują decyzje dotyczące sposobu odżywiania, aktywności fizycznej, higieny życia, korzystania z technologii cyfrowych oraz sposobów radzenia sobie ze stresem. W rezultacie jednym z kluczowych wyzwań współczesnej edukacji staje się wspieranie zachowań prozdrowotnych młodzieży oraz przeciwdziałanie czynnikom zwiększającym ryzyko występowania zagrożeń zdrowotnych i społecznych. Zachowania prozdrowotne obejmują działania podejmowane świadomie lub nawykowo w celu utrzymania i wzmacniania zdrowia. Dotyczą one między innymi aktywności fizycznej, racjonalnego żywienia, odpowiedniej ilości snu, dbałości o zdrowie psychiczne, unikania substancji psychoaktywnych oraz budowania pozytywnych relacji społecznych. Współczesne badania wskazują, że wiele zachowań zdrowotnych utrwala się właśnie w okresie adolescencji, dlatego działania podejmowane w tym czasie mają szczególne znaczenie dla przyszłego funkcjonowania człowieka. Jednym z najważniejszych wyzwań jest przeciwdziałanie siedzącemu stylowi życia. Rozwój technologii cyfrowych, wzrost czasu spędzanego przed ekranami oraz ograniczenie codziennej aktywności ruchowej sprawiają, że coraz więcej młodych ludzi doświadcza problemów związanych z niedostateczną aktywnością fizyczną. Skutki tego zjawiska obejmują nie tylko problemy zdrowotne, ale również pogorszenie samopoczucia psychicznego, ograniczenie kontaktów społecznych oraz obniżenie jakości życia. Szczególnego znaczenia nabiera kwestia zdrowia psychicznego młodzieży. Współczesne pokolenie dorasta w warunkach dużej presji edukacyjnej, społecznej i medialnej. Oczekiwania związane z osiągnięciami szkolnymi, funkcjonowaniem w mediach społecznościowych oraz planowaniem przyszłości mogą prowadzić do wzrostu poziomu stresu, lęku i przeciążenia emocjonalnego. W takich warunkach zachowania prozdrowotne obejmują nie tylko troskę o ciało, ale również rozwijanie umiejętności radzenia sobie z emocjami, budowania odporności psychicznej oraz korzystania ze wsparcia społecznego. Istotnym wyzwaniem pozostaje profilaktyka zachowań ryzykownych. Okres adolescencji wiąże się z naturalną skłonnością do eksperymentowania i poszukiwania nowych doświadczeń. Może to zwiększać prawdopodobieństwo podejmowania zachowań związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, uzależnieniami behawioralnymi, ryzykownymi zachowaniami społecznymi czy lekceważeniem zasad bezpieczeństwa. Skuteczna profilaktyka wymaga nie tylko przekazywania wiedzy o zagrożeniach, ale przede wszystkim rozwijania kompetencji życiowych pozwalających podejmować odpowiedzialne decyzje. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wpływ środowiska społecznego. Rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza oraz społeczność lokalna odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu zachowań zdrowotnych młodzieży. Pozytywne wzorce, wsparcie emocjonalne oraz dostęp do aktywności sprzyjających zdrowiu mogą skutecznie wzmacniać zachowania prozdrowotne. Z kolei środowiska pozbawione odpowiedniego wsparcia mogą zwiększać ryzyko występowania problemów zdrowotnych i społecznych. Szczególnego znaczenia nabiera również edukacja zdrowotna. Współczesny świat dostarcza ogromnej liczby informacji dotyczących zdrowia, jednak nie wszystkie są

rzetelne i wiarygodne. Młodzi ludzie potrzebują kompetencji umożliwiających świadome podejmowanie decyzji zdrowotnych, ocenianie wiarygodności źródeł oraz rozumienie konsekwencji własnych wyborów. Edukacja zdrowotna powinna być integralnym elementem procesu wychowania i kształcenia. Nie bez znaczenia pozostaje rozwój wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Szkoła pełni dziś nie tylko funkcję dydaktyczną, ale również profilaktyczną i wspierającą. Nauczyciele, pedagodzy i psychologowie szkolni mogą odgrywać istotną rolę w identyfikowaniu czynników ryzyka, wspieraniu dobrostanu uczniów oraz promowaniu zdrowego stylu życia. W perspektywie przyszłości znaczenie zachowań prozdrowotnych będzie systematycznie wzrastać. Zmiany cywilizacyjne, rozwój technologii, problemy zdrowia psychicznego oraz wyzwania związane ze stylem życia sprawiają, że edukacja zdrowotna i profilaktyka stają się jednymi z najważniejszych zadań współczesnej szkoły. Odpowiedzialność za zdrowie młodych ludzi wymaga współpracy rodziny, szkoły, specjalistów oraz instytucji społecznych. Zachowania prozdrowotne młodzieży należy postrzegać jako inwestycję w przyszłość jednostki i społeczeństwa. Od skuteczności działań profilaktycznych, jakości wsparcia psychologiczno-pedagogicznego oraz zdolności młodych ludzi do podejmowania odpowiedzialnych decyzji zależy nie tylko ich obecny dobrostan, ale również jakość życia w dorosłości. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać edukację zdrowotną obejmującą zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne. 2. Promować aktywność fizyczną oraz zdrowe nawyki żywieniowe jako element codziennego funkcjonowania młodzieży. 3. Rozwijać programy wspierające zdrowie psychiczne, odporność psychiczną i umiejętności radzenia sobie ze stresem. 4. Realizować profilaktykę zachowań ryzykownych opartą na rozwijaniu kompetencji życiowych i społecznych. 5. Wzmacniać współpracę szkoły, rodziny i specjalistów w zakresie promocji zdrowego stylu życia.

Health-Promoting Behaviours of Adolescents: Implications for Pedagogical and Psychological Support and Risk Prevention

Challenge The health of young people constitutes one of the most important social resources influencing both individual quality of life and the future development of society. Adolescence is a particularly significant period during which habits, attitudes, and behavioural patterns affecting physical, mental, and social health are formed. It is during this stage that young people make decisions concerning nutrition, physical activity, sleep habits, digital technology use, and coping strategies for stress. Consequently, one of the key challenges facing contemporary education is supporting health-promoting behaviours among adolescents while preventing factors that increase health and social risks. Health-promoting behaviours include actions undertaken consciously or habitually to maintain and improve health. These behaviours involve physical activity, healthy nutrition, adequate sleep, mental well-being, avoidance of psychoactive substances, and the development of positive social relationships. Research consistently indicates that many health-related habits are established during adolescence, making this period crucial for long-term well-being. One of the most significant challenges concerns counteracting sedentary lifestyles. The development of digital technologies, increasing screen time, and reduced opportunities for everyday physical activity contribute to declining levels of physical movement among young people. The consequences extend beyond physical health problems and include reduced psychological well-being, limited social interaction, and diminished quality of life. Particular attention should be given to adolescent mental health. Contemporary youth grow up in environments characterised by educational, social, and media-related pressures. Expectations concerning academic achievement, social media participation, and future planning may contribute to stress, anxiety, and emotional overload. Under such conditions, health-promoting behaviours involve not only caring for

physical health but also developing emotional regulation, resilience, and the ability to seek social support. Another important challenge involves the prevention of risky behaviours. Adolescence is naturally associated with experimentation and the search for new experiences. This may increase the likelihood of substance use, behavioural addictions, risky social behaviours, and disregard for safety norms. Effective prevention requires more than providing information about risks; it also involves developing life skills that enable responsible decision-making. The influence of social environments should also be emphasised. Families, schools, peer groups, and local communities play a critical role in shaping young people's health behaviours. Positive role models, emotional support, and access to health-promoting activities can strengthen healthy lifestyles. Conversely, environments lacking adequate support may increase vulnerability to health and social problems. Health education represents another important aspect of this challenge. Although young people have access to vast amounts of health-related information, not all of it is reliable. Adolescents require competencies enabling them to make informed health decisions, evaluate information sources critically, and understand the consequences of their choices. Health education should therefore be integrated into broader educational and developmental processes. Psychological and pedagogical support systems are equally important. Schools today fulfil not only educational functions but also preventive and supportive roles. Teachers, counsellors, and psychologists can contribute significantly to identifying risk factors, promoting well-being, and encouraging healthy lifestyles among students. Looking towards the future, the importance of health-promoting behaviours will continue to grow. Civilisational changes, technological developments, mental health challenges, and lifestyle-related risks highlight the increasing significance of health education and prevention. Responsibility for young people's health requires cooperation among families, schools, professionals, and social institutions. Health-promoting behaviours among adolescents should therefore be regarded as an investment in the future of both individuals and society. The effectiveness of preventive measures, the quality of psychological and pedagogical support, and young people's capacity to make responsible decisions will influence not only their current well-being but also their quality of life in adulthood. **Recommendations** 1. Strengthen health education addressing physical, mental, and social well-being. 2. Promote physical activity and healthy nutritional habits as part of adolescents' everyday lives. 3. Develop programmes supporting mental health, resilience, and stress-management skills. 4. Implement prevention initiatives focused on life skills and responsible decision-making. 5. Strengthen cooperation among schools, families, and professionals in promoting healthy lifestyles.

Zagubione pokolenie? Potrzeby młodych ludzi w okresie adolescencji

Karolina Klimczyk-Miśtal, Wioletta Praszek

Polski, English

Wyzwanie Adolescencja jest jednym z najbardziej dynamicznych i jednocześnie wymagających etapów rozwoju człowieka. To okres intensywnych przemian biologicznych, psychologicznych, społecznych i emocjonalnych, podczas których młodzi ludzie kształtują własną tożsamość, budują autonomię, rozwijają relacje społeczne oraz przygotowują się do podejmowania ról charakterystycznych dla życia dorosłego. Proces ten zawsze wiązał się z wyzwaniami, jednak współczesne warunki społeczno-kulturowe sprawiają, że dorastanie staje się doświadczeniem coraz bardziej złożonym. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej edukacji jest rozpoznawanie oraz zaspokajanie potrzeb młodych ludzi funkcjonujących w świecie pełnym zmian, niepewności i sprzecznych oczekiwań. Współczesna młodzież dorasta w rzeczywistości naznaczonej dynamicznym rozwojem technologii cyfrowych, globalizacją, przemianami społecznymi oraz rosnącą nieprzewidywalnością procesów gospodarczych i kulturowych. Tradycyjne wzorce przechodzenia do dorosłości stają się coraz mniej jednoznaczne, a młodzi ludzie często otrzymują sprzeczne komunikaty dotyczące wartości, stylu życia oraz oczekiwań społecznych. Z jednej strony zachęca się ich do samodzielności, kreatywności i niezależności, z drugiej zaś poddawani są presji osiągnięć edukacyjnych, sukcesu zawodowego oraz nieustannego doskonalenia siebie. Jednym z najważniejszych wyzwań jest wspieranie procesu budowania tożsamości. Adolescencja to czas poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące własnych przekonań, wartości, celów życiowych i miejsca w społeczeństwie. Młodzi ludzie konfrontują się z różnorodnymi wzorcami obecnymi w rodzinie, grupie rówieśniczej, mediach i przestrzeni cyfrowej. Nadmiar informacji oraz różnorodność dostępnych modeli życia mogą prowadzić do dezorientacji, trudności decyzyjnych oraz poczucia zagubienia. Szczególnego znaczenia nabiera zdrowie psychiczne młodzieży. Coraz częściej obserwuje się wzrost liczby młodych osób doświadczających lęku, przeciążenia emocjonalnego, problemów adaptacyjnych, obniżonego nastroju czy poczucia osamotnienia. Czynniki takie jak presja szkolna, niepewność dotycząca przyszłości, funkcjonowanie w mediach społecznościowych oraz trudności w budowaniu relacji mogą zwiększać ryzyko występowania problemów psychicznych. Szkoła staje się zatem nie tylko miejscem kształcenia, ale również ważnym środowiskiem wspierania dobrostanu psychicznego młodych ludzi. Istotnym wyzwaniem pozostaje potrzeba budowania relacji społecznych. Mimo że współczesna młodzież dysponuje szerokimi możliwościami komunikacji cyfrowej, wielu młodych ludzi doświadcza trudności związanych z nawiązywaniem głębokich więzi interpersonalnych. Potrzeba akceptacji, przynależności oraz poczucia bycia ważnym członkiem wspólnoty pozostaje jednym z podstawowych warunków prawidłowego rozwoju psychospołecznego. Brak takich doświadczeń może prowadzić do wycofania społecznego, obniżenia samooceny oraz poczucia izolacji. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest potrzeba sprawstwa i wpływu. Współczesna młodzież oczekuje możliwości aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz współdecydowania o sprawach, które jej dotyczą. Młodzi ludzie chcą być traktowani jako partnerzy, a nie wyłącznie odbiorcy działań edukacyjnych i wychowawczych. Tworzenie przestrzeni do wyrażania opinii, angażowania się w inicjatywy społeczne oraz współtworzenia środowiska szkolnego sprzyja rozwojowi odpowiedzialności i aktywności obywatelskiej. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska cyfrowego. Media społecznościowe, platformy komunikacyjne oraz internet stanowią naturalną przestrzeń funkcjonowania współczesnej młodzieży. Oferują one możliwości zdobywania

wiedzy, budowania relacji oraz rozwijania zainteresowań, ale jednocześnie mogą sprzyjać porównywaniu się z innymi, uzależnieniu od społecznej akceptacji oraz wzrostowi poczucia niepewności. Edukacja powinna wspierać młodych ludzi w rozwijaniu kompetencji umożliwiających świadome i odpowiedzialne korzystanie z mediów cyfrowych. Szczególnego znaczenia nabiera również potrzeba bezpieczeństwa i stabilności. W świecie pełnym zmian młodzi ludzie potrzebują środowisk zapewniających przewidywalność, wsparcie emocjonalne i możliwość rozwijania poczucia własnej wartości. Rodzina, szkoła oraz społeczność lokalna pełnią kluczową rolę w budowaniu takich warunków. W perspektywie przyszłości wyzwaniem będzie tworzenie systemów edukacyjnych zdolnych do elastycznego reagowania na zmieniające się potrzeby młodego pokolenia. Oznacza to konieczność odejścia od modelu edukacji skoncentrowanego wyłącznie na przekazywaniu wiedzy na rzecz podejścia uwzględniającego rozwój społeczny, emocjonalny i obywatelski. Pytanie o „zagubione pokolenie" nie powinno być interpretowane jako ocena współczesnej młodzieży, lecz jako refleksja nad warunkami, w których przebiega proces dorastania. Wyzwanie współczesnej edukacji polega na tworzeniu takich warunków rozwoju, które pozwolą młodym ludziom odnaleźć sens, budować odporność psychiczną oraz przygotować się do odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie przyszłości. **Rekomendacje** 1. Wzmacniać działania wspierające zdrowie psychiczne i dobrostan młodzieży. 2. Tworzyć warunki sprzyjające budowaniu tożsamości, poczucia sprawstwa i odpowiedzialności. 3. Rozwijać kompetencje społeczne oraz umiejętności budowania trwałych relacji interpersonalnych. 4. Wspierać świadome i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych oraz mediów społecznościowych. 5. Włączać młodzież w procesy decyzyjne oraz działania społeczne rozwijające aktywność obywatelską.

A Lost Generation? The Needs of Young People During Adolescence

Challenge Adolescence is one of the most dynamic and demanding stages of human development. It is a period of intense biological, psychological, social, and emotional changes during which young people shape their identities, develop autonomy, build relationships, and prepare for adult roles. Although adolescence has always involved challenges, contemporary social and cultural conditions make growing up increasingly complex. Consequently, one of the most important challenges facing contemporary education is recognising and responding to the needs of young people living in a world characterised by change, uncertainty, and conflicting expectations. Today's youth grow up in an environment shaped by rapid technological development, globalisation, social transformation, and increasing unpredictability. Traditional pathways to adulthood have become less clear, while young people are exposed to diverse and often contradictory messages concerning values, lifestyles, and social expectations. They are encouraged to be independent, creative, and self-reliant, yet at the same time face significant pressure related to educational achievement, professional success, and continuous self-improvement. One of the key challenges involves supporting identity formation. Adolescence is a period of searching for answers regarding values, beliefs, goals, and one's place in society. Young people encounter multiple role models originating from family environments, peer groups, traditional media, and digital platforms. The abundance of information and diversity of life choices may contribute to confusion, indecision, and feelings of uncertainty. Particular attention should be paid to mental health. Increasing numbers of adolescents experience anxiety, emotional overload, adaptation difficulties, low mood, and loneliness. Factors such as academic pressure, uncertainty about the future, social media engagement, and challenges in building meaningful relationships may increase vulnerability to psychological difficulties. Schools therefore play an important role not only in education but also in promoting emotional well-being. Another significant

challenge concerns social relationships. Although contemporary youth have unprecedented opportunities for digital communication, many struggle to establish deep and lasting interpersonal connections. The need for acceptance, belonging, and recognition remains a fundamental condition for healthy psychosocial development. A lack of such experiences may contribute to social withdrawal, low self-esteem, and feelings of isolation. The need for agency and participation is equally important. Young people increasingly expect opportunities to influence matters affecting their lives and communities. They wish to be treated as partners rather than passive recipients of educational activities. Creating opportunities for participation, self-expression, and civic engagement supports the development of responsibility and active citizenship. The influence of digital environments also deserves attention. Social media, online platforms, and digital communication tools offer opportunities for learning, networking, and personal development. At the same time, they may contribute to social comparison, dependence on external validation, and heightened insecurity. Education should therefore support the development of competencies enabling responsible and reflective engagement with digital media. Another important need concerns safety and stability. In a rapidly changing world, young people require environments that provide predictability, emotional support, and opportunities to build self-confidence. Families, schools, and local communities play a crucial role in creating such conditions. Looking ahead, educational systems will need to become increasingly responsive to the changing needs of younger generations. This requires moving beyond approaches focused solely on knowledge transmission toward educational models supporting social, emotional, and civic development. The notion of a “lost generation” should not be interpreted as a judgement of contemporary youth but rather as an invitation to reflect on the conditions in which they are growing up. The challenge for contemporary education is to create environments that help young people find meaning, strengthen resilience, and prepare for responsible participation in the future world. **Recommendations** 1. Strengthen initiatives supporting adolescent mental health and well-being. 2. Create conditions that foster identity development, agency, and responsibility. 3. Develop social competencies and skills for building lasting interpersonal relationships. 4. Promote responsible and reflective use of digital technologies and social media. 5. Involve young people in decision-making processes and civic engagement activities.

Zjawisko depopulacji w systemie edukacji

Ryszard Pęczkowski

Polski, English

Wyzwanie Depopulacja należy do najważniejszych procesów społeczno-demograficznych wpływających na funkcjonowanie współczesnych społeczeństw. Spadek liczby urodzeń, starzenie się populacji, migracje wewnętrzne i zagraniczne oraz zmiany struktury rodzin powodują stopniowe zmniejszanie liczby dzieci i młodzieży objętych systemem edukacji. Zjawisko to staje się szczególnie widoczne w wielu regionach Polski, zwłaszcza na obszarach peryferyjnych, wiejskich i dotkniętych odpływem ludności. W rezultacie jednym z najważniejszych wyzwań współczesnej polityki oświatowej staje się dostosowanie systemu edukacji do warunków depopulacji przy jednoczesnym zachowaniu jakości, dostępności i efektywności kształcenia. Depopulacja oddziałuje na wszystkie poziomy edukacji – od wychowania przedszkolnego po szkolnictwo wyższe. Zmniejszająca się liczba dzieci prowadzi do spadku liczby uczniów w szkołach, ograniczenia liczebności oddziałów oraz zmniejszenia zapotrzebowania na część usług edukacyjnych. W konsekwencji wiele placówek oświatowych staje przed koniecznością reorganizacji swojej działalności, a niekiedy także ograniczenia zakresu funkcjonowania lub likwidacji. Jednym z najważniejszych wyzwań jest utrzymanie dostępności edukacji. W regionach dotkniętych depopulacją coraz częściej pojawiają się trudności związane z funkcjonowaniem małych szkół. Z jednej strony niewielkie placówki pełnią ważną funkcję społeczną i integracyjną dla lokalnych społeczności, z drugiej zaś ich utrzymanie wiąże się z rosnącymi kosztami organizacyjnymi i finansowymi. Poszukiwanie równowagi pomiędzy efektywnością ekonomiczną a dostępnością edukacji staje się jednym z kluczowych dylematów polityki oświatowej. Szczególnego znaczenia nabiera problem nierówności terytorialnych. Depopulacja nie przebiega równomiernie na obszarze kraju. Niektóre regiony doświadczają dynamicznego rozwoju i napływu mieszkańców, podczas gdy inne zmagają się z systematycznym odpływem ludności. Powoduje to konieczność różnicowania działań edukacyjnych oraz dostosowywania rozwiązań organizacyjnych do lokalnych uwarunkowań społecznych i demograficznych. Istotnym wyzwaniem pozostaje również sytuacja kadry pedagogicznej. Zmniejszająca się liczba uczniów może prowadzić do ograniczania liczby etatów nauczycielskich, zmian organizacyjnych oraz konieczności przekwalifikowania części pracowników systemu edukacji. Jednocześnie proces starzenia się społeczeństwa wpływa również na strukturę wieku nauczycieli, stawiając przed systemem edukacji wyzwania związane z sukcesją pokoleniową oraz przygotowaniem nowych kadr. Ważnym aspektem omawianego wyzwania jest wpływ depopulacji na jakość edukacji. Mniejsze liczebnie klasy mogą stwarzać korzystniejsze warunki do indywidualizacji nauczania i budowania bliższych relacji między nauczycielami a uczniami. Jednocześnie ograniczone zasoby finansowe mogą utrudniać rozwój infrastruktury, organizację zajęć dodatkowych oraz realizację nowoczesnych programów edukacyjnych. Depopulacja nie musi więc automatycznie oznaczać pogorszenia jakości kształcenia, ale wymaga świadomego zarządzania dostępnymi zasobami. Szczególnego znaczenia nabiera również rola edukacji w przeciwdziałaniu skutkom depopulacji. Szkoły mogą pełnić funkcję instytucji wspierających rozwój lokalnych społeczności, budujących kapitał społeczny oraz wzmacniających więzi społeczne. W regionach zagrożonych wyludnieniem edukacja staje się jednym z ważnych czynników wpływających na atrakcyjność miejsca zamieszkania oraz możliwości zatrzymywania młodych ludzi w środowiskach lokalnych. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ depopulacji na szkolnictwo wyższe. Zmniejszająca się liczba absolwentów szkół średnich prowadzi do rosnącej konkurencji pomiędzy uczelniami oraz konieczności poszukiwania nowych grup odbiorców usług edukacyjnych. Coraz większego znaczenia

nabierają działania związane z umiędzynarodowieniem, edukacją ustawiczną oraz ofertą skierowaną do osób dorosłych. W perspektywie przyszłości procesy depopulacyjne będą prawdopodobnie jednym z najważniejszych czynników kształtujących system edukacji. Wymaga to tworzenia długofalowych strategii uwzględniających prognozy demograficzne, potrzeby lokalnych społeczności oraz zmieniające się warunki społeczno-gospodarcze. Zjawisko depopulacji należy postrzegać nie tylko jako problem liczbowy, lecz również jako wyzwanie organizacyjne, społeczne i edukacyjne. Od zdolności systemu oświaty do adaptacji zależy utrzymanie wysokiej jakości edukacji oraz zapewnienie równych szans rozwojowych dzieciom i młodzieży niezależnie od miejsca zamieszkania. **Rekomendacje** 1. Tworzyć długofalowe strategie edukacyjne uwzględniające prognozy demograficzne i potrzeby regionalne. 2. Zapewniać równy dostęp do wysokiej jakości edukacji niezależnie od miejsca zamieszkania uczniów. 3. Wspierać małe szkoły jako centra rozwoju społeczności lokalnych tam, gdzie jest to uzasadnione społecznie. 4. Dostosowywać politykę kadrową do zmian demograficznych oraz wzmacniać rozwój kompetencji nauczycieli. 5. Rozwijać współpracę pomiędzy szkołami, samorządami i instytucjami społecznymi w przeciwdziałaniu skutkom depopulacji.

The Phenomenon of Depopulation in the Education System

Challenge Depopulation is one of the most significant socio-demographic processes affecting contemporary societies. Declining birth rates, population ageing, internal and international migration, and changes in family structures contribute to a gradual decrease in the number of children and young people participating in educational systems. This phenomenon is particularly visible in many regions of Poland, especially in rural, peripheral, and depopulating areas. Consequently, one of the major challenges facing educational policy is adapting educational systems to demographic decline while maintaining educational quality, accessibility, and effectiveness. Depopulation affects all levels of education, from early childhood education to higher education. A declining number of children results in reduced school enrolment, smaller class sizes, and decreased demand for educational services. As a consequence, many educational institutions face organisational restructuring, consolidation, or even closure. One of the most important challenges involves maintaining educational accessibility. In regions experiencing population decline, small schools often encounter difficulties related to sustainability. On the one hand, these institutions play a crucial social and community-building role; on the other hand, their maintenance generates increasing organisational and financial costs. Balancing economic efficiency with educational accessibility therefore becomes a key policy dilemma. Particular attention should be paid to territorial inequalities. Depopulation does not affect all regions equally. While some areas experience demographic growth and inward migration, others face continuous population loss. This situation requires differentiated educational policies and organisational solutions tailored to local demographic and social conditions. Another significant challenge concerns the teaching workforce. Declining student numbers may lead to reductions in teaching positions, organisational changes, and the need for professional adaptation among educational staff. At the same time, population ageing also affects the teaching profession itself, creating challenges related to generational replacement and workforce renewal. The impact of depopulation on educational quality is equally important. Smaller classes may create favourable conditions for personalised learning and stronger teacher-student relationships. However, reduced financial resources may limit investments in infrastructure, extracurricular activities, and educational innovation. Depopulation therefore does not necessarily imply a decline in educational quality, but it does require careful management of available resources. Education can also play a significant role in mitigating the effects of

depopulation. Schools may serve as institutions that strengthen local communities, foster social capital, and support community cohesion. In areas experiencing population decline, education becomes an important factor influencing the attractiveness of local communities and encouraging young people to remain connected to their regions. Higher education institutions are likewise affected by demographic changes. A declining number of secondary school graduates increases competition among universities and encourages the search for new groups of learners. Internationalisation, lifelong learning initiatives, and educational programmes for adult learners are becoming increasingly important strategic responses. Looking ahead, demographic decline is likely to remain one of the most influential factors shaping educational systems. This requires the development of long-term strategies based on demographic forecasts, community needs, and changing socio-economic conditions. Depopulation should therefore be understood not merely as a statistical phenomenon but also as an organisational, social, and educational challenge. The ability of educational systems to adapt will determine whether high-quality education and equal developmental opportunities can be maintained regardless of place of residence. **Recommendations** 1. Develop long-term educational strategies based on demographic forecasts and regional needs. 2. Ensure equal access to high-quality education regardless of students' place of residence. 3. Support small schools as centres of local community development where socially justified. 4. Adapt workforce policies to demographic changes and strengthen teachers' professional development. 5. Promote cooperation among schools, local governments, and community institutions in addressing the consequences of depopulation.

Zmieniające się miasto jako środowisko wychowawcze w odbiorze młodego pokolenia

Ludmiła Nowacka

Polski, English

Wyzwanie Współczesne miasta podlegają dynamicznym przemianom społecznym, gospodarczym, technologicznym i przestrzennym. Rozwój infrastruktury, cyfryzacja usług publicznych, zmiany demograficzne, procesy migracyjne oraz transformacje kulturowe wpływają nie tylko na funkcjonowanie mieszkańców, lecz również na sposób postrzegania i doświadczania przestrzeni miejskiej przez młode pokolenie. Miasto przestaje być wyłącznie miejscem zamieszkania, stając się złożonym środowiskiem wychowawczym, w którym zachodzą procesy socjalizacji, budowania tożsamości oraz zdobywania doświadczeń społecznych. W rezultacie jednym z istotnych wyzwań współczesności jest zrozumienie, w jaki sposób młodzi ludzie postrzegają zmieniające się miasto i jakie znaczenie przypisują jego funkcjom wychowawczym. Miasto od dawna stanowi ważny element środowiska wychowawczego. Oprócz rodziny i szkoły wpływa na rozwój dzieci i młodzieży poprzez instytucje kultury, organizacje społeczne, przestrzenie publiczne, grupy rówieśnicze oraz codzienne doświadczenia związane z funkcjonowaniem w lokalnej społeczności. Współczesne przemiany urbanistyczne powodują jednak konieczność ponownego spojrzenia na rolę miasta w procesach wychowania i edukacji. Jednym z najważniejszych wyzwań jest budowanie poczucia przynależności do miejsca. W warunkach rosnącej mobilności społecznej oraz postępującej globalizacji młodzi ludzie często funkcjonują równocześnie w przestrzeni lokalnej i cyfrowej. Powoduje to potrzebę wzmacniania więzi z miastem jako wspólnotą społeczną i kulturową. Poczucie identyfikacji z miejscem zamieszkania może sprzyjać rozwojowi odpowiedzialności obywatelskiej oraz zaangażowania społecznego. Szczególnego znaczenia nabiera jakość przestrzeni publicznych. Place, parki, biblioteki, centra kultury, obiekty sportowe oraz przestrzenie rekreacyjne tworzą warunki do nawiązywania relacji społecznych, rozwijania zainteresowań i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Młodzi ludzie coraz częściej oceniają miasto przez pryzmat dostępności takich miejsc oraz możliwości realizowania własnych potrzeb rozwojowych. Istotnym wyzwaniem pozostaje wpływ technologii cyfrowych na sposób doświadczania miasta. Smart city, aplikacje miejskie, media społecznościowe oraz cyfrowe formy komunikacji zmieniają relacje mieszkańców z przestrzenią miejską. Dla młodego pokolenia miasto funkcjonuje jednocześnie jako przestrzeń fizyczna i cyfrowa, co wpływa na nowe formy uczestnictwa społecznego i obywatelskiego. Ważnym aspektem omawianego zagadnienia jest bezpieczeństwo. Młodzi ludzie postrzegają miasto jako środowisko wychowawcze również przez pryzmat poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, dostępności transportu, jakości infrastruktury oraz możliwości swobodnego korzystania z miejskich zasobów. Bezpieczne środowisko sprzyja aktywności społecznej i rozwojowi samodzielności. Szczególnego znaczenia nabiera także problem nierówności społecznych. Współczesne miasta często charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem warunków życia mieszkańców. Dostęp do edukacji, kultury, sportu i przestrzeni publicznych może być nierównomierny, co wpływa na możliwości rozwojowe młodych ludzi. Miasto jako środowisko wychowawcze powinno dążyć do wyrównywania szans oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Nie bez znaczenia pozostaje rola edukacji miejskiej. Coraz częściej podkreśla się potrzebę kształtowania kompetencji umożliwiających świadome korzystanie z zasobów miasta, uczestnictwo w procesach decyzyjnych oraz współodpowiedzialność za rozwój lokalnej społeczności. Edukacja miejska może wspierać rozwój postaw obywatelskich i społecznych. Istotną rolę odgrywa również kultura miejska. Wydarzenia kulturalne, inicjatywy społeczne, działania artystyczne oraz aktywność

organizacji pozarządowych tworzą przestrzeń uczenia się poprzez uczestnictwo. Młode pokolenie coraz częściej postrzega miasto jako miejsce realizacji własnych pasji, zainteresowań i aktywności społecznej. W perspektywie przyszłości szczególnego znaczenia nabiera tworzenie miast przyjaznych młodym ludziom. Planowanie przestrzeni miejskiej powinno uwzględniać potrzeby dzieci i młodzieży, wspierać ich rozwój oraz umożliwiać aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Miasto przyszłości powinno być nie tylko miejscem zamieszkania, lecz także środowiskiem sprzyjającym wychowaniu, edukacji i budowaniu jakości życia. Zmieniające się miasto stanowi zatem ważne środowisko wychowawcze współczesnego młodego pokolenia. Jego wpływ wykracza poza funkcje infrastrukturalne i ekonomiczne, obejmując procesy socjalizacji, budowania tożsamości, rozwijania kompetencji społecznych oraz kształtowania postaw obywatelskich. Zrozumienie sposobu postrzegania miasta przez młodych ludzi może przyczynić się do tworzenia bardziej przyjaznych, inkluzywnych i edukacyjnie wartościowych przestrzeni miejskich. **Rekomendacje** 1. Włączać młodych ludzi w procesy planowania i współtworzenia przestrzeni miejskiej. 2. Rozwijać edukację miejską wspierającą kompetencje obywatelskie i społeczne. 3. Tworzyć bezpieczne, dostępne i atrakcyjne przestrzenie publiczne dla dzieci i młodzieży. 4. Wykorzystywać technologie cyfrowe do wzmacniania uczestnictwa młodych mieszkańców w życiu miasta. 5. Przeciwdziałać nierównościom społecznym poprzez zapewnianie równego dostępu do zasobów edukacyjnych, kulturalnych i rekreacyjnych.

The Changing City as an Educational Environment in the Perception of the Young Generation

Challenge Contemporary cities are undergoing dynamic social, economic, technological, and spatial transformations. Urban development, digitalisation of public services, demographic changes, migration processes, and cultural transformations influence not only the functioning of residents but also the ways in which young people perceive and experience urban environments. The city is no longer merely a place of residence; it has become a complex educational environment where socialisation, identity formation, and civic engagement occur. Consequently, one of the important challenges of contemporary society is understanding how young people perceive changing cities and how they interpret their educational and developmental functions. Cities have long played an important role in educational and social development. Alongside families and schools, urban environments influence children and adolescents through cultural institutions, social organisations, public spaces, peer groups, and everyday experiences within local communities. Contemporary urban transformations require renewed reflection on the educational significance of cities. One of the key challenges concerns strengthening young people's sense of belonging. In an era of increasing mobility and globalisation, young individuals often function simultaneously within local and digital communities. Building attachment to the city as a social and cultural community can support civic responsibility, participation, and social engagement. Particular attention should be devoted to the quality of public spaces. Parks, libraries, sports facilities, cultural centres, and recreational areas provide opportunities for social interaction, personal development, and community participation. Young people increasingly evaluate cities according to the accessibility and quality of such spaces. Another important challenge involves the influence of digital technologies on urban experiences. Smart city solutions, digital services, social media, and mobile applications are transforming relationships between residents and urban environments. For younger generations, cities increasingly exist as both physical and digital spaces, creating new forms of social participation and civic engagement. Safety also plays a crucial role. Young people perceive cities through the lens of personal security, transport accessibility, infrastructure quality, and opportunities for independent mobility.

Safe urban environments encourage social activity, exploration, and the development of autonomy. Social inequalities remain another significant issue. Contemporary cities often display substantial disparities in access to education, culture, recreation, and public resources. These inequalities influence developmental opportunities and educational experiences. Cities functioning as educational environments should strive to reduce exclusion and promote equal opportunities. Urban education is becoming increasingly important. Educational initiatives that help young people understand urban systems, participate in local decision-making, and engage with community issues can strengthen civic competencies and social responsibility. Such activities support active citizenship and community involvement. Urban culture also contributes significantly to educational processes. Cultural events, artistic initiatives, community projects, and the activities of non-governmental organisations create opportunities for experiential learning and social participation. Young people increasingly perceive cities as spaces for developing interests, talents, and social engagement. Looking towards the future, creating youth-friendly cities becomes a crucial objective. Urban planning and public policy should take into account the needs of children and adolescents, supporting their development and facilitating meaningful participation in community life. Future cities should function not only as places of residence but also as environments that actively support education, socialisation, and quality of life. The changing city therefore constitutes an important educational environment for contemporary youth. Its influence extends beyond infrastructure and economics, encompassing socialisation processes, identity development, civic participation, and social competence formation. Understanding young people's perceptions of urban environments can contribute to creating more inclusive, supportive, and educationally valuable cities. **Recommendations** 1. Involve young people in urban planning and community development processes. 2. Promote urban education that strengthens civic and social competencies. 3. Create safe, accessible, and attractive public spaces for children and adolescents. 4. Use digital technologies to increase youth participation in urban life. 5. Reduce inequalities by ensuring equal access to educational, cultural, and recreational resources.

Zróżnicowanie wskazań emocji i reakcji nauczycielek i nauczycieli na sytuacje stresowe w kontekście działań edukacyjnych

Agnieszka Rowicka, Ewa Skrzetuska

Polski, English

Wyzwanie Jednym z istotnych wyzwań współczesnej edukacji jest troska o dobrostan psychiczny nauczycieli oraz rozwijanie ich zdolności do skutecznego funkcjonowania w sytuacjach stresowych. Zawód nauczyciela należy do profesji szczególnie narażonych na oddziaływanie różnorodnych czynników stresogennych wynikających zarówno z charakteru pracy pedagogicznej, jak i ze zmieniających się uwarunkowań społecznych, organizacyjnych oraz kulturowych. Współczesna szkoła staje się przestrzenią, w której nauczyciele nie tylko realizują zadania dydaktyczne, ale również odpowiadają za działania wychowawcze, opiekuńcze, integracyjne i profilaktyczne, co znacząco zwiększa poziom odpowiedzialności zawodowej. Praca nauczyciela wiąże się z koniecznością podejmowania codziennych decyzji, rozwiązywania konfliktów, reagowania na problemy uczniów, współpracy z rodzicami oraz funkcjonowania w warunkach licznych zmian organizacyjnych i programowych. Jednocześnie nauczyciele coraz częściej stają wobec wyzwań związanych z różnorodnością potrzeb edukacyjnych uczniów, problemami zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, postępującą cyfryzacją edukacji oraz rosnącymi oczekiwaniami społecznymi wobec szkoły. Wszystkie te czynniki mogą generować napięcie emocjonalne i wpływać na sposób funkcjonowania nauczycieli w środowisku pracy. Szczególnego znaczenia nabiera zatem problem rozpoznawania emocji towarzyszących nauczycielom w sytuacjach stresowych oraz sposobów reagowania na pojawiające się trudności. Emocje odgrywają istotną rolę w procesach poznawczych, komunikacyjnych i wychowawczych. Wpływają na jakość relacji z uczniami, atmosferę panującą w klasie oraz skuteczność realizowanych działań edukacyjnych. Umiejętność świadomego rozpoznawania własnych emocji, regulowania napięcia oraz konstruktywnego reagowania na stres staje się jednym z ważnych elementów profesjonalizmu nauczycielskiego. Współczesne badania wskazują, że reakcje na sytuacje stresowe mogą być zróżnicowane i zależeć od wielu czynników indywidualnych, społecznych oraz zawodowych. Znaczenie mogą mieć między innymi doświadczenie zawodowe, poziom wsparcia społecznego, warunki pracy, kompetencje emocjonalne, a także uwarunkowania związane z płcią społeczno-kulturową. Analiza różnorodności reakcji nauczycieli na sytuacje trudne pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy radzenia sobie ze stresem oraz identyfikować czynniki sprzyjające zachowaniu dobrostanu psychicznego. Istotnym aspektem omawianego wyzwania jest również wpływ stresu nauczycielskiego na jakość procesu edukacyjnego. Długotrwałe przeciążenie emocjonalne może prowadzić do obniżenia satysfakcji zawodowej, spadku zaangażowania, trudności w budowaniu relacji z uczniami oraz zwiększonego ryzyka wypalenia zawodowego. W konsekwencji negatywne skutki stresu odczuwane przez nauczycieli mogą pośrednio oddziaływać na funkcjonowanie całej społeczności szkolnej. Dbanie o dobrostan nauczycieli staje się więc nie tylko kwestią indywidualną, ale również jednym z warunków zapewnienia wysokiej jakości edukacji. Współczesna szkoła potrzebuje rozwiązań wspierających rozwój kompetencji emocjonalnych nauczycieli. Obejmuje to zarówno przygotowanie do radzenia sobie ze stresem w procesie kształcenia nauczycieli, jak i tworzenie systemów wsparcia w miejscu pracy. Szczególne znaczenie mają działania służące rozwijaniu samoświadomości emocjonalnej, umiejętności komunikacyjnych, budowania odporności psychicznej oraz korzystania z dostępnych form wsparcia psychologicznego i społecznego. W perspektywie przyszłości znaczenie kompetencji emocjonalnych nauczycieli będzie prawdopodobnie wzrastać. Rosnąca złożoność środowiska edukacyjnego, zmiany technologiczne oraz nowe

wyzwania społeczne sprawiają, że umiejętność skutecznego funkcjonowania w sytuacjach niepewności i napięcia staje się jednym z podstawowych elementów profesjonalizmu zawodowego. Nauczyciel przyszłości powinien być nie tylko ekspertem w swojej dziedzinie, lecz także osobą zdolną do świadomego zarządzania własnymi emocjami i budowania wspierających relacji z uczniami. Wyzwanie związane z emocjami i reakcjami nauczycieli na sytuacje stresowe należy zatem postrzegać jako ważny element współczesnej polityki edukacyjnej oraz działań na rzecz poprawy jakości pracy szkoły. Od poziomu dobrostanu nauczycieli, ich odporności psychicznej oraz kompetencji emocjonalnych zależy bowiem nie tylko efektywność realizowanych działań edukacyjnych, ale również jakość środowiska szkolnego oraz możliwości rozwojowe uczniów. **Rekomendacje** 1. Włączać rozwijanie kompetencji emocjonalnych i umiejętności radzenia sobie ze stresem do programów kształcenia nauczycieli. 2. Tworzyć w szkołach systemy wsparcia psychologicznego i organizacyjnego dla nauczycieli. 3. Promować kulturę organizacyjną opartą na współpracy, wzajemnym wsparciu i trosce o dobrostan pracowników. 4. Rozwijać programy profilaktyki wypalenia zawodowego oraz wzmacniania odporności psychicznej nauczycieli. 5. Uwzględniać dobrostan nauczycieli jako istotny element polityki edukacyjnej i zarządzania szkołą.

Differences in Emotions and Reactions of Female and Male Teachers to Stressful Situations in the Context of Educational Activities

Challenge One of the significant challenges of contemporary education is ensuring teachers’ psychological well-being and developing their ability to function effectively in stressful situations. Teaching is among the professions particularly exposed to various stressors resulting from the nature of pedagogical work as well as changing social, organisational, and cultural conditions. Contemporary schools are environments in which teachers are responsible not only for teaching but also for educational, caregiving, integrative, and preventive activities, significantly increasing their level of professional responsibility. Teachers’ work involves making daily decisions, resolving conflicts, responding to students’ problems, cooperating with parents, and functioning in conditions of continuous organisational and curricular change. At the same time, teachers increasingly face challenges related to diverse student needs, mental health problems among children and adolescents, the digitalisation of education, and growing societal expectations regarding schools. All these factors may generate emotional tension and influence teachers’ functioning within their professional environment. Particular importance should therefore be attached to recognising the emotions experienced by teachers in stressful situations and understanding their responses to difficulties. Emotions play a crucial role in cognitive, communicative, and educational processes. They influence the quality of teacher–student relationships, classroom climate, and the effectiveness of educational activities. The ability to recognise one’s own emotions, regulate tension, and respond constructively to stress has become an important component of teacher professionalism. Contemporary research indicates that responses to stressful situations may vary and depend on numerous individual, social, and professional factors. These may include professional experience, levels of social support, working conditions, emotional competencies, and factors related to gendered social experiences. Analysing differences in teachers’ responses to difficult situations contributes to a better understanding of coping mechanisms and the identification of factors that support psychological well-being. An important aspect of this challenge is the impact of teacher stress on educational quality. Prolonged emotional overload may lead to reduced job satisfaction, lower engagement, difficulties in building relationships with students, and an increased risk of professional burnout. Consequently, the negative effects of stress experienced by teachers may

indirectly affect the functioning of the entire school community. Supporting teachers' well-being therefore becomes not only an individual concern but also a prerequisite for ensuring high-quality education. Contemporary schools require solutions that support the development of teachers' emotional competencies. This includes preparing future teachers to cope with stress during their education as well as creating support systems within schools. Particular importance should be attached to fostering emotional self-awareness, communication skills, psychological resilience, and the ability to use available forms of psychological and social support. Looking ahead, the importance of teachers' emotional competencies is likely to increase. The growing complexity of educational environments, technological changes, and emerging social challenges make the ability to function effectively under conditions of uncertainty and tension one of the essential components of professional competence. The teacher of the future should be not only a subject-matter expert but also an individual capable of consciously managing emotions and building supportive relationships with students. The challenge related to teachers' emotions and reactions to stressful situations should therefore be viewed as an important element of contemporary educational policy and efforts to improve the quality of school work. The effectiveness of educational activities, the quality of school environments, and students' developmental opportunities all depend significantly on teachers' well-being, psychological resilience, and emotional competencies. **Recommendations** 1. Integrate emotional competence development and stress-management skills into teacher education programmes. 2. Create psychological and organisational support systems for teachers within schools. 3. Promote organisational cultures based on cooperation, mutual support, and concern for employee well-being. 4. Develop programmes aimed at preventing professional burnout and strengthening teachers' psychological resilience. 5. Recognise teacher well-being as an important component of educational policy and school management.